

भानुभक्तको

रामायण

आदिकवि भानुभक्त आचार्यको
रामायण

॥श्री गणेशाय नमः ॥

श्रीबालकाण्ड

एक् दिन् नारद सत्यलोक पुगि गया लोको गरुँ हित् भनी।
ब्रह्मा ताहिं थिया पर्या चरणमा खूसी गराया पनी॥
क्या सोधछौं तिमि सोध भन्छु म भनी मर्जी भयेथ्यो जसै।
ब्रह्माको करुणा बुझेर ऋषिले बिन्ती गर्या यो तसै॥१॥

हे ब्रह्मा जति हुन् शुभाशुभ सबै सूनी रह्यौंछु कछु।
बाँकी छैन तथापि सुन्न अहिले इच्छा म यो गर्दछु॥
आऊला जब यो कली बखतमा प्राणी दुराचार भई।
गत्र्या छन् सब पाप अनेक तरहका निच्का मतीमा गई॥२॥

साँचो बात गरैन कोहि अरुकै गर्नन् त निन्दा पनी।
अर्काको धन खानलाइ अभिलाषु गर्नन् असल् हो भनी॥
कोही जन् त परस्त्रिमा रत हुनन् कोही त हिंसा महौं।
देहैलाइ त आत्म जानि रहनन् नास्तिक पशू झैं तहौं॥३॥

काम्का चाकर झैं भयेर रहनन् स्त्रीलाइ द्यौता सरी।
मान्नन् पितृ र मातृलाई बुझि खुप् शत्रू सरीका गरी॥
ब्राह्मण् भै कन वेद बेचि रहनन् कोही पढुन् ता पनी।
धन् ठूलो छ पनी भन्या सहज धन् आर्जन् गरौंला भनी॥४॥

जाती धर्म रहैन क्षत्रिहरुमा जो छन् इ नीचाहरु।
शूद्रादी त तपस्वि होइ रहनन् ब्राह्मण् सरीका बरू॥
स्त्री धेर भ्रष्ट हुनन् पती र ससुराको द्रोह ठूलो गरी।
यस्ता नष्ट कसोरि मुक्त त हुनन् संसारसागर तरी॥५॥

यो चिन्ता मनमा भयो र अहिले सोधूँ उपायै भनी।
आयाको छु दयानिधान कसरी तर्नन् सहज् ई पनी॥
यस्तालाइ उपाय तर्न सजिलो कुन् हो उ आज्ञा गरी।
मेरो चित्त बुझाइ बक्सनुहवस् क्याले इ जान्छन् तरी॥६॥

नारद्ले दुनियाँउपर गरि दया बिन्ती गर्या यो जसै।
ब्रह्माजी पनि खूप प्रसन्न हुनुभो मर्जी भयो यो तसै॥
हे नारद सब पाप हर्न कन ता रामायणैले सरी।
आर्को मुख्य उपाय छैन सबको हित् यै छ अमृत् सरी॥७॥

शम्भू देखि सुनेर तत्त्व सब यो गान् पार्वती गर्दछिन्।
राम्को नाम अपार जानि बहुतै आनन्दमा पर्दछिन्॥
जस्ले गान् कन गर्दछन् त ति सहज् संसार पार् तर्दछन्।
कालैको पनि ताप् हुँदै न भय सब् तिन्का सहज् टर्दछन्॥८॥

यो सब् शास्त्रविषे बडो छ रघुनाथको रूप् जनाई दिन्या।
जो छन् सब् इ पुराणहरू इ सबमा यै मुख्य जानी लिन्या।।
गछन् कीर्तन सुन्दछन् पनि भन्या यो पाउँछन् फल् भनी।
तिन्को पुण्य बखान गर्न त सबै सक्तीन मैले पनी।।९।।

सून्याथ्याँ शिव देखि यस्कि महिमा एक् श्लोक पढुन् ता पनी।
भक्तीले यदि यो पढ्यो पनि भन्या पाप् छुट्छन् सब् भनी।।
जो एक् चित्त गरेर पाठ खुसि भै गछन् सदा यै भन्या।
जीवन्मुक्त तिनै त हुन् नर भई ईश्वर् सरीका बन्या।।१०।।

पूजा पुस्तकको गर्या पनि त फल् एक् अश्वमेधका सरी।
पाउँछन् सुनियो कहीं पनि भन्या पाप् छुट्छन् तेस् घरी।।
जो ता पुस्तकका नजिक् गइ नमस्कारै फगत् गर्दछन्।
तेस्ता जन् सब देवता पुजि हुन्या फल् भोगमा पर्दछन्।।११।।

चारै वेद पढेर शास्त्रहरूको व्याख्यान गर्दा पनी।
पाईदैन उ फल् त पाउँछ सहज् पुस्तक् दिनाले पनी।।
भक्तीले कहिं भक्तका घर गई एकादशीमा कह्या।
चौबिस् पल्ट पुरश्चरण् गरि हुन्या गायत्रिका फल् भया।।१२।।

जस्ले राम्नवमी उपासि खुसिले जाग्रन् समेतै गरी।
यो रामायण पाठ् गरोस् कि त सुनोस् तन् मन् यसैमा धरी॥
तेस्ले तीर्थ पिछे तुलापुरुषदान् सूर्ये ग्रहण्मा गर्यो।
यस्मा संशय छैन जान्नु सबले आनन्दमा त्यो पर्यो॥१३॥

रामायण् कन गाउन्या पुरुषको आज्ञा त इन्द्रै पनी॥
मान्छन् श्रीरघुनाथका प्रिय इ हुन् मान्च्या इनै हुन् भनी॥
रोज् रोज् यस् कन पाठ् गरेर जनले सत्कर्म गछन् जती।
कोटी गुण् फल बढित्ति मिच्छ सबको घट्टै तिनका रती॥१४॥

यस्मा राम् हृदयै छ पाप् हरि लिन्या क्वै ब्रह्मघाती पनी।
शुद्धात्मा बनि जान्छ तिन दिन पढ्या गछन् कृपा राम् धनी॥
रोज् रोज् तीन पटक अगाडि हनुमान् राखेर पाठ् गछ जो।
जस्तो भोग् कन गर्न खोज्दछ उ भोग् सम्पूर्ण पाऊँछ सो॥१५॥

जो यो पाठ् तुलसी पिपल् वरि परी गछन् प्रदक्षिण् गरी।
तिन्का पाप् सब जन्मका जति त छन् छुट्छन् ति तेसै घरी॥
तेस्मा रामगिता छ झन् अति ठुलो जस्को महात्म्यै पनी।
सब् जान्च्या शिव मात्र छन् अरु त को जान्च्या छ यस्तो भनी॥१६॥

आधा पार्वति जान्दछिन् म त सबै चौथाइ पो जान्दछू।
गीता पाठ गरेर नाश नहुन्या पाप् छैन यो मान्दछू।।
राम्ले वेद मथन् गरीकन झिक्या गीता र अमृत् सरी।
लक्ष्मण्लाइ दिया यही पढि लिया जाइन्छ संसार तरी।।१७।।

माछू निश्चय कार्तवीर्य भनि खुप् ठूलो इरादा गरी।
पढ्थ्या श्रीशिव थ्यै गया परशुराम् दिन् दिन् चरणमा परी।।
पढ्थिन् पार्वति राम्मीता तहिं सुनी पाठ् गर्न लागी गया।
राम्मीता तहिं देखि पाठ् गरि लिया नारायणै ती भया।।१८।।

मैह्ला दिन् यहि राम्मिता पढि लिया सब् ब्रह्महत्याहरु।
छुट्छन् ता अरु छुट्छन् सकल पाप् भन्त्या बखान् क्या गरू।।
शालग्राम् तुलसी पिपल् कि त बडा संन्यासी थ्यै जो गई।
राम्मीता कन पाठ् गर्यो पनि भन्त्या ठूलो महात्मा भई।।१९।।

जुन् फल् छन् मुखले भनी नसकिन्या सो फल् ति भोग् गर्दछन्।
कोही श्राद्ध विषे पढुन् त तिनका पितृ सबै तर्दछन्।।
पैल्हे खूप नियम् गरी दशमिमा एकादशीमा पनी।
आसन् बाँधि अगस्ति वृक्ष मनि पाठ् गर्छू म गीता भनी।।२०।।

राम्मीता उपवास् गरी कन बहुत् आदर् गरी पढ्छ जो।
तेस्लाई त न भन्नु मानिस भनी रामै सरीको छ त्यो।।
दान् ध्यान् तीर्थ कदापि केहि न गरी यै रामगीता पढी।
बस्छन् जो ति अनन्तका पदविमा जान्छन् सहज् पार् तरी।।२१।।

धेरै बात गरेर हुन्छ अब क्या रामायणै हो जबर।
पाप् हर्ना कन छैन केहि बुझियो येसै सरीको अबर्।।
जो छन् तन्त्र पुराण् श्रुति स्मृति इ ता सोह्रै कलामा पनी।
पुग्दैनन् त बखान् कहाँ तक गरूँ यो फरि ठूलो भनी।।२२।।

जो रामायणको महात्म्य विधिले नारदजिलाई कह्या।
जुन् सूनी कन चित्तले बुझि लिंदा नारद् पनी खुस् भया।।
पाठ् गछन् कि त सुन्दछन् यति भन्या यो येति सुन्दा पनि।
जान्छन् सब् उहि विष्णुका पुरिमहाँ खुप् पूज्य सब्का बनी।।२३।।

कैलाशमा भगवान् सदाशिव थिया ध्यान्मा बहुत् मन् दिई।
वाम् काख्मा बहुतै पियारि हितकी श्री पार्वतीजी लिई।।
एक् दिन् पार्वतिले तहीं शिवजी थ्यैँ सोधिन् चरण्मा परी।
आफू ता सब जान्दथिन् तर दया सम्पूर्ण लोकमा गरी।।२४।।

हे नाथ् बिन्ति म गर्दछु हजुरमा राम् हुन् जगत्का पती।
राम् देखी अरु कोहि छैन जनका संसार तत्र्या गती।
जस्मा भक्ति गर्यो भन्या अति गभिर् संसार सागर्महाँ।
नौका झैं तरि जान्छ झट्पट गरी तेस् नर्कि देहै तहाँ॥२५॥

यस्ता राम् कन लोकमा जनहरु एक ईश्वरै मान्दछन्।
कोही तत्त्व न पाइ मूर्खहरु ता मानिस् सरी जान्दछन्॥
क्या भन्छन् ति कि राम ईश्वर भया शोक् क्यान तिन्ले गर्या।
सीता रावणले जसै हरि दियो ठूलै विपत्ता पर्या॥२६॥

ईश्वरलाइ त शोक् हुँदै र भनूँ हुँदै अज्ञान् पनी।
इन्मा यो सब देखियो त कसरी जान्नु इ ईश्वर् भनी॥
लोक् यस्तो पनि भन्छ कोहि भगवान् यस्मा विचार खुप् गरी।
जस्तो हो सब यो बताउनुहवस् सन्देह मेरो हरी॥२७॥

यस्तो प्रश्न सुन्या र पार्वतिजिको खूसी पनी खूप भया।
राम् यस्ता प्रभु हुन् भनेर शिवले सब तत्त्व ताहीं कह्या॥
सून्यौ पार्वति राम् अनादि परमेश्वर् हुन् ति आकाश सरी।
सब् ढाकी कन बस्तछन् अघि विराट् सम्पूर्ण सृष्टी गरी॥२८॥

जस्तै चुम्बकका नजिक् परि गया नाच्छन् इ लोहा पनी।
तस्तै जस् कन पाइ नात्तछ जगत् नाना प्रकारको बनी॥
यस्तो तत्त्व न जानि मानिस सरी राम्लाइ जो गर्दछन्।
संसारका इ अनन्त ताप्हरु तिनैलाई सदा पर्दछन्॥२९॥

बादले अरु ढाक्छ ढाक्छ अरु क्या श्रीसूर्यलाई पनी।
लोक् ता भन्छ उठ्यो र बादल तुलो सब् सूर्य ढाक्यो भनी॥
तस्तै तत्त्व न जानि बोलछ जन जो सो भन्छ मानिस् पनी।
योगी ज्ञानि त चिन्दछन् इ रघुनाथ् त्रैलोक्यका नाथ् भनी॥३०॥

जस्लाई रिडटा छ भन्छ उ फगत् घुम्छन् उ पर्वत् भनी।
घुम्दैन् इ त घुम्छ तेहि रिडटा जान्दैन् कोही पनी॥
अज्ञान् रूप् रिडटा हुन्या जनहरु भन्छन् ति मानिस् पनी।
राम् ता हुन् परमेश्वरै सकल यस् चौधै भुवन्का धनी॥३१॥

सूर्येमा पनि अन्धकार् छ कहिं क्या तस्तै छ राम्मा पनी।
शोक् अज्ञान् रति छैन जान्नु सबले आत्मा इनै हुन् भनी॥
आर्को गोप्य रहस्य भन्छु सुन यो संवाद् सितारामको।
भूभार् हर्न त को थियो जब हर्या छिन्छान् भयो कामको॥३२॥

भूमीको सब भार हरेर रघुनाथ राज् गर्न लाग्या जसै।
देख्या श्रीहनुमानलाइ र दया आयो प्रभूका तसै।।
सीतालाइ हुकुम् तहीं दिनु भयो सीते हनुमान् बडा।
हाम्रा भक्त भया इ तत्त्व लिनका खातिर् यहाँ छन् खडा।।३३।।

इन्लाई तिमि तत्त्व देउ भनि यो हुकुम् भयेथ्यो जसै।
सीताले हनुमानलाइ दिनु भो जुन् तत्त्व हो सो तसै।।
आर्को तत्त्व त केहि छैन हनुमान् कुन् आज आर्को कहूँ।
राम् हुन् ब्रह्म इनैकि शक्ति बलिई माया भन्याकी म हूँ।।३४।।

राम्को सन्धि पाइ गर्छु सबको सृष्टी र पालन् पनी।
आरोप् राम विषे गरिन्छ सब यो गर्न्या इनै हुन् भनी।।
यस् निर्मल् रघुवंशमा प्रभुजिले जो जन्म याहीं लिया।
विश्वामित्र निमित्त यज्ञहरुमा राखी दया मन् दिया।।३५।।

जो पाप् गौतमपत्निका हरि दिया जो भाँचि दीया धनू।
जो मैलाइ बिहा गर्या सब कुरा यस्ता कहाँ तक् भनू।।
जो ता गर्व हर्या ति विर् परशुराम्को जो अयोध्या बस्या।
बाहँ वर्ष बिहा गर्या पछि बसी जो ता वनैमा पस्या।।३६।।

यस्ता काम् जति काम् भया ति सब काम् गन्या म हूँ ता पनि।

भन्छन् लोक त रामलाइ सबका कर्ता इनै हुन् भनी॥

अन्तर्यामि अनादि साक्षि त ति हुन् कर्ता कहाँ ती थिया।

मेरा गूण लिंगा त लोकहरुले कर्ता भनी पो दिया॥३७॥

येती ताहिं सिताजिबाट उपदेश् पाई सक्याथ्या जसै।

आफै राम् प्रभुले पनी दिनु भयो फेर तत्त्वको ज्ञान् तसै॥

यस्तो हुन्छ परात्म आत्म यहि हो यो हो अनात्मा भनी।

आत्मा और परात्मलाइ बुझदा पाइन्छ मुक्ती पनी॥३८॥

आत्माको र परात्मको छ कति फेर त्यो एक जानी लिनू।

जुन् जुन् चीज अनात्म हुन् उ त झुटा जानेर छाडी दिनु॥

आत्माको र परात्मको गरि विचार् एक् तत्त्व जान्यो जसै।

अज्ञान् सब् छुटि जान्छ ती पुरुषको मै तुल्य हुन्छन् तसै॥३९॥

यो मेरो हृदयै त हो प्रिय छ यो खुप् गुप्त राख्नु पनी।

तत्त्वज्ञान् भनि यै कहिन्छ बुझिल्यो सून्यो हनुमन् भनी॥

तत्त्वज्ञान् हनुमानलाइ रघुनाथले यै दिनु भो तहाँ।

सोही ज्ञान् तिमि थ्यै कही कन सक्याँ सम्पूर्ण मैले यहाँ॥४०॥

सून्यौ पार्वति रामको हृदय यो जो जो त पाट् गर्दछन्।
जो छन् जन्म सहस्रका सकल पाप् तिन्का सबै टर्दछन्॥
जातीभ्रष्ट अधम् हवस् त पनि लौ यस्लाई खुप् पाट् गरी।
राम्को ध्यान् पनि गछ् पो पनि भन्या त्यो जान्छ संसार तरी॥४१॥

सूनिन् पार्वतिले अपार महिमा यो रामजीको जसै।
फेर् विस्तार् गरि सुन्नलाइ मन भी तो पार्वतीको तसै॥
बिन्ती फेर् शिव थ्यै गरिन् पनि तहाँ हे नाथ् सबै रामको।
लीला सुन्न मलाइ मन् हुन गयो येही बुझ्याँ कामको॥४२॥

सूनोस् रामलिला भनेर म उपर् माया बहूतै धरी।
सब् लीलाहरु फेर् बताउनु हवस् जो छन् ति विस्तार् गरी॥
यो प्रेम् पार्वतिको सुन्या र शिवले खुप् प्रेम राखिन् भनी।
जो जो हुन् सब राम्चरित्र शिवले ताहाँ बताया पनी॥४३॥

ई भूमी कन रावणादि विरले भारी बनाई दिया।
भारी भै ति रूँदै गइन् उहिं जहाँ ब्रह्मा बस्याका थिया॥
पापी धेर् भइ भार् भयो म कन ता यो भार छूटोस् भनी।
आयाँ आज दयानिधान् चरणमा यो बिन्ति पारिन् पनी॥४४॥

यस्तो बिनत्ति सुनी दया पनि उठ्यो ती भूमि माथी तहाँ।
दौडी क्षीर समुद्रका तिर गया विष्णू रहन्थ्या जहाँ।।
इन्द्रादीहरु साथमा लिइ स्तुती ताहाँ गर्याथ्या जसै।
सर्वात्मा भगवान् प्रसन्न हुनु भै दर्शन् दिनु भो तसै।।४५।।

देख्या सुन्दर रूप जसै प्रभुजिको ब्रह्मा चरणमा पर्या।
भक्तीले स्तुति खुप् गरेर खुसि भै हात् जोरि बिनती गर्या।
हे नाथ् रावण दुष्ट भै सकल लोक्काई विपत्ती दियो।
इन्द्रादीहरुको त तेज् सहजमा खँचेर तेस्ले लियो।।४६।।

यस्लाई अब मारि बक्सनु हवस् मानिस् सरीका बनी।
मानिस् देखि मर्यास् भनी त वरदान दीई रह्याँछू पनी।।
ब्रह्माको यति बिनत्ति सूनि भगवान्को यो हुकुम् भो पनी।
रावण्लाइ म मारुँला सहजमा मानिस् सरीको बनी।।४७।।

माया मेरि सिता भयेर रहनिन् छोरी जनक्री भई।
छोरो भै कन जन्मुला म दशरथ्जीका घरैमा गई।।
सीतालाइ लियेर पूर्ण गरुँला बिनती म तिम्रो भनी।
अन्तर्धान् भगवान् तहीं हुनु भयो त्रैलोक्यका नाथ् हरि।।४८।।

अन्तर्धान् भगवान् जसै हुनु भयो इन्द्रादिलाई पनी।
ब्रह्माले खुसि भै अहाउनु भयो भूलोक जाऊ भनी।।
मानिस् भै भगवान् जती त रहनन् तेस् पृथ्वितल्मा गई।
वानर् भै कन सब् तिमी पनि रह्या साहाय जस्ता भई।।४९।।

ब्रह्माजी पनि सत्यलोक गइ गया येती अहाई वरी।
इन्द्रादी पनि वानरै भइ रह्या सब् पृथ्विलोकमा झरी।।
यै बिच्मा दशरथ् बडा विर थिया राजा अयोध्या महाँ।
तिन्को वृद्ध उमेर् भयो त पनि एक छोरा भयेनन् तहाँ।।५०।।

ताप्ले पूर्ण भई गुरु सित गया सोध्या उपायै पनी।
हे सर्वज्ञ मुने कसो गरि हुनन् छोरा मलाई भनी।।
यस् काम्ले फल मिल्छ यो भनि सबै जान्च्या वशिष्ठै थिया।
यस्तो बिन्ति सुनी वशिष्ठ गुरुले युक्ती बताई दिया।।५१।।

हुन्छन् पुत्र अवश्य जल्दि महाराज् एक यज्ञ ऐल्हे गर्या।
शान्ताका पति ऋष्यशृङ्ग ऋषि छन् ती डाक्नु ऐल्हे पर्या।।
ती हामी बसि यज्ञ एक हजुरका खातिर् गरौंला जसै।
चार छोरा अति विर् हुनन् हजुरका सब् ताप छुट्नु तसै।।५२।।

यस्तो अर्ति वशिष्ठको जब सुन्या राजा बहुत् खुस् भया।
शान्ताका पतिलाइ डाकि कन खुप् याग् गर्न लागी गया।।
ऋष्यैश्रृङ्ग वशिष्ठ दूइ ऋषिले होम् गर्न लाग्या जसै।
पायस्को थलिया लिई कन तहाँ आया ति अग्री तसै।।५३।।

यस् पायस् कन आज लेउ भगवान् छोरा हुन्या छन् भनी।
राजालाइ दिया र पायस तहाँ लूक्या ति अग्री पनी।।
राजा खूसि भई दुवै ति ऋषिका कोमल् चरण्मा परी।
कौशल्या र ति केकयी कन दिया पायस् दुवै भाग् गरी।।५४।।

खानू बाँकि थियो तसै बखतमा आइन् सुमित्रा पनी।
कौशल्या र ति केकयी सित भनिन् ख्वै भाग मेरो भनी।।
दूवैले दुइ भाग देखि झिकि भाग् तिन्को पुर्याई दिया।
तिन् रानी मिलि तेहि पायस तहाँ सम्पूर्ण खाई लिया।।५५।।

तीनै रानी ति गर्भिणी पनि भया तेज् देवताका सरी।
देखीयो सब रानिका सकल लोक खूसी भया तेस् घरी।।
कौशल्या जननी गराइ भगवान् श्रीराम पैदा भया।
देखिन् श्रीप्रभुको चतुर्भुज स्वरुप् सब माइका ताप् गया।।५६।।

हात् जोरी बहुतै स्तुती पनि गरिन् ईश्वर् इनै हुन् भनी।
जान्याँ नाथ हजूरलाइ सबका आत्मा स्वरूपी भनी।।
यो ब्रह्माण्ड पनी सहज् उदरमा लीन्या त आफै थियौ।
मेरा आज उदर् विषे बसि यहाँ यो जन्म ऐल्हे लियो।।५७।।

देख्याँ भक्त उपर् दया हजुरको हे नाथ् शरणमा पर्यौ।
यै मूर्ती प्रभुको सदा मन महौ झल्कोस् पुकारा गर्यौ।।
यस्तो दिव्य शरिर् लुकाइ कन बेस् बालक् स्वरुप्का बनी।
दर्शन् देउ मलाइ हेछु भगवन् फेर् बाललीला पनी।।५८।।

तेही बालकमूर्तिलाइ म यहाँ आलिङ्गनादी गरी।
सब् पाप् नष्ट गराउँला र करुणा होला र जाँला तरी।।
यो बिन्ती महतारिको सुनि हुकुम् यो भो प्रभुको तहाँ।
मातर् जुन् छ हजूरको हित कुरो होवस् सबै थोक् यहाँ।।५९।।

दूवै स्त्री पुरुषै भई अघि ठुलो मेरो तपस्या गर्यौ।
तीमीलाइ म पुत्र पाउँ भनी खुप् इच्छा यसैमा धर्यौ।।
हूँला पुत्र भनेर वर् पनि दियाँ सोही कुराले यहाँ।
तिम्रो पुत्र भयेर जन्मन गर्याँ व्यर्थे म गथ्र्या कहाँ।।६०।।

कौशल्या सित बात् पनी यति गरि बालक् सरीका बनी।
चेष्टा बालककै लिया प्रभुजिले खुप् रून लाग्या पनी।।
थाहा भो दशरथ्जिलाइ र गया दर्शन् गर्याथ्या जसै।
देख्तैमा परिपूर्ण मन् हुन गयो आनन्द पाया तसै।।६१।।

तत्क्षण्मा तहिं जातकर्म पनि भो सब् काम् गुरुले गर्या।
कैकेयी तिर ता भरत् हुन गया आनन्दमा सब् पर्या।।
जम्ल्याहा दुइ पुत्र पाउँदि भइन् ताहाँ सुमित्रा पनी।
जेठा लक्ष्मण ता भया ति दुइमा शत्रुघ्न कान्छा बनी।।६२।।

तिन् रानी तिर चार पुत्र सुकुमार् जन्मी सक्याथ्या जसै।
भूमी रत्न सुवर्ण वस्त्रहरुका भारी भया दान् तसै।।
कौशल्यासुतको वशिष्ठ गुरुले नाम् राम भन्नू भनी।
राख्या केकयिपुत्रको भरत नाम् जम्ल्याहको नाम् पनी।।६३।।

जेठाको शुभ नाम लक्ष्मण गरी जुन् चाहिं कान्छा थिया।
तिन्को नाम् पनि काम माफिक असल् शत्रुघ्न राखी दिया।।
लक्ष्मण् राम् सित खेल्दछन् भरत थ्यै शत्रुघ्न खेल्दा भया।
पायस्कै अनुसारले हुन गयो प्रीती त बढ्दै गया।।६४।।

बालकाल् बिति गै गयो प्रभुजिको सब् बाललीला गरी।
चारैको व्रतबन्ध भो पढि सक्या सब् शास्त्र खुप् क्षोद् गरी॥
खेल्या क्यै दिनमा सिकार वनमा साँचा सिकारी बनी।
राज्काज् गर्नु जती थियो सकल त्यो राज्काज् चलाया पनी॥६५॥

राम् हुन् परात्मा ति कहाँ विकारी।
यस् लोकमा छन् नररूपधारी॥
काम् गर्न लाग्या ति नरै सरीका।
लीला अपार् छन् भगवान् हरीका॥६६॥

राम् नारायण हुन् भनैर मनले जान्या र भेट्छु भनी।
विश्वामित्र ऋषी बहुत् खुसि हुँदै आया अयोध्या पनी॥
देख्या श्री दशरथजिले र बहुतै आदर् ऋषीको गरी।
सोध्या काम् किन आज आउनु भयो भन्दै बहुत् प्रेम धरी॥६७॥

आदर्पूर्वकका सुन्या प्रिय वचन् यस्ता ऋषीले जसै।
आफ्नू दर्द जउन् थियो मन महॉ सोही बताया तसै॥
हे राजन् सब पर्व पर्वहरुमा ईश्वर् विषे मन् धरी।
गर्छु होम्हरु कर्म तेस् बखतमा आयेर होम् नाशु गरी॥६८॥

मारिच्ले र सुबाहुले बहुत दिक् गर्छन् र पाप् हुन् भनी।
दूवैलाइ मराउना कन उठ्यो रिस् आज मेरो पनी।।
सोही बिन्ति गरूँ भनेर अहिले आयाँ हजुर्मा यहाँ।
जेठा पुत्र मलाइ बक्सनु हवस् लैजान्छु ऐल्हे तहाँ।।६९।।

लक्ष्मण् साथ् गरि रामलाइ अधिराज् ऐल्हे हजुर्ले दिया।
मारिच्लाइ सुबाहुलाइ सहजै मात्र्या इनैले थिया।।
यस्मा अर्ति वशिष्ठको लिनु हवस् दीना नदीना महाँ।
भन्छन् दीनु त बक्सनू पनि हवस् यै काम आयाँ यहाँ।।७०।।

विश्वामित्रजिको सुन्या वचन यो राजा सकस्मा पर्या।
दीऊँ की त न दीऊँ येहि मनमा चिन्ता बहूतै गर्या।।
सोध्या ताहिं वशिष्ठ थ्यैँ पनि गुरो यस्तो पर्यो क्या गरू।
कल्याण् हुन्छ कसो गरेर अहिले अर्ती मिलोस् एक् बरू।।७१।।

राम्लाई म नदेखि बाँच्छु कसरी एक् यै कठिन् भो अनी।
इन्लाई नदिया सराप् पनि दिनन् की लाग्छ यस्तो पनी।।
यस्मा श्रेय यसो छ यो गर भनी पाऊँछु आज्ञा जसो।
सोही काम म गर्दछु हित हुन्या कुन् पाट् छ गर्नु कसो।।७२।।

यो बिनती दशरथजिको जब सुन्या ताहीं गुरुले पनी।
राम्को गुह्य कुरो सबै भनि दिया यस्ता इ राम् हुन् भनी॥
हे राजन् तिमि ता इ राम अहिले हुन् पुत्र मेरा भनी।
भन्छौ पुत्र त हुन् तथापि इनि हुन् चौधै भुवन्का धनी॥७३॥

भूभार् हर्न निमित्त आज भगवान् यस् पृथ्वितल्मा झर्या।
कौशल्या तिर जन्मनू पनि थियो सो सत्य ऐल्हे गर्या॥
कौशल्या दशरथ् दुवै तिमि अघी कश्यप् अदीती थियौ।
ईश्वर्लाइ म पुत्र पाउँ भनि तप् गर्दै समाधी लियो॥७४॥

खूसी भै वरदान् दिया प्रभुजिले छोरो म हूँला भनी।
सोही सत्य गराउना कन यहाँ जन्म्या परात्मा पनी॥
शेष् हुन् लक्ष्मण शङ्ख हुन् भरतजी शत्रुघ्न चक्रावतार्।
हुन् को जान्दछ तत्त्व यो बुझ तिमि लीला प्रभूकी अपार्॥७५॥

मुल् शक्ती प्रभुकी अनन्त गुणकी सो दिव्य मूर्ती बनी।
छोरी भै ति बस्याकि छन् जनककी सीता छ नाउँ पनी॥
सीता राम् दुइको विवाहविधिले संयोग् गराऊँ भनी।
विश्वामित्रजिका भयो र मनमा आई रह्याछन् पनी॥७६॥

दीन्यै योग्य म मान्दछू भनि गुरुले अर्ति दीया जसै।
खुसी भै दशरथजिले पनि दिया लक्ष्मण सहित् राम् तसै।।
राम् लक्ष्मण् कन पाउँदा ऋषि पनी अत्यन्त खूसी भया।
आशिर्वाद् दशरथजिलाइ दिइ राम् लक्ष्मण् लिई ती गया।।७७।।

केही दुर् गइ रामलाइ ऋषिले विद्या सिकाई दिया।
जुन् विद्या पढि भोक् थकाइ कहिले लाग्दैन यस्ता थिया।।
गङ्गाका तिरमा बडो वन थियो पूग्या जसै ती तहाँ।
विश्वामित्रजीले कह्या प्रभुजि थ्यै राम् ताडका छे यहाँ।।७८।।

त्यो हो राक्षसि कामरूपि छ बहुत् लोक्काइ बाधा पनी।
गर्छे यस् कन मारि बक्सनु हवस् यो पापिनी हो भनी।।
विश्वामित्रजिका वचन्कन सुनी श्रीरामजीले पनी।
टङ्गार् खुप् धनुको गर्या सुनि यहाँ त्यो जल्दि आवस् भनी।।७९।।

त्यो टङ्गार् सुनि ताडका पनि तहाँ दौडेर आई जसै।
हान्या बाण् प्रभुले गड्यो हृदयमा त्यो बाण् मरी त्यो तसै।।
यक्षी थी अघिकी सराप् परि तहाँ तेस्ती भयाकी थिई।
राम्ले मारि दिंदा त स्राप् पनि टर्यो फेर यक्षिको रूप् लिई।।८०।।

श्री रामचन्द्रजिका वरीपरि घुमी प्रेम्ले नमस्कार् गरी।
स्वर्गेमा गइ रामका वचनले बेस् एक् विमान्मा चढी।।
विश्वामित्र ऋषी बहुत् खुसि भया यो कार्य देख्या जसै।
जो सब् शास्त्ररहस्य हो सब दिया ती रामलाई तसै।।८१।।

कामाश्रम् रमणीय थल् तहिं थियो एक् रात् तहाँ वास् गरी।
फेर् सिद्धाश्रममा गया रघुपती सब्लाइ मङ्गल् गरी।।
तेस् सिद्धाश्रममा अनेक् ऋषि थिया पूजा सबैले गर्या।
मारिच् फेकन सुबाहु मारन कन राम् ताहाँ अगाडी सर्या।।८२।।

विश्वामित्रजिलाइ भन्नु पनि भो मारिच् सुबाहू कहाँ।
बस्छन् यज्ञ तुलो गरी लिनु भया ती आउँथ्या की यहाँ।।
भेटै आज भयेन मारु कसरी यो मर्जि सून्या जसै।
विश्वामित्र ऋषी अरु ऋषि लिई होम् गर्न लाग्या तसै।।८३।।

दिन् मध्याह्न भयो तसै बखतमा आया ति राक्षस् पनी।
मन्त्र्या काल् कन चाल् न पाइ अघि झैँ होम् नाश् गरौंला भनी।।
काहीं हाड खसाउँछन् कहिं रगत् यस्तै प्रकार्ले गरी।
आया ती जब यज्ञमा प्रभुजिले हान्या अगाडी सरी।।८४।।

मारिच्लाइ त बाणले जलधिका तिर्मा पुर्वाई दिया।
अग्नीबाण धरी सुबाहु कन ता भस्मै गराई दिया।।
तिन्का फौज् पनि ताहिं लक्ष्मणजिले मारी सक्याथ्या जसै।
खूसी भै कन पुष्पवृष्टि गरियो सब् देवताले तसै।।८५।।

विश्वामित्र बहुत् प्रसन्न हुनु भै राम्लाइ काख्मा लिया।
भोजन् गर्न निमित्त राम् कन तहाँ मीठा फलादी दिया।।
तिन् दिन् ताहिं मुकाम् गर्या प्रभुजिले वार्ता कथाको गरी।
चौथा दिन् ऋषिले गर्या विनति एक् राम्का अगाडी सरी।।८६।।

हे राम् जाउँ जनकजिका पुरि महाँ राजा जनक् छन् बडा।
गर्नन् आदर भक्तिले हजुरका साम्ने हुन्या छन् खडा।।
ताहाँ एक शिवको धनुष् पनि छ बेस् देखीयला त्यो पनी।
यो बिन्ती ऋषिको सुनेर रघुनाथ् खूसी भया बेस् भनी।।८७।।

विश्वामित्र र भाइ लक्ष्मण लिई श्रीराम् हिंङ्याथ्या जसै।
आश्रम् गौतमको पर्यो नजरमा गङ्गाकिनामा तसै।।
आश्रम्का नजिकै असल् फल सहित् फुल्को बघैँचा थियो।
जन्तू नाम् त थियेन कोहि त पनी संभार्विनै त्यो जियो।।८८।।

मालुम् राम्कन क्या कहीं कमि थियो जो ता जगत्का धनी।
सोध्या तै पनि यो असल् छ किन यो रिक्तै बघैँचा भनी॥
विश्वामित्र थिया सबै गुणनिपुण् विस्तार् सुनाया पनी।
गौतम्को अघि बस्ति हो अब भन्या छैनन् यहाँ क्वै पनी॥८९॥

भार्या गौतमकी समान गुणकी भक्तै अहल्या थिइन्।
ब्रह्माकी ति त पुत्रि हुन् गुणि हुँदा सब् खुस् गराई लिइन्॥
गौतम् कार्य निमित्त दुर् जब गया रूप् गौतमैको सरी।
धारी गौतमपत्निका नजिकमा इन्द्रै अगाडी सरी॥९०॥

आई भोग विलास् गरेर खुसि भै फर्की गयाथ्या जसै।
देख्या गौतमलाई गौतमजिले आश्चर्य मान्या तसै॥
आफ्नू रूप् दुरुस्त देखि कन खुप् गौतम् रिसाया पनी।
सोध्या होस् तँ कउन् बता नतर ता हेर् भस्म गर्छु भनी॥९१॥

ब्राह्मण् इन्द्र म हूँ भनेर डरले बिन्ती गर्याथ्या जसै।
गौतम्ले पनि रीसमा परि दिया यस्तो सराप् पो तसै॥
योनीमा अति लुब्ध आज भइछस् यत्रो बडो भै पनी।
तेरा येहि शरीरमा अब हुनन् हजार योनी भनी॥९२॥

दीया येति सराप् र इन्द्र पनि फेर् आफ्ना स्थलैमा गया।
पत्नीलाइ सराप् दियेर ऋषिले पत्थर् बनाईदिया।।
जन्तू कुछ नहुनन् यहाँ अब उपर् पत्थर् भई तँ रह्यास्।
जैले ता रघुनाथ् चरण् धरि दिनन् तैले तँ मुक्तै भयास्।।९३।।

यस्तो सत्य सराप् पर्यो र पतिको ताहीं अहल्या पनी।
पृथ्वीमा गिरि गै गइन् अचल एक् पत्थर् स्वरुप्की बनी।।
पादस्पर्श ति खोज्दथिन् हजुरको पाप् मुक्त होला भनी।
तिन्लाई करुणा गरी हजुरले कुल्ची दिन्या हो भनी।।९४।।

यस्तो बिन्ति सुन्या जसै ति ऋषिका श्रीराम् तुरुन्तै गया।
देख्या पत्थर एक् ठूलो र रघुनाथ्ले कुल्चि दींदा भया।।
सुन्दर् मूर्ति भइ खडा भइ गइन् ताहाँ अहल्या पनी।
श्रीराम्चन्द्रजिले प्रणाम् पनि गर्या ई ब्राह्मणी हुन् भनी।।९५।।

देखिन् श्री रघुनाथलाइ र तहाँ खुशी अहल्या भइन्।
पूजा स्तूति गरेर राम् सित बिदा मागी पती थ्यै गइन्।।
ताहाँ देखि चल्या र जल्दि रघुनाथ् गङ्गाजिका तिर् झर्या।
तर्नाको प्रभुले जसै मन गर्या माझी चरण्मा पर्या।।९६।।

ख्वामित् ई दुइ पाउको अति असल् धूलो जसै ता पर्यो।
पत्थर् हो त पनी मनुष्य सरिको सुन्दर् स्वरूपै धर्यो।।
तस्तै पाठ यहाँ भयो पनि भन्या डुङ्गा स्वरूप् धर्दछन्।
डुङ्गाले पनि रूप् धर्या यदि भन्या हाम्रा जहान् मर्दछन्।।९७।।

तस्मात् पाउ पखालि वारि तिरमा हाम्रा सिरोपर् धर्यो।
येती बात गर्यो भने त तिमि ता गङ्गाजिका पार् तर्यो।।
यस्तो बिनति सुनी तहाँ प्रभुजिले पाऊ अगाडी दिया।
माझीले जलले पखालि उहि जल् आफना सिरोपर् लिया।।९८।।

यस्ता रित् सित नाउमा चढि सहज् गङ्गाजिका पार् गया।
श्याम्सुन्दर् रघुनाथ् बहुत् खुसि हुँदै दाखिल् जनकपुर भया।।
विश्वामित्र ऋषी बहुत् खुसि हुँदै दूई कुमार् साथ् गरी।
आया यस् पुरिमा भनी जब सुन्या दौड्या जनक् तेस् घरी।।९९।।

पूग्या प्रश्न गर्या सबै कुशलको पाऊ महॉ सिर् धरी।
देख्या सुन्दर राजकुमार् जनकले पूज्या ति ईश्वर् सरी।।
पक्का गर्न निमित्त फेर् जनकले सोध्या ऋषी थ्यै पनी।
जान्या जान्न त चित्तले त भगवान् विष्णू इनै हुन् भनी।।१००।।

ब्रह्मन् पुत्र इ हुन् कउन् पुरुषका विस्तार् हवस् बेस् गरी।
क्लेशको लेश न राखि यस् बखतमा मेरो लग्या मन् हरी।।
विश्वामित्रजिले सुन्या विनति यो राजा जनको जसै।
यस्ता हुन् इ भनेर सब् ति ऋषिले विस्तार् बताया तसै।।१०१।।

हे राजन् दशरथजिका इ सुत हुन् नाम् राम लक्ष्मण् भनी।
भन्छन् मानिसले गरी न सकिन्या गछन् पराक्रम पनी।।
मारिचलाइ सुबाहुलाइ अरु ता को जित्न सकन्या थिया।
राम्ले मारिचलाइ फेंकि सहजै सूबाहु मारी दिया।।१०२।।

पत्थर् भै कति वर्ष सम्म रहँदी गौतमिकि नारी थिइन्।
पाऊले तहिं कुल्यँदा उठि गइन् जस्ता कि तस्ती भइन्।।
याहाँ एक् शिवको धनू छ भनि यो सूनेर आया यहाँ।
देख्नाको मतलब् छ आज त यहाँ राखी रह्याछौ कहाँ।।१०३।।

चाँडो आज नजर् गराउ भनि यो विस्तार् गर्याथ्या जसै।
मन्त्रीलाइ हुकुम् दिया जनकले लौ ल्याउ भन्न्या तसै।।
यै बिच्मा ऋषि थ्यै भन्या जनकले राम्ले उचालुन् धनू।
सीता छोरि म दिन्छु राम् कन गरुन् बीहा बहुत् क्या भनू।।१०४।।

साँचा वाणि सुन्या र सोहि रितका बात्चित् गर्याथ्या जसै।
पाँच् हज्जार विरले उचालि बलले ल्याया धनूषै तसै।।
ताहाँ श्री रघुनाथ् उठेर नजिकै सोही धनू थ्यै गया।
वाम् हात्मा सहजै उचालि धनु त्यो राम्ले त लींदा भया।।१०५।।

ताँदो जल्दि चढाइ खँचनु भयो ताहाँ धनुष्कै जसै।
दूई टूक भई गियो उ धनु ता खूसी भया सब् तसै।।
हर्षे हर्ष भयो तसै बखतमा सारा जनकपुर भरी।
आदर् खुप् प्रभुको गर्या जनकले आलिङ्गनादी गरी।।१०६।।

सीताजी पनि रामका सिर उपर् माला कनकको धरी।
छम् छम् पाउ गरी फिरिन् घर महॉ मङ्गल् भयो तेस् घरी।।
मालिक् हुन् दशरथ् खबर् दिनु पर्यो ती छन् अयोध्या महॉ।
जाउन् पत्र लियेर मानिसहरु चाँडो ति आउन् यहाँ।।१०७।।

यस्तो बिन्ति जनकजिले पनि गर्या लेखेर विस्तार् दिया।
विस्तार्पत्र लियेर दुत्हरु पनी जल्दी अयोध्या गया।।
यो विस्तार सुन्या जसै ति नृपले आनन्दमा ती पर्या।।
सब्ले जानु पर्यो जनकपुर महॉ भन्न्या हुकुम् यो गर्या।।१०८।।

जम्मा लस्कर भै गयो क्षण महौ जल्दी जनकपुर पुग्यो।
क्या वर्णन् भिडको गरुँ तस बखत् खाली अयोध्या भयो।।
यस्ता रित् सित सब् गया जति थिया सेना जनकपुर महौ।
दाखिल् भो दशरथ्जिका हुकुमले हर्षे बढ्यो खूप तहौ।।१०९।।

ताहौ श्री दशरथ्जिको जनकले आदर् बहूतै गर्या।
लक्ष्मणले सँग राम् पनी तहिं पिताजीका चरणमा पर्या।।
बस्नालाइ हवेलि सुन्दर जनकजीले खटाया जहौ।
खूसी भै दशरथ् पनी गइ बस्या तेसै हवेली महौ।।११०।।

सुन्दर् लग्न खटन् गर्या जनकले मङ्गल् सहर्मा चल्यो।
नाच् कीर्तन् सितका प्रकाश् कन हुन्या रात्मा चिराक् खूप बल्यो।।
जो मण्डप् छ विवाहको तस उपर् झुम्का हिराका झुल्यो।
मूँगा मोति जुहार जनकपुर महौ घर घर सबैका झुल्यो।।१११।।

यस्तै रित् गरि सब् विवाहविधिले चारै जना भाइको।
हर्षेले परिपूर्ण मन् हुन गयो सीताजिका माइको।।
राम् लक्ष्मण् दुइलाइ ता जनकले आफ्ना ति छोरी दिया।
भाईका त भरत्जिलाइ र ति विर् शत्रुघ्नलाई दिया।।११२।।

सीता पत्नि भइन् रमापतिकि ता लक्ष्मण्जिकी उर्मिला।
पत्नी हुन् श्रुतकीर्ति ता भरतकी शत्रुघ्नकी माण्डवी।।
जस्तै आफू थिया अनन्त गुणका चौधै भुवन्का धनी।
आभ्यन्तर्मनले विचार गरदा तस्तै ति पत्नी पनी।।११३।।

विश्वामित्र वशिष्ठ दूइ ऋषि थ्यै यस्ती सिता हुन् भनी।
उत्पत्ती अधिको सबै जनकले विस्तार बताया पनी।।
जान्थौं भूमि पवित्र गर्न भनि एकू क्वै यज्ञ गर्दा महौं।
जोत्तामा त सिताजि निस्कन गइन् आश्चर्य मान्याँ तहाँ।।११४।।

पाल्याँ छोरि भनेर नाम् पनि असल् सीताजि राखी दियाँ।
गर्धिन् बालकमा अनेकू तरहका लीला म खूसी थियाँ।।
राम् नाम्ले दशरथ्जिका सुत भई खेलछन् अयोध्या महौं।
तिम्री पुत्रि सिता उनै प्रभुजिकी माया ति आइन् यहाँ।।११५।।

यो लीला छ बुझी सिता कन तिनै राम्लाइ दीया भनी।
नारदजी उठि गै गया उहि सुनी याद् भो मलाई पनी।।
कुन् पाट्ले अब रामलाइ म सिता पारूँ विचार यो गयाँ।
थीयो यो शिवको धनुष् यहिं यसैमा यो प्रतिज्ञा गयाँ।।११६।।

ताँदो यस् धनुको चढाउन जउन् विले त सक्का यहाँ।
सीता छोरि दिन्याछु तेस् कन फिका होवैन यस् बात महॉ।।
जानुन् सब् विरले भनी कन गर्यौं यस्तो प्रतिज्ञा जसै।
यो सूनी कन देशका विरहरू आया तुरुन्तै तसै।।११७।।

को सक्थ्यो धनु त्यो उठाउन विना श्रीराम् अगाडी सरी।
हिक्मत् हारि सबै घरै फिरि गया दर्शन् धनुको गरी।।
राम्ले पूर्ण गराइ बक्सनु भयो मेरो प्रतिज्ञा पनी।
यो चीन्ह्यौं पनि सब् कृपा चरणले गर्दा भयाको भनी।।११८।।

विश्वामित्रजि थ्यै पनी जनकले बिन्ती अगाडी सरी।
सीतानाथ् रघुनाथको स्तुति गर्या आनन्दमा ती परी।।
दाईजो सय कोटि दौलत सहित् बेस् बेस् अयुत् रथ् दिया।
घोडा ता सय लाख् दिया छ सय ता खुप् मत्त हात्ती थिया।।११९।।

पैदल् लस्कर एक लाख् र सय तिन् केटी दियाथ्या जसै।
पूजा फेरि वशिष्ठको पनि गर्या भारी डबल्ले तसै।।
पूजा ताहिं भरत्जिको पनि भयो लक्ष्मणहरूको पनी।
इच्छा भो रघुनाथको अब फिरौं जाऊँ अयोध्या भनी।।१२०।।

जानाको मतलब बुझी जनकजी रामका चरणमा पर्या।
खूसी मन् सबको गराइ बहुतै बीदा जनक्रे गर्या।।
सीताजी महतारिका अघि गई आलिङ्गनादी गरी।
लागिन् रून् र सोहि सूनि सबका आँसू खस्या बर्बरी।।१२१।।

सीताजी कन अर्ति यो पनि दिया सासू ससूरा सरी।
अको छैन बडो यही बुझि गर्या तिन्को टहल् बेस् गरी।।
स्त्रीको धर्म पतिव्रता हुनु ठुलो जानेर हून् भनी।
अर्ती येति दिया र तेस् बखतमा बीदा भया ती पनि।।१२२।।

यै बिच्मा नगरा बज्या प्रभुजिका भेरी मृदङ्गा पनी।
स्वर्गेमा पनि हर्ष भो प्रभु गया फेरी अयोध्या भनी।।
रामको लस्कर बाह कोस् जनकपुर देखी जसै ता गयो।
शङ्का चित्त महॉ बडो भय दिन्या उल्का बहूतै भयो।।१२३।।

यस् पृथ्वीतलका ति क्षत्रिहरुको ठूलो विनाशै गरी।
आया तेस् बिचमा तहीं परशुराम् उल्का भयो जुन् घरी।।
पृथ्वी कम्प भइन् तसै बखतमा हाहा सबैमा परी।
राजाका मनमा विचार यहि पर्यो छोरा बचुन् क्या गरी।।१२४।।

यस्तो चञ्चल चित्तले परशुराम्का पाउतल्मा पर्या।
मेरा पुत्र बचुन् प्रभो परशुराम् भन्न्या इ बिन्ती गर्या।।
यस्तो बिन्ति पनी अनादर गरी कालाग्नि जस्ता भया।
राम्को गर्व हरूँ भनी परशुराम् राम्कै अगाडी गया।।१२५।।

कस्को पुत्र तँ होस् बता म कन रे जाबो पुरानू धनू।
भाँच्चैमा अति गर्व भी तँ कन ता धेरै कुरा क्या भनू।।
यो ता हो हरिको धनू विर भया ताँदो यसैमा चढा।
भन्दै खुप् रिसले रह्या परशुराम् राम्कै अगाडी खडा।।१२६।।

ताँदो आज चढाउँछस् त यसमा सङ्ग्राम् तँ थ्यै गर्दछू।
सक्तैनस् तब हेर् म राख्दिन सबैको प्राण् सहज् हर्दछू।।
यस्ता क्रूर वचन् गरी परशुराम् कालाग्नि झैँ रूप् धर्या।
पृथ्वी कम्प गराइ लोकहरुको सम्पूर्ण सातो हर्या।।१२७।।

यस्तो क्रूर वचन् सुनेर रघुनाथ् क्रोधले अगाडी सरी।
खोसी लीनु भयो धनुष् परशुराम्को त्यो बलैले गरी।।
ताँदो जल्दि चढाइ बाण् पनि तहाँ लीनु भयेथ्यो जसै।
ठूलो बल् रघुनाथको बुझि सबै खूसी भयो लोक् तसै।।१२८।।

हूकुम् श्री रघुनाथको परशुराम्लाई भयो यो तहाँ।
तारो आज बताउ हान्छु अहिले ब्रह्मन् म हानू कहाँ।
चाँडो उत्तर देउ यस् बखतमा यस्लाइ लौ हान् भनी।
तारो क्यै न दिया त काट्छु अहिले तिम्रा इ गोडा पनी।।१२९।।

हूकुम् येति गरेर तेज् परशुराम्को खँचनू भो जसै।
चीन्ह्या श्रीरघुनाथलाइ अधिको वृत्तान्त सम्झ्या तसै।।
बिन्ती येति तहाँ गर्या पनि हरे चिन्ह्याँ जगन्नाथ् भनी।
जस्को अंश मिल्यो र केहि भगवन् यस्तो भयाँ मै पनी।।१३०।।

पापी भो अति कार्तवीर्य अब ता यस्लाइ माछूँ भनी।
बालक् पो म थियाँ गर्याँ हजुरको ठूलो तपस्या पनी।।
यस्तो वर् खुसि भै मलाइ दिनु भो शक्ती समेट्को गरी।
इच्छा पूर्ण हुन्याछ जाउ अब ता क्यै शक्ति मेरो लिई।।१३१।।

पैल्हे मार र कार्तवीर्य कन फेरू सब् क्षत्रिको नाश् पनी।
एक्काईस बखत् गर्या प्रभुजिको हूकुम् छ यस्तै भनी।।
क्षत्रीशून्य भयाकि पृथ्वि तिमिले कश्यपजिलाई दिया।
येती कर्म गरी सकेर अधिको सेखी पुर्याई लिया।।१३२।।

त्रेतामा अवतार् लिन्याछु नरमा राम् नाम् जगत्मा धरी।
भेट् होला तिमि थ्येँ उही बखतमा यो शक्ति फेरी हरी॥
ताहाँ देखि तपै गरेर रहनू ब्रह्मैजिका दिन् भरी।
येती अर्ति मलाइ दी कन गया बैकुण्ठधाम्मा हरी॥१३३॥

मैले काम् पनि सो सबै गरि सक्याँ राम्लाइ भेट्याँ पनी।
मेरो शक्ति हजूरले हरि लिंदा चीन्ह्याँ प्रभू हुन् भनी॥
मेरो जन्म सफल भयो सहजमा पायाँ परात्मा पनी।
बूझ्याँ तत्त्व सबै पनी हजुरको पात्रै कृपाको बनी॥१३४॥

जो छन् भक्त हजूरका ति सँगको सत्सङ्ग मेरो हवस्।
यो भक्ती दृढ भै प्रभो हजुरका येही चरणमा रहोस्॥
येती बिन्ति तहाँ गरी सकल पाप् पुण्यै समर्पण् गर्या।
इच्छित् वर् प्रभुले दिंदा परशुराम् आनन्दमा ती पर्या॥१३५॥

ताहीं श्री रघुनाथका वरिपरी घूमी नमस्कार् गरी।
मर्जीले ति गया महेन्द्र गिरिमा मन् राम् चरणमा धरी॥
देख्या तेज् दशरथ्जिले र सुतको हर्षाश्रुधारा धरी।
प्रेम्का सागरमा तहीं डुबि गया आलिङ्गनादी गरी॥१३६॥

येती काम् गरी राम् गया सहजमा पूग्या अयोध्या महॉ।
सीतालाइ लियेर राज्य सुख भोग् राम्ले गर्या क्यै तहाँ।।
क्यै दिन् भानिज हुन् भरत् कन यहीं ल्याऊँ घरैमा भनी।
भानिज्लाइ लिना निमित्त खुसिले आया युधाजित् पनी।।१३७।।

बीदा श्री दशरथ्जिले पनि दिया बीदा मिलेथ्यो जसै।
एक् शत्रुघ्न लिई भरत्जि त गया मामा कहाँ पो तसै।।
आया राम बिहा गरेर पुरिमा जस्सै उठेथ्यो खबर्।
सारा रैयतको प्रसन्न मन भो हुन्थ्यो खुसी क्या अबर्।।१३८।।

सीताराम् अघि तप् गरिन् र त यहाँ छोरा बुहारी भया।
कौशल्या कन ता मिल्यो अदितिको शोभा सबै ताप् गया।।
सीताराम् पनि लोकमा सकलको आनन्दमङ्गल् गरी।
चेष्टा मानिसको गरी कन रह्या त्रैलोक्यका नाथ् हरी।।१३९।।

इति श्रीबालकाण्ड।।

श्रीअयोध्याकाण्ड

एकान्त स्थलमा सितापति थिया सीता हजुर्मा रही।
हात्मा चामर ली प्रभू कन तहाँ हाँक्थिन् समीप्मा गई।।
आकाशमार्ग गरी बहुत् खुसि हुँदै नारद्विजे तारी गया।
नारद्विजी कन दण्डवत् गरि तहाँ राम्जी बहुत् खुस् भया।।१।।

संसारी म थियाँ बडो हुन गयाँ दर्शन मिलेथ्यो जसै।
यो भाग्योदय हो बुझ्याँ पनि यहाँ दर्शन मिल्याको उसै।।
मैले गर्नुछ काम् कउन् हजुरको चाँडो उ आज्ञा हवस्।
त्यो काम् सिद्ध गराउँला हजुरको आनन्द मन्मा रहोस्।।२।।

यस्ता बात् प्रभुका सुनी कन जवाफ् सोही बमोजिम् दिया।
नारद्वले बहुतै गर्या स्तुति तहाँ राम्लाइ मन्मा लिया।।
बिन्ती गर्नु कुरो थियो मन विषे बिन्ती गर्या त्यो पनी।
ब्रह्माको विनती लिई हजुरमा आई रह्याँछू भनी।।३।।

भूको भार म दुष्ट मारि हरँला जान्छू अयोध्या महाँ।
भन्न्या येति वचन् गरी कन हजुर् पाल्नु भयेथ्यो यहाँ।।
यस्तो हो तर गादि दीन दशरथ् राजाजिका मन् भयो।
ख्वामित्ले अब राज्यमा भुलिदिया भार् हर्नु काम् ता रह्यो।।४।।

नारदका इ वचन् सुनी खुसि भई उत्तर प्रभूले पनी।
जल्दी बक्सनु भो म राज्य न गरी भोली म जान्छु भनी॥
ख्वामित्का इ वचन् सुनेर बहुतै नारदजि खूसी भया।
तिन् फेरा प्रभुको प्रदक्षिण गरी आकाशगतीले गया॥५॥

सन्तोष्ले दशरथजिका मन विषे आनन्दमङ्गल् भयो।
राम्लाई अब राज्य छुँ भनि उसै मन् यस् लहड्मा गयो॥
यस्तो मन् हुन गो र डाकि गुरु थ्येँ यस्तो हुकुम् भो पनी।
भोली राज्य म दिन्छु पुत्र कन सब् सामग्रि ल्याऊ भनी॥६॥

मन्त्री डाकि हुकुम् भयो सँग रह्या जो जो कहन्छन् गुरु।
सो सो चिज् झटपट् तयार् गर अवर सब् काम छोड्नु बरु॥
मन्त्रीले पनि यो हुकुम् सुनि तहाँ साथै गुरुका रह्या।
चाहिन्छन् जति चिज् ति खोज्न् गुरुले खोलेर सब् चिज् कह्या॥७॥

मन्त्रीलाइ अहाइ राघवजिका साथ्मा वशिष्ठै गया।
पैल्है श्री रघुनाथले गुरु भनी सम्मान गर्दा भया॥
हे त्रैलोक्यपते गुरु हुन त हूँ तिम्रो म क्या हूँ गुरु।
इन्का हुन् इ गुरु भनेर इ सबै भन्छन् भनुन् लौ बरु॥८॥

तिम्रो दर्शन पाउँला भनि यहाँ प्रोहित् भयाकै म हूँ।
गुह्यै खुल्छ भनेर डर् हुन गयो धेरै कुरा क्या कहूँ।।
खोल्न्या छैन म गुह्य चुप्प रहूँला सब् जान्दछू ता पनी।
जानी जानि म बिन्ति गर्न अहिले आयाँ हजुर्मा पनी।।९।।

भोली हुन्छ तिलक् हजुर् कन यहाँ सामग्रि जम्मा भयो।
पृथ्वीमा सुकला हवस् हजुरको सब् शास्त्रले भन्छ यो।।
सब् इन्द्रीय जितेर आज उपवास् गर्नु सिताले सँगै।
आज्ञा पाउँ म जान्छु काम् छ बहुतै सब् काम् विचारूँ म गै।।१०।।

यस्तो बिन्ति गरी वशिष्ठ गुरु फेरू जस्सै गयाथ्या पनी।
राम्ले लक्ष्मणथ्यै भन्या म तिमिलाइ काम् गर्न दूँला भनी।।
छैनन् भाइ भरत् पनी त तिनका खातिरू छ मेरी दया।
कौशल्या सुनि खुस् हुनिन् भनी त जो सम्चारू बताउँदै गया।।११।।

राजाले त खतम् गर्या दिन भनी क्या गर्दछिन् कैकयी।
यस्मा विघ्न कदापि पर्न नदिउन् लक्ष्मी र दुर्गा भई।।
कौशल्या पनि यो विचारू गरि तहाँ गर्थिन् पुजा देविको।
द्यौताका मनमा भन्या ठहरियो काम् विघ्न गर्नु निको।।१२।।

वाणी गै तिमि विघ्न पारि कन आउ ती मन्थरा कैकयी।
द्वी स्त्रीका घटमा पसेर तिमिले काम् सिद्ध लाऊ गई।।
द्यौताका इ वचन् सुनेर झटपट् तेस् मन्थरामा पसिन्।
कैकेयी कन खुप् भुलाउन भनी फेर् कैकयीमा पसिन्।।१३।।

वाणीका वशमा पर्याकि छँदि ती जाहाँ थिइन् कैकयी।
काम् बित्ला भनि चटपटाइ तहिं झट् त्यो मन्थरा गै गई।।
नाना छल् गरि ठिक्क पारि कन सब् वृत्तान्त विस्तार् भनी।
द्वी वर् छन् तिमि मागि ल्यौ भनि तुलो सूचन् गरी यो पनी।।१४।।

वाणीले ति भुलाइयाकि छँदि लौ भन्दी भइन् कैकयी।
राम्लाई वनवास् भरत् कन रजाइँ माग्छू म चाँडो गरी।।
द्वी वर्ले जब काम सिद्ध गरूला द्यूला सये गाउँ भनिन्।
बीदा दी घर मन्थरा कन फिराइ रिस् गर्न लाग्दी भइन्।।१५।।

सुन्दर् वस्त्र निकालि फालि कपडा मैला शरिर्मा धरिन्।
आभूषण् कन फ्याँकि खूप रिसले खाली जमिन्मा परिन्।।
सज्जन् बेस् सुमती पनी कुमतिका सङ्गले त बिग्री गयो।
भन्छन् जो दुनियाँ उ लक्षण यहाँ ठिक् कैकयीमा भयो।।१६।।

कैकेयी सित बस्नलाइ खुशिले राजा गयाथ्या जसै।
देख्यानन् र तहाँ कता गइ भनी चाकर्नि सोध्या तसै।।
क्रोधागार विषे भयाकि त बुझ्यौं कारण् छ कुन् कत्ति यो।
बूझ्याको पनि छैन गै हजुरले बुझ्नु हवस् कयान हो।।१७।।

केटीका इ वचन् सुनी कन डराइ राजा नजिकमा गया।
कैकेयी कन कयान यो रित गर्यो बात् खोल भन्दा भया।।
जो भन्छू म पुर्याउँला भनि शपथ् खाँदा जसै बात् गरिन्।
राजा वृक्ष सरी गिर्या पृथिविमा यस्मा बहुन् जिद् गरिन्।।१८।।

राम्लाई वनवास् भरत् कन रजाइँ देऊ भनी जिद् गरी।
द्वी वल्ले यहि द्यौ दिंदौन त भन्या बाँच्नु त मुर्दा सरी।।
भोली येति कुरा भयेन त भन्या मन्त्र्याछु विष् खाइ म ता।
भन्न्या येति कुरा सुनी फिरि गिर्या राजा जमिन्मा यता।।१९।।

त्यो रात् वर्ष समान् व्यतित् हुन गयो राजा ति मूर्छा भया।
सब् सामग्री तयार् गरीकन बिहान् मन्त्री हजुरमा गया।।
देख्या चाल् र महाविचार हुन गयो सोध्या पर्यो क्या भनी।
विस्तार पाइ सुमन्त्र राम् लिन गया आया तहाँ राम् पनी।।२०।।

राजालाइ त दुःख सुक्ख हुनको कारण् तिमी छौ भनी।
वन्मा गै तिमी राज्य द्यौ भरतलाइ भन्दी भइन् यो पनी।।
यस्ता बात् सुनि बात् गर्या प्रभुजिले सुन्छ्यौ कि माइ कैकयी।
राजा खूसि रहुन् म जान्छु वनमा के काम् छ घर्मा रही।।२१।।

गाहो कत्ति नमानि जान्छु वनमा राजा त बोलुन् भनी।
बोल्याको प्रभुको वचन् सुनि तहाँ बोल्छन् ति राजा पनी।।
हे राम्चन्द्र मलाइ आज तिमीले बाँधेर राज्यै गरी।
झुट्टा दैखि बचाउ पाप् तिमि कनै लाग्दैन यस्तो गरी।।२२।।

राजा येति भन्या र फेरु पनि विलाप खुप् गर्न लाग्दा भया।
राजाको बुझियो र आशय तहाँ राम्चन्द्र माइ थ्यै गया।।
कौशल्या पनि भक्तिले हरिजिका ध्यान्मा रह्याकी थिइन्।
राम्जीलाइ न देखि कत्ति न छुटाइ ताना प्रभूमा दिइन्।।२३।।

सुमित्राले भन्दा पछि पलक माइका खुलि गयो।
प्रभूलाइ देख्ता अधिक मन सन्तोषु पनि भयो।।
खुसीले काख्मा ली कन जब भनिन् खाउ कछु भनी।
सुनी राम्ज्यू भन्छन् अब त कति खाँला नि म पनी।।२४।।

गयो खान्या वेला म कन त मिल्यो राज्य वनको।
भरत्ले राज् पाया यहिं बसि गरुन् राज्य जनको।।
बिदा बकस्या जावस् खुसि सित म जान्याछु वनमा।
म चाँडै फिन्ऱ्याछू विरह न हवस् कत्ति मनमा।।२५।।

वचन् सुन्दा मूच्छा परि कन उठ्याकी छँदि तहाँ।
भनिन् कौशल्याले अब म तिमिलाइ छोड्दछु कहाँ।।
भन्या राजाले ता तर म तिमिलाइ रोक्दछु यहाँ।
कि साथै लैजाऊ म कन तिमि जान्छौ अब जहाँ।।२६।।

तिमीलाइ बीदा दी म कसरि यहाँ दुःख सहँला।
बरु प्राणै त्यागी यमपुरि महाँ जाइ रहँला।।
विलाप् कौशल्याको यति सुनि दयाले भरि भयो।
तहाँ लक्ष्मणको मन् तब अरु उपर् रिस् हुन गयो।।२७।।

नजर् दी राम्ज्यूमा अरु सित उठ्याको रिस् बढाइ।
गर्या बिन्ती राम् थ्यै अब भरत थ्यै गर्दछु लडाइ।।
हजुको राज् हन्ऱ्या जति जति त छन् माछु सबलाइ।
पितै बाँध्छू पैलहे भनि कन भन्या क्या छ अरुलाइ।।२८।।

चढ्या जावस् गादी सकल रिपुको नाश् म गरुँला।
यसै काम्ले माइका सकल मनको शोक हरुँला।।
सुन्या लक्ष्मण्जीका इ वचन जसै राम् खुसि भया।
बुझाया विस्तार्ले पनि तहिं ठुलो ली कन दया।।२९।।

सुन्यौ भाइ संसार्मा शरिर अति कच्चा छ जनको।
शरिर् कच्चा जानी नगर तिमि रिस् कत्ति मनको।।
सबै भोग् चञ्चल छन् बिजुलि सरि एक छिन् न रहन्या।
विचार् यस्तो राखी सहु तिमि बडो हुन्छ सहन्या।।३०।।

भ्यागतो खाँ भनि खोज्छ डाँस् मुख विषे साँप्ले धर्याको पनी।
तस्तै भोग् गरुँला भनेर मनले भन्छन् दुनीयाँ पनी।।
क्याको रस् छ यहाँ विचार मनले काल्सर्पको मुख् परी।
क्या होला वन जाउँला इ सबलाइ आनन्द राखुन् हरी।।३१।।

देश् देशका बाटुलिन्छन् बुझ तिमि मनले बाटका पाटि माहाँ।
बात्चित् गर्दै रहन्छन् खुसि सित मनले बन्धु झैं राति ताहाँ।।
प्रातः काल् भो जसै ता उठिकन ति सबै दस् दिशा लागि जान्छन्।
बन्धूको सङ्ग यस्तै बुझि कन गुणिले दुःखसुख् एक मान्छन्।।३२।।

छाया तुल्य छ लक्ष्मि यौवन भन्या भेलै सरीको भनी।
भन्छन् स्त्रीसुखलाइ स्वप्न सरिको साँचो कुरा हो भनी।।
यस्तै जानि पनी मनुष्यहरु सब् संसारमा भुल्दछन्।
भुल्लैका वशले अनेक फजितिले संसारि भै डुल्दछन्।।३३।।

जुन् यस् देह निमित्त यो रिस गर्यो चिन्छौ कि कस्तो छ यो।
हाइ मासूर रगत नसा यति कुरा जम्मा भई बन्छ यो।।
विष्ठा हुन्छ कि भस्म हुन्छ पछि तक् बाँचतैन यो ता कसै।
यस्का खातिर घात् गर्यो पनि भन्या पाप्मात्र लाग्ला उसै।।३४।।

क्रोधै हो यमराज सर्व जनको वैतर्नि भन्नू पनी।
तृष्णा हो भनि यो बुझेर तिमिले कैल्हे नबिस्त्रया पनी।।
सन्तोष लाइ बुझि कामधेनु सरिको सन्तोष मन्ले रहु।
रिस् गर्नु बढिया त छैन वनमा जानू असल् हो सहू।।३५।।

यस्तै हो सुन कर्मका वश हुँदा बस्तैन एक ठाम् रही।
कस्तै कोहि हवस् अवश्य करले जानू छ जाहाँ गई।।
कर्मको फल भोग गछ दुनियाँ यै चित्तमा लेउ भाइ।
आमैले यहि बात् बुझीकन बिदा दीनू हवस् हामिलाइ।।३६।।

यो बिनती गरि पाउमा जब पर्या बीदा दिई मन् बुझाइ।
आँसू थाम्न कठिन् भयो र बहुतै रोइन् शरीरै रुझाइ।।
आशीर्वाद वचन् समेत् मिलिगयो ताहाँ बिदा रामलाइ।
लक्ष्मणले पनि साथ जान्छु म भनी बिनती गर्या जानलाइ।।३७।।

लक्ष्मणलाइ हिंड लौ भन्या र रघुनाथ् सीता भयामा गया।
सीतालाइ तिमि ता घरै बस भनी पैल्हे त भन्दा भया।।
पङ्खा छत्र चमर् रहित् प्रभु कनै देख्ता त शङ्कित् भइन्।
क्या कारण् हुनगो भनीकन सिता हात् जोरि साम्ने भइन्।।३८।।

शङ्कित् जानकिलाइ देखि प्रभुले तीमी घरैमा यहाँ।
सासूको टहलै गरी कन रहू वर्षे त चौधै महौं।।
पीताको वचनै लिई सिर उपर् जान्छु म वन्मा प्रिये।
चौधै वर्ष बिताइ जल्दि म यहाँ फिन्त्र्या छु निश्चै श्रिये।।३९।।

यस्ता बात् प्रभुका सुनी कन तहाँ सीताजि मूर्छा परिन्।
पैल्हे ज्योतिषिको कुरो सब कही छोड्दीन सेवा भनिन्।।
सीताका यति बात् सुन्या र खुसि भै साथै सिताजी लिया।
ब्राह्मण् खूसि सदा रहुन् भनि तहाँ दौलत् बहूतै दिया।।४०।।

कौशल्याजि जहाँ थिइन् तहिं गई लक्ष्मण्जिले बिन्ति लाइ।
माता मेरि पिछा भइन् भनि तहाँ सुम्प्या सुमित्राजिलाइ।।
येति काम् गरि रामका हुकुमले लक्ष्मण् तयारी भया।
सीता लक्ष्मण साथमा लि रघुनाथ् राजा भयामा गया।।४१।।

बीदा हून पिताजि थ्यै जब सिता लक्ष्मण् लि राम्ज्यू गया।
यस्तो देखि असह्य भो र दुनियाँ सब् शोक गर्दा भया।।
सीताराम् कन दुःख यो हुन गयो कैकेयि दुष्टै भई।
सीता आज कसोरि दुःख सहनिन् घोर जङ्गलैमा गई।।४२।।

यो अन्याय भयो यहाँ त न बसौं जाऔं प्रभूका सँगै।
राम्लाइ छोडि यहाँ कसो गरि बसौं बूझेन मन् ता न गै।।
यस्ता बात् गरि लोकले त बहुतै शोक् गर्न लाग्या भनी।
सब् विस्तार् गरि वामदेव ऋषिले सब्लाइ बुझाया पनी।।४३।।

हे लोक हो अति गर्दछौ तिमि त शोक् यो शोक ता छाडि द्यौ।
साक्षात् विष्णु इ हुन् भनेर मनले श्री रामलाइ जानि ल्यौ।।
पृथ्वीको सब भार् हरेर रघुनाथ् फिर्छन् इ जान्छन् कहाँ।
साँचा हुन् इ कुरा अवश्य तिमिले खेद् कीन मान्यौ यहाँ।।४४।।

यस् बात्ले ऋषिले मनुष्यहरुको खुप् मन् बुझाई दिया।
पौंच्या राम् पनि कैकयी र दशरथ् जाहाँ बस्याका थिया।।
हे मातर् वन जानलाइ अब ता आयौं जना तिन् चली।
बीदा जान मिलोस् म जान्छु वनमा रिस् राग् रतीभर् न ली।।४५।।

आज्ञा जान मिलोस् पिताजिकि पनी जान्छु सदा खुस् म छु।
दुख् पाउनन् कि भनी पिताजिकन शोक् मन्मा न लागोस् कछु।।
कैकेयी यति बात् सुनी खुसि भई बस्तर् पुराना दिइन्।
लाया श्री रघुनाथले ति कपडा सीताजिले ता लिइन्।।४६।।

यस्ता वस्तर म लाउँ आज कसरी भन्न्या मनैमा धरी।
लज्जाले रघुनाथका मुख विषे हेरिन् कटाक्षै गरी।।
श्रीराम्ले मुटुरा गरी ति कपडा हात्मा जसै ता लिया।
त्यो देखी कन राजपत्निहरु सब् रोया तहाँ जो थिया।।४७।।

दुष्टे आज सिताजिलाइ किन यो वस्तर् पुराना दियौ।
यस् काम्ले जति छन् यहाँ इ सबको प्राण् खैचि ऐल्हे लियौ।।
कैकेयी सित बात् वशिष्ठ गुरुले येती गर्याथ्या जसै।
बीदा भै रघुनाथ् चढ्या रथ विषे सम्पूर्ण रोया तसै।।४८।।

सीताराम् वनमा चल्या रथ चढी लक्ष्मण् गया साथमा ।
वृक्षैका तलमा रह्या रघुपती घर छोडि तेस् रातमा ॥
सुन्दर् एक् तमसा नदी तहिं थिइन् तिन्का दुवै तिर् भरी ।
आयो लस्कर राम्जिका सँग बस्यो खाली अयोध्या गरी ॥४९॥

फिर्नन् ता रघुनाथ् सँगै फिरियला जानन् चलौला सँगै ।
राम्लाइ छोडि यहाँ कसो गरि बसौं काहाँ बसौंला न गै ॥
यस्तो सुर् प्रभुले बुझी कन तहाँ युक्ती गर्या छल्लको ।
प्रातःकाल भयो उठेर झटपट् मन्सुब् गर्या चल्लको ॥५०॥

फकीं फेरि सहर् गया झइँ गरी बाटो छली राम् गया ।
फकर्याछन् रघुनाथ् भनेर दुनियाँ सम्पूर्ण फिर्दा भया ॥
यस् रित्ले दुनियाँ फिराइ सहरै श्री राम् वनैमा गया ।
गङ्गाका तिरमा पुगेर अब ता रथ् थाम भन्दा भया ॥५१॥

सुन्दर् वृक्ष थियो तुलो तिर विषे एक् शिंशपाको तहाँ ।
दोस्रो वास् रघुनाथको तहिं भयो त्यै वृक्षका तल् महाँ ॥
फल फुल् ली कन भेट्नलाई गुहजी आया बडा हर्षले ।
निर्मल् देह भयो तसै बखतमा श्रीरामका स्पर्शले ॥५२॥

मेरो आज पवित्र घर पनि हवस् ख्वामित् गयाँ बिनति यो।
सेवक् हूँ करुणानिधान् मकन होस् माया र मर्जी छ जो।।
यो बिनती सुनि भन्दछन् प्रभु तहाँ सून्यौ सखे आज ता।
वन्मा जान चल्यौँ म जान्न घरमा याहीं रहन्छु म ता।।५३।।

कौनै फल्फुल खानु छैन अरुले केही दिउन् ता पनी।
भन्न्या यो मनमा छ थाम्छु मनको आफ्नू प्रतिज्ञा भनी।।
मेरै हौ तिमि राज्य जो छ उ पनी मेरै छ भन्दा भया।
बर्को दूद घसी जटा मुकुट झैं पारेर बाँद्धा भया।।५४।।

जल्पान् मात्र गरी सिता र रघुनाथ कुशका शयन्मा गया।
लक्ष्मणका सँगमा रही गुह पनी रात् भर खडा भै रह्या।।
सीताराम फगत् कुशासन विषे देख्या सुत्याको तहाँ।
साहै ग्लानि भयो बहुत् गुहजिको शोक् बढन् गो मन् महौं।।५५।।

भन्छन् लक्ष्मणलाइ भाइ फजिती खुप् कैकयीले दिइन्।
राजालाइ वशमा गरेर बहुतै हुर्मत् प्रभूको लिइन्।।
लक्ष्मण् बात् सुनि भन्दछन् गुहजिका दिल् भित्र ठंडा गरी।
लाग्या सुन्न पनी तहाँ गुहजिले तन् मन् वचन् सब् धरी।।५६।।

दाता को छ यहाँ इ दुःख सुखको फल् मिल्छ सब् कर्मको।
दिन्छन् भन्नु कुबुद्धि हो न भन यो नाश् हुन्छ सब् धर्मको।।
कर्ता हूँ पनि भन्नु छैन अभिमान् जन्ले न गर्नु कहीं।
कर्मको फल भोग मिल्छ तिमिले यो बुझ्नु जाहीं तहीं।।५७।।

धीरा भै रहनु विपत्ति सहनु कस्तै परुन् ता पनी।
कैल्हे मोह विषे न पर्नु जनले माया छ संसार भनी।।
यस्तै बात् सुनि रात् बित्यो गुहजिका राम्का नजिकमा रही।
गङ्गा तर्न हुकुम् भयो प्रभुजिको ताहाँ उज्यालो भई।।५८।।

फिर्दामा म पुजा अवश्य गरुँला सामग्रि ठूलो गरी।
गङ्गे आज म जान्छु घोर वनमा केवल नमस्कार गरी।।
यस्तो बिन्ति गरी सितापतिजिका साथै चलिन् पार् तरी।
आज्ञाले घरमा फिर्या गुह पनी भक्ती मनैमा धरी।।५९।।

गङ्गा पार् तरि मिर्ग मारि पकुवा तारेर खाया तहाँ।
तेस्रो वास् रघुनाथको तहिं भयो एक् वृक्षका तल् महाँ।।
चौथो वास् रघुनाथको हुन गयो आश्रम् भरद्वाजको।
राम्ज्यूको ऋषिले गर्या स्तुति तहाँ सुर् जानि काम्काजको।।६०।।

पाँचौं दिन् ऋषिका कुमार् सँग लिया बाटो बताउन् भनी।
राम्ज्यूलाइ यमुनाजि तारि ति कुमार् साँझमा त फर्क्या पनि।।
सीताराम् पनि चित्रकुट्ट पुगि गया वाल्मीकि बस्थ्या जहाँ।
वाल्मीकी कन दण्डवत् गरि बहुत् आनन्द मान्या तहाँ।।६१।।

वाल्मीकी कन भन्दछन् रघुपती क्यै दिन् रहन्छु यहाँ।
कुन् जग्गा बढिया छ सब् तरहले होला सुबिस्ता कहाँ।।
सून्या वाल्मिकिले मनुष्य सरि भै राम्ले गर्याका कुरा।
सोही माफिक बिन्ति बात् पनि गर्या वाल्मीकि छन् झन् पुरा।।६२।।

जान्दैनन् महिमा बडा ऋषि पनी जस्का त एक नामको।
यस्ता हौ रघुनाथ् हजूर कन यहाँ क्या काम् असल् ठामको।।
सज्जन्का हृदयै छ घर् हजुरको अच्छा बहुत् फेर् कहाँ।
विस्तार् एक सुनि बक्सनू पनि हवस् बिन्ती म गर्छु यहाँ।।६३।।

व्याधा हूँ अधिको म सप्तऋषिका निर्मल् कृपाले गरी।
वाल्मीकी भनि नाम् चल्यो जब जप्याँ राम्नाम उल्टा गरी।।
उल्टै नाम कि ता छ यस्ति महिमा विस्तार धेर् क्या कहूँ।
गङ्गाका र इ चित्रकूट गिरिका बिच्का जगामा रहू।।६४।।

वाल्मीकि ऋषिका वचन् सुनि बहुत् खुस् भै जगन्नाथ् गया।
गङ्गाका र ति चित्रकूट गिरिका बिच् पारि बस्ता भया।।
गङ्गा देखि सुमन्त्र फर्कि दशरथ् जाहाँ बस्याका थिया।
ताहाँ जल्दि गयेर जो छ समचार् बिल्कुल् सुनाई दिया।।६५।।

बर्को दूद घसी जटा मुकुट झैं बाँध्या दुवै भाइले।
फिर् लौ जा भनि यो हुकुम् तहिं दिया राम्ले सिता माइले।।
गङ्गा पार् रघुनाथ् गया नजरले हेर्दा कठिन् भो तहाँ।
छोड्यौं देख्न जसै रूँदै रथ लिई दौडेर आयौं यहाँ।।६६।।

सेवा बिन्ति गरेस् भनी हुकुम भो लक्ष्मण् सितारामको।
हाम्रो शोक् रति भर् कदापि न गरुन् हूँदै न शोक् कामको।।
यस्ता बात् गरि राम् गया भनि सबै बिस्तार् सुनाया जसै।
कौशल्या दशरथ्जिलाइ रिसले वाग्बाण् बजारिन् तसै।।६७।।

वाक्शर्ले अति ताप् भयो र दशरथ् भन्छन् मलाई कती।
भन्छ्यौं मर्न बखत् यसै हुन गयो छाड्यो शरिले गती।।
ऐल्हे मर्छु सराप् पनी छ तिमिले खुप् पुत्रशोक्के गरी।
जस्तै हामि मर्यौं उसै गरि मर्या ठूलो विपत्ती परी।।६८।।

येती एक तपस्विले अघि सरापू जो दी गयाथ्या मरी।
तिन्का तेहि सरापको फल मिल्यो ठिक् आज उस्तै परी।।
सबू विस्तार सरापको कहि सकी हा राम सीता गरी।
प्राणै त्यागू दशरथजिले जब गर्या खलबलू पर्यो तेसू घरी।।६९।।

प्रातःकाल भयो वशिष्ठ गुरु झट् मन्त्री लि दरबारू गया।
तेल्मा ती दशरथजिलाई धरि फेरू छोरा झिकाई लिया।।
चाँडै आउनको वशिष्ठ गुरुको आज्ञा छ भन्न्या सुनी।
दूतैका सँग लागि भाइ कन ली आया भरत्जी पनि।।७०।।

कैकेयी सित भेटू भयो भरतको सोध्या पिता छन् कहाँ।
सबू वृत्तान्त गरी भरत् कन त सबू विस्तारू सुनाइन् तहाँ।।
सून्या शोक् मनमा पर्यो भरतका साहै रिसाया पनी।
पापी हौ तिमि कुम्भिपाक् नरकमा भोगू गर्न जाउली भनी।।७१।।

कैकेयी कन गालि दी कन तहाँ दुःखी बहूतै भया।
कौशल्याजि जहाँ थिइन् तहिं रूँदै धाउँदै भरत्जी गया।।
हे मातरू मनमा कदापि न परोसू मत् छैन मेरो रती।
पापू लागोसू कछु मत् भया गुरुजिलाइ काटेर मार्या जति।।७२।।

बिन्ती यो गरि दुःखमा परि विलापु गथ्या भरत्जी तहाँ।
मन्त्रीवर्ग समेत् वशिष्ठ गुरुजी पाँच्या नजिकमा तहाँ।।
देख्या शोक भरत्जिको र गुरुले पीता बित्याछन् भनी।
शोक् गर्नु बढिया त छैन किन शोक् गछौं महाराज् भनी।।७३।।

नाना तत्त्व कही तहाँ भरतको सब् शोक् गुरुले हर्या।
सब् आज्ञा गुरुको लिई भरतले काम्काज् पिताको गर्या।।
राजाको किरिया जसै गरि सक्या दान्को असङ्ख्यै गरी।
तेस् बिच्मा मनले विचारु भरतले राख्या बहुत् शोक् गरी।।७४।।

माता मेरि त राक्षसी सरि भइन् इन्का नजिकमा यहाँ।
बस्नु योग्य अवश्य छैन अब ता जान्छू प्रभू छन् जहाँ।।
यस्तो चित्त थियो तहाँ भरतको इन्को छ यो मन् भनी।
मालुम् ता गुरुमा थियो तर पनी भन्छन् उचित् हो भनी।।७५।।

बाबाको छ हुकुम् यहाँ भरतले राज् गर्नु राम्ले गई।
चौधै वर्ष तलक् बसुन् वन विषे मानो मुनीश्वर् भई।।
सीताराम् यहि बातले वन गया याहाँ हजुर्ले पनी।
गादी चढ्नु हवस् हुकुम् दिनु हवस् यो राज्य मेरो भनी।।७६।।

यस्तो बिनति गरी वशिष्ठ गुरु चुप् जस्सै रह्याथ्या तहाँ।
उत्तर जल्दि दिया तहाँ भरतले क्या गर्छु यो राज् यहाँ।।
कीर्तीमा अपकीर्ति पारि कसरी राज् गर्नु याहाँ बसी।
दाज्यूको टहलै गरी सँग रह्या लक्ष्मण् रह्याछन् जसी।।७७।।

गया जाहाँ सीतापति म पनि जान्छु अब तहाँ।
फगत् एक् कैकेयी यहिं बसि रहुन् छोड्दछु यहाँ।।
फलाहारी हुन्छु सिर भरि जटा धारि वनमा।
म भोली जान्याछु हिंङि कन विचार्यै छ मनमा।।७८।।

प्रभूको गादी हो प्रभु कन फिरायेर घरमा।
म गादी सुम्पन्छु किन म गरुँला राज्य करमा।।
भरत्का यस्ता बात् सुनि कन सबै खुस् अति भया।
भरत् भोली बेरै उठि कन सबेरै हिंङि गया।।७९।।

सबै माता भ्राता गुरु सहित सब् फौज पनि ली।
फगत् सीताराम्का चरणतलमा चित्त पनि दी।।
भरत् गंगा पाँच्या गुहजि कन शङ्का हुन गयो।
तुलो लस्कर् देख्या न बुझि कन तानै डर भयो।।८०।।

लडौंला नाउ खैंची भरत कपटी हुन् यदि भन्या।
भनी मन् भै लस्कर्हरु कन तयार् हौ पनि भन्या॥
तुलो भित्री मत्लब् गरि कन गये बुझ्दछु भनी।
तहाँ भेटी राखी नजर तिर हेर्या कछु पनी॥८१॥

जसै देख्या आँसू गह भरि धरी शोक् पनि गरी।
कहाँ मिल्छन् सीतापति म कन भन्दा घरि घरी॥
जसै सिर् पाऊमा गरि ति गुहले ढोग् पनि दिया।
भरत्ले अङ्गैमाल् गरुँ भनि उठाई कन लिया॥८२॥

भरत्जीले सोध्या गुह सित सिताका पति यहाँ।
सुत्याको स्थल् कुन् हो म कन कहु जान्छु अब तहाँ॥
गया विस्तार् पाई रघुपति सुत्याका शयनमा।
भरत्ले खेद् मान्या कुशशयन देखेर मनमा॥८३॥

अहो मेरा खातिर् वन वन सिताजी पति सँगै।
कुशासन्मा सुत्छिन् न त यसरि सुत्थिन् अघि कतै॥
अहो धिक्कार मेरी जनमजननी कैकयि भइन्।
इनैले गर्देमा पति सँग सिताजी वन गइन्॥८४॥

कहाँ छन् सीतानाथ् कति पर गया भेट्छु कहाँ।
छ केही मालुम् ता म कन कहु जान्छु अब तहाँ।।
बताया जाहाँ छन् भनि ति गुहले राम् कन पनी।
गुहैका सम्चाले खुसि पनि भया भेट्छु भनी।।८५।।

सब् विस्तार बताइ ताहिं गुहले गंगाजि तारी दिया।
ताहाँ देखि भरत् चली पुगि गया जाहाँ भरद्वाज् थिया।।
एक् दिन् ताहिं मुकाम् गर्या भरतले सम्मान् ऋषीले गर्या।
बिल्कुल् सैन्य जती थिया भरतका मेज्मानिले छक् पर्या।।८६।।

भोली बेर सबेर लस्कर लिई बीदा ऋषी थ्ये भया।
कैल्हे पुग्दछु चित्रकूट गिरिमा भन्दै भरत्जी गया।।
खुस् भै लस्कर चित्रकूट गिरिका पाँच्या नजिकमा जसै।
खोज्या ताहिं भरत्जिले अघि गई डेरा प्रभूको तसै।।८७।।

डेरा देखी भरत्जी तहिं नजिक गया पाउका छाप देख्या।
श्रीराम्का पाउका छाप चिह्नि कन खुसिले माथले ताहिं टेक्या।।
भन्छन् धन्चै रह्याँछु सहज न मिलन्या पाउका छाप देख्याँ।
ब्रह्माजीले न पाउनु छ त पनि सहजै माथले आज टेक्याँ।।८८।।

यस्तो बोल्दै प्रभूका चरणधुलि विषे भक्तिले लट्पटींदै।
कैल्हे पुग्छु कहाँ छन् भनि कन मनले दस् दिशा दृष्टि दींदै।।
जाँदा तारीं भरत्ले प्रभुजि कन जसै नेत्रले देख्न पाया।
ख्वामित्लाइ आज पायाँ भनि कन खुसिले पाउमा पर्न धाया।।८९।।

देख्या पाऊ पर्याको गह भरि बहँदा अश्रुधारा धर्याको।
सब् राज्यै तृण् बरोबर् गरि कन बहुतै आफुमा मन् गर्याको।।
यस्तो देखी कृपाले भरत कन तहाँ काखमा राखि लीया।
यस्तो मन् हो भरत्को बुझि रघुपतिले खुप् कृपादृष्टि दीया।।९०।।

श्री सीतापति माइका चरणमा राख्या र सिर् फेर पिता।
काहाँ छन् किन आज देखिन यहाँ क्या गर्दछन् छन् कता।।
भन्दै खोजि गर्या पिता कन तहाँ श्री रामजीले जसै।
सब् विस्तार वशिष्ठले भनि दिंदा शोक् गर्न लाग्या तसै।।९१।।

गंगास्नान गरी तिलाञ्जलि दिया फेर पिण्डदानै पनी।।
फल फुल्ले रघुनाथले तहिं दिया पाउन् पिताले भनी।।
तेस् दिन्मा उपवास् गर्या जब बित्यो रात् फेरि गंगा गया।
गंगास्नान् गरि फेर फिरेर मढिमा आयेर बस्ता भया।।९२।।

तहाँ सीताराम्का चरणतलमा सिर् पनि धरी।
अयोध्यै लैजान्छु भनि कन ठुलो मन्सुब गरी।।
भरत् बिन्ती गछन् किन रघुपते आज वनमा।
हजुर्ले आयाको म कन अति ताप् हुन्छ मनमा।।९३।।

ख्वामित् हजुर्को म त दास पो हूँ।
यो राज्य गर्ना कन योग्य को हूँ।।
यो गादि ता याहिं हजुरको हो।
मैले त सेवा गरि बस्नु पो हो।।९४।।

छोरा हुनन् यज्ञ बहुत् गरीनन्।
सम्पूर्ण लोक्को पनि ताप् हरीनन्।।
तब् पो ति छोरा सित राज्य छाडी।
जानू असल् हो त छँदै छ झाडी।।९५।।

वेला त यो होइन जान वन्मा।
मेरा त यै निश्चय हुन्छ मन्मा।।
जाऔं घरै फर्कि सधाइ जावस्।
मेरी इ माता सित रिस् न आवस्।।९६।।

यस्ता प्रकारले गरि बिन्ति गर्दै।
आँखा भरी आँसु बहूत धर्दै।।
रोया भरत्ले जब पाउमा गै।
बोल्या प्रभूले पनि खूसि मन् भै।।९७।।

हे भाइ गछौं किन आज जिद्धी।
फिर्नु असल् छैन र काम् न सिद्धी।।
जान्छु म वन्मा तिमि फर्कि जाऊ।
यस् राज्यको काम् तिमिले चलाऊ।।९८।।

राम्ले वनै गै मुनिभेष धर्नु।
याहीं भरत्ले बसि राज्य गर्नु।।
भन्न्या पिताको जब सुन्न पायाँ।
आज्ञा उसैले वन जान आयाँ।।९९।।

ई बात् भरत्ले जब सुन्न पाया।
फेरी चरणमा परि बिन्ति लाया।
हे नाथ् पिता हुन् मतिहिन् भयाका।
स्त्रीका त साहै वशमा पर्याका।।१००।।

उन्ले भन्याथ्या पनि राज्य छाडी।
जानू असल् होइन आज झाडी।।
ख्वामित् बहुत् बिन्ति छ फर्कि जाऊँ।
फर्कन्न भन्या त जवाफ् न पाऊँ।।१०१।।

यस्तो भरत्ले जब जिद्धि लीया।
उत्तर् प्रभूले पनि फेरि दीया।।
फर्कन्न भैय्या तिमि फर्कि जाऊ।
पिताजिलाई पनि दोष् न लाऊ।।१०२।।

खुप् सत्यवादी त पिताजि थीया।
साँचै हुनाले वरदान दीया।।
सो पूर्ण गर्ना कन जान्छु वन्मा।
साँचो कुरा हो बुझि लेउ मन्मा।।१०३।।

उत्तर् प्रभूको सुनि दुःख मान्या।
फेरी चरणमा परि बिन्ति लाया।।
फिर्नु हवस् ख्वामित बिन्ति गर्छु।
यस् दण्डकारण्य विषे म जान्छु।।१०४।।

यस्ता वचन् सूनि भरत्जिलाई।
फेरि हुकुम् भो तिमि फर्क भाई।।
यो राज्य साट्या पनि हुन्छ झूटो।
हे भाइ गछौं किन आज भूटो।।१०५।।

हुकुम् यस्तो सूनी भरत पनि राम्का चरणमा।
परी बिन्ती गछन् म त रघुपते छु शरणमा।।
चरण् बाहिक् एक् छिन् रहन पनि ताप् हुन्छ मनमा।
न फर्क्या ख्वामित्का पछि पछि म ता जान्छु वनमा।।१०६।।

न ता फर्की जान्या न त म कन लान्या वन पनी।
भन्या मर्छू ख्वामित् अब अरु कुरो केहि न भनी।।
भनी आसन् बाँधी जब मरणमा निश्चय धर्या।
खुसी भै श्री रामले पनि अति दयालू मन गर्या।।१०७।।

दिया सूचन् राम्ले गुरु कन बुझाऊ तिमि भनी।
गुरुले एकान्तै लागि कन भरत्जी कन पनी।।
बुझाया बात् खोली कन सुन इ जो हुन् रघपति।
जगन्नाथ् साक्षात् हुन् त्रिभुवनपतीका अधिपति।।१०८।।

अधी ब्रह्माजीले सकल भुमिको भार् हर भनी।
स्तुती गर्दा खुस् भै सुन म हरँला भार् पनि भनी।।
भन्याको हुनाले उहि वचन पालन् गरुँ भनी।
प्रभू जान्छन् वन्मा पछि त सुन फिर्छन् घर पनी।।१०९।।

प्रभूकै इच्छा हो नतर कसरी कैकयि पनी।
वनै जाउन् भन्थिन् प्रभु कन रती तुल्य न गनी।।
कुरो यस्तो जानी न गर तिमि यो आग्रह यहाँ।
भूमीको भार् टारी कन पछि त जान्छन् प्रभु कहाँ।।११०।।

रावण् मारि उतारि भारि भुमिको फिर्छन् जगन्नाथ् भनी।
यस्ता हुन् रघुनाथ् भनेर गुरुले खोलेर गुह्यै पनी।।
सब् विस्तार गरी दिया र गुरुका वाणी सुनी खुस् भया।
फर्क्यानिन् रघुनाथ भनी मन बुझ्यो राम्का नजिकमा गया।।१११।।

हे नाथ् तत्त्व सुन्याँ म फिर्छु अब ता जान्छु अयोध्या महाँ।
पूजा गर्न दिनु हवस् हजुरका एक् जोर् खराऊ यहाँ।।
यस्तो बिन्ति गरी प्रणाम् वरिपरी घुम्दै भरत्ले गर्या।
आफ्ना साफि खराउ दी प्रभुजिले सब् ताप् भरत्को हर्या।।११२।।

फेरी बिन्ति गर्या तहाँ भरतले लौ फिर्दछू फिर्न ता।
चौधे वर्ष समाप्ति पारि न फिर्या मन्त्र्याछु साँचै म ता।।
यो बिन्ती सुनि लौ भनी भरतका साम्ने हुकुम् भो तहाँ।
कैकेयी रघुनाथका चरणमा रूँदै परिन् खूप तहाँ।।११३।।

हे नाथ् दुर्बुद्धि आई अति फजिति दियाँ राज्यको घात् गराई।
मायाले मोह पादा मन पनि भुलि गै मेरि बुद्धी हराई।।
क्यारूँ नाथ् आज रुन्छू विपति परि गयो आज यो चेत पायाँ।
कट्पुतली झैं नवाउँछिन् त्रिभुवनपति सब् धन्य छन् तिम्रि माया।।११४।।

मेरो माया छ छोरा जन धनहरुमा यो सबै खँचि देउ।
दुर्बुद्धी हो पछी ता शरण परि भनी खुप् कृपा राखि लेऊ।।
कैकेयी येहि पाट्ले स्तुति गरि हरिका पाउमा सीर धारिन्।
हे नाथ् आई शरणमा परि भनि करुणा राख यो बिन्ति पारिन्।।११५।।

हाँसी सीतापतीले पनि अभय दिया जो भनायाँ भन्यौ सो।
दोष् तिम्रो छैन यस्मा बुझ तिमि मनले मेरि इच्छा त हो यो।।
मन्मा सन्तोष पाउ म कन दिन दिनै सम्झँदै दिन् बिताऊ।
छुट्नु सभ् कर्म तिम्रा रतिभर मनमा शोक् न राखेर जाऊ।।११६।।

कैकेयी करुणा बुझी खुसि भई बीदा प्रभु थ्यै भइन्।

श्री राम्का चरणारविन्द मनले भज्दै अयोध्या गइन्॥

सब् लस्कर्हरू ली भरत् पनि बिदा भै फेर अयोध्या गया।

सब् लस्कर्हरूलाइ राखि घरमा आफू फरक् भै रह्या॥११७॥

नन्दीग्राम्मा सर्याका भुमिशयन गरी रोज् फलाहार गर्याका।

एक् गड्ढा सब् जटाको गरि कन ति खराउ गादि माथी धर्याका॥

गथर्या सब् राज्यको काम् त पनि सब कुरा गादिमा बिन्ति गर्दै।

यस्तै रिक्ले बिताया दिन भरतजिले राममा चित्त धर्दै॥११८॥

केही दिन् चित्रकुट्मा बसि कन रघुनाथ् वाल्मिकी थ्यै बिदा भै।

जान्छू वन्मा म फिछू भनि कन खुसिले अत्रिका आश्रमै गै॥

अत्रीका पाउमा सिर् धरि कन म त हूँ राम् भनी नाम् बताया।

श्रीराम्का वाणि सुन्दा मन अति खुसि भै अत्रिले हर्ष पाया॥११९॥

पूजा सीतपतीको गरि कन ऋषिले पाउमा बिन्ति लाया।

वृद्धा छिन् पत्नि मेरी सकल विषयमा एक् रती छैन माया॥

भीत्रै छन् आज दर्शन् दिन मढुलि विषे भीत्र सीताजि जाउन्।

सीताजीलाइ पाइ अब त ति बुढिले जन्मको सार पाउन्॥१२०॥

अत्रीको बिनति सूनी हुकुम पनि दिया लौ सिते भीत्र जाऊ।
अत्रीकी पत्नि भेटी कन अब तिमिले जल्दि फर्केर आऊ॥
आफना नाथको हुकुम यो सुनि कन खुसि भै भीत्र सीताजि जाई।
भेटिन् वृद्धा बहुत् भै कन बसि रहन्या अत्रिकी पत्निलाई॥१२१॥

सीताले पाउमा सिर् धरि कन बहुतै प्रेम् बुढीमा बढाइन्।
जोर् जोर् कुण्डल् र सारी दिइ कन बुढिले अंगराग् फेर् चढाइन्॥
यस्ले शोभा निरन्तर दृढ पनि रहला यो पनि बिनति लाइन्।
सीताजी लाइ आशिष् दिइ ति अनसुयाले बहुत् हर्ष पाइन्॥१२२॥

सीता र लक्ष्मण सहित् गरि रामलाई।
भोजन् म दिन्छु भनि खुप् सित चिज् बनाई॥
भोजन् गराइ रघुनाथकि जानि माया।
ताहाँ सपत्नि भइ रामकि कीर्ति गाया॥१२३॥

इति श्रीअयोध्याकाण्ड।

श्रीअरण्यकाण्ड

अत्रीका आश्रमैमा बसि रघुपतिले प्रेमले दिन् बिताई।
दोस्रा दिन्मा सबेरै उठि कन वनमा जान मन्सुब् चिताई॥
अत्रीजीका नजिकमा गइ कन अब ता जान्छु बीदा म पाऊँ।
रस्ता यो जाति होला भनिकन कहन्या एक् अगूवा म पाऊँ॥१॥

सीताराम्को हुकुम् यो सुनि कन ऋषिले भन्दछन् क्या पठाऊँ।
सबको रस्ता त देख्न्या यहिं हजुर भन्या कुन् अगूवा पठाऊँ॥
चिन्छू लीला हजुको तर पनि अगुवा याहिं अस्सल् खटाई।
यै मर्जी पूर्ण गर्ना कन पनि अगुवा आज दिन्छू पठाई॥२॥

अत्रीले बिन्ति येति गरि कन अगुवा शिष्य धेरै खटाया।
केही रस्ता त आफैँ पनि पछि पछि गै रामलाई पठाया॥
एक् कोस् तक् पाँचदामा बडि नदि बहँदी नाउले तर्नु पत्र्या।
मिल्थिन् त्यो तारि फकर्या मढितिर ऋषिका शिष्य सब् फिर्नु पत्र्या॥३॥

सीताराम् वनमा पुग्या वन थियो साह्रै खजित्को तहाँ।
बाघ् भालू अरु दुष्ट राक्षसहरू डुल्छन् निरन्तर जहाँ॥
ताहीं पाँचि हुकुम् भयो प्रभुजिको भाई तयारी भई।
सीताका म अगाडि हिंङ्छु तिमिले हिंङ्नु पछाडी रही॥४॥

यस्ता बात् गरि राम लक्ष्मण तहाँ हिंङ्थ्या तयारी भई।
एक् सुन्दर् वनमा तलाउ मिलि गो ठूलो छ कोस् वन् गई।।
ठण्डा जल् तहिं पान् गरेर रघुनाथ् छाया बस्याथ्या जसै।
आयो ताहिं विराध राक्षस ठुलो डर् दीन लाग्यो तसै।।५।।

को हौ स्त्री पनि साथमा छ किन यो आयौ बडा वन् महौ।
कस्तो सुर् मनमा छ फेर् अब उपर् जानू छ इच्छा कहाँ।।
मैले सुन्दर गाँस् बनाउन असल् मान्याँ र सोध्याँ यहाँ।
सब् नाम् काम समेत् बताउ तिमिले जुन् काम् छ जान्छौ जहाँ।।६।।

राक्षस्का इ वचन् सुनी प्रभुजिले नाम् काम् बताया सबै।
बाँच्चै मन् छ भन्या सिता र हतियार् छोडेर जाऊ उसै।।
यस्तो बोलि सिताजिलाइ लिन सुर् बाँधेर राक्षस् जसै।
दौडेथ्यो रघुनाथले पनि ति हात् दूवै गिराया तसै।।७।।

जस्सै हात गिर्या तसै त रिसले खाँ रामलाई भनी।
दौडन्थ्यो मुख बाइ फेर् प्रभुजिले काट्या ति गोडा पनी।।
हात् गोडा न हुँदा त सर्प सरिको पस्त्र्यो भुमीमा जसै।
हात् गोडा सब काटिया त पनि फेर् घस्नेर आयो तसै।।८।।

घस्री घस्रि उ सर्दथ्यो प्रभुजिले काट्या तहाँ सिर् पनी।
विद्याधर्गण हो छुटोस् अब सराप् जावस् परम्धाम् भनी।।
राक्षस्देह मर्यो सराप् पनि टर्यो विद्याधरै फेर भयो।
श्री राम्को स्तुति खुप् गरेर खुसि भै फेर स्वर्ग लोकमा गयो।।९।।

जस्सै स्वर्ग विराध् गयो प्रभुजिले रस्ता वनैको लिया।
पालन् गर्छु म योगिको अब भनी मन्मा दया खुप् लिया।।
ध्यान गर्दै शरभङ्गजी वन महॉ जाहॉ बस्याका थिया।
ताहीं श्री रघुनाथजी खुसि हुँदै पौंचेर दर्शन दिया।।१०।।

ताहॉ श्री शरभङ्गले प्रभुजिमा तन् मन् वचन् सब् धरी।
आफ्नू कर्म जती थियो तहिं तती सम्पूर्ण अर्पण् गरी।।
अस्सल् ताहिं चिता बनाइ हरिको दर्शन नजले गरी।
ताहॉ देहदहन् गरी चलिगया संसार सागर् तरी।।११।।

मुक्ती श्री शरभङ्गको जब भयो तस्सै मुनीश्वरहरू।
आया भेट्न भनी बहुत् खुसि भई वन्मा थिया जो अरू।।
हात् जोरी स्तुति खुप् गर्या ति ऋषिले ख्वामित् इनै हुन् भनी।
कोमल् चित्त गरी तहाँ नजरले हेर्या प्रभूले पनी।।१२।।

बिन्ती सब ऋषिले गर्या हजुरमा हाम्री विपत्ती पनी।
देख्या पूर्ण दया हून्या थिइ बहुत् आपत् रह्याछन् भनी॥
जाऊँ सब ऋषिका मढी मढि विषे वार्हीं गई यो दया।
होला चित्त विषे भनी ति ऋषिले भन्दा प्रभूजी गया॥१३॥

देख्या तेस् वनमा अनेक् पृथिविमा खप्पर र सोध्या तहाँ।
कस्का खप्पर हुन् अनेक् नजरले देख्छु मर्याका यहाँ॥
श्री सीतापतिका वचन् सुनि तहाँ बिन्ती ऋषिले गर्या।
ई सिर् हुन् ऋषिका यहाँ छल परी धेरै ऋषीश्वर् मर्या॥१४॥

राक्षस्का छलले बहुत् ऋषि मर्या भन्न्या कुरा यो सुनी।
ताहाँ सब ऋषिलाइ राखि सबका साम्ने प्रतिज्ञा पनी॥
सब राक्षस्हरुको म नष्ट गरूँला भन्न्या प्रभूले गर्या।
खूसी मन् हुन गो र ताहिं ऋषि ता आनन्दमा सब पर्या॥१५॥

केही वर्ष बिताइ ताहिं हरिले सब योगिको ताप् हर्या।
माया फेरि सुतीक्षणका उपर भै प्रस्थान् प्रभूले गर्या॥
जाहाँ भक्त सुतीक्षण छन् तहिं गई दर्शन् प्रभूले दिया।
पूजा पूर्ण गरी सुतीक्षण ऋषिले राम्लाइ मन्मा लिया॥१६॥

सायुज्यै मुक्त्तित मिला तिमि कन सुन यो देह जैले त छुट्ला।
भन्न्या आज्ञा प्रभूको सुनि कन अब ता कर्मको पाश टुट्ला।।
भन्न्या यो मन् ऋषीको हुन गइ बहुतै चित्तमा हर्ष पाया।
सीताराम्ले अगस्ती सित गइ कछु दिन् बस्न मन्ले चिताया।।१७।।

प्रभूका साथैमा पछि पछि सुतीक्ष्णै पनि गया।
अगस्तीका भाई सित पुगि त एक रात् प्रभु रह्या।।
ति अग्नीजिह्वा खूप खुसि पनि भया ईश्वर भनी।
चिह्नी ताहाँ तिन्ले विधि सित गर्या पूजन पनी।।१८।।

ताहाँ देखी सीतापति उठि सबेरै चलि गया।
अगस्ती काहाँ छन् भनी खबर ली दाखिल भया।।
अगस्तीले खुस् भै स्तुति गरि बहुत् मन् पनि धर्या।
विराट् रूप्ले वर्णन् गरि कन त पूजा पनि गर्या।।१९।।

सुन्दर् धनू र तरवारू सँग बाणू धर्याका।
ठोक्रा त जोडि अघि इन्द्रजिले धर्याका।।
ताहीं थिया सब दिया रघुनाथलाई।
बिन्ती गर्या सकल भारू हर आज जाई।।२०।।

आठ् कोसमा असल पञ्चवटी भन्याको।
आश्रम् असल् छ रमणीय बहुत् बन्याको॥
ताहीं बसेर कछु दिन् तिमिले बिताऊ।
सब् साधु माथि करुणा तहिं गै चिताऊ॥२१॥

यस्तो अगस्ति ऋषिको उपदेश पाई।
श्री राम् तयार् पनि भया तहिं जानलाई॥
मालुम् थियो त पनि जुन् ऋषिले बताया।
सो मार्ग जान कन पाउ उतै चलाया॥२२॥

जान्थ्या प्रभू अलिकती पर केहि जाई।
जङ्गल् विषे अधिक वृद्ध जटायुलाई॥
देख्या र राक्षस भनी कन मारनलाई।
माग्या धनू प्रभुजिले र लिला जनाई॥२३॥

मान्त्र्या कुरा सुनि जटायु बहुत् डराई।
राजाजिको प्रिय सखा हुँ भनी कराई॥
गन्त्र्याछु हित् यहिं बसी म सिताजिलाई।
कल्याण् मिलोस् हजुर देखि बहुत् मलाई॥२४॥

श्री रामले पनि तहाँ अति खूसि मन्ले।
आनन्द निर्भय दिया पछि फेरि तिन्ले।।
ख्वामित् शरण् छु भनि खुप् सित बिन्ति लाया।
श्री राम् तहाँ पछि त पञ्चवटी त आया।।२५।।

डेरा पर्यो प्रभुजिको तहिं बीच वन्मा।
एकान्त देखि कन हर्ष भयो र मन्मा।।
आनन्दपूर्वक रह्या रघुनाथ ताहीं।
आर्को त आश्रम नजीक थियेन काहीं।।२६।।

एकान्त देखि कन लक्ष्मणले चरणमा।
बिन्ती गर्या रघुपते म त छू शरणमा।।
ज्ञान् कुन् कहिन्छ भनि कुन् त कहिन्छ विज्ञान्।
जान्दीन केहि म विषे त तुलो छ अज्ञान्।।२७।।

आज्ञा हवस् सकल तत्त्व म सुन्न पाऊँ।
जान्च्या पुरुष् अरु छ को र कता म जाऊँ।।
यो बिन्ति लक्ष्मणजिको सुनि हर्ष पाया।
लक्ष्मणजिलाइ सब तत्त्व तहीं बताया।।२८।।

यै ज्ञान् कहिन्छ सुन येहि कहिन्छ विज्ञान्।
यो रित् गरी कन बस्या हुँदि छुट्छ अज्ञान्॥
खोलेर येहि रितले प्रभुले बताया।
लक्ष्मणजिले पनि तहिं सब तत्त्व पाया॥२९॥

यै बीचमा नजिक शूर्पणखा त आई।
देख्या तहाँ प्रभुजिले पनि दुष्टलाई॥
कन्दर्पका वश परी प्रभुका नजिक् गै।
सोधी तहाँ प्रभुजिलाइ बहुत खुस् भै॥३०॥

नाम् सब् कह्या प्रभुजिले जब नाम सूनी।
ऐल्हे म भज्दछु पती भनि येति गूनी॥
बिन्ती गरी म कन पत्नि बनाइ लेऊ।
कन्दर्पको कठिन ताप छुटाइ देऊ॥३१॥

यस्तो वचन् सुनि सिता कन हाँसि हेरी।
उत्तर् दिया प्रभुजिले घरमै छ मेरी॥
सौता बुझी कन न भज् तँ पती मलाई।
भाई छ खालि बरु भज् पति भाइलाई॥३२॥

साँचो भन्या भनि त लक्ष्मणका नजिक् गै।
आयाँ म पत्नि हुन येति भनेर खुस् भै।।
सून्या वचन् सकल लक्ष्मणले र ताहाँ।
दास् हूँ म ता म सित कुन् सुख मिल्ल याहाँ।।३३।।

जा वाहिं मालिक उ हुन् उहिं बस्नु अच्छा।
बुद्धी रहेनछ बहुत् रहिछस् तँ कच्चा।।
यस्ता वचन् सुनि र शूर्पणखा रिसाई।
सीताजिलाइ अब खाँ भनि फर्कि धाई।।३४।।

भार् हर्न बीज् प्रभुजिले तहिं रोप्न आँट्या।
लक्ष्मणजिलाइ भनि नाक र कान् कटाया।।
आज्ञा लि लक्ष्मणजिले पनि काटि दीया।
भागी डराइ कन भाइ जहाँ त थीया।।३५।।

विस्तार् गरी त्रिशिर दूषण खर् भन्याका।
राक्षस् पनी सुनि ति अग्रि सरी बन्याका।।
आया जहाँ प्रभु थिया तहिं तीन भाई।
लस्कर् समेत् अधिक जल्दि कदम् बढाई।।३६।।

राक्षस् भनी प्रभुजिले तहिं चाल पाया।
लक्षमण्जिलाइ तहिं काम् प्रभुले अहाया।।
हे भाइ आज तिमिले इ सिताजिलाई।
गूफा विषे लागि बसी रहु जल्दि जाई।।३७।।

एक् बात् न बोलि कन जल्दि उठेर जाऊ।
सङ्ग्रामको बखत भो अब बेर् न लाऊ।।
माछूँ म दुष्ट कन तेज् अधिकै जनाई।
चौधै हजार कन सहज् टुकरा बनाई।।३८।।

यस्तो हुकुम् हुन गयो र सिताजिलाई।
लक्षमण्जिले सँग लिई कन जल्दि जाई।
गूफा विषे बसि रह्या रघुनाथ् तयारी।
चाँडै भया धनु र बाणहरु ठिक्क पारी।।३९।।

आया खर त्रिशिर दूषण तीन भाई।
लस्कर् समेत् सँग लिई कन रिस् चढाई।।
ठाकुरजिका उपर बाणकि वृष्टि पार्या।
ठाकुरजिले पनि ति बाण् सब काटि टार्या।।४०।।

तिन्का ति सर्व हतियार्हू काटि टारी।
सम्पूर्ण राक्षसहरू कन जल्दि मारी॥
काट्या खर त्रिशिर दूषणलाइ ताहाँ।
सम्पूर्ण राक्षस सक्या घरि चार माहाँ॥४१॥

मार्या खर त्रिशिर दूषणलाइ जस्सै।
सीता र लक्ष्मण पनी प्रभु सीत तस्सै॥
आया डराइ कन शूर्पणखा त भागी।
रावण् जहाँ छ उहिं जाँ भनि जान लागी॥४२॥

रावण् जहाँ छ उहिं पाँचि विलाप गर्दै।
सब् भाइ बन्धुहरूका मनलाइ हर्दै।
देख्यो तहाँ बहिनिलाइ त नाक् गयाकी।
त्यो फेरि बुच्चि पनि कान न भै रह्याकी॥४३॥

माया भयो बहिनि माथि र झट्ट ऊठ्यो।
विस्तार सोध्न नजिकै पनि जल्दि छूट्यो॥
हे बैन्हि कुन् पुरुष हो भन नाक काट्नुया।
खूपै रहेछ सहजै पनि मर्न आँट्नुया॥४४॥

जस्ले त नाक् सित इ कान् आज काट्यो।
हे बैन्हि जान सुन त्यो अब मर्न आँट्यो॥
यस्ता वचन् सुनि र नाम समेत् बताई।
सीता र लक्ष्मण सहित् रघुनाथलाई॥४५॥

तिन् छन् पराक्रमि ति पञ्चवटी बस्याका।
ठोक्रा भिरी कन धनू पनि खुप् कस्याका॥
गर्छु विचार मनले त म येहि मान्छु।
सब् भस्म यो गरि दिनन् कि भनेर ठान्छु॥४६॥

आई रह्याँछु म त खुप् सित मन् डराई।
फिर्छन् ति सर्व ऋषिलाइ त खुस् गराई॥
आश्चर्य मानि कन दौडि म याहिं आयाँ।
विस्तार् पनी हजुरमा सब बिन्ति लायाँ॥४७॥

सीताजिलाइ अति सुन्दर मानि ताहाँ।
ल्याऊँ टपक्क टिपि सुन्दरिलाइ याहाँ॥
भन्ना निमित्त अति चित्त धरी गयाकी।
पायाँ विपत् नकटि बुच्चि समेत् भयाकी॥४८॥

ल्याऊ समर्थ छ भन्या तिमि आज जाऊ।
साम्ने त हर्न छ कठिन् तिमि मन् न लाऊ।।
एक् युक्तिले छल गरी कन हर्नु पर्ला।
साम्ने कदापि न गया तहिं देह मर्ला।।४९।।

तेस्ले बहूत भयमा परि बात् गर्याको।
लस्कर् समेत् त्रिशिर दूषण खर् मर्याको।।
सून्यो र बैन्हे कन खातिर खूप दीयो।
एकान्तमा गइ लहइ पनि खूप लीयो।।५०।।

सामान्य मानिस भया कसरी ति मार्या।
लस्कर् खर त्रिशिर दूषण छुट्टि पार्या।।
सामान्य होइन इ ता परमेश्वरै हुन्।
नाहीं त भाइहरुका अघि टिक्तथ्यो कुन्।।५१।।

ईश्वर भया हुँदि कसै पनि मार्दछन् ती।
सामान्य हो पनि भन्या हरँला सिताजी।।
ईश्वर भया हुँदि विरोध गरि खुस् हुन्याछन्।
रीसै हुन्या छ भजुँला त म माथि ता झन्।।५२।।

येती विचारु गरि तयो र समुद्र पारी।
मारिच् जहाँ छ ऋषिका सरि रूप धारी।।
पुग्यो तहाँ र रथ राखि नजिक् गयाको।
विस्तारु गर्यो खरहरू सब नाश् भयाको।।५३।।

यस्तो पर्यो म कन आज सहाय देऊ।
सुन्दर तुलो मृगस्वरुप् तिमि आज लेऊ।।
राम्चन्द्रलाइ छलि दुर् तिमिले गराया।
सीता जसै म हरँला तब फर्कि आया।।५४।।

मारीचले यति हुकुम् जब ताहिं सून्यो।
तेस्तो हुकुम् सुनि तहाँ मन भीत्र गून्यो।।
बिन्ती गर्यो सकल तेज् प्रभुको जनाई।
ख्वामित् भनेर मनले जय खुब् चिताई।।५५।।

कस्ले गर्यो र उपदेश् तिमि आज आई।
सीता म हर्छु मृग हो तँ भन्यौ मलाई।।
त्यै शत्रु हो तिमि तसै कन मार ताहाँ।
कूलै समेत् क्षय गराउन खोज्छ याहाँ।।५६।।

को सकळ जित्न र तुलो तिमि सूर गछौं।
यो सुर् लिया कुल समेत् तिमि आज मछौं॥
एक् बाणले म कन चार् सय कोस सार्या।
बालक् थिया त पनि भस्म सुबाहु पार्या॥५७॥

आज्काल् गयाँ वन विषे मृगरूप धारी।
एक् बाणले यहिं पनी त दिया पछारी॥
छाद्वै रगत् अति डरायर भागि आयाँ।
जावैन भन्छु अब खुप् सित चेत पायाँ॥५८॥

तस्मात् तिमि पनि विरोध् मति यो न लेऊ।
सीता म हर्छु भनि आग्रह छाडि देऊ॥
सब् नष्ट हुन्छ तिमिले मति यस्ति लीया।
देख्यौ खर त्रिशिर दूषण मारि दीया॥५९॥

हीतै कहन्छ भनि यो तिमि जानि लेऊ।
आर्को कहन्छु म गुठिल् तिमि चित्त देऊ॥
ई ता अनन्त अधिनाथ् परमेश्वरै हुन्।
ब्रह्माजिले पनि भजिन्छ सदा पुरुष् जुन्॥६०॥

नारद्विजिका वचन सूनि म आज भन्छू।
ख्वामित् म ता हित चिताइ सदा रहन्छू॥
लौ मार रावण भनी वरदान माग्या।
ब्रह्माजिले र उहि सुर् प्रभु गर्न लाग्या॥६१॥

जाऊ घरै बसि रहू मति यो न लेऊ।
ईश्वर् बुझेर उहि माफिक चित्त देऊ॥
जो गर्दछन् प्रभु गरुन् छ लिला उनैको।
लाग्दैन जोर् प्रभु विषे अरुका कुनैको॥६२॥

मारीचले जब त बात् यति सब् बतायो।
झन् बात् सुनी बुझि त खुप् सित चित्त लायो॥
मारीचलाइ अनि रावण भन्छ हेरी।
सीता म हर्छु मृग भै कन जाउ फेरी॥६३॥

ईश्वर् त हुन् यदि भन्या ति अवश्य माछन्।
सामान्य हुन् यदि भन्या ति अवश्य हाछन्॥
ईश्वर् भया पनि असल् छ अवश्य तर्छु।
सामान्य हुन् त म सिता सँग भोग गर्छु॥६४॥

जाऊ अवश्य म सिताजि हरेर लिन्छू।
बोल्थौ यहाँ कछु भन्या त म काटि दिन्छू।।
यस्तो हुकुम् गरि तहाँ जब बीच पायौं।
मारीचले पनि तसै जिय आस मायौं।।६५।।

आखिर् मयाँ म हरि देखि मर्या त तछूँ।
यस् दुष्ट देखि मरिया त नरक् म पछूँ।।
यस्तो विचारु गरि तहाँ मृगरूप धारी।
हूकुम् सिरोपर धरी कन भो तयारी।।६६।।

दौड्यो लिला पनि चरित्र विचित्र गर्दै।
सीताजिका नजिक गै कन ताहिं फिर्दै।।
सीतजिलाइ गरुँ मोह भनेर दाग्यो।
लीला गरी कन वरी परि चर्न लाग्यो।।६७।।

छल् हो भनी प्रभुजिले पनि चाल पाया।
एकान्तमा गइ सिता कन काम् अहाया।।
सीते अदृश्य भइ लौ बस अग्नि माहाँ।
छाया सिता पनि बनायर छोड याहाँ।।६८।।

एक् भिक्षुको रुप लि रावण आज आई।
हन्न्या छ दुष्ट तिमिलाइ स्वरुप् छपाई।।
चाँडो अवश्य तिमिले पनि रुप छपाऊ।
एक् वर्ष सम्म छपि दिन् तिमिले बिताऊ।।६९।।

यस्तो हुकुम् सुनि अदृश्य सरुपधारी।
छाया सिता पनि दुरुस्त गरिन् तयारी।।
सीता छपी कन रहिन् जब अग्नि माहाँ।
छाया सिता सँग बस्या रघुनाथ ताहाँ।।७०।।

छायासिताजि अति चित्र विचित्र मानी।
खेलाउँ तेस मृगलाइ भनेर ठानी।।
बिन्ती गरिन् रघुपते मृग आज देऊ।
खेलाउँछु अधिक जाति छ पक्रि लेऊ।।७१।।

इच्छा थियो प्रभुजिको पनि बिन्ति सूनी।
जानू असल् छ भनि यो मन भित्र गूनी।।
हात्मा धनू लि मृगका पछि आफु धाया।
लक्ष्मणजिलाइ बस तीमि भनी अहाया।।७२।।

लक्ष्मण् रह्या तहिं सिता सित चौकिदारी।
मारीचलाइ प्रभुले पनि खुप् लघारी।।
मार्या तहाँ जब त दिक् बहुतै गरायो।
हे भाइ लक्ष्मण मर्याँ भनि छल् करायो।।७३।।

छल्का वचन् सुनि सिताजि बहुत् डराइन्।
लक्ष्मण्जिलाइ तिमि जाउ भनी अहाइन्।।
लक्ष्मण्जिले हुकुम यो सुनि बिन्ति पार्या।
हे माइ जो मृग थियो प्रभुले त मार्या।।७४।।

तेस्तो कहाँ मृग थियो मृगरूपधारी।
मारीच राक्षस थियो र त आज मारी।।
ठाकुर्जिले तहिं गिराइ दिंदा करायो।
हे भाइ लक्ष्मण मर्याँ भनि छल् गरायो।।७५।।

ज्योतिस्वरूप तहिं भयो र मिल्यो हरीमा।
आश्चर्य भो सकललाइ तसै घरीमा।।
यस् दुष्टले पनि त यो गति आज पायो।
भन्न्या बुझेर सब जन् कन हर्ष आयो।।७६।।

लक्ष्मणजिका वचन सूनि सिता रिसाइन्।
आँसू बहुत् नजर देखि पनी खसाइन्।।
बोलीन् अवाच्य पनि लक्ष्मणलाइ ताहाँ।
इच्छा थियो प्रभुजिको पनि बिनति सूनी।
जानू असल् छ भनि यो मन भित्र गूनी।।
हात्मा धनू लि मृगका पछि आफु धाया।
लक्ष्मणजिलाइ बस तीमि भनी अहाया।।७२।।

लक्ष्मण् रह्या तहिं सिता सित चौकिदारी।
मारीचलाइ प्रभुले पनि खुप् लघारी।।
मार्या तहाँ जब त दिक् बहुतै गरायो।
हे भाइ लक्ष्मण मर्याँ भनि छल् करायो।।७३।।

छल्का वचन् सुनि सिताजि बहुत् डराइन्।
लक्ष्मणजिलाइ तिमि जाउ भनी अहाइन्।।
लक्ष्मणजिले हुकुम यो सुनि बिनति पार्या।
हे माइ जो मृग थियो प्रभुले त मार्या।।७४।।

तेस्तो कहाँ मृग थियो मृगरूपधारी।
मारीच राक्षस थियो र त आज मारी।।
ठाकुर्जिले तहिं गिराइ दिंदा करायो।
हे भाइ लक्ष्मण मयाँ भनि छल् गरायो।।७५।।

ज्योतिस्वरूप तहिं भयो र मिल्यो हरीमा।
आश्चर्य भो सकललाइ तसै घरीमा।।
यस् दुष्टले पनि त यो गति आज पायो।
भन्न्या बुझेर सब जन् कन हर्ष आयो।।७६।।

लक्ष्मणजिका वचन सूनि सिता रिसाइन्।
आँसू बहुत् नजर देखि पनी खसाइन्।।
बोलिन् अवाच्य पनि लक्ष्मणलाइ ताहाँ।
भज्ली मलाइ भनि भन्छ कि आज याहाँ।।७७।।
भज्ली मलाइ भनि भन्छ कि आज याहाँ।।७७।।

राम् देखि बाहिक अवरु त भजैन मैले।
तिम्रै अगाडि यहिं छोड्दछु देह ऐले।।
तिम्रो त चित्त अति दुष्ट रहेछ जान्याँ।
काम् देखि आज तिमिलाइ अति शत्रु मान्याँ।।७८।।

यस्ता वचन् सुनि ति लक्ष्मणजी रिसाया।
बोलिन् अवाच्य भनि भित्र मनै चिताया।।
धिक् चण्डि येति भनि खुप् सित चट्पटाया।
वन्देविलाइ रखवारि तहीं खटाया।।७९।।

सीताजिलाइ तहिं छोडि उठी गयाका।
दूरै हुँदा नजर देखि फरक् भयाका।।
देख्यो र रावण सिता सित जल्दि आयो।
सन्न्यासिको स्वरुप ली कन रूप छपायो।।८०।।

सन्न्यासि हुन् भनि बहुत् गरि भक्ित लाइन्।
पूजा प्रणाम् पनि गरी कन हर्ष पाइन्।।
बिन्ती गरिन् बस गुरो प्रभु फर्कि आई।
गर्नन् बहुत् प्रिय हजुर् कन चित्त लाई।।८१।।

यस्ता वचन् सुनि सिता तिर दृष्टि दींदो।
को हो पती बुझुँ भनी कन गुह्य लींदो।।
सोध्यो सिता सित पती पनि जो छ को हो।
नाम् काम् समेत् तिमि बताउ न आज जो हो।।८२।।

सीताजिले पनि भनिन् सब जो छ नाम् काम्।
सन्न्यासि जानि कन कत्ति न पारि छल् छाम्॥
सोधिन् तहाँ म पनि नाम्हरु सुन्न पाऊँ।
कुन् हो बताउ तिमिले पनि नाम ठाऊँ॥८३॥

यस्ता वचन् सुनि सिता कन हर्न आँटी।
नाम् काम् तहाँ सब कह्यो रति भर् न ढाँटी॥
बोल्थो अवाच्य पति मानि मलाइ लेऊ।
राम्चन्द्रलाई तिमिले अब छाडि देऊ॥८४॥

यस्ता वचन् सुनि अलिक् मनले डराइन्।
बात्ले त दुष्ट कन तृण् सरिको गराइन्॥
हे दुष्ट रावण अवश्य तँ आज मर्लास्।
ऐले जसै प्रभुजिका अघि याहिं पर्लास्॥८५॥

यस्ता वचन् सुनि रिसायर जल्दि ऊठ्यो।
धार्यो स्वरुप् र अब हर्छु भनेर छूट्यो॥
बिस् बाहु दस् मुख शरिर् पनि शुद्ध कालो।
देखाइ सब् कन तरास् मन भीत्र हाल्यो॥८६॥

सीताजीलाइ मन्ले चिह्िन कन मनमा मातृवत् बुद्धि गर्दो।
हात्ले मैले छुँदामा अनुचित छ भनी स्पर्श केही न गर्दो।।
आफ्ना नङ् सब् जमिन्मा धसि कन जमिनै जल्दि हात्ले उठायो।
सीताजीलाइ रथमा धरिकन दगुर्यो राम देखी छुटायो।।८७।।

हा राम् लक्ष्मण यत्ति मात्र मुखले बोलेर साहै रूँदी।
तन् मन् रामविषे धरेर बहुतै विह्वल् निरन्तर् हुँदी।।
देख्या ताहिं जटायुले र उडि गै रथ् चूर्ण पारी दिया।
घोडा चूर्ण गराइ फेर धनु समेत् टुक् टुक् गराई दिया।।८८।।

रावण् झन् वीर थियो अति झपट गरी हातमा खड्ग लीयो।
काट्यो दूवै पखेटा रिस सित र तहाँ भूमिमा पारि दीयो।।
बाधा पाई जटायू पृथिवितल गिर्या फेरि रथको तयारी।
जल्दी पार्यो र सीता लिइ कन पुगि गो दुष्ट ता सिन्धु पारी।।८९।।

आकाशमा जब ऋष्यमूक गिरिका ऊप्र पुगीथिन् जसै।
आफ्ना सब् गहना फुकालि बलियो पोको बनाइन् तसै।।
राम् लक्ष्मण् कन यो दिउन् भनि तहाँ पोके खसालिन् पनी।
सुग्रीव्ले त गुफा विषे धरि लिया कस्ले खसाल्यो भनी।।९०।।

सीताजीलाइ लङ्का लागि कन मनमा मातृवत् बुद्धि गर्दो।
भित्री जुन् हो बघैँचा तहिं असल अशोक वृक्षका नीच धर्दो।।
सेवा खुप् गर्न लाग्यो तर पनि मनमा माइले दुःख पाइन्।
हाराम् हा राम् जगन्नाथ् यहि वचन गरी राममा चित्त लाइन्।।९१।।

मारीच् मारेर फिथ्या प्रभु पनि वनमा देखिया ताहिं भाई।
राम्ले ताहीं विचार्या मन मन इ कुरा भाइ पुग्रै न पाई।।
माया सीता बन्याकी अलिकति पनि याद् छैन ई भाइलाई।
साँचै सीता इनै हुन् भनि कन मनले भन्दछन् चाल् नपाई।।९२।।

यो बात् बोल्दिन गुह्य राख्छु म पनी मानुन् सिता हुन् भनी।
सीता निश्चय हुन् भन्या त रिसले लडनन् रिपू थ्यै पनी।।
यस्तो निश्चय मन् भयो प्रभुजिको लक्ष्मण् पुग्या झट् तहाँ।
सोध्या श्री रघुनाथले किन सिता छोडेर आयौ यहाँ।।९३।।

लक्ष्मणले पनि यो हुकुम् सुनि तहाँ बिन्ती गर्या क्या गरूँ।
जो दुर्वाच्य गरिन् सबै भनुँ भन्या सक्तीन मैले बरू।।
मारिच्का छलका वचन् सुनि बहुत् दुर्वाच्य बोलिन् जसै।
संझायाँ भरसक् अनेक् तरहले लागेन बिन्ती कसै।।९४।।

फेरू उत्तरू प्रभुले दिया अनुचितै हो यो गर्यो ता पनी।
छोड़नू कत्ति थियेन दुर्वचनले स्त्री हो भनी ता पनी॥
येती बात् गरि राम आश्रम विषे जल्दी कदम् ली गया।
देख्यानन् र सिताजिलाइ बहुतै शोक् गर्न लाग्दा भया॥९५॥

की राक्षस्हरुले हर्या कि वनमा की दुष्टले पेट् भर्या।
एक् थोक् क्या त भयो अवश्य म गर्याँ कुन् दुष्टका खेल् पर्या॥
वन्देवीहरुलाइ मालुम भया विस्तार् बताऊ यहाँ।
सीता मेरि पियारि देखितन म ता जान्छू सिता छन् जहाँ॥९६॥

यस्ता रित् सित सोधि सोधि रघुनाथ् ज्ञानै स्वरूपी पनी।
जस्तो मानिस गर्छ सोहि रितले हा मेरि सीता भनी॥
फिर्थ्या तेस् वनमा बडा विरहले सोध्या न पाई उसै।
यै बिच्मा वनमा त रथ् र धनुका देख्या अनेक टुक् तसै॥९७॥

भन्छन् लक्ष्मणलाइ भाइ तिमिले देख्यौ यहाँको कुचाल्।
अर्को आइ जिती लियेछ बिचमा मैले त देख्याँ कुचाल्॥
येती बात् गरि राम् अलिक् पर गया देख्छन् त पल्टी रही।
चिह्नैलाइ कठिन् जटायु कन ता दूवै पखेटा गई॥९८॥

अज्ञान् कत्ति थियेन ता पनि तहाँ लीला नरैको गरी।
चिह्न्याको न नचिह्न्यै गरेर भगवान् भन्छन् अगाडी सरी॥
हे भाई धनु देउ दुष्ट मिलि गो माछूँ म बाणै धरी।
खान्या येहि रहेछ हेरि बुझियो पल्टेछ खुप् पेट् भरी॥९९॥

सून्या बात् र जटायुले पनि हवाल् वृत्तांत बिन्ती गर्या।
सूनी पूर्ण दया भयो नजिक गै छाम्या र सब् ताप् हर्या॥
सीताको समचार खबर् कहि तहाँ साम्ने जटायू पर्या।
स्नान् दाहा गरि मांसपिण्डहरु दी क्रीया प्रभूले गर्या॥१००॥

सायुज्यै मुक्ति पाई स्तुति पनि बहुतै भक्ति रखेर लाई।
पौंच्या धाम्मा जटायू प्रभु पनि नरको ठिक्क लीला जनाई॥
वन् वन्मा फिर्न लाग्या विरह गरि गरी सोद्धछन् जाहिं ताहीं।
दोस्त्रा देख्न्या मिल्यानन् सकल वन दुँढ्या एक् पनी काहिं नाहीं॥१०१॥

छातीमा मुख् भयाको सिर पनि न हुँदा नाम् कबन्धै रह्याको।
चार चार् कोस्सम्म पुग्न्या दुइ अति बलिया दीर्घ बाहू भयाको॥
राक्षस् थीयो तहाँ एक् बसि बसि कन सब् हातले खँचि खान्या।
तेसैका बाहु बिच्मा रघुपति पुगिया रोकियो मार्ग जान्या॥१०२॥

राक्षस्ले घेरियाको बुझि कन रघनाथ् भन्दछन् भाइलाई।
हे लक्ष्मण् आज देख्यौ अब बिच परियो निलछ की हामिलाई॥
ठाकुर्जीका वचन् ई सुनि कन विनती ताहिं लक्ष्मण्जि गछन्।
हे नाथ् क्या डर् छ यस्को दुइ भइ दुइ हात् काटिघूँ याहिं मछन्॥१०३॥

येती बात् गरि हात् दुवै सहजमा काटी खसाल्या जसै।
राक्षस्ले पनि हात् गिर्या जब तहाँ आश्चर्य मान्यो तसै॥
सोध्यो आज म वीरका पनि सहज् हातै खसाल्यौ यहाँ।
को हौ क्या मनमा लियेर वनमा डुल्छौ छ जानू कहाँ॥१०४॥

उत्तर् श्रीरघुनाथले पनि दिया हाँसेर विस्तार गरी।
सून्यो राम भनी तहाँ र मनले चिह्न्यो इनै हुन् हरी॥
ठाकुर्जी कन चिह्नीनी खुस् अधिक भै विस्तार आफनू गर्यो।
हे नाथ् आज चिह्न्याँ हजुर्कन यहाँ पायाँ र सब् ताप् टर्यो॥१०५॥

ब्रह्मा देखि अवश्य पाइ वरदान् गन्धर्व हूँ ता पनी।
राम्रो छू भनि गर्व भो र ऋषि ता साहै नराम्रा भनी॥
हाँस्याँ केहि र अष्टवक्र ऋषिले राक्षस् भयेस् लौ भनी।
पैले स्राप गरी दिया पछि त फेर मुक्ती बताया पनी॥१०६॥

राक्षस् भै कन फिर्दथ्याँ म रिसले सिर् इन्द्रजीले हर्या।
ब्रह्माको वरदान् थियो र म जियाँ इन्द्रादि सब् छक् पर्या।।
सीरै गै पनि यो जियो अब कसो गर्ला भनी खुप् दया।
आयो इन्द्रजिका र खान कन मुख् छाती विषे दी गया।।१०७।।

चार् चार् कोस तलक् समाउन भनी लामा त हातै दिया।
सो हात् आज गिराइ बक्सनु भयो याहीं तलक् ई थिया।।
जस्तो मुक्ति ति अष्टवक्र ऋषिले पैल्हे बताया यहीं।
तेस्तो ठिक्क भयो इ हात् गिरि गया मुक्ती त पायाँ यहीं।।१०८।।

क्या बात् धन्य रहेंछु आज म प्रभो आस्रा गर्याथ्याँ जती।
रातोदिन् रटना थियो चरणको भै गो शरणको गती।।
खाडल् खुप् गहिरो खनेर उसमा यो देह मेरो धरी।
पोली भस्म गराइ बक्सनु हवस् जान्छु म संसार् तरी।।१०९।।

सीता पाउनको उपाय विनती गत्र्याछु साँचो गरी।
भन्न्या यो विनती सुन्या र हरिले पोली दिया खाग् गरी।।
सुन्दर् शुद्ध स्वरूप् धर्यो प्रभुजिले खुस् भै दिया वर् पनी।
भक्तीले बहुतै गर्यो स्तुति र त्यो पाँच्यो परम्धाम् पनी।।११०।।

हे नाथ् सीताजि मिलिन् अब तिमि शबरी छन् जहाँ ताहि जाऊ।
साहै भक्ती छ तिम्रा चरणकमलको ताप तिन्का छुटाऊ।।
येती बिन्ती जगन्नाथ् सित गरि जब धाम् त्यो गयो राम फेरी।
आश्रम्मा पौंचि दर्शन् शबरि कन दिया खुप् कृपा राखि हेरी।।१११।।

आसन् देखि उठेर जल्दि शबरी राम्का चरणमा परिन्।
सक्भरको बहुतै पुजा गरि तहाँ हात् जोरि बिन्ती गरिन्।।
हे नाथ् हिन् कुलकी स्त्रिजाति म गरीब् जान्दीन तिम्रो स्तुति।
आधार् मात्र फगत् छ यै चरणमा यस्तै छ मेरो गति।।११२।।

विस्तार् सब् गुरु देखि सूनि गुरुका आज्ञा मनैमा लिई।
कैल्हे देख्छु हजूरलाइ भनि खुप् तन् मन हजूर्मा दिई।।
पूजा नित्य हजूरको गरि यहाँ ख्वामित् बस्याकी थियाँ।
हे नाथ् आज दया भयो हजुरको प्रत्यक्ष देखी लियाँ।।११३।।

क्याले आज बहुत् प्रसन्न हुनु भो कुन् कर्म मैले गयाँ।
योगीका मनले न भेटि सकिन्या मैले त दर्शन् गयाँ।।
यस्तो बिन्ति सुनी दया बहुत भो हेतू प्रभूले कह्या।
उच्चिच् स्त्री र पुरुष् विचारिन् म ता खुस् हुन्छु भक्ती भया।।११४।।

नौ साधन् कि त भक्ित छन् ति नवमा पैल्हे त सत्संग हो।

पैल्हे साधन पो भयो पनि भन्या बाँकी रह्याका ति जो।।

आठ् साधन्हरु हुन् ति ता क्रमसितै मिल्छन् असल् सङ्गले।

सत्को सङ्ग भया सबै बनि गयो क्या हुन्छ कुन् सङ्गले।।११५।।

सत्को सङ्ग भै रह्याकी दिन दिन म उपर् भक्ित ठूलो भयाकी।

सज्जन्को सङ्ग पाई कन सब गुणमा पार पाँची गयाकी।।

देख्याँ मैले र दर्शन् दिन भनि खुसिले आज आफैं म आई।

दीयाँ दर्शन् र पायौ तिमि अधम भया पाउँथ्यौ क्या मलाई।।११६।।

मुक्ती भो आज तिम्रो अब फजिति छुट्या खूसि भै आज जाऊ।

मेरी सीता कहाँ छन् कछु खबर भया त्यो पनी सब् बताऊ।।

हूकुम् जस्सै सुनीथिन् तब तहिं बिनती गर्दछिन् क्या बताऊँ।

सर्वव्यापी हजुर्ले बुझि त नसकिन्या एक् रती छैन ठाऊँ।।११७।।

साँचो बिनती गयाँ यो तर पनि नरको आज यो रूप धारी।

आज्ञा भो ता म बिनती पनि हजुर विषे गर्दछु काल् विचारी।।

सीता लङ्का विषे छन् अब त हजुरले भेट सुग्रीवलाई।

बक्स्या जावस् ति गर्नन् जति जति सब काम् बिल्कुलै पारलाई।।११८।।

पम्पा भन्नू तलाऊ पनि नजिक हुन्या ऋष्यमुक् पर्वतैका।
टाकूरैमा ति बस्छन् अति फजिति सही दिन् बिताई सँधैका॥
बालीको डर् हुनाले तहिं बहुत बस्या बालि जाँदैन् ताहाँ।
बालीलाई न जानू भनि कन छ सराप् सब् गयाँ बिनति याहाँ॥११९॥

सुग्रिव् सीत मित्यारि गर्नु सब काम् हून्या छ सीता पनी।
मिल्निन् आज म देह खाग् गरि यहीं पोलछू नजिकमै भनी॥
बिन्ती पारि चिता विषे पसि शरीर् यो जो छ सब् खाग् गरिन्।
ठाकुरो अति भक्ितले ति शबरी संसारसागर तरिन्॥१२०॥

क्या दुर्लभ् रघुनाथ् खुसी हुन गया जात्की अधम् भै पनी।
श्रीराम्का अघि देह छाडि कन पार् पौचिन् सहज् तै पनी॥
ब्राह्मण् भै कन भक्ित गर्दछ भन्या उस्का त झन् क्या कुरा।
जो कोही पनि भक्ित भो भनि भन्या योगी ति हुन्छन् पुरा॥१२१॥

हे लोक् हो रघुनाथका चरणको भक्ती छ मुक्ती दिन्या।
यो जानी कन कामधेनु सरिका राम् हुन् मनैमा लिन्या॥
क्या गछौं अरु मन्त्रतन्त्रहरुले छोडेर सब् राममा।
तन् मन् लाइ अवश्य जान मनले सार् मिल्छ यै काममा॥१२२॥

इति श्रीअरण्यकाण्ड।

श्रीकिष्किन्धाकाण्ड

जस्सै मुक्त भई गइन् ति शबरी सब् बात् सुनी राम् पनी॥
जान्छू आज म ऋष्यमूक गिरिमा सुग्रीव भेट्छू भनी॥
जान्थ्या कोस् भरिको तलाउ मिलिगो पम्पा भन्याको पनी॥
चीह्न्या श्री रघुनाथले शबरिले यै हो भन्याको भनी॥१॥

माछा कच्छप चल्दछन् कमलको सब् गिर्छ केसर् तहाँ॥
केसर्ले जब छोपियो पनि भन्या देखिन्छ जल् पो कहाँ॥
नीला लाल सफेद् कमल् पनि अनेक् रङ्गा भयाका तहाँ॥
बोल्छन् हंस चकोर सारसहरू लाटाक्वस्यारा जहाँ॥२॥

जस्तो निर्मल हुन्छ सन्तहरूको मन् सोहि माफीक जल्॥
निर्मल् देखि बहुत् प्रसन्न मन भो लाग्यो र साह्रै असल्॥
थोडा जल् पनि पान् गरी सकल वन् हेथ्या जगन्नाथ् तहाँ॥
देख्या सुग्रीवले डरायर नजर् लाया प्रभू छन् जहाँ॥३॥

बालीको छल हो भन्या बुझि तहाँ हात्ले इसारा दिया॥
ओरै कोहि रहेछ सज्जन भन्या हेरेर हाँसी लिया॥
ब्राह्मणको लडिका बनेर हनुमान् जाऊ ति को हुन् कहाँ॥
जान्छन् क्या मनमा छ सब् वरिपरी हेरेर दुल्छन् तहाँ॥४॥

सुग्रीवले हनुमानलाइ जब यो हूकुम् दिया जा भनी॥
ब्राह्मणका लडिका बनेर हनुमान् राम्का हजुर्मा पनी॥
पौंची पाट् सित बिन्ति पारि सब काम् सोध्या प्रभूको जसै॥
विस्तार् नाम र कामको प्रभुजिले खुस् भै बताया तसै॥५॥

सुग्रीवको हनुमानले पनि तहाँ विस्तार बिन्ती गर्या॥
बोकूँ श्री रघुनाथलाइ भनि फेरु आफ्नू स्वरुप् झट् धर्या॥
राम् लक्ष्मण् कन बोकि जल्दि हनुमान् सुग्रीवका पासमा॥
पौंचाऊँ रघुनाथलाइ भनि खुप् कूद्या ति आकाशमा॥६॥

जल्दी पर्वतका उपर पुगि गया छाया विषे राम् रह्या॥
सुग्रीवलाइ खबर् दिना कन तहाँ जल्दी हनुमान् गया॥
विस्तार् पायर आइ सुग्रीवजिले दर्शन् प्रभूको गर्या॥
हाँगा कोमल भाँचि आसन दिया आनन्दसागर् पर्या॥७॥

आसन सुग्रीवलाइ लक्ष्मणजिले दीया हनुमानले॥
लक्ष्मणजी कन बस्न आसन दिया तारीं तुला शानले॥
सब् वृत्तान्त बताइ लक्ष्मणजिले विस्तार् सुनाया जसै॥
सीता जुन् गहना खसालि गइथिन् हाजिर् गराया तसै॥८॥

हा राम् लक्ष्मण येति मात्र मुखले बोलेर आकाशमा ॥
जान्थिन् सब् गहना फुकालि कन ता हाम्रा यसै वासमा ॥
गिन्त्र्या पाठ् सित पो खसालि ति गइन् चिह्नीन यार्हीं थियाँ ॥
कस्का हुन् यहिं चीह्निनबक्सनु हवस् यै हो हजूर्मा दियाँ ॥९॥

येती बिन्ति गरी दिया ति गहना देख्या प्रभूले पनी ॥
चीह्न्त्या सब् गहना र शोक् बहुत भो हा मेरि सीता भनी ॥
रोया छाति विषे धर्या र गहना नाना विलाप्ले जसै ॥
लक्ष्मण् सुग्रिवले तहाँ प्रभुजिको दिल् खुस् गराया तसै ॥१०॥

हे राम् रावणलाइ मारि सहजै सीताजिलाई यहाँ ॥
हाजिर् हामि गराउँला हजुरमा त्यो दुष्ट जाला कहाँ ॥
येति बिन्ति तहाँ ति सुग्रिवजिले राम्का हजुर्मा गर्या ॥
बोल्या श्री हनुमानले पनि तहाँ अग्री र साक्षी धर्या ॥११॥

अग्री साक्षि धरेर सुग्रिवजिले राम् थ्यै मित्यारी गरी ॥
बाहाँ जोरि सखा भई नजिकमा सुग्रिव् बस्या तेस् घरी ॥
सुग्रिव्ले तहिं बिन्ति बात् पनि गर्या हे नाथ् फजीती सही ॥
बालीका डरले बहुत् दिन बित्या एसै जगामा रही ॥१२॥

याहाँ बाली त आउँदैन छ सराप् मातङ्गजीको र यो॥
पायाँ बस्न नहीं भन्या म कन ता कस्ले बचाउँदथ्यो॥
बालीको बल बिनति गर्छु अहिले जस् देखि सब् डर्दछन्॥
कस्तै वीर हउन् लड्या पनि भन्या लड्न्या सबै मर्दछन्॥१३॥

ठूलो विर् मयपुत्र राक्षस थियो मायावि ता नाम् थियो॥
बाली सीत लडाजि गर्न भनि त्यो आयो र हाँक् खुप् दियो॥
बालीले पनि दौडि गै कन तहाँ हान्यो मुठीले जसै॥
बाधा पाइ डराइ भागि ऊ गयो लाग्यो पछाडी तसै॥१४॥

बालीका पछि लागि मै पनि गयाँ राक्षस् गुफामा गयो॥
ढोकामा त मलाइ राखि रिसले फेर् भित्र जाँदो भयो॥
मैन्हा दिन् बिति गै गयो त पनि त्यो फर्केन बाली जसै॥
साह्रै दिक् म थियाँ कसो गरुँ भनी आयो रगत पो तसै॥१५॥

लौ बाली त मरेछ हेरि रगतै आयो गुफा देखि ता॥
मैलाई पनि फर्कि माछ रिसले गूफा थुनी जाँ म ता॥
यस्तो बुद्धि भयो र पत्थर ठुलो ल्यायाँ र गूफा थुन्याँ॥
फर्की आउन मन् गर्या पनि सहज् निस्की न सकनु हुन्या॥१६॥

यस्ता पाट् सित खुप् थुन्याँ र म फियोँ बाली मर्या लौ भनी॥

विस्तार् सर्व सुनाउँदा म कन ता राजा बनाया पनी॥

राजा भै कन राज्य भोग् पनि गयोँ क्यै दिन् पछी बालि ता॥

राक्षस् मारि फिरेर दाखिल भयो रीसाइ मै माथि ता॥१७॥

उस् दिन् देखि डराइ याहिं म रह्याँ मेरी त पत्नी पनी॥

बल्जफती सित भोग गछ् गरुँ कया पुग्दैन जोर् तै पनी॥

याहीं आउन सक् भये यहिं पनी आयेर मान्त्रया थियो॥

पाप्को कया डर मान्छ त्यो र बलले जस्ले बुहारी लियो॥१८॥

साह्रै दुःखि भयेर सुग्रिवजिले बिन्ती गर्याको सुनी॥

सुग्रिव्का अब दुःख हर्दछु भनी अन्तःकरणले गुनी॥

खातिर् श्री प्रभुले गर्या सुन सखे त्यो बालि मारी यहाँ॥

तिम्रो राज्य गराउँला अब उपर् जोर् चल्छ तेस्को कहाँ॥१९॥

यस्तो सत्य वचन् सुन्या प्रभुजिको शङ्का पर्यो तै पनी॥

सक्छन् कया तब बालि मार्न कन ता ठूलो छ बाली भनी॥

बालीलाइ बहूत विर् बुझि तहाँ राम्का अगाडी सरी॥

बालीको अधिको पराक्रम कह्या बिल्कूल विस्तार् गरी॥२०॥

एक् दिन् दुन्दुभि नाम राक्षस तुलो आयो र हाँक् खुप् दियो॥
बालीले सहजै निमोठि कन सिर् छुट्ट्याइ हात्मा लियो॥
सोही फ्याँकि दिंदा यहाँ गिरि गयो चार् कोस् जगामा जसै॥
छीटा पर्न गयो बहुत् रगतको ऋषी रिसाया तसै॥२१॥

बालीलाइ सरापु दिया अब यहाँ आइस् भन्या तै पनी॥
सिर् जुद्धा भइ पृथ्विमा गिरि गयास् जस्तै गियो यो पनी॥
यो मालुम् त मलाइ सब अघि थियो सो जानि याहीं रह्याँ॥
उस्लाई पनि यो छ याद् तब म तेस् विर् देखि बाँक्तो भयाँ॥२२॥

सोही सिर् अझ तक् छ पर्वत सरी यो फ्याँक्न सकनू भया॥
बाली मार्न समर्थ ताहिं चिहुला मेरा त सेखी गया॥
ई बात् सुग्रीवका सुनी झलक द्युँ इन्लाइ भन्या भयो॥
फ्याँक्या सिर् तहिं पाउका अँगुलिले चालीस कोस् तक् गयो॥२३॥

देख्या सुग्रीवले तथापि मनमा शङ्का त फेरी रह्यो॥
सकछन् क्या तब बालि मार्न कन ता ठूलो छ भन्या भयो॥
सात् ताल् वृक्ष इ छन् इ एक शरले छेड्छन् त मार्छन् भनी॥
सुग्रीवका मनमा भयो र इ कुरा सब थोक् सुनाया पनी॥२४॥

हे नाथ् बिन्ति म गर्दछु अरु पनी यस्तो छ बाली भनी॥
येही सिरु कन फ्याँकि मात्र मनले मानेन विश्वासु पनी॥
बालीले यही ताल वृक्ष कन ता बूटै बराबर् गनी॥
हल्लायेर खसालि दिन्छ जति छन् सम्पूर्ण पत्ता पनी॥२५॥

ई तालु वृक्ष पनी यहाँ हजुरले एक् बाण ऐल्हे धरी॥
सब्मा छिद्र गराइ बक्सनु हवस् बुझ्नुया छ मन् खुप् गरी॥
येती बिन्ति तहाँ ति सुग्रीवजिले राम् थ्यैँ जसै ता गर्या॥
राम्जीले पनि लौ भनेर खुसिले हात्मा धनूबाण् लिया॥२६॥

बाण् फ्याँक्या प्रभुले र वेग् सित गयो सात्ताल भेदन् गरी॥
पर्वत् भूमि समेत् विदारि पर गो साम्ने त सब् साफ् गरी॥
ठोक्रेमा फिरि आइ बाण् जब पर्यो सुग्रीवजी छक् पर्या॥
साक्षात् श्रीपति हुन् भनी चिह्िन तहाँ राम्को स्तुती खूप् गर्या॥२७॥

हे नाथ् बल्ल चिह्नुयाँ अहो सकलका आत्मा जगन्नाथ् भनी॥
माया देखि फरक् भयो अब त मन् लाग्दै न माया पनी॥
क्या गर्छु अब पुत्र दार धनले सम्पूर्ण ई दुर् हउन्॥
मेरा सब् दस इन्द्रियै हजुरका सेवा टहल्मा रहुन्॥२८॥

यै पाट्ले जब ता गर्या स्तुति तहाँ सुग्रीवले सो सुनी॥
यो ज्ञान् आज म द्युँ भनी प्रभुजिले अन्तःकरण्ले गुनी॥
मायाले अनि मोह पारि रघुनाथ् हाँस्या र बोल्या जसै॥
सुग्रिव् मोह भया वचन् सुनि तहाँ ऊ ज्ञान बिस्त्र्या तसै॥२९॥

हे सुग्रीव सखे मलाइ दुनियाँ भन्नन् मित्यारी गरी॥
कुन् चिज् सुग्रिवलाइ दी कन गया आपत्ति तिन्का हरी॥
यो लोक्को अपवाद् म मेट्छु अब ता बाली छ ऐल्हे जहाँ॥
ताहाँ गै कन हाँक देउ तिमिले त्यो बालि माछूँ यहाँ॥३०॥

ऐल्हे राज्य गराउँछु भनि तहाँ राम्को हुकुम् भो जसै॥
सुग्रिव् खूसि भयेर बालि कन खुप् हाँक्या वचन्ले तसै॥
किष्किन्धापुरिका नजीक वनमा आयेर हाँक् खुप् गरी॥
सुग्रिव् ता जब ता चल्या बुझि खबर् बाली छुट्या घरी॥३१॥

बाली सुग्रीवको लडात्रि पनि भो सुग्रीव एक् क्षण् लड्या॥
सक्थ्या सुग्रिवले कहाँ सहजमा बाली विरैले धर्या॥
बाण् छाडी कन बालिलाइ अब ता मार्नन् प्रभूले भनी॥
एक् क्षण् ता यहि आसले टिकि गया घुस्सा दिंदामा पनी॥३२॥

बाली सुग्रीवको दुरुस्त अनुहार एक् देखि राम्ले जसै॥
बाण् थाम्या टिकि सक्नु मुस्किल भई सुग्रीव भाग्या तसै॥
पौंच्या श्रीरघुनाथका हजुरमा काम्दै र छाद्वै रगत्॥
बल् तोडी कन बालिले हरि लिया एक् देह पौंच्या फगत्॥३३॥

सुग्रीव्ले तहिं बिनित् खुप् सित गर्या हे नाथ् मलाई यहाँ॥
मानैको यदि मन् छ पो पनि भन्या जोर् चलछ मेरो कहाँ॥
आफैले यहिं मारि बक्सनु हवस् ख्वामित् हजूर्ले पनी॥
शत्रूलाइ लगाइ मारन त उचित् हो क्या सखा हो भनी॥३४॥

सुग्रीव्का इ वचन् सुनी गह भरी आँसू प्रभूले धर्या॥
सुग्रीवजी कन अङ्गमाल गरि खुप् खातिर् प्रभूले गर्या॥
हे सुग्रीव सखे दुरुस्त अनुहार एक् देखि शङ्का भयो॥
मर्नन् मित्र भनेर पो डर हुँदा बाँचेर बाली गयो॥३५॥

चिहू देह विषे धरेर अहिले जाऊ र हाँक् देउ फेर्॥
बालीलाइ म मारि दिन्छु सहजै लाग्वैन ऐल्हे त बेर्॥
यस्ता बात् गरि खुप् शपथ् पनि गरी सुग्रीवको मन् भरी॥
आज्ञा लक्ष्मणलाइ बक्सनु भयो फुल् ल्याउ माला धरी॥३६॥

सो माला पहिराइ भाइ तिमिले जल्दी पठाऊ तहाँ॥
हाँक् दीउन् अब बालिलाइ अहिले माछूँ म छोड्छूँ कहाँ॥
लक्ष्मणले पनि यो हुकुम् सुनि तहाँ माला लगाई दिया॥
त्यो माला पहिरेर सुग्रीव गया बाली जहाँ विर् थिया॥३७॥

बालीलाइ सुनाइ हाँक् बहुत दी सुग्रीव् बस्याथ्या जसै॥
बालीले पनि शब्द सुग्रीवजिको सून्या र ऊठ्या तसै॥
आश्चर्ये मनमा भयो अघि भन्या ऊठ्यो पछी रिस् पनी॥
मुक्का ख्वाइ लघारियो त पनि फेर फक्यो भगूवा बनी॥३८॥

बालीले पनि फेर कछाइ कसि तयार् भै जान लाग्या जसै॥
ताराले त न जाउ यस् बखतमा भन्दै समातिन् तसै॥
कोही वीर् बलवान् सहाय मिलि पो सुग्रीव आया यहाँ॥
साहायै न भया त येहि घडिमा सुग्रीव फिथ्या कहाँ॥३९॥

ताराका इ वचन् सुनेर बलवान् वीर् बालि बोल्छन् तहाँ॥
हे प्यारी न डराउ को छ म सरी विर् आज दोस्रो यहाँ॥
सुग्रीव्लाइ सहज् सहाय सहितै मारेर फिन्त्र्या म छू॥
विर् हूँ हाँक दिंदा कसो गरि बसूँ शङ्का न मान्या कछू॥४०॥

बालीका इ वचन् सुनी कन तहाँ ताराजिले फेरू पनी॥
भन्छिन् नाथ् कछु सूनि बक्सनु हवस् क्या भन्दछे यो भनी॥
बिन्ती गर्छु म हित् कुरो हजुरमा साक्षात् अयोध्यापती॥
श्री राम्चन्द्र सहाय छन् अब तहाँ चल्दै न जोर् एक् रती॥४१॥

सुग्रिव् सीत मित्यारि लाइ रघुनाथ्ज्यूले पिछामा लिया॥
बाली मारि म राज्य आज दिउँला भन्त्या वचन् यो दिया॥
भन्त्या बात् अरुमा हुँदा वन महाँ सूनेर अङ्गद् यहाँ॥
आई सब् इ कुरा मलाइ अघि नै भन्थ्यो न जाऊ तहाँ॥४२॥

सुग्रिव् सीत विरोध् न राख तिमीले जाऊ र ल्याऊ यहाँ॥
यो राज् सुग्रिवलाइ देउ अब ता जित् छैन तिम्रो तहाँ॥
श्री राम्का दुइ पाउमा पर तिमी गर्नन् प्रभूले दया॥
साँचा हुन् इ कुरा बुझी लिनु हवस् भोग् गर्न इच्छा भया॥४३॥

येती बिन्ति गरेर पाउ दुइमा पक्रेर रोइन् जसै॥
तारालाइ बुझाउना कन तहाँ फेरू बालि बोल्या तसै॥
हे प्यारी न डराउ कत्ति रघुनाथ् साक्षात् रमाका पती॥
नारायण् भनि चिन्दछु म पनि सो नाथ् हुन् जगत्का पति॥४४॥

ताहाँ छन् रघुनाथ् भन्या चरणमा पन्त्र्याछु चाँडै तसै॥
सुग्रीवै छ फगत् भन्या सहजमा मान्त्र्याछु छोड्छु कसै॥
सुग्रीव् कुन् बलियो छ पाजि भगुवा त्यो लड्न मन्सुब् लिन्या॥
तेस् पाजी कन डाकि आज कसरी यो राज्य मैले दिन्या॥४५॥

v तस्मात् शोक् न गरी बसी रहु तिमी जान्छु म ताहाँ भनी॥
लड्नैलाइ कछाड् कसी कन तयार् भै बालि दौड्या पनी॥
बाली सुग्रीव दूइ भाइ रिसले फेर् लड्न लाग्या जसै॥
रुखको आड गरी तहाँ प्रभुजिले एक् बाण छोड्या तसै॥४६॥

बाण् बज्रयो जब बालिका हृदयमा सर्वाङ्ग बाधा गरी॥
पृथ्वी कम्प गराइ झट् तहिं गिर्या बाली त मूर्छा परी॥
मूर्छा दूइ घडी पर्या पछि अलिक् चैतन्य आयो जसै॥
देख्या श्री रघुनाथलाइ खुसि भै साम्ने बस्याका तसै॥४७॥

भन्छन् श्रीरघुनाथलाइ रघुनाथ् तिम्रो बिराम् क्या गयाँ॥
धर्म छोडि लुकेर आज तिमिले मार्यो म ऐल्हे मर्याँ॥
यो क्या क्षत्रियधर्म हो लुकि लुकी विर् बाण छोड्छन् कहीं॥
क्षत्री भै कन धर्म छोडि लडन्या एक् आज देख्याँ यहीं॥४८॥

साम्ने भै कन बाण छोडि तिमिले माथ्यो त खुप् यश् थियो।।
सुग्रिव् हो कति साख् म हुँ कति कुसाख् हा दैव क्या मन् दियो।।
सीता रावणले हर्यो भनि बहुत् सन्ताप मन्ले गरी।।
सुग्रिव्लाइ सहाय ली म कन ता लूकेर चोर् झैं गरी।।४९।।

मार्यो यो अति चुक् भयो गरुँ कसो बाँच्छ्याँ त याहीं बसी।।
रावणलाइ कुलै समेत् सहजमा झिक्थ्याँ म पाता कसी।।
लङ्कापूरि समेत् पनी म बलले झिक्थ्याँ सहजमा यहीं।।
पाजी रावणलाइ मारन तिमिले क्या जानु पथ्यो उहीं।।५०।।

चोरी मारि लिंदा न यश् हुन गयो मासू न खानू भयो।।
धर्मात्मा तिमि पापि झैं हुन गयो ज्यान् व्यर्थ मेरो गयो।।
बालीका इ वचन् सुनेर रघुनाथ् भन्छन् तँ बोल्छस् कति।।
बाली हूँ भनि गर्व गर् त पनि हेर् साँच्चै तँ होस् दुर्मति।।५१।।

पाप्को डर् रति भर् न राखि तइँले खुस् भै बुहारी हरिस्।।
सोही पाप् अहिले प्रकट् हुन गयो तेस् पापले पो मरिस्।।
धर्मस्थापन गर्नलाइ त यहाँ औतार मैले लियाँ।।
धर्मै जानि अधर्म ठानि अहिले तैँलाइ मारी दियाँ।।५२।।

श्री राम्का इ वचन् सुनी प्रभु भनी जानी चरणमा पर्या।।
वानर् हूँ रघुनाथ् क्षमा गर भनी हात् जोरि बिन्ती गर्या।।
नामोच्चारणले फगत् सहजमा संसारसागर् तरी।।
ख्वामित् जान्छु हजूरमा अब भन्या मैले त दर्शन् गरी।।५३।।

पायाँ मर्न म भाग्यको कति बखान् मेरो म ऐल्हे गरूँ।।
को पाऊँछ हजूरलाइ भगवान् मन्त्र्या बखत्मा अरू।।
मेरो ता गति ये थियो मिलि गयो जान्छु परम्धाम् म ता।।
अङ्गद् माथि दया रहोस् हजुरको हाजिर् छ सेवक् उ ता।।५४।।

मेरा छाति महाँ छ बाण् हजुरको यो खँचि छोई दिया।।
शीतल् देह हुने थियो सहजमा प्राण् आज जान्या थिया।।
बालीका इ वचन् सुनी प्रभुजिले बाण् झीकि छूँदा भया।।
ठाकुर्का अघि देह छोडि खुसि भै बाली परम्धाम् गया।।५५।।

बालीका सँगमा थिया जति तहाँ वानर् ति भागी गया।।
ताराजी सित गै वहाँ सब हवाल् विस्तार गर्दा भया।।
राम्जीले लुकि बाण छोडि सहजै बाली त मारी दिया।।
सुग्रिव् मन्त्रि समेत् बहुत् खुशि भई राम्कै हजुर्मा थिया।।५६।।

यो राज् अङ्गदलाइ बक्सनु हवस् ढोका सहको थुनी॥
बस्छौं जल्दि हुकुम् हवस् हजुरको क्या हुन्छ धेरै गुनी॥
येती बिन्ति गर्या र वानरहरु जल्दी तयारी भया॥
हूकुम् माफिक काम गर्न भनि सब् वानर् खडा भै रह्या॥५७॥

बालीको परलोक् भयो भनि खबर् सूनिन् र तारा रूँदै॥
हा नाथ् आज कता गयो भनि बहुत् विह्वल् निरन्तर हुँदै॥
क्या गर्छु अब पुत्र राज्य धनले भन्दै ति तारा जहाँ॥
बालीको परलोक् भयो उहि जगा सोधेर पाँचिन् तहाँ॥५८॥

बालीका दुइ पाउ पक्रि बहुतै रूँदी विलाप् खुप् गरी॥
भन्छिन् श्रीरघुनाथलाइ रघुनाथ् फेर् बाण ऐल्हे धरी॥
मारी देउ मलाइ जान्छु म पनी मेरा पतीका सँगै॥
खोज्छन् स्वर्ग विषे मलाइ पतिले काहाँ म बस्छु न गै॥५९॥

पत्नी सीत वियोग् हुँदा यति विलाप् हुँदा रह्याछन् भनी॥
मालुम् सब् त तहीं छ फेर् म भनु क्या पर्देन भन्नू पनी॥
पत्नीदान् गरि पुण्य हुन्छ जति सो मिल्ल्या छ पुण्यै पनी॥
तस्मात् आज अवश्य हान शरले जावस् पती थ्यै भनी॥६०॥

येती बात् अगि राम सीत गरि फेरु सुग्रीवजिलाई पनी॥

भन्छिन् लौ गर राज्य आज खुसिले मित्ले दियाको भनी॥

ताराका इ वचन् सुनी कन बहुत् आयो प्रभूमा दया॥

तारालाइ बुझाउना कन तहाँ एकू तत्त्व भन्दा भया॥६१॥

हे ताराजि विचार न राखि तिमिले शोकै कती गर्दछ्यौ॥

यो मेरो पति हो भनेर न बुझी व्यर्थै शरिर् हर्दछ्यौ॥

जीवै हो पति भन्दछ्यौ पनि भन्या मर्देन जीव ता कहीं॥

देहै हो पनि भन्दछ्यो त किन शोक गछ्यौ छ ऊ ता यहीं॥६२॥

श्रीराम्का इ वचन् सुनी कन तहाँ ताराजि चुप् भै रहिन्॥

जुन् सन्देह पर्यो वहाँ मन महाँ सो मात्र सोद्धी भइन्॥

हे नाथु मर्जि भयो सुन्याँ सब कुरा बुझ्दैन मन् तै पनी॥

सन्देहै मनमा रह्यो म कन ता को गछ यो भोग् भनी॥६३॥

देहै गर्दछ भोग् भनू पनि भन्या जड् पो छ यो देह ता॥

ईश्वर् हो उहि गछ भोग् भनु भन्याँ सक्तीन भन्नै म ता॥

साहै मोह भयाँ म ता हजुरका एकै वचन्ले गरी॥

माया राखि बुझाइ बक्सनु हवस् अज्ञान मेरो हरी॥६४॥

ताराका इ वचन् सुनी कन बहुत् माया मनैमा धरी॥
तत्त्वज्ञान् सब ताहिं बक्सनु भयो खोलेर विस्तार् गरी॥
हे ताराजि न रोउ आज मनले संसार् छ झूटो भनी॥
झूटो कुन् रितले छ यो भनि भन्या भन्छु म विस्तार् पनी॥६५॥

म ता नित्यै पो हूँ यहि शरिरमा लागि म गयाँ॥
शरिर् मर्दा आफै मइँ मरि गया झैँ पनि भयाँ॥
अहो अज्ञान् मेरो भनि कन जहाँ तक् त मनमा॥
लिंदैनन् ताहाँ तक् फजिति पनि छन् यै जनमहाँ॥६६॥

स्फटिक् जस्तो जीव् हो शरिरहरु लाहा बुझि लिनू॥
स्फटिक् लाहाका सङ् धरि कन त दृष्टान्त छ दिनू॥
लहाका सङ् बस्ता स्फटिक म छु लाल् भन्छ जसरी॥
शरिर् मर्दा मछूँ म पनि भनि जिव् भन्छ तसरी॥६७॥

स्फटिक्के रातो छू भनि कन सुहावस् त उ पनी॥
सुहावस् यस् जिव्ले शरिर सँगमा मछुँ म भनी॥
न ता जिव् मत्र्या हो शरिर सँग लागेर जनको॥
न रातो हुन्या हो स्फटिक सब खेल जान मनको॥६८॥

मनैका खेले जिव् शरिर मई हूँ भन्दछ भनी॥
जहाँ तक् जान्दैनन् फजिति तहिं तक् मिल्दछ पनी॥
मनैको खेल हो यो भनी कन त जान्च्या तरि गया॥
न जान्च्या जिव् जो हुन् उति त सब फन्दा परि गया॥६९॥

शरिर् मैं हूँ मेरै धन जनहरु हुन् भनि जसै॥
पर्यो मन्का खेलमा तब फजिति मिल्छन् बुझ यसै॥
विना सत्का सङ्गले विन गुरु कृपाले इ फजिती॥
अवश्यै छुट्तेनन् सकल मनका खेल नजिती॥७०॥

म नित्यै आत्मा हूँ शरिरहरु हुन् चार घरिका॥
विचार्मा टिकैनन् विषय पनि छन् स्वप्न सरिका॥
भनी जान्च्या जन्ले दृढ गरि लिया भक्ितरसले॥
न बिस्रया यी मैले यति कहिदियाँ प्रीतिवशले॥७१॥

उस् जन्ममा अधिक भक्ति गर्यो र ऐल्हे॥
दर्शन दियो नतर झट्ट म मिल्छु कैल्हे॥
मेरो स्वरूप र इ वचन् अब सम्झि लीया॥
छुट्नन् ति दुःख तिमिलाइ जती त थीया॥७२॥

लेखै हवैन अब कर्म पनी गरीन्या॥
रस्ता कह्याँ भवसमुद्र सहज् तरीन्या॥
मेरो स्वरूप् र इ वचन् जति सम्झि लिन्छन्॥
सब् कर्मपाश् ति सहजै सित काटि दिन्छन्॥७३॥

यस्ता वचन् प्रभुजिका सुनि खूसि मन्ले॥
छोडिन् जती छ अभिमान् पनि ताहिं तिन्ले॥
सुग्रीवको पनि गयो अभिमान ताहाँ॥
राम्को कृपा हुन गया पछि टिक्छ काहाँ॥७४॥

हूकुम् भयो प्रभुजिको तहिं मित्रलाई॥
हे मित्र सुग्रीव जराउ इ बालिलाई॥
क्रीया गरी कन शरिर् गर शुद्ध ऐल्हे॥
सब् काम छोडि कन यै गर आज पैल्हे॥७५॥

हूकुम् भयो र तब बालि लगी जलाया॥
क्रीया गरी सकि ति सुग्रीव ताहिं आया॥
अर्पण् गरी सकल राज् प्रभुका चरण्मा॥
सेवक् बनी कन म बस्छु भनी शरण्मा॥७६॥

सुग्रीवलाइ हुकुम् भयो प्रभुजिको जो हौ तिमी सो म हूँ॥

जाऊ आज र गादिमा बस म ता याहीं वनैमा रहूँ॥

गाऊँमा घरमा बस्वैन म भनी मेरो प्रतिज्ञा छ यो॥

जानन् लक्ष्मण ता सँगै घर पनी भाई गया भै गयो॥७७॥

वर्षाकाल् बिति सक्छ यो जब तसै सीताजिको खोज् गर्या॥

येती मर्जि दिया र सुग्रीव बहुत् आनन्दसागर् पर्या॥

लक्ष्मण्जी पनि रामका हुकुमले सुग्रीवका साथ् गया॥

सुग्रीव् गादि विषे बस्या पछि फिरी दाखिल् प्रभू थ्यै भया॥७८॥

राम्ले ताहिं थियो प्रवर्षण गिरी तेस्का शिखर्मा चढी॥

देख्या सुन्दर एक् गुफा स्फटिकको ताहीं गराया मढी॥

फलफूल ताहिं खचित् थियो नजिकमै थीयो तलाऊ पनी॥

देख्या मन् खुसि भो तहाँ प्रभुजिको बस्न्यै जगा हो भनी॥७९॥

वर्षाकाल तलक् रह्या प्रभु तहाँ पथ्यो बखत्मा झरी॥

जन्तू पुष्ट थिया सबै ति वनका खायेर घाँस् पेट् भरी॥

बस्थ्या श्रीरघुनाथका वरिपरी खुप् ध्यान् प्रभूमा धरी॥

ध्यान् जन्तूहरुको विचार् गरि तहाँ खूसी रहन्थ्या हरी॥८०॥

लक्ष्मणले तहिं बिन्ति एक् दिन गर्या हे नाथ् पुजाको विधान्॥

पाऊँ सुन्न हुकुम् हवस् खुसि भई कुन् हो करुणानिधान्॥

ब्रह्मा व्यास् अरु नारदादिहरु सब् भन्छन् पुजाले सरी॥

अर्को तर्न उपाय छैन जनको खुस् छन् पुजैमा हरी॥८१॥

यस्तो सूनि गयो र मन् चरणमा सोध्याँ पुजाको विधान्॥

साँचो तत्त्व बताउन्या हजुर झैं को छन् दयाका निधान्॥

यस्ता लक्ष्मणका वचन् सुनि तहाँ पूजा विधी हो जती॥

सब् संक्षेप् रितले कह्या प्रभुजिले लक्ष्मण् भया खुस् अती॥८२॥

वर्षाकाल् यहि रीतले तहिं बित्यो वार्ता कथाको गरी॥

सम्झ्या झट्ट सिताजिलाइ र विलाप् फेर् गर्न लाग्या हरी॥

किष्किन्धापुरिमा यसै बिच महॉ मन्त्री हनूमानले॥

सुग्रिव् सीत सिताजि खोज् गर भनी बिन्ती गर्या ज्ञानले॥८३॥

हे राजन् रघुनाथले त उपकार् ठूलो हजुर्को गरी॥

यो राज् बक्सनु भो हजुर् कन ठुलो विर् बालिलाई हरी॥

सो बिस्त्र्या झईँ मान्दछू हजुरले सीताजिको खोज् खबर्॥

गन्त्र्या हो अब ता बखत् पनि भयो सब् काम छोडी अबर्॥८४॥

यादै छैन हजूरलाइ त सिता खोज् गर्नु पर्ला भनी॥
बालीको गति जुन् भयो उहि गती होला हजुको पनी॥
यो बिन्ती हनुमानको सुनि तहाँ साँचो भन्याको भनी॥
सुग्रिव्ले तहिं झट्ट हुकुम् पनि दिया लस्कर् पठाऊ भनी॥८५॥

दस् हज्जार विर गै इ सात द्विपका वानर् जती छन् सबै॥
खोजी आज खबर् दिउन् र सब विर् जम्मा हउन् झट्ट अबै॥
जो आवैन हुकुम् बदर् गरि यहाँ यै पन्ध्र दिन् भित्रमा॥
तेस्को प्राण् म लिन्याछु निश्चय बुझुन् मानुन् सबै चित्तमा॥८६॥

यस्तो सुग्रिवको हुकुम् हुन गयो सोही बमोजिम् गरी॥
दस् हज्जार विरको खटन् पनि गर्या लागेन बेर् एक् घरी॥
दस् हज्जार विर दस् दिशा तिर छिटी खुस् भै हनुमान् रह्या॥
ती विर् दस् तिर गै खबर् दिइ अनेक् सेना बटुल्दा भया॥८७॥

लाग्या गर्न विलाप् अनेक् तरहले लीला गरी राम् उसै॥
भन्छन् छन् ति सिता कहाँ अझ पनी लागेन पत्ता कसै॥
याहाँ छन् ति सिता भनी कन खबर् पाऊँ त जाऊँ तहाँ॥
ल्याऊँ अम्रित झैँ सिता कन यहाँ पाऊँ खबर् पो कहाँ॥८८॥

हे भाई सुन जो छ आज इ सिता हन्र्या म तेस्को सबै॥
कूलै भस्म गराउन्या छु करुणा राख्वैन उस्मा कबै॥
येती बात् तहिं भाइ सीत गरि फेरु सीताजिका शोक् धरी॥
लाग्या गर्न विलाप् अनेक् तरहले त्रैलोक्यका नाथु हरी॥८९॥

हे सीते कसरी म देखि पर भै बस्छ्यौ तिमी छौ कहाँ॥
प्राणै थाम्न कठिन् भयो म विनु ता आपत् भया हुन् तहाँ॥
तिम्रो भेट न पाउँदा म कन ता ई चन्द्र सूर्ये बन्या॥
तिम्रो ता गरुं क्या बखान् तिमि त झन् छ्यौ दुष्टका पासु भन्या॥९०॥

सुग्रीव आज कृतघ्न झैं हुन गया आयो शरत्काल् पनी॥
सुतेँ छैन सिताजिलाइ अझ तक् खोज् गर्नु पर्ला भनी॥
माछूँ सुग्रीव दुष्टलाइ पनि फेरु बाली सरीको गरी॥
लक्ष्मणले प्रभुका वचन् सुनि गर्या बिनती अगाडी सरी॥९१॥

हे नाथु आज मलाइ बक्सनु हवस् हूकुम् म माछूँ गई॥
लक्ष्मणका इ वचन् सुनेर रघुनाथु अत्यन्त खूसी भई॥
भन्छन् भाइ न मार आज बहुतै हप्काउ जाऊ तहाँ॥
मारी हाल्न त योग्य छैन तर खुप् चेताइ आऊ यहाँ॥९२॥

हूकुम् यो प्रभुको सुनी कन तहाँ लक्ष्मण्जि जल्दी गया॥
सीतानाथ् नरको लिला गरि विलाप् खुप् गर्न लाग्दा भया॥
किष्किन्धापुरि पौंचि लक्ष्मणजिले टङ्गार् धनूको गर्या॥
पत्थर् वृक्ष उठाइ वानरहरू कोही अगाडी पर्या॥९३॥

सब् वानर् कन नष्ट गर्दछु भनी लक्ष्मण्जिले बाण् धर्या॥
अङ्गद् आइ उठाइ वानरहरू जल्दी चरण्मा पर्या॥
अङ्गद् सीत बहुत् प्रसन्न भइ झट् ताहाँ अहाया पनी॥
जाऊ देउ खबर् अगाडि तिमिले लक्ष्मण्जि आया भनी॥९४॥

अङ्गद् गै कन त्यो खबर् जब दिया सुग्रीवलाई तहाँ॥
जल्दी सुग्रिवले हुकुम् पनि दिया लौ जाउ ल्याऊ यहाँ॥
अङ्गद्लाइ सँगै लियेर हनुमान् चाँडै चरण्मा परी॥
लक्ष्मण्लाइ बुझाइ ल्याउ तिमिले सब् रीस शान्ती गरी॥९५॥

यस्तो सुग्रिवो वचन् सुनि तहाँ सोही बमोजिम् गरी॥
पाऊमा परि बाहुमा धरि लिया ल्याया बहुत् खुस् गरी॥
हूकुम् सुग्रिवको सुनी कन तहाँ ताराजि चाँडै गइन्॥
लक्ष्मण्लाइ बुझाइ खुस् गरुँ भनी खुप् बिन्ति गर्दी भइन्॥९६॥

लक्ष्मण सुग्रीवको भयो जब त भेट सुग्रीव चरणमा पर्या॥
लक्ष्मणले पनि ताहिं सुग्रीवजिको सातो कुराले हर्या॥
बाली झैं हुन मन् छ की भनि जसै लक्ष्मणजिले बात् गर्या॥
लक्ष्मणलाइ बुझाउना कन तहाँ जल्दी हनूमान् सर्या॥१७॥

लक्ष्मणजी पनि कामले बुझि गया बात्चित् खुसीका गरी॥
फिर्नाको मतलब् गर्या प्रभु थिया जाहाँ जगन्नाथ् हरी॥
लक्ष्मणका सँग लागि सैन्य पनि ली सुग्रीव खुस् भै गया॥
जाहाँ श्रीरघुनाथ् थिया तहिं सबै दाखिल् क्षणैमा भया॥१८॥

देख्या श्रीरघुनाथलाइ र परै रथ देखि उत्रेर फेर॥
लक्ष्मण सुग्रीव पाउमा परि गया लागेन एक छीन बेर॥
राम्ले सुग्रीवलाइ मित्र भनि खुप् आलिङ्गनादी गरी॥
सोधपुछ गर्नु भयो बहुत् खुसि हुँदै आफैं अगाडी सरी॥१९॥

लाग्या सुग्रीव बिनित्ति गर्न रघुनाथ् मैले त सेना पनी॥
ल्यायाँ विहर्नु छन् अनेक् तरहका छन् इन्द्र तुल्यै पनी॥
ई सब् ख्वामितका निमित्त खुसि भै प्राणै दिन्या छन् जसो॥
हूकुम् हुन्छ हवस् यहाँ हजुरको गछन् ति ऐल्हे तसो॥१००॥

खूसी भै रघुनाथको हुकुम भो हर्षाश्रुधारा परी॥
हे सुग्रिव सखे इ वानरहरू जाउन् दिशा दस् भरी॥
जाहाँ छन् ति सिता तहीं पुगि खबर् ल्याउन् भनी रामको॥
हूकुम् पाइ पठाइ वानरहरू उर्दी दिया कामको॥१०१॥

जाऊ विह्रु सब दिसा दस विषे सीताजि मिलिछिन् कहाँ॥
पत्ता लाइ सिताजिको खबर ली सब वीर आऊ यहाँ॥
मैन्हा दीन बिताइ एक रति खबर् केही न पाई त जो॥
ढिल् गर्ला तसलाइ ता म सहजै मान्त्र्या छु मन्त्र्या छ त्यो॥१०२॥

यस्तो जल्दि हुकुम् गरी अरु दिशा वानर् पठाया अबर्॥
दक्षिण् तीर त खुप बडा विरहरू छानी पठाया जबर्॥
अङ्गदलाइ र जाम्बवान् र हनुमान् विर् नल् सुषेण् फेर शरभ्॥
मैन्द द्वीविद आठ् पठाइ प्रभुका पासमा रह्या एक फगत्॥१०३॥

हूकुम् पाइ इ आठ विह्रु पनी झट जान लाग्या जसै॥
हात्मा औँठि लियेर एक हुकुम भो राम्चन्द्रजीको तसै॥
जाऊ काम् पनि साधि आउ हनुमान् ली जाउ औँठी पनी॥
मेरो नाम् यहि औँठिमा छ र दियाँ सीताजि चिन्लिन् भनी॥१०४॥

यो काम् सिद्ध गराउन्या त तिमि छौ तिम्रो छ यो बल् भनी॥
चीन्ह्याँको छु तबै त भन्छु म शुभै हून्या छ रस्ता पनी॥
येती श्रीरघुनाथको पनि हुकुम् पाया र औँठी लिया॥
खूसी भै हनुमानले प्रभुजिमा सम्पूर्ण तन् मन् दिया॥१०५॥

अङ्गद् विर् हनुमान्हरू हुकुमले दक्षिण् दिशामा गया॥
सर्वत्र पृथिवी ढुँडी ढुँडि सबै घुम्दै ति जाँदा भया॥
एक् दिन् विन्ध्यगिरी विषे वन महँ देख्या र राक्षस् जसै॥
रावण् हो कि भनी मुठी मुठि कसी मार्या कसैले तसै॥१०६॥

रावण् होइन यो त जाउँ भनि फेर् अर्का वनैमा गई॥
ढुँढ्थ्या प्यास बढ्यो र जल् पनि ढुँडी हिंङ्थ्या ति आकुल् भई॥
गूफा देखि त प्वाँख् चिसा गरि गरी हाँस् निस्कँदा देखि तेस्॥
गूफा भित्र पस्या सबै विरहरू देख्या बहुत् बस्ति बेस्॥१०७॥

ठण्डा जल् सितका तलाउ पनि धेर् सब् वृक्ष फल् फुल् भरी॥
घर् छन् धेर् घरमा छ चिज् पनि अनेक् हीरा जवाहेर् धरी॥
गुल्जार् देख्नु भन्या मनुष्यहरू ता एक् देख्नु नाहीं कहीं॥
एक् योगीनि स्वयम्प्रभा कन जहाँ ध्यान् गर्दि देख्या तहीं॥१०८॥

सोधिन् योगिनिले प्रणाम् तब गर्या कुन् काम आयौ यहाँ॥
क्या मन्सुब् छ बताउ फेर् अब उपर् जानू छ इच्छा कहाँ॥
यस्ता योगिनिका वचन् सुनि तहाँ बोल्या हनुमानले॥
आर्यौं आज यहाँ सबै यति जना केवल् जलै खानले॥१०९॥

काम् यै हो यहि काम गर्नु छ भनी विस्तार् सुनाया जसै॥
साहै खुस् हनुमानका वचनले हूँदी भइन् ती तसै॥
बोलिन् फल्फुल खाउ जल् पनि पिई फर्केर आऊ यहाँ॥
मेरो नाम बताइ आज त म ता जान्छू प्रभू छन् जहाँ॥११०॥

यस्ता योगिनिका वचन् सुनि गया जल्पान् गरी फेर् पनी॥
आया योगिनीले गरिन् सब कुरा राम्का इ दुत् हुन् भनी॥
हेमाकी सखि हूँ सखी गइ गइन् उन्का वचन्ले यहाँ॥
धेरै वर्ष बसी प्रभू भजि लिंदा ऐल्हे कृतार्थे भयाँ॥१११॥

भन्थिन् राम् अवतार् हुन्याछ हरिको हन्न्या छ रावण् सिता॥
खोज्ज्या वानर आउनन् तहिं तलक् यार्हीं रहू तीमि ता॥
वानर्को रघुनाथको गरि पूजा यै ब्रह्मलोक आउली॥
जान्छू आज म ता तिमी बसि रहू क्यै काल् पछी आउली॥११२॥

यस्तो अर्ति दिई गइन् सडिनिज्यू जुन् ब्रह्मलोक हो वहाँ।।
नाचतैमा शिव खुस् हुँदा अघि दिया यो स्थान बस्ती यहाँ।।
पुत्री हुन् उ त विश्वकर्मकि म हूँ गन्धर्वकन्या सबै।।
विस्तार् आज कहाँ म जान्छु खुसि भै जाहाँ प्रभू छन् अबै।।११३।।

आँखा चिम्ल पुर्याइ दिन्छु सहजै रस्ता विषे क्षण् महॉ।।
जाऊ तीमिहरू पनी भनि सहज् पौँचाइ रस्ता महॉ।।
श्रीराम्चन्द्रजि थ्यै ति योगिनि गइन् वानर् पुग्या रस्तिमा।।
पौँचिन् योगिनि रामको कुटि जहाँ थीयो उसै बस्तिमा।।११४।।

राम्को स्तूति गरिन् र वर् दिनु भयो जाऊ र बद्दी महॉ।।
मेरो ध्यान गरि यो बिताउ र शरिर् पाउली परम्धाम् तहाँ।।
जो तिम्ना मनमा छ त्यो सब पुगोस् यस्तो त वर् ली गइन्।।
बद्दीमा गइ रामका वचनले संसार तर्दी भइन्।।११५।।

सीता खोज्न भनेर वानरहरू फिथ्या सबै वन् महॉ।।
सीतालाइ न पाउँदै बिति गयो धेर् काल एक् दिन् तहाँ।।
अङ्गदले अति शोक् गर्या अब सहज् माछन् सबैको गयो।।
प्यारो प्राण गरौं कसो अब मर्यौं बाँच्नू यहीं तक् भयो।।११६।।

सुग्रिवले त मलाइ मारु छ सहज् पाया निहूँ यो पनी॥
माछन् निश्चय शत्रु जानि अहिले यो शत्रुको बिज् भनी॥
केवल रामकृपा हुँदा अघि बच्याँ ऐल्हे त राम्ले पनी॥
दिन्छन् निश्चय मार्नलाइ मतलब् खोजेन सीता भनी॥११७॥

अङ्गदका इ वचन सुनी कन तहाँ क्वै बिनित्ति यो पार्दछन्॥
हे साहेप यहीं बसौं यहिं बस्या कुन् पाठले मार्दछन्॥
अङ्गदका अरु वानरादिहरुका सून्या र कूरा तहाँ॥
बोल्या श्रीहनुमानले किन बहुत् छोटा गर्यौं बात् यहाँ॥११८॥

सुग्रिवका प्रिय छौ अवश्य भगवान् राम्चन्द्रजीका पनी॥
साँचो भन्छु म बेस् कुरो हजुरमा यस्तो छ कारण् भनी॥
भूभार् हर्न भनेर राम अवतार् आदीपुरुष्को भयो॥
कस्को सक् छ सिताजि हर्न नहिं ता इच्छा प्रभूकै छ यो॥११९॥

मानिस्को अवतार् भयो प्रभुजिको सेवक् त वानर् भई॥
गछौं सेवन भक्तिले प्रभुजिका केवल हुकुम्मा रही॥
जान्याछौं पछि धाममा पनि सँगै यो जान मन्ले यहाँ॥
क्या गछौं मनमा कुतर्क हरिको रिस् छैन कस्सै महौं॥१२०॥

यस्ता बात् हनुमानका सुनि बुझ्या अङ्गद् र खूसी भई॥
विन्ध्याचल् गिरिका कुनाकुनि समेत् सम्पूर्ण खोज्दै गई॥
पौंच्या क्षारसमुद्रका तिर महाँ पर्वत् थियो एक् तहाँ॥
तेस्को नाम महेन्द्र हो नजिकमा देखिन्छ सागर् जहाँ॥१२१॥

पृथ्वीमा न मिलिन् सिता न जलमा जान्या छ बाटो कतै॥
खोजौँ जाउँ भन्या सक्यौँ पृथिवि सब् पायौँन सीता कसै॥
फर्कोँ जाउँ भन्या पनी अब सहज् मार्छन् त चाहीं यहीं॥
मनू आज निको भनेर तिरमा बन्दर् बस्या सब् तहीं॥१२२॥

सम्पाती अति वृद्ध गृद्ध वनमा थीया ति निस्क्या जसै॥
हेर्या दृष्टि फिराइ तेस् तिर महाँ देख्या ति वानर् तसै॥
बोल्या वाक्य पनी म भर्छु अब पेट् पायाँ अहारा भनी॥
अङ्गद् विह्रुले सुन्या र इ वचन् साहै डराया पनी॥१२३॥

लाग्या भन्न सबै ति वानरहरू आयेछ हाम्रो त काल्॥
मछौँ आज अवश्य मार्छ यसले यो गृद्धको हेर चाल्॥
क्या बात् भाग्य जटायुको प्रभुजिको प्यारो हुन्या काम् गरी॥
ठाकुर्लाई रिझाइ पार् पनि गया संसारसागर् तरी॥१२४॥

व्यर्थे हामि त गृद्धका मुख विषे सब् पर्न आयौं यहाँ॥
येती वानरका वचन् सुनि तसै सम्पाति बोल्या तहाँ॥
हे विर् हो न डराउ आज तिमिले प्यारो सुनायौ कुरा॥
मेरै भाइ जटायु हो कहु खबर् तेस्को त सप्पै कुरा॥१२५॥

अङ्गद विह्रुलाइ निर्भय दिई येती भन्याथ्या जसै॥
सब् वृत्तान्त बताइ अङ्गदजिले विस्तार् सुनाया तसै॥
सम्पाती तहिं भन्दछन् म कन लौ लैजाउ सागर् महौं॥
दिन्छु आज जटायुलाइ जलदान् चाँडो म ऐल्हे तहाँ॥१२६॥

सीताको म बताउँला सब खबर् स्नान् अञ्जलीदान् गरी॥
ई बात सूनि उचालि झट् लागि दिया सम्पातिले स्नान् गरी॥
दीया अञ्जलिदान् जसै फिरि उहीं ल्यायेर राखी दिया॥
सम्पाती खुसि भै सबै कहि दिया आपत्ति देख्तै थिया॥१२७॥

हे विर् हो म त गृद्ध हूँ र म सिता देख्छु नजर्ले पनी॥
याहीं छन् यहि भेष् छ येति सँग छन् यस्तो छ चाला भनी॥
भन्छु सब् तिमिलाइ चार सय कोस् जो कुद्र सक्छौ यहाँ॥
सो लङ्का पनि पुग्दछौ उति कुद्या पौंचिन्छ लङ्का महौं॥१२८॥

लङ्कामा ति सिताजि छन् तहिं गया मिल्छिन् सिताजी जहाँ॥
गाहो चार् सय कोस कुद्र छ तहीं जाऊ न जाऊ तहाँ॥
रावणले लागि भित्रि गुप्ति वनमा राख्याकि छन् बेस् गरी॥
पौँची भेट् गर जान सक्छ तिमिमा को यो समुद्रै तरी॥१२९॥

अशोका वन भित्र वृक्ष छ असल् एक् शिंशपाको तहीं॥
सीता छन् तहीं भेट् हुन्या छ तहिं लौ जाऊ गयो काल् यहीं॥
क्यारूँ रावणलाइ मार्न म सहज् मात्र्या थियाँ हो र को॥
साक्षात् सूर्यजिका कठोर किरणले प्वाँखै डढ्या सब् र पो॥१३०॥

जाऊ चार् सय कोस कुद्र सकन्या कुन् विर् छ सागर् महौं॥
सीताको समचार खबर् बुझि सहज् फर्केर आऊ यहाँ॥
यो सम्चार बताइ फेर खुसि भई आफ्नू हवाल् सब् कह्या॥
जुन् रिक्ले अघि प्वाँख् डढ्या र विपती पाई अनेक् ताप् सह्या॥१३१॥

सम्पाती र जटायु भाइ दुइ हूँ हाम्रो कती बल् भनी॥
बल् जान्ना कन दूइ भाइ उडि गै श्रीसूर्यबिम्बै मनी॥
पुग्दामा ति जटायुले त अपि ताप् मान्या र छोप्याँ जसै॥
बाँच्या भाइ जटायु क्यारूँ म गियाँ मेरा डढ्या प्वाँख् तसै॥१३२॥

उच्चा देखि गियाँ म विन्ध्यगिरिमा तिन् दिन् त मूर्छा भयाँ॥
ब्यूत्याँथ्याँ जब चन्द्रमा मुनि मिल्या तिन्का नजिकमा गयाँ॥
सोध्या ती ऋषिले र सब् जब भन्याँ आफ्ना विपत्को गती॥
मेरो चित् बुझाउना कन भन्या सब् दुःख हुन्छन् जती॥१३३॥

यस्तो हुन्छ विपत्ति गर्भ रहँदा यो हुन्छ यौवन् महाँ॥
यस्तो हुन्छ बुढो हुँदा त भनु क्या थाहै छ सब् मन् महाँ॥
जाहाँ देह बन्यो र दुःख छ भनी पर्देन भन्नू पनी॥
जाहाँ देह छ ताहिं दुःख छ चिह्न्या साँचो कुरा हो भनी॥१३४॥

तस्मात् दुःख न मान देह छ त रोग् दुःखै छ दुःखै सही॥
श्रीराम्को अवतार् हुन्या बखत तक् यस्सै जगामा रही॥
केही काल बिताउ राम अवतार् होला र सीता पनी॥
हर्ला रावणले र तेस् बखतमा सीताजि खोज्ने भनी॥१३५॥

विर् बानर्हरु आउनन् ति सँग् भेट् होला उ वेला महाँ॥
सीताको समचार जसै त कहुला प्वाँख् उम्रनन् फेर तहाँ॥
भन्थ्या सोहि कुरा सबै पुगि गया हेर् प्वाँख् उम्र्या भनी॥
प्वाँख् देखाइ बिदा भई उडि गया जाऊ तिमी लौ भनी॥१३६॥

अङ्गद् वीर्हरू खुस् भया अब मिलिन् सीता भनी सब् जसै॥

लाग्या गम्न समुद्रलाइ र गमन् गर्ने न सकनू कसै॥

फेरी ताप् मनमा पर्यो र अति शोक् अङ्गदिजि गर्दा भया॥

अङ्गदलाइ बुझाउना कन अघी श्रीजाम्बवान्जी सर्या॥१३७॥

साहेप् शोक् रति भर् कदापि न हवस् जाउन् हनुमान् भनी॥

अङ्गदलाइ बुझाइ झट्ट हनुमान्जीका नजिकमा पनी॥

पौँची बेस् स्तुति गर्दछन् किन यहाँ चुप्चाप् भई दुर् रह्यौ॥

राम्का काम निमित्त मात्र हनुमन् यो जन्म लींदा भयौ॥१३८॥

क्या वर्णन् बलको गरौं जब तिमी जन्म्यौ उसै फल् भनी॥

पाक्याको फल ठानि सूर्य कन ता हात्ले म टिप्छू भनी॥

आकाश्मा जब ता कुद्यौ दुइ हजार कोस् तक् पुगी फेर् झर्यौ॥

यस्ता बालकमै थियौ किन यहाँ कोस् चार् सयैमा डर्यौ॥१३९॥

सून्या सब् हनुमानले स्तुति तहाँ जो जाम्बवान्ले गर्या॥

साहै खुस् हनुमान् भया र खुसिले खुप् गर्जना पो गर्या॥

पर्वत्तुल्य बडो स्वरूप् धरि वचन् बोल्या म सागर् तरी॥

लङ्का भस्म गराइ रावण समेत् सब् सैन्य चूर्णे गरी॥१४०॥

सीता ली कन आउँछू कि रिसले झुण्ड्यायि रावण् पनी॥
ज्यूँदै दाखिल गर्छु राम्चरणमा खूनी हजुको भनी॥
की ता छन् ति सिता यहाँ भनि खबर् मात्रै सिताको लिई॥
फिर्छु श्रीरघुनाथका चरणमा तन् मन् वचन् सब् दिई॥१४१॥

श्रीराम्का चरणाविन्द मनमा धर्दा र उठ्दा जसै॥
बोल्या श्री हनुमानले यति कुरा श्री जाम्बवान्ले तसै॥
भन्छन् श्री हनुमानलाइ हनुमन् भेट् मात्र ऐल्है गरी॥
फर्की आउ सिताजिको खबर ली एकै न लड्नुया गरी॥१४२॥

ख्वामित्का सँग लागि गै कन पछी सक्भर् लडौला भनी॥
भन्दा खूसि भई बिदा भइ लिया झट् कुद्र मन्सुब् पनी॥
लाल् मुख् पीत शरीर् गरी गिरि उपर् जल्दी हनुमान् गया॥
सब् प्राणीहरुले तहाँ ति हनुमान्जीलाइ हेर्दा भया॥१४३॥

इति श्रीकिष्किन्धाकाण्ड।

श्रीसुन्दरकाण्ड

तर्छु क्षार समुद्र आज सहजै भन्न्या इरादा धरी॥
श्रीराम्का चरणारविन्द मनले अत्यन्त चिन्तन् गरी॥
भन्छन् विह्ररुलाइ ताहिं हनुमान् हे वीर हो पार् तरी॥
सीताजी कन भेट्दछु म अहिले जान्छु बडो वेग् धरी॥१॥

पापी जन् पनि रामका स्मरणले संसार पार् तर्छ ता॥
राम्कै काम निमित्त औंठि सँगली जान्छु दुतै हूँ म ता॥
क्या डर् क्षार समुद्र तर्न सहजै पाँचन्छु लङ्का भनी॥
चारै पाउ जमिन् विषे धसि कुद्या हेदै तमासा पनि॥२॥

दक्षिण् तरफ् मुख गरी कन कुद्र बस्ता॥
ऊपर् नजर दि अधिका दुइ पाउ धस्ता॥
सोझो गराइ कन घाँटि कुद्या जसै ता॥
वायू सरी हुन गया हनुमान् तसै ता॥३॥

आकाशमार्ग गरी कुदेर हनुमान् उड्थ्या ति आकाशमा॥
सीताजी कन भेटि फर्कि कन फेर् राम्चन्द्रका पासमा॥
पुग्न्या अक्कल बल् छ छैन इनको बूझौं सबै बल् भनी॥
इन्द्रादीहरुले खटाइ सुरसा जल्दी पठाया पनी॥४॥

जल्दी गै सुरसा अधिल्लित्तर बसिन् साम्ने हनूमानका॥
क्या भन्छन् हनुमान् भनेर खुसि भै कूरा गरिन् खानका॥
भोकी धेरै दिनकी म खोजि हिंडथ्याँ क्या खाँ अहारा भनी॥
पायाँ बल्ल यहाँ मिल्यौ तिमि त एक साहै भयाँ खुस् पनी॥५॥

आऊ लौ पस मूखमा भनि तसै बोल्या हनुमान् तसै॥
भन्छन् आज सिता न भेटि कन ता पस्तीन मुखमा कसै॥
सीता भेटि म फर्कुला र रघुनाथज्यूका हजुर्मा गई॥
विस्तार बिन्ति गरेर आइ पसुँला तिम्रो अहारा भई॥६॥

यस्ता बात् सुनि भन्दछिन् ति सुरसा मेरा मुखैमा पसी॥
निस्की जाउ नहीं भन्या म बलले पक्रेर दाहा धसी॥
माछूँ येति भनिन् र लौ तब यहाँ मुख बाउ चाँडो भनी॥
चार कोस्को त शरीर् गरी कन बस्या आफू हनुमान् पनी॥७॥

चार कोस्का हनुमान देखि सुरसा बिस् कोसको मुख् गरिन्॥
चालिस् कोस् हनुमान् भया र असि कोस् मुख् फेरि जल्दी धरिन्॥
जल्दी फेर हनुमानले छबिस कोस्को रूप् गराई बस्या॥
फेर दूई सय कोस् मुखै जब गरिन् अँगुष्ठ झैं भै पस्या॥८॥

निस्क्या जल्दि र भन्दछन् ति हनुमान् हे देवि मुखमा पसी॥
निस्क्याँ जान्छु म ता अवश्य अब ता बन्दैन काम् ता बसी॥
अकल बल् सितका वचन् जब सुनिन् यस्ता हनुमानका॥
आफ्नू सत्य कुरो तसै सब कहिन् छाडिन् कुरा खानका॥९॥

सकछौ काम् तिमि साधि आउ हनुमन् यो बल् छ तिम्रो भनी॥
चीह्न्याँ भन्छु म इन्द्रका हजुरमा तिम्रो पराक्रम् पनी॥
बल् बुझ्ने भनि इन्द्रका हुकुमले आया कि ता हूँ भनी॥
खुस् भै स्वर्ग विषे गइन् ति सुरसा कूद्या हनुमान् पनी॥१०॥

जस्ले सागर नाम् धर्या म कन सो राजा सगर् जो गया॥
तिन्का वंश महौ विभूषणसरी श्रीराम राजा भया॥
तिन्का काम निमित्त आज हनुमान् जान्छन् इ लङ्का महौ॥
मैनाक् पर्वत् निस्क जाउ तिमि गै विश्रामू गराऊ तहाँ॥११॥

थाक्या हुन् हनुमान् बिसाइ फल फुल् खाउन् र जाउन् भनी॥
भन्दा सागरका वचन् सुनि तहाँ निस्क्या ति मैनाक् पनी॥
आर्को एक मनुष्यको स्वरुप ली हात् जोरि बिन्ती गर्या॥
आई फल्फुल खाइ जाउ हनुमन् भन्दै अगाडी सर्या॥१२॥

आज्ञा सागरको हुँदा चरणमा आयौं म ऐल्हे भनी॥
मैनाक्के यति बिन्ति बात् जब गर्या बोल्या हनुमान् पनी॥
राम्को काम् न गरी बसेर कसरी खान्छु म जान्छु यसै॥
हात्ले छुन्छु म लौ भनेर खुसि भै छोयेर कूद्या तसै॥१३॥

केही दुर् हनुमान् पुग्या पछि तहाँ एक् सिंहिका राक्षसी॥
छाया पक्रि उ जन्तु खँचि बलले खान्थी जलैमा बसी॥
छाया पक्रि उ तान्न लागि हनुमान्ज्यूको गती बन्द भो॥
कस्ले बन्द गर्यो गती भनि दिशा दस्मा तसै दृष्टि गो॥१४॥

देख्या तल्लिर दृष्टि दी कन तहाँ जस्सै नजर्मा परी॥
एकै चोट् दुइ लात् दिया र सहजै घुस्रुक्क ताहीं मरी॥
ताहाँ देखि कुदी गया र हनुमान् पाँच्या जसै तीरमा॥
लङ्कापूरि तहाँ त्रिकूट गिरिका देख्या उपर् सीरमा॥१५॥

वरि परि तहिं तीरैमा पनी वृक्ष फल् फुल्॥
भरि छ जउन वन्मा गर्दछन् पक्षिले गुल्॥
भ्रमरहरु लताका फूलमा हल्लि हल्ली॥
घुनुनु घुनुनु गर्दै हिँदछन् बल्लि बल्ली॥१६॥

नजर वरि परीको जो छ शोभा नजर् भो॥
त्रिकुट गिरि उपर्का पूरिमा फेर् नजर् गो॥
वरि परि परखाल् छन् बीच बिच्मा छ खावा॥
सहज त अरुले ता गर्न को सकछ दावा॥१७॥

अति तखत पर्याको खुप् अगम् देखि लङ्का॥
यहि घडि पसि जाँकी राति जाँ येति शङ्का॥
गरि कन ठहराया याहिं बस्छू र राती॥
सहज सित म जाँला जान ता राति जाती॥१८॥

तहिं बसि यति गम्ले बाँकि दिन् सब् बिताई॥
दिन बिति जब रात् भो जान पाऊ चलाई॥
स्वरुप पनि ति सानू ली पस्याथ्या जसै ता॥
दगुरि नजिक आइन् लङ्किनी पो तसै ता॥१९॥

को हो आज मलाइ केहि न गनी यो भित्र जान्या भनी॥
चोरै हो भनि लात् उठाइ रिसले एक चोट त हानिन् पनी॥
जल्दी वाम मुठी उठाइ सहजै ठोक्ता जमिन्मा परिन्॥
छाट्टै ताहिं रगत् गिराइ झटपट ऊठेर बिन्ती गरिन्॥२०॥

लङ्कापूरि त हुन् ति राक्षसि भई बस्थिन् सदा द्वारमा॥
जानिन् श्रीहनुमान् भनेर जब चोट् पाइन् चलिन् सारमा॥
लङ्कीनी हुँ मलाइ ता जिति गियौ यस्ले सक्यो राज् गरी॥
रावणको त मरण् हुन्या बखत भो आयो मरणको घरी॥२१॥

ब्रह्माजी अघि भन्दथ्या प्रभुजिको हून्या छ रामावतार्॥
हर्ला रावणले सिता र रघुनाथ् सुग्रीव थ्यै मित्रचार॥
गर्नन् सुग्रीवले पनी दसदिशा सीताजिको खोज् खबर॥
गर्नालाइ पठाउनन् विरहरू छानेर खुप् खुप् जबर्॥२२॥

तिन्मा एक् विर आउला र तिमिले लात् मारि द्यौली जसै॥
हान्ला वाम मुठी उठाइ रगतै छाद्वै गिरौली तसै॥
रावणको तहिं सम्म आयु छ भनी भन्थ्या र सो बात् सुनी॥
ब्रह्माको वचनै प्रमाण् गरि भन्यौ त्यो मर्छ रावण् पनी॥२३॥

जाऊ भेट सिताजिलाइ ति अगम् भीत्री बघैचा महौ॥
अशशोक्का वनमा छ वृक्ष बढिया एक् शिंशपाको तहाँ॥
ताहीं छन् प्रभुकी प्रिया वरि परी छन् राक्षसीगण् पनी॥
भेटी गै रघुनाथ थ्यै भन तिमी यस्ता विपत् छन् भनी॥२४॥

धन्यै भयौ म अहिले प्रभुको स्मरण् भो॥
संसारको भय छ जो उ त आज दुर् भो॥
जस्तो मिल्यो म कन सङ्ग र भक्ति ऐल्हे॥
यस्तै रहोस् यहि म पाउँ न बिर्सु कैल्हे॥२५॥

जस्सै श्रीहनुमान् पुग्या सहजमा लङ्का समुद्रै तरी॥
तस्सै जानकिको फुर्यो नजर वाम् हातै समेत् खुप् गरी॥
रावणको पनि वाम हात् नजर वाम् फुर्यो रघूनाथको॥
दक्षिण् अङ्ग फुर्यो तसै बखतमा खुस् मन् भयो नाथको॥२६॥

सानू रूप लिई पसी सब सहर् हेदै विचार खुप् गरी॥
रावणको दरबार विशेष् गरि ढुँड्या चोटा र कोठा गरी॥
पायानन् र कता म जाँ भनि तहाँ मन्मा विचार भो जसै॥
सम्झ्या लङ्कानिका वचन् र ति गया अशोक वन्मा तसै॥२७॥

जो जो वृक्ष त इन्द्रका नगरिमा सो सो त सब् छन् तहीं॥
रत्नैका सिंढि साफ् असल् जल पनी यस्ता तलाऊ कहीं॥
फलफूले अति भार् भयेर रुखका सब्का ति हाँगा पनी॥
लचक्याका भ्रमरा र पंछि बहुतै रुखमा बस्याका पनी॥२८॥

बिच् बिच्मा सुनका हबेलि पनि छन् उच्चा मणीको छ थाम्।।
जस्मा छन् कति गर्नु वर्णन जहाँ हेर्यो तहाँ पक्कि काम्।।
यस्तो सुन्दर वन् नजर् गरि सबै डुल्दै हनुमान् गया।।
देख्या सुन्दर शिंशपा र खुसि भै ताहीं ति दाखिल् भया।।२९।।

अधिक गभिर छाया सूर्यको ताप् न पस्न्या।।
उपर अति पर्हेला बेस् चरा मात्र बस्न्या।।
वरि परि पनि नाना राक्षसीको छ घेरा।।
रुख मनि तहिं सीता देखिइन् फेद नेरा।।३०।।

भोकी मैलि निन्याउरी न त कपाल् कोर्याकि सब् केश् उसै।।
लट्टा मात्र गर्याकि खालि भुमिमा रूँदै बस्याकी यसै।।
राम् राम् राम् यति मात्र बोलि रहँदी देख्या र साना भई।।
पात्का अन्तरमा लुक्या ति हनुमान् रुखका उपर्मा गई।।३१।।

भन्छन् श्री हनुमान् तहाँ मन मनै ऐल्हे कृतार्थे भयाँ।।
जो सीता कन देखि आज खुसिले सीता समिप्मा रह्याँ।।
साध्याँ काम् पनि रामको भनि तहाँ खूसी भयाथ्या जसै।।
अन्तः पूर महाँ भयो र खलबल् त्यो शब्द सून्या तसै।।३२।।

क्याको शब्द भयो भनेर हनुमान् लूक्या ति झन् पातमा॥

आयो रावण जल्दि ताहिं नजिकै सब् स्त्री लिई साथमा॥

कैल्हे मछुं म राम देखि अझ तक् सीता हयाँ ता पनी॥

आयेनन् रघुनाथ् भनेर रहँदा देखेछ स्वप्ना पनी॥३३॥

राम्को दुत् अति वीर वानर अशोक वन् भित्र आई पसी॥

सीताजी कन देखिन्या गरि तहीं पात् भित्र लूकी बसी॥

हेर्दो सुर् सब कामको खुसि भई स्वप्ना मिलेथ्यो जसै॥

साँचै हो कि भनेर दौडि कन झट् आयो नजिकमा तसै॥३४॥

साँचै पो यदि हो भन्या असल भो दुर्वाच्य बोलछू जसै॥

सीतालाइ यसो सुनेर रिसले जाला र भन्ला तसै॥

मेरा दुष्ट वचन् सुनेर रघुनाथ् आयेर मार्नन् भनी॥

यस्तो निश्चय मन् गरी नजिक गै दुर्वाच्य बोल्यो पनी॥३५॥

सीताजी पनि दुष्टलाइ नजिकै देखी अधोमुख् गरिन्॥

श्रीराम्का चरणाविन्द मनले अन्तःकरणमा धरिन्॥

चुप् लागी जननी रहिन् जब तहाँ सो देखि रावण् पनी॥

लाग्यो भन्न मलाइ देखि किन है लायौ अधोमुख् भनी॥३६॥

राम् मेरा पति हुन् भनेर तिमि पो भन्छ्यौ उ भन्छन् कहाँ॥
मेरी हो यदि भन्दथ्या पनि भन्या आऊनु पथ्यो यहाँ॥
माया छैन तिमि उपर न बुझि क्या शोक् मात्र गछ्यो उसै॥
यौवन् व्यर्थ गयो विचार किन यो यौवन् अफाल्छ्यौ यसै॥३७॥

यौवन् व्यर्थ न फाल व्यर्थ मनमा शोक् गर्दछ्यौ यो कती॥
मैलाई पति मान आज तिमिले हुन्छु म तिम्रो पती॥
मेरी पत्नि भयो भन्या त सबकी मालिक हुन्याछौ म ता॥
साह्रै प्रेम गरि राखुँला बुझ अधिक बैगूनी छन् राम ता॥३८॥

मानी मूर्ख कृतघ्न मानुष महौ साह्रै अधम् जो त छन्॥
शक्तीका पनि कम् उ राम् पनि यहाँ आऊनु क्या सक्तछन्॥
तस्मात् छोड न राख राम्तिर बहुत् यस्तो भनेथ्यो जसै॥
लाल् लाल् नेत्र गराइ पूर्ण रिसले बोलिन् सीताजी तसै॥३९॥

पाजी रावण बोल्दछस् कति बहुत् दुर्वाच्य बक् बक् गरी॥
राघव् देखि डराइ छल्न भनि एक सन्न्यासिको रूप धरी॥
जस्तै यज्ञ विषे हवी कुकुरले हर्छन् उसै चालले॥
राम् लक्ष्मण् न हुँदा हरिस् तँ बुझिले मर्लास् यसै कालले॥४०॥

सागर शोषि कि साँघुलाइ रघुनाथ् आयेर घेरा दिई॥
तेरो वंश विनाश् गरेर पछि फेर प्राण् खँचि तेरो लिई॥
लैजानन् रघुनाथ् मलाइ भनि झट् दीइन् जवाफ् यो जसै॥
लाल् लाल् नेत्र गराइ खड्ग पनि ली काट्ने तयार् भो तसै॥४१॥

मन्दोदरी विनति गर्न अगाडि सर्दी॥
यो खड्ग टारुँ कसरी भनि चित्त धर्दी॥
पाऊ परी कन बहुत् गरि बिन्ति लाइन्॥
सब् रिस् शमन् पनि गरायर खड्ग टारिन्॥४२॥

हूकुम् रावणले तहाँ यति दियो हे राक्षसी ई सिता॥
मैन्हा दूइ यसै बसुन् तब उपर् मेरा शयन्मा कि ता॥
बस्निन् बस्तिन पो पनी भनि भन्या काटेर टुक् टुक् गरी॥
तर्कारी भुटुवा बनाउनु असल् मीठा मसाला धरी॥४३॥

मासू खाइ म छोडुँला अझ पनी चेताउ येती भनी॥
रावण् फर्कि गयो ति राक्षसिहरू एक् मुख् भया फेर अनी॥
एक् भन्छे किन व्यर्थ रौवन सक्यौ रावण् गराऊ पती॥
दोस्त्री क्या भनि उट्छे कि कतिवार् भन्छेस् तँ थाक्छेस् कती॥४४॥

काट् नै पछ न काटि हुन्न भनि बात् गर्दै थिई अर्कि ता॥
हात्मा ली तरवार दौडि पनि गै भन्दै म काट्छु सिता॥
अर्की घोर मुख बाइ डर् दिन नजिक् धाई सिता थ्यै जसै॥
बूढी राक्षसि एक थिई र त्रिजटा तेस्ले हटाई तसै॥४५॥

लागी भन्न अभागि दुष्टहरु हो क्या दुष्टको झैं मती॥
गछौं छोड विरोध न राख गर खुप् सीताजिको ता स्तुती॥
पाऊमा पर दण्डवत् गर सबै मालिक इनै हुन् भनी॥
मेरा आज वचन् लियौ भनि भन्या खुप् हीत होला पनी॥४६॥

स्वप्नाको सुन भन्छु लक्षण यहाँ श्रीराम् सिताका पती॥
ऐरावत् उपरै चढेर सँगमा भाई लिई विर् अती॥
याहाँ आइ रिसाइ भस्म सब यो लङ्कै गराई दिया॥
रावण् मारि सिता लियेर सँगमा पर्वत् उपर् पो थिया॥४७॥

रावण् गोमय कुण्डमा कुल समेत खुप् तेल मर्दन् गरी॥
बुड्थ्यो सब् मुड आफना उनि उसै मुड्को त माला धरी॥
श्रीराम्का नजिकै विभीषण थिया भक्ती प्रभूको गरी॥
गथ्या खूप टहल् बहुत् खुसि हुँदै तन् मन् वचन् एक गरी॥४८॥

राम्ले रावणलाइ आज सहजै माछन् कुलै साफ् गरी॥
रावणको अब वृद्धि छैन यसको आयो मरणको घरी॥
राम्का भक्त विभीषणै अब उपर् बस्नन् यहाँ राज् गरी॥
जस्तो हुन्छ हुकुम् सितापतिजिको सोही सिरोपर् धरी॥४९॥

जस्तो स्वप्न भयो उ सब् भनि सक्याँ येती भनी चुप् जसै॥
लागीथी त्रिजटा ति बात् सुनि डर्या सब् राक्षसीगण् तसै॥
निद्राका वशमा सबै परि गया सीता बहुतै रूँदी॥
आधार् कोहि न पाउँदी अधिक ताप् मानेर निष्फल् हुँदी॥५०॥

भोकी शोक् गरि भन्दछिन् अब यहाँ ऐल्हे कसोरी मरूँ॥
इन्का हात परेर मर्नु ननिको आफै म मर्छूँ बरू॥
ताप्ले पूर्ण हुँदी उपाय अरु थोक् केही न जान्दी कबै॥
मन्मा स्वस्थ न पाउँदी विरहले देख्ती अँध्यारो सबै॥५१॥

राम्मा चित्त दियेर मर्नु बढिया मानेर सीता तहाँ॥
झुन्डीन्या मतलब् लिई खडि भइन् पक्रेर हाँगा महाँ॥
राक्षस्का बिचमा बसी जिउनु धिक् मर्नु निको मर्दछूँ॥
चुल्ठो लामु छ झुण्डिना कन यहाँ डोरी त यै गर्दछूँ॥५२॥

यस्तो निश्चय सुर् गरी कन सिता झुन्डीन आँटिन् जसै॥
काम् बित्ला भनि सानु बोलि झटपट् बोल्या हनूमान् तसै॥
भारत्वर्ष विषे मणी मुकुट झैं नाम् ता अयोध्या भनी॥
तूलो एक सहर् थियो मणिमयी सुन्दर् बन्याको पनी॥५३॥

इक्ष्वाकूका कुलैमा अति बलि दशरथ् विर् महाराज् रह्याछन्॥
तिन्का तिन् रानिमद्धे गुणिगुणि अति विर् चार छोरा भयाछन्॥
जेठा राम्जी ति चार्मा उहिं पछि त भरत्जी र लक्ष्मण् इ तीनै॥
भन्दा शत्रुघ्न कान्छा सकल गुणमहाँ कम्ति छैनन् इ कूनै॥५४॥

जेठा राम पिताजिका हुकुमले सब् राज्य छोडी दिई॥
वन्मा बस्न चल्या बहुत् खुसि भई सीता र लक्ष्मण् लिई॥
एक् दिन् पञ्चवटी गया प्रभु तहीं डेरा प्रभूको पर्यो॥
रावण्ले अति छल् गरी कन तहाँ सीताजिलाई हर्यो॥५५॥

राम् लक्ष्मण् नहुँदा सिता पनि तहाँ चोरी जसै ता हर्यो॥
चोरी आज सिता हर्यो भनि बहुत् खेद् रामलाई पर्यो॥
जान्थ्या खोजि सिताजिलाइ वनमा फेला जटायू पर्या॥
तिन् माथी करुणा भयो प्रभुजिको तार्हीं जटायू तर्या॥५६॥

भेट सुग्रिव् सित भो पछी प्रभुजिको लाया मित्यारी पनी॥
बाली मारि रजाजि बक्सनु भयो मित् हुन् इ मेरा भनी॥
विर् विर् वानर छानि सुग्रिवजिले सीताजि खोज्ने भनी॥
हूकुम् बक्सनु भो र विहर्गु गया सीताजि खोज्ने पनी॥५७॥

तिन्मा एक विर ता म हूँ म त यहीं आयाँ समुद्रै तरी॥
सम्पाती सित भेट हुँदा खबर भै उन्का वचन्ले गरी॥
लङ्का दाखिल भै गयाँ छिन महॉ राम्का प्रताप्ले गरी॥
फुत्कयाँ लङ्किनी देखि निर्भय भई अशशोक वन्मा परी॥५८॥

देख्याँ सुन्दर वाटिका वरिपरी रुख् बेस् लताले गरी॥
बेह्याका चहुँ ओर रत्न सरिका फल् फुल् फल्याको भरी॥
देख्याँ आज सिताजिलाइ र यहाँ आनन्द पायाँ भनी॥
येती बिन्ति गरेर चुप् भइ रह्या ताहाँ हनूमान् पनी॥५९॥

सीताजिले जब इ बात् क्रमले सुनीथिन्॥
आश्चर्य भै कन वरीपरि हेरि एक छिन्॥
कोही नदेखि ति सिता अरुलाइ ताहाँ॥
भन्छिन् कुरा इ कहन्या जन को छ याहाँ॥६०॥

भ्रम् हो भनू पनि भन्या सब चेत् छ मेरा॥
स्वप्ना कसो गरि भनू निद छैन मेरा॥
जो हो इ बात कहन्या उ अगाडि आई॥
अम्रित् वचन् ति सब आज भनोस् मलाई॥६१॥

सीताजिका यति वचन् जब सुन्न पाया॥
सानू स्वरुप् लि हनुमान्जि अगाडि आया॥
दर्शन प्रणाम् पनि गर्या र सिताजिलाई॥
ताहिं खडा भइ रह्या अति हर्ष पाई॥६२॥

लाल् मुख पीत शरिर् शरिर् पनि अधिक् सानू भडेरा सरी॥
धार्याका हनुमान देखि मनले आफैं ति शङ्का परी॥
रावणको छल हो कि यो भनि तहाँ लाइन् अधोमुख् जसै॥
शङ्का भो अब माइलाइ भनि झट् बोल्या हनुमान् तसै॥६३॥

हे माता म त दास हूँ हजुरको राम्का हुकुम्ले गरी॥
आयाको छु हजुरका खबरमा गम्भिर् समुद्रै तरी॥
राजा सुग्रीवको म मन्त्रि पनि हूँ वायू पिता हुन् भनी॥
येती बिन्ति गरेर चुप् भइ रह्या क्या हुन्छ मर्जी भनी॥६४॥

सीताजी पनि भन्दछिन् कसरि यो जानू म मानिस् पनी॥
वानर् सीत मित्यारि लाउँछ कतै क्या हुन् कुराको जनी॥
येती बोलि सिताजि चुप् भइ रहिन् साँचो न मानी जसै॥
फेर् वृत्तान्त गरी सुनाइ सब बात् आँठी दिया पो तसै॥६५॥

आँठी दी कन फेर् प्रणाम् पनि गरी जस्सै हनुमान् बस्या॥
देखिन् आँठि जसै तसै बखतमा हर्षाश्रुधारा खस्या॥
बर् बर् आँसु खसाउँदै प्रभुजिको आँठी सिरोपर् धरिन्॥
साहै खुस् हनुमान् उपर् भइ तहाँ प्राण् झैं पियारो गरिन्॥६६॥

हित गरि हनुमान्जीलाइ भन्छिन् ति माता॥
म कन तिमि भयौ खुप् प्राणका आज दाता॥
तिमि सित रघुनाथले खूप विश्वास मान्या॥
तब म सित पठाया येहि काम्ले त जान्याँ॥६७॥

अब त तिमि हनुमान् जल्दि गै रामलाई॥
भन विपति पर्याकि देखि हाल्यौ मलाई॥
जति गरि म उपर् श्रीरामको हुन्छ माया॥
तति गरि तिमिले खुप् युक्तिले बिन्ति लाया॥६८॥

जिन् तिन् शरीर महिना दुइ ता म धर्छूँ॥
ताहाँ पछी त तिमि निश्चय जान मर्छूँ॥
खान्या छ दुष्ट तरकारि बनाइ येही॥
छैनन् यहाँ अरु सहाय मलाइ कोही॥६९॥

तस्मात् अवश्य इ दुई महिना न जाई॥
सुग्रिव् समेत् सकल सैन्य लियेर आई॥
यस् दुष्टलाइ सब वंश समेत मारुन्॥
यो दुःखसागर पर्या कि मलाइ तारुन्॥७०॥

सिप सित गरि बिन्ती खुप् दयालू बनाया॥
जति छ फजिति मेरा यो सबै थोक् जनाया॥
यति विनति गर्या लौ पाउला धर्म धेरै॥
सकल भनि सक्याँ बात् क्या भनू बेरबेरै॥७१॥

बिन्ती श्रीहनुमानले पनि गर्या माता म सेवक् त हूँ॥
ख्वामित्का इ विपत् सबै म कहुँला धेर बात् यहाँ क्या कहूँ॥
राम् लक्ष्मण् दुइ भाइ सुग्रिव समेत् वानर्कि सेना लिई॥
वंशै रावणको विनाश् गरि दिनन् घेरा सहर्मा दिई॥७२॥

ख्वामित्लाइ लियेर फेर रघुनाथ् जानन् अयोध्या महॉ॥
आवैनन् रघुनाथ् भनेर मनमा शङ्कै न लागोस् यहाँ॥
यो बिन्ती सुनि भन्दछिन् तहिं सिता राम्चन्द्रजी क्या गरी॥
सेना ली कन आउनन् अति गभिर् यस्तो समुद्रै तरी॥७३॥

जननि कन बुझाया यो हुकुम् सूनि ताहाँ॥
मइछु प्रभुजिको दास् बोक्कुला पीठ माहाँ॥
रघुपति दुइ भाईलाइ क्या दुःख पछन्॥
सकल अरु र सुग्रिव् कूदि आफै ति तछन्॥७४॥

जननि म त बिदा झट् पाउँ मर्जी त सून्याँ॥
अब त उहिं गया पो हुन्छ काम् जल्दि हून्या॥
जउन चिज दिंदामा राम विश्वास मान्छन्॥
उहि चिज पनि पाऊँ जान्छु दिन् मात्र जान्छन्॥७५॥

यति सुनि अघि देखी केशपाशमा धर्याको॥
मणि झिकि दिइ हालिन् रामका मन् पर्याको॥
मणि दिइ फिरि भन्छिन् चित्रकुट्मा भयाको॥
शरण परि नजर् दी काग बाँची गयाको॥७६॥

एक् दिन हे हनुमन् म चित्रकुटमा राम्का नजिकमा थियाँ॥
मेरा काख महँ सुत्या र रघुनाथ हात्को तकीया दियाँ॥
मेरा लाल् दुइ पाउ देखि कन काग् आयो र ठूँग्यो जसै॥
मेरा इ दुइ पाउ देखि बहुतै आयो रगत् पो तसै॥७७॥

ऊठी श्रीरघुनाथको नजर भो वाहीं थियो काग् पनी॥
फ्याँक्या एक् तृण ली तहाँ प्रभुजिले यो काग माछूँ भनी॥
त्यो काग् चौध भुवन् डुल्यो त पनि एक् पायेन आधार् जसै॥
फेरी आइ शरण् परी नजर दी बाँची गयो काग् तसै॥७८॥

मेरा आज शरण् पर्यो भनि दया आयो उ काग्मा पनी॥
मै माथी त दया कसो हुन गयो भन्थिन् भन्या यो पनी॥
हात् जोरी कन बिन्ति फेरि हनुमान् विर् गर्न लाग्या तहाँ॥
याहाँ छन् भनि यो खबर् न भइ पो आऊन ढिल् भो यहाँ॥७९॥

रावणले हरि ली गयो भनि खबर् हुन्थ्यो त बाँच्छ्यो कहाँ॥
आज् तक् रावणको कुलै प्रभुजिले सब् भस्म गथ्या यहाँ॥
देख्छू रूप त सानु मानु भडिरा जत्रो कसोरी लडी॥
राक्षस् नाश् तिमि गर्दछौ तिमि तुला हुन्छौ स्वरुप्की बढी॥८०॥

तिम्रो रूप् अति सानु देख्छु अरु ता कत्रा हुनन् झन् भनी॥
संझन्छु मनले र गुम्छु मनमा आश्चर्य मान्छु पनी॥
यस्तो मर्जि सिताजिको सुनि तहाँ पर्वत् सरीका भया॥
मेरु तुल्य स्वरूप् गरेर हनुमान् साम्ने खडा भै रह्या॥८१॥

जब त ति हनुमान्को रूप् ठुलो देखि लीइन्॥
खुसि भइ तहिं बीदा माइले जल्दि दीइन्॥
अब त तिमी हनूमन् धृष्ट चाला छिपाऊ॥
इनिहरु सब देख्छन् कूदि फेरु जाइ जाऊ॥८२॥

यति सुनि हनुमान्ले फेरि बिन्ती लगाया॥
सहज सित म जान्थ्याँ येति फल् खान पाया॥
वरिपरि फल फुल् छन् मर्जि मात्रै म पाऊँ॥
हुकुम बिनु कसोरी आज आफैँ म खाऊँ॥८३॥

यति विनति गर्याथ्या खानको मर्जि पाई॥
खुसि भइ फल खाई माइ थ्यै जल्दि आई॥
चरण परि बिदा भै क्यै गया दुर् जसै ता॥
अलिकति कछु काम् फेरु गर्न आँट्या तसै ता॥८४॥

आफ्नै मन् मन भन्दछन् ति हनुमान् जुन् वीर दुत् भै गई॥
जत्ती ख्वामितको हुकुम् छ उतिमा मात्रै चनाखो भई॥
उत्ती काम् गरि फिछ पो पनि भन्या त्यो दुत् अधम् हो भनी॥
भन्छन् सब् दुनियाँ त भेटिकन जाँ कस्तो छ रावण् पनी॥८५॥

यति गमि ति बघैँचा फेक्न मनसुब् चलाई॥
खुसि भइ ति महाविर् जल्दि फेर् फर्कि आई॥
सकल वन उखेल्दै चौकि सम्पूर्ण मार्या॥
फगत जननि बस्न्या एक् सिसौ शेष पार्या॥८६॥

जब त वन विनास्या राक्षसी जल्दि आई॥
पुगि नजिक सिताका सोधि सीताजिलाई॥
भन न तिमि सिताजी विर् क्व हो कयान आयो॥
अति असल बघैँचा मासि मैदान् बनायो॥८७॥

यति सुनि तहिं सीता भन्दछिन् क्या म जानू॥
विपत परि रह्याकी छू म ता चानुमानू॥
तिमि बुझ न सबै बात् हो क्व हो कयान आयो॥
अति असल बघैँचा कयान मैदान् बनायो॥८८॥

सकल छल त हो यो राक्षसै गर्छ माया॥

जब त यति भनीथिन् राक्षसी सब् डराया॥

कहन भनि गया सब् रावणैका हजुर्मा॥

पुगि कहन ति लाग्या वन् गयो जो बिसुर्मा॥८९॥

ऐल्हे हे महाराज् अधीक बलियो आयो र वानर् यहाँ॥

सीताजी सँग केहि बात्चित गरी कूद्यो बघैचा महँ॥

सब् ती रुख् सहजै उखेलि कन साफ् मैदान् बनाई दियो॥

चौकी पूर्ण गरी हवेलि पनि सब् नासी बस्याको थियो॥९०॥

आयौं हामि त बिन्ति गर्न भनि यो बिन्ती गर्याथ्या जसै॥

सून्यो जल्दि उठेर पक्रन भनी लस्कर् पठायो तसै॥

हूकुम् पायर लाख लस्कर गयो पक्रेर ल्याऊँ भनी॥

एक् लाख् लस्करलाइ देखि हनुमान् अत्यन्त गर्ज्या पनी॥९१॥

त्यो शब्दै सुनि मोह लस्कर भयो छोड्यो हतीयार् पनी॥

सब् मार्या हनुमानले क्षण महँ ई हुन् भुसूना भनी॥

लोहस्तम्भ उठाइ साफ् सब गर्या सम्चार पुगेथ्यो जसै॥

रावण् खूप रिसाइ फेर पनि तुलो सेना पठायो तसै॥९२॥

सेनाका पति पाँचू गया हुकुमले ठूलै थियो ता पनी॥
त्यो सेना पनि साफू तहाँ गरि दिया उस्तै भुसूना गनी॥
फेरू मन्त्रीसुत सातू गया हुकुमले खुपू भारि लस्करू लिई॥
लोहस्तम्भ उठाइ साफू फिरि गर्या सब्लाइ ठक्करू दिई॥१३॥

सातू मन्त्रीसुतलाइ सैन्य सहितै मारी सक्याथ्या जसै॥
कान्छो रावणपुत्र अक्षयकुमारू पो लडन आयो तसै॥
भारी फौज लियेर त्यो पुतलि झैं आई जसै ता पर्यो॥
आकाश्मा कुदि लोहदण्ड सिरमा ठोक्या सहज्मा मर्यो॥१४॥

पैल्हे अक्षकुमार मारि अरु सबू सेना समेतू नाशू गर्या॥
आउँदैमा तहिं बत्तिका पुतलि झैं हूँदै अनेक् विरू मर्या॥
सबू राक्षस्हरुलाइ मारि सकि फेरू आऊँछ कुन् विरू भनी॥
लोहस्तम्भ लिई खडा भइ रह्या ताहाँ हनुमान् पनी॥१५॥

जब त अति पियारो पुत्र कान्छो मर्याको॥
खबर कहन आयो फौजू समेतू नाशू गर्याको॥
तब त अधिक तापू भै भन्छ रावणू रिसाई॥
अब त गइ म आफैं मार्दछू तेसलाई॥१६॥

की माछूँ कि त बाँधि ल्याऊँछु यहाँ तेरा नजिकमा भनी॥
रावणले यति इन्द्रजित् सित भन्यो तेस् इन्द्रजित्ले पनी॥
हात् जोरीकन बिन्ति गछ म छँदै आफैं हजुले तहाँ॥
जानू पर्छ कतै म गै सहजमा ल्याऊँछु बाँधी यहाँ॥९७॥

येती बिन्ति गरी चढ्यो रथमहाँ क्यै फौज् पनी साथ् लिई॥
आयो श्रीहनुमान् भया तिर गयो साम्ने मुहाडा दिई॥
देख्या श्रीहनुमानले पनि र खुप् गज्या ति साम्ने भई॥
लोहस्तम्भ लिई कुदी कन उपर् आकाश बिच्मा गई॥९८॥

लोहस्तम्भ उचालि घुम्न बिचमा लाग्या गरुड् झैं जसै॥
पाँच् बाण् छोडि लगाइ आट् अनि थपी फेरी लगायो तसै॥
बाण् लाग्या भनि इन्द्रजित् खुसि भई गज्यो जसै ता तहाँ॥
घोडा सुत् रथ चूर्ण पारि हनुमान् कूद्या ति आकाश् महाँ॥९९॥

फेर् आर्का रथमा चढेर अब ता बाँध्छु म ऐल्हे भनी॥
फयाँक्यो जल्दि र ब्रह्मपाश् ति हनुमान्जीलाइ बाँध्यो पनी॥
बाँधी श्रीहनुमानलाइ सँग ली फक्यो र दर्बार गयो॥
बाँध्याका हनुमान देखि सह्रै सम्पूर्ण खूसी भयो॥१००॥

जुन् राम्को चरणै स्मरण् गरि सहज् अज्ञान पाश् नाश् गरी॥
वैकुण्ठै सब पुग्दछन् भनि भन्या तेस् ब्रह्मपाशमा परी॥
बाँधिन्थ्या हनुमान् कहाँ तर पनी बन्धन् पर्या झैं भया॥
रावण् भेटि त जाँ भनेर हनुमान् चुच्चाप लागी गया॥१०१॥

जस्सै इन्द्रजितै गयो र हनुमान्जीलाइ बाँधी तहाँ॥
पर्केथ्यो घर जाँ भनी तब तहीं आयेर रस्ता महँ॥
रिस् फेर्या पुरवासिले पनि मुठी ऊठाइ हान्दा भया॥
रिस् फेर्छन् भुसुना भनेर हनुमान् चुच्चाप लागी गया॥१०२॥

पैल्हे ता ब्रह्मपाशमा परि कन क्षण भर् बाँधिनु काम थीयो॥
ब्रह्माको वाक्य साँचो गरि कन पछि ता पाशले छाडि दीयो॥
बन्धन् देखी त खुस्क्या तर पनि हनुमान् भेट्न मन्सुब् धर्याका॥
पौँच्या रावण् छ जाहाँ खुसि भइ अरु ता मान्दछन् कर् पर्याका॥१०३॥

रावण् विर् पनि मन्त्रिवर्ग सँग ली भारी सभामा थियो॥
पौँच्यो ताहिं र इन्द्रजित् ति हनुमान्जीलाइ सुम्पी दियो॥
हात् जोरी विनती गर्यो अति हरिप् वानर् छ सेना पनी॥
धेरै नाश गरेछ आज मइ गै ल्यायाँ खुनी हो भनी॥१०४॥

जो गर्नु अब पछ मन्त्रि सँगको सल्लाह बात्चित् गरी॥
यस्को आज ठिकान् लगाउनु हवस् मन्मा विचार खुप् गरी॥
येती बिन्ति सुन्यो र इन्द्रजितका हेर्यो नजर्ले पनी॥
लाग्यो सोध्न प्रहस्तलाइ किन यो आयेछ लौ सोध् भनी॥१०५॥

अस्सल्मा पनि क्या भनू अति असल् मेरो बघेँचा पनी॥
नास्यो विर् पनि नाश् गर्यो म कन ता मानू भुसूनु गनी॥
हूकुम् यो सुनि त्यो प्रहस्त हनुमान्जीका अगाडी गई॥
लाग्यो सोध्न सबै कुरा पनि बहुत् आधार दीन्या भई॥१०६॥

यै बिच्मा न डराइ रावण उपर् साम्ने नजर् दी तहाँ॥
बोल्या श्री हनुमानले तँ बुझिले काम्ले त आयाँ यहाँ॥
भार्या जस्कि हरिस् उनै जगतनाथ् राम्को म दास् हूँ मती॥
तेरो नष्ट भयो र अर्ति दिन यो आयाँ न ले यो मती॥१०७॥

आया राम मतङ्ग पर्वत विषे लक्ष्मण् सहित् भै जसै॥
लाया सुग्रिवले मित्यारि खुसि भै राम्चन्द्रजी थ्यै तसै॥
बाली मारि रजाइँ बक्सनु भयो सुग्रीव राजा भया॥
सीता खोज्न हुकुम् हुँदा विरहरू फेर् दस् दिशामा गया॥१०८॥

एक् विर् ता मइ हूँ हुकुम् सिर उपर् लीयेर आयाँ यहाँ॥
पायाँ देख्न सिताजिलाइ दुत हूँ राम्को छलिन्थ्याँ कहाँ॥
वानर् हूँ र उखेलि साफ् गरि दियाँ तेरो बघैचा पनी॥
आया मारन मलाइ जो अघि सरी उन्लाइ मायाँ पनी॥१०९॥

यो इन्द्रजित् गइ यसै बिचमा मलाई॥
बाँधेर ल्याइ कन आज दियो तँलाई॥
बन्धन् पर्यो भनि न ठान् त दियाँ जनाई॥
खूला छू अर्ति पनि दिन्छु म सुन् तँलाई॥११०॥

लोकको गती सब विचार गरि आज तँले॥
यो राक्षसी मति न ले हित भन्छु मैले॥
ब्राह्मण् तँ होस् ऋषि पुलस्त्यजिको त नाती॥
राक्षस् कसो गरि तँ होस् बुझिले न भाँती॥१११॥

आत्मा स्वरूप उ त झन् छ स्वरूप काहाँ॥
जाती र वर्ण लिइ भन्न सकिन्छ याहाँ॥
सो आत्म रूप भनि नित्य विचार गर्नु॥
आनन्दमा रहूँ भन्या मति येहि धर्नु॥११२॥

जो यो लोक विषे प्रपन्न छ सबै जान् स्वप्न जस्तो भनी॥
सूतुन्ज्याल् सपना छ सत्य उठि ता लाग्दैन साँचो पनी॥
तस्तै ज्ञान् त भयो भन्या त्रिभुवनै एक् देख्छ आत्मा फगत्॥
अज्ञान् रूप् निदमा पर्यो पनि भन्या देखिन्छ नाना जगत्॥११३॥

आत्मा सत्य म हूँ भनेर बुझिले यस् देहलाई पनी॥
झूटो जान् पृथिवी र जल्हरु मिली झुट्टै बन्याको भनी॥
तर्लास् यो मनमा लिइस् पनि भन्या तान्त्र्या उनै विष्णु छन्॥
जो हो विष्णु उ राम हुन् शरण पर् रिस् उदछ तेरा त झन्॥११४॥

यस्तो मूर्खपना तँ छोड् लियर जा सीता शरणमा तँ पर्॥
खुस् हूनन् रघुनाथ् शरण् परि गया यो दुष्ट चाला न गर्॥
राम्को भक्ति गरैन ता कसरि यो संसार तर्ला उसै॥
पर्ला जन्मनु मर्नु यै फजितिमा छुट्टैन यो ताप् कसै॥११५॥

यो जानी कन भक्ति गर् शरण पर् राम्का हजुर्मा गई॥
आफ्नू आत्म नरक् विषे न लइजा यस्तो त जान्नुया भई॥
सीताराम् सितको विरोध् गरि तँ हेर् गिर्लास् नरक्मा परी॥
फेर् उत्तीर्ण हुनू कठिन् छ बुझिले अर्ती दियाँ यो पनी॥११६॥

यस्ता बात् हनुमानका जब सुन्यो रावण् रिसायो तहाँ॥
लाल् लाल् नेत्र गराइ भन्छ रिसले सूनाइ साभा महाँ॥
मेरो डर् रति भर् न राखि बहुतै क्या बोल्दछस् रे यहाँ॥
राम् लक्ष्मण् दुइ भाइलाइ सहजै माछ् म छोड्छु कहाँ॥११७॥

सुग्रिव्लाई तँलाइ माछ् पछि फेर माछ् सिताजी पनी॥
राम् लक्ष्मण् सित क्या डराउँछु र की मारन मलाई भनी॥
तिन्का वानर सैन्यको पनि विनाश् गत्र्या छु येती जसै॥
बोल्थो रावणले इ बात् सुनि तहाँ बोल्या हनूमान् तसै॥११८॥

यसरि किन बहुतै गर्दछस् सेखि धेरै॥
प्रभु कन त परै राख् जोरि छैनस् तँ मेरै॥
अघि सरुँ त तँ जस्ता कोटि रावण् म मारुँ॥
हुकुम त न भयाको मारन पो आज क्यारुँ॥११९॥

यस्ता बात् हनुमानका सुनि तहाँ रावण् रिसायो अती॥
साँचा हुन् इ कुरा हुँदा कन त हो लिन्थ्यो कहाँ दुर्मती॥
यो वानर् कन काटि टुक् गर भनी यस्तो हुकुम् पो दियो॥
हात्मा बेस् हतियार् लिई अघि सर्यो जुन् विर् नजिकमा थियो॥१२०॥

यस् बिच्मा त विभीषणै अघि सरी हात् जोरि बिन्ती गर्या॥
दुत् हो यो महाराज् कुरा पनि वहाँ लैजान्छ को यो मर्या॥
चिहू केहि लगाइ छोड् दिनु हवस् जावस् र विस्तार् गरोस्॥
येसै वानरका कुरा सुनि यहाँ आउन् ति सङ्ग्राम परोस्॥१२१॥

साँचो भन्यो भनि बुझी कपडा मगायो॥
तेल् घीउले मुछि पुछर् भरि बेर्न लायो॥
हूकुम् दियो अब जलायर बाँधि लेऊ॥
सारा सहर् पनि घुमायर छाडि देऊ॥१२२॥

जावस् ठुटो पुछर ली कन फर्कि वार्हीं॥
पुच्छर् डढी न सकि छोडनु छैन काहीं॥
यस्तो हुकुम् जब दियो तब बाँधि लीया॥
आगो पनी पुछर तीर लगाइ दीया॥१२३॥

बाँध्याका हनुमान् लियेर खुसि भै भेरी अगाडी फुकी॥
लाग्या घुम्न सहर् ति राक्षसहरु चोर् हो भनी खुप् भुकी॥
चुप् लागी हनुमान् पनी खुरु खुरु गम् हेरि हिंड्दै गया॥
ढोका पश्चिममा पुगी सहरको ताहीं ति साना भया॥१२४॥

बन्धन् देखि त खुस्कि सूक्ष्म रूपले पर्वत् सरीका भया॥
तूलो स्तम्भ उठाइ राक्षस अनेक् मार्या र कुद्वै गया॥
बल्दो लामु पुछर् लियेर घर घर कुद्वै सहर्मा डुली॥
पोल्या सब सह्रै छुटेन कहिं घर बाँकी कतै एक भुली॥१२५॥

लाग्यो बल्लन सह्र जल्या र सब घर सब बन्द रस्ता भई॥
भागी जान न पाउँदा हुँदि अनेक् राक्षस् अटाली गई॥
फाल् हाली कन अग्रिमा परि मर्या यो चाल् सहर्मा भयो॥
पोल्यानन् घर एक विभीषणजिको त्यो मात्र बाँकी रह्यो॥१२६॥

येती काम गरी सकी पुछरको आगो निभाऊँ भनी॥
कूदी जल्दि समुद्रमा पुगि पुछर् चोभी निभाया पनी॥
अग्रीले पनि मित्रपुत्र भनि ताप् केही गर्यानन् तहाँ॥
सीताको पनि प्रार्थना हुन गयो डढ्थ्या हनूमान् कहाँ॥१२७॥

राम्का फगत् स्मरणले पनि दुःख छुट्छन्॥
आध्यात्मिकादि सब ताप् पनि जल्दि टुट्छन्॥
साक्षात् उनै प्रभुजिका दुत भै गयाका॥
डढ्थ्या कहाँ ति हनुमान् अति हित् भयाका॥१२८॥

फिन्ऱ्या मन्सुब ली बिदा हुन सिताजी थ्येँ हनूमान् गया।।
बीदा खूसि भयेर बक्सनु हवस् जान्छू म भन्दै भया।।
आऊँछन् रघुनाथ् अवश्य भनि यो बिन्ती गर्याथ्या जसै।।
साहै शोक् मनमा धरी कन सिता क्यै भन्न लागिन् तसै।।१२९।।

तिमि कन नजिकैमा देखि खुप् खूसि हुन्थ्याँ।।
घडि घडि रघुनाथका मिष्ट वार्ता म सुन्थ्याँ।।
अब कसरि म यस्ता दुःखले प्राण धर्छू।।
तिमि पनि फिरि जान्या फेरि ताप्मा म पछूँ।।१३०।।

सीताका इ वचन् सुनेर झटपट् हात् जोरि बिन्ती गर्या।।
यस्तो शोक् अब छोडि बक्सनु हवस् आपत्ति साहै भया।।
ऐल्हे दाखिल गर्छु राम्चरणमा बोकी हुकुम् लौ हवस्।।
धेरै शोक् किन गर्नु हुन्छ मनमा यो शोक् दुरैमा रहोस्।।१३१।।

सीताजी पनि भन्दछिन् म त न जाँ जाऊ तिमि मात्र गै।।
विस्तार् बिन्ति गरेर जल्दि रघुनाथ् लीयेर आऊ सँगै।।
राम् आई कन दुष्टलाइ सहजै मारी मलाई सँगै।।
लैजानन् रघुनाथ् त कीर्ति रहला क्या हुन्छ येसै म गै।।१३२।।

सीताको जब यो हुकुम् हुन गयो बीदा हनुमान् भया॥
तिन् बेर् जल्दि परिक्रमा गरि प्रणाम् गर्दा छँदा ती गया॥
पर्वत् माथि चढेर रुप् पनि तुलो पर्वत् सरीको धर्या॥
आकाशमार्ग लिई कुदेर खुशिले खुप् शब्द ठूलो गर्या॥१३३॥

सून्या शब्द ति अङ्गदादिहरुले बोल्या परस्पर् पनी॥
शब्दैले बुझियो अवश्य सहजै भेटेर आया भनी॥
यस्ता बात् तिरमा बसेर सब विर् गर्दै थिया खुस् भई॥
पौंच्या श्रीहनुमान् तहीं तिर महौ आनन्द खूसी रही॥१३४॥

भेट् भो अङ्गद विहरू सित तहाँ विस्तार् कुरा सब् गर्या॥
अङ्गद् विहरू खुस् भई पुछरमा पक्रेर चुम्बन् गर्या॥
नाच्या कोहि खुसी भयेर यहि रित् गर्दै ति राम् थ्यै गया॥
सुग्रिक्को मधुवन् मिल्यो नजिकमा साह्रै खुसी ती भया॥१३५॥

बिन्ती अङ्गद थ्यै गर्या पनि तहाँ खाऊँ इ फल् फुल् भनी॥
अङ्गद्ले पनि खाउ जाइ हनुमान्जीका प्रसाद्ले भनी॥
दीया मर्जि र खाऊँ फल् फुल भनी वानर् गयाथ्या जसै॥
चौकी वानर जो थिया सब तहाँ आया र रोक्या तसै॥१३६॥

रोकन्या वानरलाइ लात् दिइ पिया मीठो मधूरस् तहाँ॥
यो चुगली दधिवक्त्रले लिइ गया सुग्रीवजी छन् जहाँ॥
सब् विस्तार् दधिमूखले जब गर्या लूट्या मधूवन् भनी॥
लुट्पिट्को सम्चार सुन्या र पनि रिस् ऊठेन कत्ती पनी॥१३७॥

भेट्याछन् बुझियो सिता कन न ता लुट्या मधूवन् कहाँ॥
ई बात् सुग्रिव गर्दथ्या प्रभुजिले सून्या र सोध्या तहाँ॥
सीताको पनि नाम् लियेर तिमिले क्या बोल्दछौं बात् भनी॥
सोधी बक्सनु भो र सुग्रिवजिले बिन्ती गर्या बात् पनी॥१३८॥

हे नाथ् श्रीमधुवन् थियो अति असल् मेरो बघैचा तहाँ॥
ऐल्हे ता हनुमान्हरू बलजफत् आयेर एक् क्षण् महाँ॥
लूट्याछन् मधुरस् अनेक् तरहका चौकी कुट्याछन् पनी॥
आया आज फिराद गर्न मधुवन् लूट्या र कूट्या भनी॥१३९॥

सोही बात म गर्दछू रघुपते इन्ले सिताजी पनी॥
भेट्याछन् तब पो लुट्या र मधुवन् रोक्ता कुट्याको भनी॥
यो बिन्ती गरि जल्दि सुग्रिवजिले ती चौकिलाई तहाँ॥
दीया हूकुम जल्दि फर्कि कन गै चाँडै पठाऊ यहाँ॥१४०॥

आउन् श्रीहनुमान्हरू अब यहीं चाँडो भनी यो जसै॥
दीया निर्भय दी हुकुम् उहि बखत् फकर्या र दौड्या तसै॥
मामा सुग्रिवका गया र दधिमुख् हूकुम् सुनाई दिया॥
खूसी भै हनुमान्हरू पनि गया जाहाँ रघुनाथ् थिया॥१४१॥

राम् सुग्रीव् कन दण्डवत् गरि लिया साम्ने जमिन्मा परी॥
सब् विस्तार् हनुमानले तहिं गर्या वृत्तान्त एक् एक् गरी॥
भेट्याँ आज सिताजिलाइ रघुनाथ् लङ्कापुरीमा गई॥
जस्सै देखि लियाँ सिता कन तसै सानू स्वरुप्को भई॥१४२॥

पात्का अन्तरमा लुकी जननिका साम्ने नजिकमा रह्याँ॥
जो वृत्तान्त थियो सबै हजुरको त्यै सूक्ष्म रुप्ले कह्याँ॥
भोकी दुब्लि हजूर दूर रहँदा संझेर साह्रै रूँदी॥
राम् राम् बोलिदि अनाथ् भई कन बहुत् विह्वल् निरन्तर् हुँदी॥१४३॥

अशोका वनमा सिसौ पनि छ एक् त्यै वृक्षका बीचमा॥
झुन्डीन्या मतलब् लिई खडि भइन् सूनिन् उसै बीचमा॥
यो वृत्तान्त सुनी हुकुम् पनि भयो को होस् तँ बोल्लस् कहाँ॥
क्या लूकी कन बोल्ल्छस् अब न लुक् आईज साम्ने महॉ॥१४४॥

पायाँ येहि हुकुम् जसै जननिको वानस्वरुप्ले गयाँ॥
को होस् भन् भनि सोधि बक्सनु भयो फेर् बिनित् गर्दो भयाँ॥
फेर् वृत्तान्त गरी सक्याँ हजुरको ओंठी दियाँथ्याँ जसै॥
बर् बर् आँसु खसालनू पनि भयो विश्वास लाग्यो तसै॥१४५॥

आफ्नू दुःख हवाल् सबै कहनु भो यस्ता विपत् छन् भनी॥
आऊँछन् रघुनाथ् भनेर बहुतै मैले बुझायाँ पनी॥
आज्ञा भो रघुनाथका हजुरमा सब् दुःख मेरो कही॥
लङ्कामा प्रभुको सवारि तिमिले चाँडो गराऊ गई॥१४६॥

बात्चित् गरी जब यता तिर फिर्न लाग्याँ॥
विश्वास पार्न जननी सित चीज माग्याँ॥
चूडामणी दिनु भयो सिरमा रह्याको॥
कागको कुरो कहनु भो अघि जो भयाको॥१४७॥

लक्ष्मणलाइ अवाच्य बात् भनि बहुत् बोल्याँ कछू ता पनी॥
त्यो रिस् लक्ष्मणले कदापि न लिउन् येसो भनीथिन् भनी॥
हात् जोरी कन बिनित् खुप् गरि दिया येत्ती हुकुम् भो जसै॥
सब् वृत्तान्त सुनी बिदा पनि भयाँ फर्केर आयाँ तसै॥१४८॥

माई सीत बिदा भई जब फियोँ मन्मा लहड़ यो गयो॥
रावणलाइ नभेटि जाँ म कसरी भन्न्या विचार्यो भयो॥
भेटी रावणलाइ अतिं पनि दी फिर्नु असल् हो भनी॥
फकीं ध्वस्त गयोँ अशोक वनको मायोँ अनेक् विर् पनी॥१४९॥

कान्छो रावणपुत्र अक्षयकुमार मायोँ र रावण् जहाँ॥
थीयो ताहिं गयोँ भन्याँ हित वचन् टेरेन केही तहाँ॥
गथ्यो बक्बक बात् अनेक् तरहका मैले भुसूनै गनी॥
रावण् कै अघि खाग् गरी सकि दियोँ पोलेर लङ्का पनी॥१५०॥

येती कर्म गरी यहाँ हजुरमा आयोँ म ऐल्हे भनी॥
येती बिन्ति गरी खडा भइ रह्या ताहाँ ति सेवक् पनी॥
श्रीराम्ले पनि काखमा लिनु भयो सर्वस्व दिन्छू भनी॥
बात्ले चित्त बुझाइ बक्सनु भयो सर्वस्व यै हो भनी॥१५१॥

मैले खुस् भइ काख् दियोँ पनि भन्या फेर दीनु बाँकी रती॥
केही चिज् रहँदै न सब् मिलि गयो यो बात् बताऊँ कती॥
काख्मा राखि हुकुम् भयो यति जसै खूसी हनूमान् भया॥
आनन्दाश्रु गिराइ भक्तिरसले हाजिर् हजुर्मा रह्या॥१५२॥

धन्य हुन् इ हनुमान् इ सरीको॥

कोही छैन अरु भक्त हरीको॥

भक्ति खुप् गरि त काख् पनि पाया॥

लोकमा अधिक धन्य कहाया॥१५३॥

जस्को पुजा तुलसिपत्र चढाइ गछन्॥

उस्ता पनी त भवसागर पार तछन्॥

ई ता उनै प्रभुजिका दुत हुन् त काहाँ॥

सक्नु छ वर्णन गरी इनको त याहाँ॥१५४॥

इति श्रीसुन्दरकाण्ड।

श्रीयुद्धकाण्ड

लङ्कापुरी सकल खाग् गरि सैन्य मारी।
फेरी समुद्र सहजै तरि आइ वारी।।
सीताजिको जब सबै समचार बताया।
श्रीरामले ति हनुमान् कन खुप् सहाया।।१।।

भन्छन् श्रीरघुनाथ् अहो इ हनुमान्ले खुप् तुलो काम् गर्या।
एकै गै कन रावणादि विरको सेखी इनैले हर्या।।
यत्रो क्षार समुद्र कूदि कन फेर् खाग् गर्नु लङ्का अनी।
को सक्ला सब डर्दछन् इ जति छन् इन्द्रादि द्यौता पनी।।२।।

सुग्रिव्का सब मन्त्रिमा इ सरि को होला न कोही भयो।
छोरो रावणको निभाइ कन ता साम्ने उसैका गयो।।
सेवकै जति गर्नु पर्छ तति सब् सेवा इनैले गर्या।
सीताको समचार बतायर यहाँ हाम्रो तुलो ताप् हर्या।।३।।

विर् हुन् ई हनुमान् र कूदि कन गै कूदेर आया यहाँ।
यो सागर् कसरी तरी म अहिले पौंचन्छु लङ्का महौं।।
गैहो क्षार समुद्र यो छ बिचमा जल्मा अनेक् जन्तु छन्।
त्यो सागर् कसरी तरिन्छ भनि खुप् आत्तिन्छ मेरो त मन्।।४।।

रावणलाइ कसोरि मारुँ कसरी तारुँ म फौज् यो भनी।
चिन्ता हुन्छ कसोरि पाउँछु अहो मेरी पियारी पनी।।
राघव्का इ वचन् सुनी कन तहाँ सुग्रिव् अगाडी सरी।
गर्छन् बिन्ति हजूरमा रघुपते क्या हुन्छ चिन्ता गरी।।५।।

यो फौज् वानरको तुलो छ बलियो लङ्ग्या छ घूँडा धसी।
अग्नीमा पनि पस्नु पर्दछ भन्या पस्न्या छ कम्मर् कसी।।
सागर् तर्न उपाय मात्र त हवस् यो फौज् त जावस् तरी।
रावण् मार्न कठिन् छ क्या सहजमा मारिन्छ येसै घरी।।६।।

मेरा चित्त महाँ त यो छ रघुनाथ् साम्ने हजुर्मा परी।
लङ्ग्या विर् कहिँ छैन बिन्ति गरियो सारा तिनै लोक् भरी।।
हाम्रो निश्चय जित् हुन्या छ बढिया देखिन्छ लक्षण् पनी।
माछौँ राक्षसलाइ आज सहजै साना भुसूना गनी।।७।।

सुग्रिव्का इ वचन् सुनी हुकुम भो श्री रामजीको तहाँ।
जुन् पाठले तरिइन्छ सो गरियला कस्तो छ लङ्का महाँ।।
लङ्काको अकबाल् सुनी त पहिले कस्तो छ तेस्को तखत्।
सब् बूझी कन पो गया जितियला ये हो विचारको बखत्।।८।।

ठाकुर्का इ वचन् सुनेर हनुमान् ताहाँ अगाडी सरी।
भक्तीले गरि अञ्जली पनि बहुत् नूहेर सिर्मा धरी॥
गर्छन् बिन्ति जगत्पते रघुपते लङ्कापुरी सुन्दरी।
देखिन्छे जति देख्तछन् ति सबको लिन्छे सबै मन् हरी॥९॥

त्रीकुट्ट पर्वत्का उपर् छ सुनको पर्खाल छ चारों तरफ्।
थामै छन् मणिका जउन् घर महॉ देखिन्छ तिन्को हरफ्॥
एक् खावा त समुद्र भो अरु नजिक् अर्को खन्याको पनी।
पर्खाल्का नजिकै छ बेस् वरिपरी वैरी न आउन् भनी॥१०॥

घर पनि सुन कै छन् गलि जो छन् सुनैका।
मणिजडित हुनाले झन् असल् छन् कुनैका॥
घुमि घुमि कन हेयाँ सब् बघैचा तलाऊ।
सहज सित कसैको केहि लाग्दैन दाऊ॥११॥

ढोका छन् चार् सहर्का तहिं विरहरुको फौज् छ ठूलो बस्याको।
जो ताहाँ पस्न जाला उ सित तहिं लडी मर्न कम्मर् कस्याको॥
एक् अर्बुद् पूर्व ढोका तिर अति बलवान् जङ्गि पाले बस्याका।
राक्षस् छन् हात्ति घोडा रथ अरु खजना ली खडा भै रह्याका॥१२॥

ढोका पीछे यसै रित् सित खडि पहरा छन् सदा नित्य ताहाँ।
येती जम्मा छ फौज् सब् भनि कन त खबर् पाइ सकनू छ काहाँ।।
यस्तो मज्बूतिको फौज् छ त पनि उहि फौज् ध्वस्त चौथाइ पायौं।
लङ्का पोलेर सब् खाग् गरि कन सहजै वैरि को सेखि झायौं।।१३।।

यहिं ढिल किन ख्वामित् जाउँ सागर् छ जाहाँ।
कछु ढिल तहिं होला तर्नु पन्त्र्या छ ताहाँ।।
यति विनति हनूमान् ले गर्याथ्या जसै ता।
हुकुम पनि ति सुग्रिव्लाइ भै गो तसै ता।।१४।।

हे सुग्रीव सखे असल् विजय यो मूहूर्त ऐल्हे पर्यो।
येस् सायेत महौं मूहूर्त न चुकी जस्ले त साइत् गर्यो।।
तेस्ले जित्छ अवश्य यै बखतमा सायेत् इ फौज् ले गरुन्।
मेरो दक्षिण नेत्र फुर्छ बढिया लक्षण् छ धिर् मन् धरुन्।।१५।।

रावण्लाइ कुलै समेत् क्षय गरी ल्याइन्छ सीता पनी।
वानर्को जति फौज् छ सब् अब चलोस् लियेर लङ्का भनी।।
लक्ष्मण् अङ्गदमा चढुन् दुइ जना हामी हनूमान् महौं।
सुग्रिव्लाइ यती हुकुम् पनि गर्या प्रस्थान् प्रभूले तहाँ।।१६।।

राम् सुग्रिव् हनुमान् महौ चढि चल्या लक्ष्मण्जि अङ्गद्वहौ।
वानर्को सब फौज् चल्यो पृथिवी सब् छोपेर हिंङ्दा तहौ।।
चार्हीदैन रसत् सबै विरहरू खान्छन् फलैफुल् फगत्।
गर्जन्छन् सब विर्हरू तसबखत् सब् काम्न लाग्यो जगत्।।१७।।

रात्दिन् फौज चल्यो टिकेन बिचमा कोही कतै एक घरी।
विन्ध्याचल् कन नाघि फेरि मलयाचल् नाघि यस्तै गरी।।
पौंच्या क्षार समुद्रका तिर महौ डेरा प्रभूको पर्यो।
वानर्को त्यति फौजले खचित भै सारा किनारा भर्यो।।१८।।

वानर्को सब फौज् तहौ हुकुमले तिर्मा जसै ता बस्यो।
सागर् तर्न उपाय केहि न हुँदा मन्मा तुलै ताप् पस्यो।।
भन्छन् विर्हरू यो कसो गरि तरौं साह्रै कठिन् भो यहाँ।
यो सागर् न तरी त जान न हुन्या हींङेर लङ्का महौ।।१९।।

सब् राक्षस् कन मार्दथ्यौं यहि बखत् सागर् तरी पार् गया।
आपस्मा यति बात् परस्पर गरी जम्मा प्रभू थ्यै भया।।
सीताजी कन संझि संझि रघुनाथ् ज्ञानस्वरूपी पनी।
लाग्या गर्न विलाप् अनेक् तरहले सीते कहाँ छौ भनी।।२०।।

राम्को नाम फगत् लिन्या कन पनी सब् दुःख ताप् टर्दछन्।
आफैं श्रीरघुनाथलाइ पनि क्या सन्ताप् कतै पर्दछन्।।
सच्चित् रूप् परिपूर्ण अद्वितिय एक् आत्मा स्वरूपी पनी।
गर्छन् मानुष भै लिला पनि अनेक् सूखी र दुःखी बनी।।२१।।

कुदि कुदि सब लङ्का पोलि फेर पुत्र मारी।
बहुत विरहरूको सैन्य खुप् ध्वस्त पारी।।
गरि कन सब भेटघाट् फेर हनुमान् फिर्याको।
सुनि कन तहिं रावण् भै गयो नुर् गिर्याको।।२२।।

उहि वखत महौं त्यो मन्त्रणा गर्नलाई।
सब विर कन ताहौं डाक्न जल्दी पठाई।।
वरि परि सब राखी मन्त्रि थ्यै भन्न लाग्यो।
कसरि सहज उम्की त्यो हनुमान भाग्यो।।२३।।

अब त जसरि मेरो हुन्छ सो हित् चिताऊ।
बुझि कन सबले एक् मन्त्रणा लौ बताऊ।।
तिमि सब कन नाघी काम सिद्ध्याइ भाग्यो।
म कन त हनुमान्का कामले लाज लाग्यो।।२४।।

यति हुकुम सुनी सब् घोचिया झैं ति जाग्या।
अघि सरि सरि बिन्ती सेखिका गर्न लाग्या।।
किन बहुत हजुर्को तेहि राम् देखि शङ्का।
कसरि सहज जित्ला रामले आज लङ्का।।२५।।

कति विनति गरौं धेर् इन्द्रजित् पुत्र जस्को।
छ त कसरि ति जित्छन् पुग्छ जोर् आज कस्को।
फगत हजुरका एक् पुत्रले इन्द्र जीत्या।
यहि बुझि अरु दिग्पालका समेत् सेखि बीत्या।।२६।।

अधिपति मय हुन् सब् दैत्यका सो उरैले।
खुरु खुरु यहिं आई छोरि सुम्प्या करैले।।
अरु अब कहिं छन् कया विर् हजुरै सरीका।
सब विर वश मै छन् ई तिनै लोक भरीका।।२७।।

अलिकति हनुमान्ले जो यहाँ वीर मार्यो।
कुदि कुदि सब लङ्का पोलि जो ध्वस्त पार्यो।।
उ त फगत यसैले गर्न कया सक्छ भन्दा।
चुकि दिइ गरि हाल्यो फेरिको कया छ धन्दा।।२८।।

हुकुम दिनु हवस् लौ दस् दिशा वीर जाऊँ।

जति जति अघि सछन् मारि तिन्लाइ आऊँ॥

सकल पृथिविमाका वानरै छुट्टि गछौं।

सकल हजुरको ताप् एक् क्षणैमा त हछौं॥२९॥

येती गर्व गरी सबै ति विरले बिन्ती गर्याको सुनी।

मेरो मत् पनि बिन्ति गर्दछु भनी आफ्ना मनैले गुनी॥

गछन् बिन्ति ति कुम्भकर्ण विरले हे नाथ् लियो कया मती।

सीता क्यान् हर्यौ चुक्यौ तिमि यहाँ कुन् हुन्छ तिम्रो गती॥३०॥

श्रीराम्चन्द्रजिले अवश्य अघि नै देख्थ्या त एक्वाण् धरी।

तिम्रो प्राण लिन्या थिया तहिं कहाँ बाँच्छ्यौ तिमि एक् घरी॥

सीता चोरि हर्यौ र पो तिमि बच्यौ को टिक्छ साम्ने परी।

तेस्को फल् अब पाउँछौ अब भन्या माछन् कुलै साफ् गरी॥३१॥

राम् जो हुन् प्रभु हुन् अनन्त अधिनाथ् चौधै भुवन्का धनी।

लक्ष्मी हुन् जगदम्बिका इ इनकी पत्नी सिताजी पनी॥

सब् राक्षस्हरु नाश् गराउन यहाँ सीता तिमिले हर्यौ।

साँचा हुन् इ कुरा अवश्य तिमिले आफ्नै बहुत् नाश् गर्यौ॥३२॥

जुन् काम् गर्नु उचित् थियेन उहि काम् ऐल्हे गर्यो ता पनी।
सब् हाम्रा भरले गर्यो अधिक विर् छन् भाइ छोरा भनी।।
लड्छौं निश्चय भाइवर्ग पनि सब् हामी जती छौं यहाँ।
स्वस्थै भै रहनू हवस् हजुरले शोक् गर्नु पर्ला कहाँ।।३३।।

तेस् कुम्भकर्ण विरले सब यो भन्याको।
श्रीरामलाइ परमेश्वरमा गन्याको।।
सून्यो र इन्द्रजित भन्छ हुकुम् म पाऊँ।
सेना समेत् सहज राम् कन मारि आऊँ।।३४।।

यस्तै तहाँ विरहरू सब बिन्ति पार्थ्या।
केवल् गफै गरि मुखै तरवार माथ्या।।
श्रीरामभक्त ति विभीषण ताहिं आई।
बिन्ती गर्या बहुत हित् मनले चिताई।।३५।।

श्रीरामजी सित विरोध् किन हो गर्याको।
सीताजिलाइ तिमिले किन हो हर्याको।।
श्रीरामचन्द्र कन सक्तछ जित्न कस्ले।
मार्या खर त्रिशिर दूषण वीर जस्ले।।३६।।

तूला भन्नु इ कुम्भकर्ण विर हुन् कया चलछ इन्को पनी।
सेखी गर्दछ इन्द्रजित् न बुझि यो राम्लाइ माछू भनी॥
सेखी गर्नु जती छ सब् यहिं गरुन् को टिक्छ साम्ने परी।
सब् राक्षस्हरु नाश् हुनन् जब तहाँ चेलनन् चुक्याको घरी॥३७॥

सीताजी ग्रह तुल्य भै कन सबै खाग् गर्न आँटिन् यहाँ।
यो प्राणान्त बखत् भयो अझ पनी चेत् छैन चेत् गो कहाँ॥
बाँच्नाको यदि मन् छ पो त महाराज् श्रीरामजी थ्यें गई।
सीता सुम्पि दिनु यही बखतमा सोझो र साम्ने भई॥३८॥

श्रीरामचन्द्रजि फौज् लिई कन यहाँ आई न लड्दै गया।
आयो आज शरण् पर्यो भनि बहुत् गर्नन् प्रभूले दया॥
चाँडै आज सिताजि सुम्पनु हवस् सीताजि लङ्का रही।
बाँची सक्नु कदापि छैन अरु थ्यें काहीं शरण्मा गई॥३९॥

हित् अम्रित् सरिको विभीषणजिको सून्यो वचन् यो जसै।
लिन्थ्यो त्यो इ कुरा कहाँ अधिक झन् रावण् रिसायो तसै॥
लाग्यो भन्न रिसाइ आज सुन यो शत्रू सरीको भयो।
मेरा शत्रु ति रामचन्द्र सित खुप् प्रित् बस्न यस्को गयो॥४०॥

आफ्नू ज्ञाति बढ्यो भन्या अरु सबै ज्ञाती गिरोस् यो भनी।
भन्छन् निश्चय भन्दथ्या उहि छटा यस्ले जनायो पनी।।
ऐल्हे मारि दिन्या थियाँ अरु भया भाई भयो क्या गरु।
राक्षस्का कुलमा अधम् यहि भयो धिक्कार दिन्छू बरु।।४१।।

मेरा आज नजीकमा रहनको लायेक् तँ छैनस् भनी।
धिक्कार हो तँ अधम् भइस् भनि बहुत् धिक्कार दीयो पनी।।
धिक्कार्को यति बात् सुन्या र झटपट् श्रीराममा मन् दिई।
आकाश्मा झटपट् कुदी कन गया चार् मन्त्रि साथ्मा लिई।।४२।।

लाग्या रावणलाइ भन्न महाराज् हीतै भन्याँ ता पनी।
धिक्कार् पो तिमिले गर्यो न बुझि झन् शत्रू त हो यो भनी।।
दाज्यू हौ पितुतुल्य छौ यति सही ऐल्हे फरक् लौ भयाँ।
खूसी भै तिमि राज् गर्या म त उनै राम्का शरण्मा गर्याँ।।४३।।

काली हुन् जगदम्बिका भगवती सीताजि राम् काल हुन्।
भूभार् हर्न निमित्त यो छ अवतार् बाँचन्या छ पापी कउन्।।
श्रीराम्को मतलब् छ मार्न तब पो फिर्देन तिम्रो मती।
काल् रूप् श्रीरघुनाथको अरु यहाँ को बुझ्न सकछन् गती।।४४।।

सब राक्षसकुलको हुन्या छ अब नाश् छोड्छन् प्रभूले कहाँ।
तिम्रो नाश् कसरी म देखुँ म त लौ जान्छु प्रभू छन् जहाँ।
खूसी भै चिरकाल तक् गर यहाँ राज् खुप् चिरायू भया।
येती बिनति गरी विभीषण सबै छाडेर राम् थ्यै गया।।४५।।

चार् मन्त्री सँग ली विभीषण गया श्रीरामका पासमा।
वाहाँ जान डराइ सम्मुख भया टाढै ति आकाशमा।।
हे नाथ् आज शरण् पर्यौ चरणमा आयौ म सेवक् भनी।
उच्चा शब्द गरी गर्या विनति खुप् वृत्तान्त आफ्नू पनी।।४६।।

हे राम् रावण कुम्भकर्ण विरको भाई विभीषण् म हूँ।
रावण् आज अधम् भयो हजुरमा विस्तार् कहाँ तक् कहूँ।
सीता क्यान हर्यौ फिराउ भनि खुप् हीतै भन्या ता पनी।
झन् धिक्कार् गरि खड्ग ली कन उठ्यो काट्छु तँलाई भनी।।४७।।

यस्तो रावणले गर्यो र रघुनाथ् आयौ हजुर्मा म ता।
संसार् पार् सहजै उताछ जसले सो छोडि जानू कता।।
यस्तो बिनति सुन्या विभीषणजिको सुग्रीवजीले जसै।
रावण् कै छल झै बुझ्या र झट्पट् बिनती गर्या यो तसै।।४८।।

विश्वास् न मान्नु रघुनाथ् इ त दुष्ट पो हुन्।
गर्नन् इ औसर पर्या हुँदि जीयमा खुन्।।
मर्जी हवस् इ सब पक्किडि निभाइ हालुम्।
भाई म हूँ पनि भन्यो उ छँदै छ मालुम्।।४९।।

विश्वास् कत्ति न मानि बक्सनु हवस् सब दुष्ट पो हुन् इ ता।
रावण् कै यदि भाइ हो त किन ढिल् मारौं न भन्छु म ता।।
जैले पर्दछ छिद्र उस् बखतमा मार्नन् इ दागा गरी।
मान्नालाइ हुकुम् हवस् सहजमा मारिन्छ येसै घरी।।५०।।

मेरो मत् विनती गयाँ हजुरको क्या मत् छ ख्वामित् भनी।
सुग्रीव्को विनती सुनेर रघुनाथ् हाँसेर बोल्या पनी।।
हे सुग्रीव सखे म आँटु त सबै लोक ध्वस्त ऐल्हे गरी।
फेर् सृष्टी क्षणमा गरूँ सहजमा लाग्वैन एक् काल् घरी।।५१।।

तस्मात् भक्त बुझेर निर्भय दियाँ आउन् ति ल्याऊ यहाँ।
उस् माथी पनि शत्रुदल् यदि भया मार्या म छोड्थ्याँ कहाँ।।
शत्रूका इ त ओरि हुन् तर पनी आया शरण्मा यहाँ।
मेरा आज शरण् पर्या पनि भन्या तिन्लाइ छोड्छु कहाँ।।५२।।

एकै बखत् पनि शरण् भनि जो मलाई।
संझेर पर्दछ शरण् त म तेसलाई।।
लिन्छु शरण् यदि उ शत्रु हवस् दयैले।
मेरो ब्रतै छ यहि छोड्छु कसोरि ऐले।।५३।।

श्रीराम्चन्द्रजिको हुकुम् यति हुँदा ल्याया विभीषण् पनी।
पाँचाया रघुनाथका हजुरमा ल्याई इनै हुन् भनी।।
श्रीराम्चन्द्रजिको विभीषणजिले पाया र दर्शन् तहाँ।
खुप् साष्टाङ्ग गरी प्रणाम् पनि गर्या पस्नेर पृथ्वी महँ।।५४।।

दर्शन् श्रीरघुनाथको जब मिल्यो खूसी विभीषण् भया।
जो ती दुःख थिये विभीषणजिका ताहीं तुरुन्तै गया।।
सर्वात्मा रघुनाथको स्तुति गर्या ईश्वर् इनै हुन् भनी।
सर्वात्मा रघुनाथ् स्तुती सुनि बहुत् खूसी हुनू भो पनी।।५५।।

क्या माग्छौ वर माग दिन्छु म भनी हूकुम् भयेथ्यो जसै।
भक्ती मात्र थियो वहाँ मन महँ त्यो भक्ति माग्या तसै।।
हे नाथ् भक्ति रहोस् सदा हजुरमा कैले न बिग्रोस् मती।
छोटै मान्छु म भक्ति देखि अरु चिज् यस् सृष्टिमा छन् जती।।५६।।

तस्मात् कर्मविनाश गर्न कन एक् ध्यान् मात्र तिम्रो हवस्।
येतीले म कृतार्थ छू विषयसुख् सम्पूर्ण दूरै रहोस्।।
केवल भक्ति मिल्या प्रसन्न छु भनी बिन्ती गर्याथ्या जसै।
होला लौ तिमिलाइ भक्ति भनि त्यो दीनू भयो वर् तसै।।५७।।

जस्ले यो तिमिले गर्यो स्तुति जती मेरो यती पाट् गरोस्।
तेस्लाई यति वर् म दिन्छु सहजै संसारसागर तरोस्।।
येती भक्त विभीषणै सित हुकुम् भो फेरि लङ्का महाँ।
राज् दिन्छु अहिले भनी कन लहड् आयो र मन्मा तहाँ।।५८।।

भाई लक्ष्मणलाइ मर्जि पनि भो हे भाइ लङ्का महाँ।
राज् गर्नन् पछि ता पनी म अभीषेक् दिनु छ दिन्छु यहाँ।।
ल्याऊ जल् तिमि जाउ सागर भनी हूकुम् भयेथ्यो जसै।
दौडी सागरमा गई क्षण महाँ ल्याई दिया जल् तसै।।५९।।

राजा भै तिमिले रहु अब उपर् लङ्कापुरीको भनी।
श्रीराम्चन्द्रजिले विभीषण उपर् दीया अभीषेक् पनी।।
लङ्काका अधिराज् विभीषण हुँदा सुग्रिव्हरू खुस् भया।
ताहीं सुग्रिवजी विभीषणजिका साम्ने नजिकमा गया।।६०।।

खूसी भै कन अङ्गमाल् पनि गरी सुग्रीव भन्छन् तहाँ।
सेवक् हौं सब रामका तर तिमी छौ मुख्य सब्मा यहाँ।।
यस् रावण् कन मार्लाइ महाराज् साहाय देऊ भनी।
सुग्रिव्ले यति बात् गर्या जब तहाँ बोल्या विभीषण् पनी।।६१।।

हे सुग्रिव् महाराज् सहाय दिनको क्या शक्ति मेरो यहाँ।
तिन्लोक्का अधिनाथ् परात्म रघुनाथ् आफैं खडा छन् जहाँ।।
दास् हूँ श्रीरघुनाथको म गरुँला सेवा त भर्सक् गरी।
यस्तै बात्चित गर्दथ्या दुत तहीं आयो अगाडी सरी।।६२।।

रावणको शुक दूत त्यो अघि सरी सुग्रीव साम्ने भई।
वाहीं जान त डर् भयो र डरले आकाश बिच्मा रही।।
लाग्यो सुग्रिवलाइ भन्न महाराज् सुग्रिव् खराबी भयो।
राम् लक्ष्मण् सितको मिलाप् मसितको वैरी हुन्या मन् गयो।।६३।।

भाई हो मितको जनाउनु असल् सम्झा तँ जा लौ भनी।
हूकुम् रावणको भयो र अहिले याहाँ म आयौ पनी।।
तस्मात् रावणको हुकुम् सुन तिमी क्या काम आयौ यहाँ।
सब् लस्कर् लिइ फर्किजाउ तिमिले फेर् राजधानी महौ।।६४।।

लङ्का यो जिति सक्नु छैन अहिले इन्द्रादिले ता पनी।
वानर् पो तिमि हौ त क्या गरुँ कुरा यो स्थान् जितौला भनी॥
सीता जो अहिले हयाँ त मइले श्रीरामकी पो हयाँ।
भाई हौ मितका विरोध् न गर यो तिम्रो विराम् क्या गयाँ॥६५॥

मेरै भाइ समान हौ भनि बहुत् हित् जानि अर्ती दियाँ।
जो गछौँ तर फर्कि जाउ म त हित् गर्देछु गर्दे थियाँ॥
यस्तो रावणको हुकुम् छ महाराज् येति भनेथ्यो जसै।
पक्रया वानरले त खैचि कन खुप् हान्या मुठीले तसै॥६६॥

वानर्ले बहुतै फजित् जब गर्या हे राम् मयाँ लौ भनी।
श्रीराम्चन्द्र सुनुन् भनेर शुकले साहै करायो पनी॥
दुत् हूँ मारन उचित् त होइन प्रभो बिन्ती गरेथ्यो जसै।
कुट्नु छैन भनी हुकुम् हुन गयो सून्या र छोड्या तसै॥६७॥

वानर् देखि छुट्यो जसै उहि बखत् कूदेर आकाश् गयो।
क्या उत्तर् दिनु हुन्छ पाउँ म जवाफ् जान्छु म भन्दो भयो॥
यस्को सुग्रिवले जवाफ् तहिं दिया मित्दाज्यु होस् तापनी।
बाली झैँ गरि मारुँला अधम होस् भन्दीन दाज्यु पनी॥६८॥

श्रीराम्चन्द्रजिकी सिता हरि कहाँ उम्केर जालास् उसै।
यस्तै रावण थ्यै भन्यास् भनि भन्या सुग्रीवजीले तसै॥
यस्तो सुग्रीवले जवाफ् जब दिया राम्को हुकुम् भो तहाँ।
पकडुन् वानरले न छोड अहिले क्यै दिन् रहोस् यो यहाँ॥६९॥

श्रीराम्चन्द्रजिको हुकुम् यति हुँदा त्यो शूक बन्धन् पर्यो।
यस् भन्दा अघि आइ शार्दुल फिर्यो विस्तार् यसैले गर्यो॥
विस्तार् शार्दुल देखि रामबलको सून्यो र रावण् पनी।
चिन्तामा परि गै गयो अति तुलो आयेछ लस्कर् भनी॥७०॥

यै बिच्मा रघुनाथ् रिसाउनु भयो आयेन सागर् भनी।
लाल् लाल् नेत्र गराइ लक्ष्मणजिका साम्ने हुकुम् भो पनी॥
हे भाई तिमि हामिलाइ यसले सामान्य मानिस् गनी।
भेटै आज गरेन हेर तिमिले यस्को तमासा भनी॥७१॥

सागर्शोषण गर्नलाइ धनु ली बाम् खँचनू भो जसै।
कामिन् भूमि पनी भयङ्कर स्वरुप् राम्लाइ देख्ती तसै॥
चार् कोस् तक् त समुद्रको जल पुग्यो दस् दिक् अँध्यारा भया।
जो जन्तू जलमा थिया ति पनि ता सब् खल्बलाई गया॥७२॥

यस्तो देखि डराइ सागर तहाँ सुन्दर् स्वरूप् एक् धरी।
भेटी खातिरलाइ रत्नहरु बेस् लीयेर झट्पट् गरी।।
श्रीराम्चन्द्रजिका गया शरणमा भेटी अगाडी धरी।
पाऊमा परि दण्डवत् पनि गर्या सब् सेखि सान् दुर् गरी।।७३।।

हात् जोरी स्तुति बिन्ति धिर् गरि गर्या हे नाथ् म हूँ जइ यसै।
सीतानाथ् प्रभुलाइ जानु कसरी क्यै चेत् न पाई उसै।।
चेत् ऐले प्रभुले दिंदा हजुरमा आई शरणमा पर्याँ।
रस्ता दिन्छु दया रहोस् म छु अनाथ् हात् जोरि बिन्ती गर्याँ।।७४।।

सागर्का इ वचन् सुनी हुकुम भो साँचो भन्यौ ता पनी।
बाण्को थान् त खटाउना कन पर्यो यस्लाइ लौ हान् भनी।।
मेरो बाण् त अवश्य काम न गरी फिर्देन ऐल्हे यसै।
ज्यान् राख्छौ त अवश्य देउ बदला टर्देन यो बाण् कसै।।७५।।

श्रीराम्चन्द्रजिको हुकुम् यति सुनी हात् जोरि बिन्ती गर्या।
पापी छन् द्रुमकुल्यमा अहिर हुन् उत्तर् दिशामा पर्या।।
ठाकुर्का यहि बाणले जति ति छन् पापी सबै नाश् गरोस्।
यस् काम्ले म अनाथ् गरिब् हजुरका दास्को सबै ताप् हरोस्।।७६।।

यति विनति गर्याको सूनि खुप् हर्ष मानी।
सकल हरि दिनु भो तेहि बाण् जल्दि हानी।।
रिस सित गइ बाण्ले पापिको नाश् गराई।
सकि कन फिरि ठोक्रेमा पर्यो बाण आई।।७७।।

यै बिच्मा ति समुद्रले चरणमा पस्नेर बिन्ती गर्या।
कीर्ति खुप् रहन्याछ सेतु बलियो हालेर लस्कर् तर्या।।
सेतू बाँधनमा समर्थ नल छन् इन्ले त वर्दान् पनी।
पायाको छ इ विश्वकर्मसुत हुन् बाँधुन् इ सेतू भनी।।७८।।

येती बिन्ती गरेर पाउ परि फेर सागर् अदृश्यै भया।
सागर्को विनती सुनी नल पनी राम्का हजुर्मा गया।।
हूकुम् भो नललाइ सेतु तिमिले चाँडै बनाऊ भनी।
लस्कर् साथ लिया र जल्दि नलले सेतू बनाया पनी।।७९।।

खुसि भइ नलले सब् वीरको तेज् जगाई।
वरि परि जति छन् सब् वृक्ष पर्वत् मगाई।।
अघि सरि कन सेतू बाँध्न लाग्या जसै ता।
शिव भनि रघुनाथ्ले मूर्ति थाप्या तसै ता।।८०।।

रामेश्वर् भनि नाम् चलोस् अब उपर् सङ्कल्प याहाँ लिई।
गङ्गाजल् लिन काशि गै कन उ जल् ल्याई नुहाई दिई।।
फ्याँक्का कामरु त्यो समुद्रजलमा जस्ले बगोस् यो भनी।
त्यो जन् मुक्त हवस् भनेर रघुनाथको यो हुकुम् भो पनी।।८१।।

बाँध्या सेतु छपन्न कोस पहिले दिन् दोसरा दिन् असी।
कोस् चौरासि सक्या तृतीय दिनमा कम्मर् सबैले कसी।।
कोस् अट्ठासि सक्या चतुर्थ दिनमा बाँकी बयानब्य कोस्।
पाँचौं दीन महौं सक्या नजर भो निस्केन एक् काँहि दोष्।।८२।।

तेही मार्ग गरेर फौज् सब तयो ढाक्यो त्रिकुट् पर्वतै।
टापू ढाकि दियो रहेन बिचमा खाली भन्याको कतै।
भाईलाइ चढाइ अङ्गद महौं आफू हनूमान् महौं।
चढ्नू भो रघुनाथ् र जानु पनि भो थीयो जगा उच् जहाँ।।८३।।

ताहीं गै कन त्यो विचित्र नगरी लङ्कै नजर् भो जसै।
त्यो रावण् पनि कौसिमा गइ तमास् हेथ्यो नजर् भो तसै।।
यै बिच्मा शुकलाइ छोडि दिनु भो दौडेर त्यो शुक् गयो।
रावण् सीत तुरुन्त गै कन सबै विस्तार गर्दो भयो।।८४।।

ऐल्हे हे महराज् गयाँ हजुरको हुकुम् हुनाले तहाँ।
बाँध्या वानरले पर्याँ सकसमा आऊँ कसोरी यहाँ॥
ऐल्हे पो रघुनाथका हुकुमले छोडी दिया जा भनी।
बाँच्या बल्ल भनेर हर्ष सित खुप् दौडेर आयाँ पनी॥८५॥

आयो फौज् रघुनाथको अति तुलो याहीं समुद्रै तरी।
जीती सकनु कठिन् हुन्या छ बलले ऐल्हे लडाई गरी॥
सीताजी लागि रामका शरणमा की आज पर्नु हवस्।
लड्ने मन् छ भन्या तुरुन्त अब लौ सङ्ग्राम गर्नु हवस्॥८६॥

राम्को एक समचार म भन्दछु हरिस् सीता कउन् मत् लिई।
सङ्ग्राम् गर्न अगाडि सर् बखत भो साम्ने मुहुँडा दिई॥
भोली ध्वस्त गराउँछु अघि खबर् दीयाँ उचित् हो भनी।
हाँकी भन्छु तँलाइ छोडिन यसै मैले न मारी पनी॥८७॥

रावण्लाइ सुनाउनु यति थियो हे शुक् सुनाई दियास्।
तैं जान्छस् त पठाउँ को अरु तहाँ तैंले मनैमा लियास्॥
यस्तो श्रीरघुनाथको हुकुम भो भन्नू समाचार भनी।
साँचो बिन्ति गरी सक्याँ उ समचार मैले हजुर्मा पनी॥८८॥

मेरो बुद्धि म बिन्ति गर्छु अहिले राम् हुन् जगत्का पती।
जीती सक्नु कदापि छैन अरुले क्या भो हजुको मती।।
सीता आज लगेर सुम्पनु हवस् राम्का चरणमा परी।
बाँच्न्या येति उपाय देख्छु नहिं ता आयो मरणको घरी।।८९।।

यो बिन्ती शुकले गर्यो र सुनि खुप् रावण् रिसायो तहाँ।
लाग्यो भन्न मलाइ पाजि शुक यो अर्ती दिन्या भो यहाँ।।
औरै कोहि भया त निश्चय यहीं मारी दिन्या पो थियाँ।
यस्का गुण् अधिका थिया र गुणले बाँचिस् बिदा जा दियोँ।।९०।।

रावण्ले शुकलाइ जा भनि तहाँ बीदा जसै ता दियो।
त्यो शुक ब्राह्मण हो अघी पछि सराप् पर्दा तहाँ त्यो थियो।।
राक्षस् हूनु सराप् पनी तहिं छुट्यो बीदा तुरुन्तै भयो।
रावण् देखि बिदा भयो र पछि ता शुक ब्राह्मणै भै गयो।।९१।।

ब्राह्मण् हुन् घरमा थिया शुक ऋषी एक् दिन् अगस्ती गया।
भोजन् दिन्छु अगस्तिलाइ म भनी निम्ता ति गर्दा भया।।
स्नान्पानी गरि आउँछु तब भनी हींङ्या अगस्ती जसै।
आयो राक्षस वज्रदंष्ट्र रिसले पायो र अन्तर् तसै।।९२।।

जस्तो रूप् छ अगस्तिको उहि स्वरूप् धार्यो र बोल्यो पनी।

मासू खान मलाइ देउ तिमिले इच्छा छ मेरो भनी।।

यस्तो छल् पहिले गर्यो र पछि फेर खान्या बखत्मा पनी।

मासू मानिसको लगी मिसि दियो ठिक् शुक् कि पत्नी बनी।।९३।।

भाग् देख्ता ति अगस्तिका रिस उठ्यो दीया सरापै पनी।

मासू मानिसको दिइस् तँ त भयास् राक्षस् अवश्यै भनी।।

शुक्के बिन्ति गर्या खबर् हुन गयो यो छल् पर्याको जसै।

चाँडै छुट्टि हुन्या अगस्ति ऋषिले वेला बताया तसै।।९४।।

हे शुक् राम् अवतार् हुन्या छ बस लौ रावण् कहाँ गै तहीं।

राम्को दर्शन पाउला तहीं सराप छुट्ला न जाऊ कहीं।।

यस्तो अर्ति अगस्तिको सुनि उसै माफिक् गर्याका थिया।

राम्का दर्शनले सराप छुटि गयो फेर वृत्ति आफ्नै लिया।।९५।।

रावण्की महतारिको पनि पिता हूँ हित् म भन्छू भनी।

रावण्का नजिकै गई कन भन्यो हित् माल्यवान्ले पनी।।

राम् नारायण हुन् सिता पनि उनै लक्ष्मी पनी ज्ञानले।

सीता सुम्पिदि हाल राख मनमा पूजा गरी ध्यानले।।९६।।

उल्का हुन्छ अनेक् अनेक् सहरमा उत्सव् भन्याको रती।

काँहीं छैन बताउँ यो म महाराज् याहाँ हजुर्मा कती।।

तस्मात् बिन्ति छ यो बहुत् हजुरमा हित् जानि लीनू हवस्।

सीतानाथ् कन ईश्वरै बुझि सिता सुम्पेर दीनू हवस्।।९७।।

यो बिन्ती सुनि माल्यवान् सित बहुत् रावण् रिसायो तहाँ।

लाग्यो भन्न रिसाइ आज तिमि क्या बोल्छौ बुढा भै यहाँ।।

क्याले राम् परमेश्वरै भनि भन्यौ मानिस् त हुन् ती पनी।

लिन्छन् वानरको सहाय कसरी जानू त ईश्वर् भनी।।९८।।

तिम्ना बात् सुनि चित्त पोल्छ तिमि ता जाऊ घरैमा भनी।

मन्त्रीवर्ग लगाइ साथ घरमा जल्दी पठायो पनी।।

रावण् उच्च अटालिमा बसि कती आया बडा विर् भनी।

हेदै लड्न खतम् गरी कन हुकुम् दिन्थ्यो लडुन् विर् भनी।।९९।।

देख्नू भो रघुनाथले र तहिं बाण् छोडी दिनू भो जसै।

तेस् बाण्ले दस छत्र दस् मुकुट सब् काटी खसाल्यो तसै।।

आफना छत्र र दस् मुकुट् जब गिर्या लाज् मानि रावण् पनी।

ओल्यो जल्दि अटालि देखि र गयो हान्नन् इ फेरी भनी।।१००।।

दर्बार भित्र पसी हुकुम् पनि दियो लौ लड्न जाऊ भनी।
निस्क्या लड्न भनी प्रहस्तहरु विर् छोपेर भूमी पनी।।
राँगा उँट् गदहा र सिंहहरुमा विर् विर् सवारी भया।
नाना शस्त्र र अस्त्र ली कन अनेक् विर् लड्न जल्दी गया।।१०१।।

चाढोका तिर बाट निस्किए कन फौज साम्ने भयेथ्यो जसै।
वानर्ले नजिकै गई कन जगा घेरी लिया सब् तसै।।
रावणको सब फौज निस्कन तहाँ पायेन ठाउँ पनी।
गर्जन्छन् सब वीर वानरहरु राम्चन्द्र जित्छन् भनी।।१०२।।

यस्तै रित् सित घेरि हान्न पनि सब् लाग्या ति वानर्हरु।
राक्षस्को पनि फौज हटेन डरले प्राण त्यज्न् लाग्यो बरु।।
सङ्ग्राम् यस् रितले जसै हुन गयो ताहाँ ति वानर् भन्या।
श्रीराम्को करुणाकटाक्ष हुन गो अत्यन्त योद्धा बन्या।।१०३।।

राक्षस् तर्फ भन्या घट्यो बल सबै ठूला ठुला विर् मर्या।
मार्या वानरले ति राक्षस सबै चौथाइ बाँकी गर्या।।
आफ्नू फौज सब नष्ट देखि कन विर् साहै लडाकी सुरो।
आयो इन्द्रजितै म लड्दछु भनी सर्वास्त्रमाको पुरो।।१०४।।

वानर्का सब फौजलाइ हतियार् छाडेर मर्दन् गर्यो।
श्रीराम्ले पनि ब्रह्मपाश् अति दुलो जान्ने र मान्ने पर्यो।।
एक् छिन् चप् रहनू भयो र रघुनाथ् फेरी तयारी भई।
ऐले मार्दछु मेघनाद् कन भनी साम्ने उसैका गई।।१०५।।

माग्रू भो धनु देउ लक्ष्मण भनी श्रीरामजीले जसै।
मार्छन् की भनि मेघनाद डरले फर्केर भाग्यो तसै।।
भाग्दामा प्रभुजी मुसुक्क मनले हाँसेर भन्छन् अनी।
यो बच्चा पनि जोरि खोज्न् म कनै चाहन्छ कच्चा भनी।।१०६।।

पृथिवितल गिर्याका विर् बचाऊनलाई।
हुकुम प्रभुजिको भो विर् हनूमानलाई।।
ढिल न गर हनूमन् क्षीर सागर् छ जाऊ।
तहिं छ अगम पर्वत् द्रोण लीयेर आऊ।।१०७।।

बखति तहिं छ तेही ख्वाइ यो फौज् बचाऊ।
यति गरि शुभ कीर्ति दस् दिशामा नचाऊ।।
हुकुम सुनी तुरुन्तै द्रोण लीयेर आया।
पृथिवि तल गिर्याका वीरलाई बचाया।।१०८।।

यति गरि हनुमान्ले कीर्तिले लोक छाया।
फिरि लागि उहि पर्वत् द्रोण राखेर आया।।
जब त बखति पाई होस भो वानरैका।
तब त भइ खुसालु नाचन लाग्या सबै ता।।१०९।।

लाग्यो वानरसैन्य गर्जन यसै बिच्मा र रावण् तहाँ।
लाग्यो भन्न मलाइ मारन बलवान् यो शत्रु आयो यहाँ।।
जाऊ लौ अतिकाय विह्रु तहाँ खुप् लडन कम्मर् कस्या।
मान्त्र्या छू तिमिलाइ निश्चय न गै यार्हीं घरैमा बस्या।।११०।।

हूकुम् यो अतिकाय वीरहरुले सून्या र कम्मर् कसी।
पौंच्या वानर सैन्य मारन हतियार् छोड्या अगाडी बसी।।
वानर्ले पनि वृक्ष पर्वत मुठी दाहा नखैले गरी।
रावण्का बलको विनाश् गरि दिया ताहाँ अगाडी सरी।।१११।।

मान्नु भो रघुनाथले कति तहाँ सुग्रीवजीले कती।
अङ्गद् श्रीहनुमान लक्ष्मण इनै विर्ले गिराया कती।।
श्रीराम्को करुणाकटाक्ष हुन गै वानर् बलीया भया।
राक्षस्मा करुणा भयेन र तहाँ राक्षस् मरी गै गया।।११२।।

सर्वेश्वर् सर्वरूपी प्रभु कन यसरी लड्न पो कयान पथ्यो।
वाग्बाण् एक् छोडि दीया पनि त ति रिपुको नाश् उसैले त गथ्यो।।
मायाले सच्चिदात्मा नर भइ नरका शुद्ध लीलादि गर्छन्।
जुन् लीलाले त पापी अधम पतितका पाप सन्ताप हर्छन्।।११३।।

रावणले अतिकाय वीरहरुका फौज् मारियाको जसै।
सून्यो दुःख पर्यो र पूर्ण रिसले खुप् लड्न आँट्यो तसै।।
सुन्दर् एक् रथमा चढ्यो र हतियार् शस्त्रास्त्र सब् थोक् लिई।
लङ्कारक्षण गर्नु इन्द्रजितले भन्न्या हुकुम् यो दिई।।११४।।

केही फौज् पनि साथमा लिइ गयो श्रीरामजी छन् जहाँ।
रोक्या वानरसैन्यले र रिसले मार्यो अनेक् विर् तहाँ।।
सुग्रीवादि बडा बडा जति थिया विर् विर् तिनैले पनी।
जीती सक्नु भयेन सब् कन जित्यो पार्यो जमिन्मा पनी।।११५।।

देख्यो विभीषणजिलाइ गदा लियाका।
श्रीरामका चरणमा दृढ मन् दियाका।।
झन् मुख्य शत्रु त यहीं छ भनेर ठान्यो।
साहै रिसाइ कन शक्ति उठाइ हान्यो।।११६।।

आयो शक्ति तहाँ विभीषणजिको प्राण् खँचन्या सुर् गरी।
लक्ष्मणले तहिं झट् बचाउनु भयो आफू अगाडी सरी।।
शक्ती लक्ष्मणलाइ बज्रन गयो लक्ष्मण्जि मूर्छा पर्या।
मूर्छा पर्नु कहाँ थियो प्रभुजिले चेष्टा नरैको गर्या।।११७।।

लक्ष्मणलाइ उठाउना कन तहाँ दौडेर रावण् गयो।
सक्थ्यो रावणले उठाउन कहाँ आश्चर्य मान्दो भयो।।
लक्ष्मणलाइ उठाउन्या बखतमा देख्या उठ्यो रिस् पनी।
यै बिच्मा हनुमान् गया नजिकमा रावण् गिराऊँ भनी।।११८।।

हान्या वज्र समानको र मुठिले बज्रयो मुठी त्यो जसै।
रावण् हो बलवान् तथापि रगतै छाडै गियो पो तसै।।
लक्ष्मण् श्रीहनुमान देखि खुसि भै साहै हलूका भया।
लक्ष्मणलाइ उठाइ जल्दि हनुमान् राम्चन्द्रजी थ्यै गया।।११९।।

लक्ष्मण् नारायणै हुन् भनि बुझि डर भै शक्तिले छाडि दीयो।
रावण् मूर्छा पर्याको पनि उठि उ बखत् फेर् धनुर्बाण लीयो।।
सीतानाथ् श्रीजगन्नाथ् प्रभु पनि हनुमान् वीरका पीठ माहाँ।
चढ्नु भो लड्नु मन्सुब् गरिकन लिनु भो फेर् धनुर्बाण ताहाँ।।१२०।।

टङ्कार् खुप् धनुको गरी हुकुम भो उम्केर जालास् कहाँ।
तेरा बन्धु निभाइ यो रण महॉ माछूँ तँलाई यहाँ।।
रावणले इ वचन् सुन्यो र बिजवाफ् भै रिस् मनैमा लियो।
हान्यो श्रीहनुमानलाइ शरले घाऊ लगाई दियो।।१२१।।

घाऊ श्रीहनुमानका शरिमा देख्नु भयेथ्यो जसै।
साहै रिस् उठि काल रुद्र सरिका ठाकुर हुनु भो तसै।।
घोडा रथ ध्वज सूत शस्त्र धनु सब् छत्रै पताकै पनी।
काटी रावणलाइ हान्नु पनि भो मूर्छा परोस् यो भनी।।१२२।।

लाग्यो बाण् रघुनाथको र तहिं त्यो मूर्छा तुरुन्तै पर्यो।
हातैमा धनु थाम्न शक्ति न हुँदा हात् देखि भैमा झर्यो।।
यै बिच्मा सिरको किरीट शरले काटी खसाली दिया।
रावणका सब सेखि सान् प्रभुजिले खँचेर ताहीं लिया।।१२३।।

बाधा रावणलाइ खुप् सित भयो बीदा प्रभूले पनी।
ऐल्हे जा घरमा भनी दिनु भयो भोली लडौंला भनी।।
सेखी सान् रति भर् तहाँ न रहँदा रावण् मर्या झैं भयो।
लाज् मानी कन लड्न शक्ति न हुँदा फर्केर लङ्का गयो।।१२४।।

लक्ष्मण् मूर्छितं ज्ञै भया र रघुनाथ् शोक् गर्न लाग्या हरी।
जस्तो मानिस गर्छ सोहि रितका चेष्टा अनेकै गरी॥
लक्ष्मणलाइ बचाउ फेरि हनुमान् ली आउ औषध् भनी।
हूकुम् यो रघुनाथको तहिं हुँदा दौड्या हनूमान् पनी॥१२५॥

औषध् लीन गया जसै त हनुमान् चाल् पाइ रावण् पनी।
रात्रीमा उठि कालनेमि सित गो क्यै विघ्न पारुँ भनी॥
राजा रावणलाइ रात्रि बिचमा देख्यो अकस्मात् जसै।
सम्मान् खुप् गरि ताहिं हाजिर रह्यो त्यो कालनेमी तसै॥१२६॥

मैले क्या गरुँ कीन आउनु भयो यो राति एकै यहाँ।
यो बिन्ती सुनि कालनेमि सित सब् विस्तार् बतायो तहाँ॥
यस्तो भो सुन कालनेमि अहिले लक्ष्मण् गिर्याका थिया।
तिन्लाई पनि फेरु बचाउन ठुलो राम्चन्द्रले सुर् लिया॥१२७॥

औषध् लीन भनेर आज हनुमान् द्रोणाचलैमा गयो।
औषध् ल्याउन विघ्न पार तिमिले लौ जाउ बेला भयो॥
मायाले मुनि वेष् धरेर हनुमान्लाई भुलाऊ गई।
सकन्या छौ तिमिले भुलाउन ठुला योगी सरीका भई॥१२८॥

यस्तो रावणले हुकुम् जब दियो लौ विघ्न गर् जा भनी।
राम् ईश्वर् बुझि कालनेमि विरले क्यै बिनति पार्यो पनी।।
येती हित् बुझि बिनति गर्छु अधिराज् हीतै भन्यो यो भनी।
मेरो बिनती सधाइ बक्सनु हवस् होला तुलो हित् पनी।।१२९।।

ज्यान्को आस् पनि कत्ति छैन अधिराज् दीन्यै छु यो ज्यान् पनी।
जीतीन्या तर छैन जान इ त हुन् चौधै भुवन्का धनी।।
भाई बन्धु मराइ बाँचि कन पो क्या सोख् छ राजा भई।
ईश्वर् हुन् पर रामका शरणमा ऐल्हे तुरुन्तै गई।।१३०।।

सीता सुम्पि दि हाल राज्य पनि यो देऊ विभीषण् गरुन्।
खूसी भै कन आज देखि रघुनाथ् तिम्रा विपत्ती हरुन्।।
जाऊ लौ वनमा र लेउ मनमा आत्मै विचारको मती।
मायाले त भुलाउँछिन् जगत्मा यस्तै छ तिन्को गती।।१३१।।

आत्मा चिन्न अवश्य पर्च महाराज् एकाग्र भै ध्यान् गरी।
आत्मा चिन्न समर्थ होइ न सक्या राम् भज्नु एक् मन् गरी।।
कौस्तुभ् हार किरीट केयुर अनेक् भूषण् शरिर्मा धरी।
आफ्ना यै हृदयारविन्द बिचमा राखेर खुप् ध्यान् गरी।।१३२।।

सीताराम् कन भज्नु पछ अधिराज् राम् हुन् जगत्का पती।
ईश्वर् जानि अवश्य छोड तिमिले यस्तो विरोधको मती।।
येती बिन्ति गरेर चुप् भइ रह्यो त्यो कालनेमी तहाँ।
अम्रित् तुल्य वचन् सुन्यो त पनी त्यो लिन्थ्यो अधम्ले कहाँ।।१३३।।

रावणले त रिसाइ तेस् कन तहाँ झन् मारन मन्सुब् धर्यो।
मान्त्र्यै मन् बुझि कालनेमि विरले फेर बिन्ति ताहाँ गर्यो।।
यस्तो क्यान रिसानि हुन्छ अधिराज् ऐल्हे तहाँ मै गई।
सर्कार्को सब काम बन्दछ भन्या जान्छू तयारी भई।।१३४।।

येती बिन्ति गरेर तेहि बिचमा ऊठेर दौड्यो पनी।
लाग्यो गर्न उपाय फेरि हनुमान् फिर्ने न पाउन् भनी।।
रस्तामा गइ एक् तपोवन असल् तेस्ले तयारी गर्यो।
मायाले फुलका र फल् सहितका वृक्षादिले वन् भर्यो।।१३५।।

एक् आश्रम् पनि कल्पना तहिं गर्यो आफू मुनीश्वर् बनी।
तेसै आश्रममा बस्यो म हनुमान्लाई छल्लूला भनी।।
तेस्का शिष्य अनेक् थिया वरिपरी ताहीं हनूमान् गया।
क्या देख्याँ अघि आश्रमै पनि यहाँ थीयेन भन्दा भया।।१३६।।

कस्को आश्रम हो बुझी जल पिई जाँला म जल्दी भनी।
बुझनै खातिर तेहि आश्रम विषे पाँच्या हनुमान् पनी।।
योगी झैं भइ कालनेमि शिवको पूजा विधान्ले गरी।
कुन् रित्ले हनुमानलाइ ठगुँला भन्त्या इरादा धरी।।१३७।।

थीयो आश्रम भित्र दर्शन गरुँ भन्त्या इरादा धर्या।
योगेश्वर् बुझि भक्ति राखि हनुमान्ज्यूले नमस्कार् गर्या।।
दुत् हूँ श्रीरघुनाथको म हनुमान् भन्छन् मलाई पनी।
औषध् ल्याउनको हुकुम् प्रभुजिको हूँदा म आयौं भनी।।१३८।।

सब् वृत्तान्त गर्या र जल् पिउनको इच्छा बहूतै थियो।
खोज्या जल् हनुमानले र खुसि भै तेस्ले तहाँ जल् दियो।।
आऊ फल् फुल खाउ पीउ हनुमान् ठण्डा छ यो जल् पनी।
साहै हत्पत गर्नु छैन तिमिले कैल्हे म जाँला भनी।।१३९।।

योगी हूँ सब जान्दछू म अहिले राम्ले नजर् खुप् गरी।
लक्ष्मणलाइ बचाइ बक्सनु भयो सम्पूर्ण बाधा हरी।।
वानर्को पनि फौज् खडा सब भयो येती भनेथ्यो जसै।
तिर्खा मेटिइन्त्या न देखि जलले बोल्या हनुमान् तसै।।१४०।।

तिर्खा ज्यादि छ जल् कमी छ यतिले मेट्तेन तिर्खा पनी।

धेरै जल् छ कहाँ बताउनु हवस् वाहाँ म खाँला भनी।।

सून्यो श्रीहनुमानका र इ वचन् क्वै एक् तलाऊ थियो।

त्यो देखाउनलाइ एक अगुवा शिष्यै पठाई दियो।।१४१।।

ऐल्हे जाउ र जल् पियेर हनुमन् फर्केर आऊ यहाँ।

केही मन्त्र म दिन्छु त्यो सुनि गया मिल्ल्या छ औषध् तहाँ।।

सून्या श्रीहनुमानले र इ वचन् बेस् हो हवस् लौ भनी।

पौंच्या जल्दि तलाउमा र हनुमान् विले पिया जल् पनी।।१४२।।

ताहाँ तेहि तलाउ भित्र मकरी क्वै एक् बस्याकी थिई।

खेँची श्रीहनुमानलाइ निलुँला भन्न्या ठुलो सुर् लिई।

च्यापू च्याति पछारि ताहिं मकरीलाई निभाया जसै।

स्त्रीको सुन्दर रूप् बन्यो र विनती त्यो गर्न लागी तसै।।१४३।।

स्वर्गेमा म त अप्सरा अघि थियाँ नाम् धान्यमाली थियो।

ब्राह्मणका त सरापले मकरिको रूप् यो बनाई दियो।।

तेसै रूप् कन मारि बक्सनु हुँदा आपत्ति मेरी गई।

जान्छु स्वर्ग विषे म फेरि हनुमन् जस्ता कि तस्ती भई।।१४४।।

अर्को बिनति म गर्छु अर्ति सरिको त्यो हो हजुर्को खुनी।
जस्लाई मुनि भन्नु हुन्छ हनुमन् थीयो कहाँ त्यो मुनी।।
औषध् लीन गयेछ आज हनुमान् लौ विघ्न गर् जा भनी।
रावण्ले उपदेश् दियो र बलवान् त्यो कालनेमी पनी।।१४५।।

विघ्नै गर्न भनेर आइ अहिले त्यो चाल तेस्ले गर्यो।
तेस्लाई तहिं मार औषधि पनी ली जाउ बेला पर्यो।।
यो बिनती गरि इन्द्रका हजुरमा त्यो धान्यमाली गई।
आश्रम्मा हनुमान् फिर्या उहि बखत् केही न जान्च्या भई।।१४६।।

देख्यो श्रीहनुमानलाइ नजिकै आई पुग्याका जसै।
मेरो काम् अब सिद्ध गर्दछु भनी त्यो बोल्न लाग्यो तसै।।
ऐल्हे दिन्छु म सिद्ध मन्त्र हनुमन् यो मन्त्र लेऊ पनी।
देऊ लौ गुरुदक्षिणा पनि तुला मेरा गुरु हौ भनी।।१४७।।

छल्छाम्का इ वचन् सुन्या र हनुमान् विकार् उठ्यो रिस् पनी।
हान्या मुड्कि उठाइ तेहि बीचमा लौ दक्षिणा ले भनी।।
पायो चोट् तहिं मुड्किको र मुनिवेष् तेस्को तुरुन्तै गयो।
जस्तो राक्षसको स्वरुप् अघि थियो सोही स्वरुप्को भयो।।१४८।।

माया राक्षसका अनेक् तरहका त्यो गर्न लाग्यो जसै।
हान्या मुड्कि उठाइ फेरि सिरमा ताहीं मर्यो त्यो तसै॥
येती कर्म गरेर जल्दि हनुमान् द्रोणाचलैमा गया।
पर्वत् बोकि तुरुन्त फर्कि सहजै दाखिल् प्रभू थ्यै भया॥१४९॥

खूसी खुप् रघुनाथ् तहाँ हुनु भयो औषध् सुषेण्ले गर्या।
बाधा लक्ष्मणका सबै जति थिया त्यै औषधीले हर्या॥
रावण् माथि दगा धरेर सहजै लक्ष्मण् उठ्याथ्या जसै।
बाँच्या भाइ दया गर्यो र हनुमन् भन्न्या हुकुम् भो तसै॥१५०॥

सङ्ग्राम्को मतलब् गरेर हनुमान् साम्ने हुनू भो तहाँ।
वानर्को पनि फौज् सबै अघि सर्यो ऊ झन् रहन्थ्यो कहाँ॥
जस्तै सर्प गिराउँछन् गरुडले सोही तमासा गरी।
रावण्लाइ गिराइ बक्सनु हुँदा गीरेर मूर्छा परी॥१५१॥

ऊठी दुःख बहूत पाइ मनले हारी गयाको थियो।
श्रीराम्चन्द्रजिको प्रचण्ड बल सब् बूझी लहइ खुप् लियो॥
बेस् सिंहासनमा बसी सकल विर् राखी सभी खुप् गरी।
लाग्यो भन्न म मर्छु हेर विर हो राम्का अगाडी परी॥१५२॥

राम् नारायण हुन् अवश्य बुझियो चौधै भुवन्का धनी।
मानिस्को अवतार् लिया प्रभुजिले माछन् मलाई पनी।।
मानिस् देखि त मर्न पर्छ मइले ब्रह्माजिको वर् छ यो।
मानिस् भै रघुनाथ् सर्या अघि भन्या काल् टार्न सकन्या छ को।।१५३।।

राजा विर् अनरण्य सूर्यकुलमा क्वै एक् महात्मा थिया।
मैले व्यर्थ विरोध् गर्यौ र उ बखत् तिन्ले सराप् पो दिया।।
मेरा वंश महौ अवश्य अवतार् नारायणैले लिनन्।
तेरो राक्षसवंश मारि सहजै तैलाइ मारी दिनन्।।१५४।।

दीया येति सराप् र तेस् बखतमा राजा बिती पो गया।
सोही पूर्ण गराउना कन यहाँ श्रीराम् तयारी भया।।
आया श्रीरघुनाथ् मलाइ अहिले मानै इरादा धरी।
माछन् निश्चय आज मछुँ सहजै राम्का अगाडी परी।।१५५।।

भाई मूर्ख छ कुम्भकर्ण अझ तक् यस्तो पर्यो ता पनी।
सूतेको छ उठाइ ल्याउ अहिले चाँडो हुकुम् भो भनी।।
हूकुम् पाइ बडा बडा विर गया ल्याओँ उठाई भनी।
पौँची जल्दि उठाइ झट्ट हजुरमा ल्याई पुर्याया पनी।।१५६।।

पाऊमा परि कुम्भकर्ण बलावान् साम्ने बसेथ्यो जसै।
रावण्ले पनि दिन् वचन् गरि सबै विस्तार् सुनायो तसै।।
हे भाई सुन कुम्भकर्ण अहिले आपत् मलाई पर्या।
छोरा नाति समेत् बडा विरहरू ऐल्हे बहूतै मर्या।।१५७।।

प्राणको अन्त्य हुन्या बखत् भइ गयो बाँच्न्या उपायै कहू।
राम् शत्रू बलवान् बुझिन्छ तिमि लौ साहै चनाखा रहू।।
गम्भिर् येहि समुद्रमा पनि सहज् साँघू लगाई तर्या।
वानर्का सब फौज् समेत् तरि यहाँ धेर् वीरको नाश् गर्या।।१५८।।

वानर् देख्छु म विर् अनेक् तरहका सूरा लडाकी बडा।
हाम्रा लस्करमा अनेक् विर मर्या वानर् सबै छन् खडा।।
तिन्को नाश् गरि सकनु देखितन यहाँ कौनै उपाई गरी।
नाश् तिन्को तिमिले गराउ अहिले चाँडो अगाडी सरी।।१५९।।

रावण्ले इ वचन् विलाप सरिका बोली सकेथ्यो जसै।
हाँस्यो खुप् सित कुम्भकर्ण र तहाँ बिन्ती गर्यो साफ् तसै।।
मैले क्या गरू बिन्ति आज अधिराज् पैल्हे गर्याथ्याँ पनी।
राम् नारायण हुन् सिता प्रभुजिकी हुन् योगमाया भनी।।१६०।।

मेरो बिन्ति सधेन उस् बखतमा झन् खुप् रिसानी भयो।
तेसैको फल हो अवश्य अधिराज् जो मन्त्रिको ज्यान् गयो।।
एक् दिन् पर्वतका उपर् शिखरमा थीयाँ म रात्री महॉ।
नारद्जी कन मध्य रात्रि बिचमा देख्याँ अकस्मात् तहॉ।।१६१।।

सोध्याँ आउनु भो हजुर् किन यहाँ जानू छ काहाँ भनी।
मेरो बिन्ति सुनेर सब् ति ऋषिले विस्तार् बताया पनी।।
विस्तार् लौ सुन कुम्भकर्ण अहिले जीतेर सब् लोक् लियो।
इन्द्रादीहरुलाइ दुःख तिमिले अत्यन्त साह्रै दियो।।१६२।।

सब् इन्द्रादि ति विष्णुका हजुरमा पौँची शरणमा पर्या।
यस् रावण् कन मारि देउ भगवन् भन्न्या त बिन्ती गर्या।।
ब्रह्माको वरदान् छ मर्नु तइँले मानीस देखी भनी।
मानिस् भै कन मारि बक्सनु हवस् मन्त्र्या छ रावण् पनी।।१६३।।

येती बिन्ति गरेर देवगण सब् पाऊ पर्याथ्या जसै।
सोही रित् सित् मारुँला भनि हुकुम् श्रीविष्णुको भो तसै।।
सोही बात् परिपूर्ण गर्न रघुनाथ् ऐल्हे तयारी भया।
मान्त्र्यैछन् तिमिलाइ निश्चय भनी ऊठेर नारद् गया।।१६४।।

तस्मात् अवश्य रघुनाथ् कन देव जानी।

ई वैरि हुन् भनि यहाँ रति भर् न मानी।।

यो वैरभाव तिमिले अब छोडि देऊ।

भक्ती गरी कन भजन् गरि आज लेऊ।।१६५।।

भक्ती मुख्य छ सर्व साधन महॉ भक्ति छ सब् ज्ञान् दिन्या।

भक्तीले सब मुक्त हुन्छ दुनियाँ यो नित्य जानी लिन्या।।

भक्तीहिन् भइ कर्म गर्दछ भन्या यो निष्फलै हो भनी।

जानी श्रीरघुनाथका चरणमा भक्ती लगाऊ पनी।।१६६।।

हजारन् अवतार छन् प्रभुजिका रामावतार्ले सरी।

आर्को छैन भजन् गर्यो भनि भन्या जस्का भजन्ले गरी।।

जाला दुःख कतै न पाइ सहजै संसारसागर् तरी।

सोही ठाम् पुगि जान्छ पूर्ण रूपले जाहाँ रहन्छन् हरी।।१६७।।

जो रामचन्द्र तिर रात् दिन चित्त धर्छन्।

राम् कै चरित्र पढि खुप् सित मग्न पर्छन्।।

तिन्का ति कर्मवशका सब पाप छुट्छन्।

वैकण्ठका सकल सौख्य तिनै त लुट्छन्।।१६८।।

सून्यो बिनित्ति र कुम्भकर्ण विरको साहै रिसायो पनी।
लाग्यो भन्न तँलाइ डाकिन यहाँ ज्ञान् सुन्न देलास् भनी॥
जस्तो भन्छु म सोहि गर्नु छ भन्या गर् युद्ध साम्ने सरी।
सुत्नाको मतलब छ पो पनि भन्या जा सुत् पलङ्गा परी॥१६९॥

रावणका इ वचन् सुनेर अहिले साहै रिसाया भनी।
क्यै उत्तर न गरी उठी कन गयो खुप् लड्न आँट्यो पनी॥
पर्खाल् नाघि गयो र लड्न कन सुर् बाँधी करायो जसै।
कालै तुल्य बुझेर वानरहरू साहै डराया तसै॥१७०॥

विर् विर् वानरलाइ पक्डि मुखमा हाल्दै र निल्दै गयो।
पवाँख् लागी कन पर्वतै उडि तहाँ आई गया झैं भयो॥
सक्थ्यो कुन् अघि टिकन तेस् बखतमा तेस्का अगाडी परी।
वानर्को सब फौज् तहाँ हटि गयो साहै सकस्मा परी॥१७१॥

दाज्यू भनी तहिं विभीषण भेट्न आया।
पाऊ परी कन बहुत् गरि बिनित्ति लाया॥
कान्छो विभीषण म हूँ करुणा म पाऊँ।
लङ्का महाँ म कन बस्न मिलेन ठाऊँ॥१७२॥

सीता न राख घरमा तिमि सुम्पि देऊ।
राम्चन्द्रलाइ परमेश्वर जानि लेऊ॥
बिन्ती गर्यौं यति र लात् पनि मारि लीया।
निकेर जा भनि मलाइ निकालि दीया॥१७३॥

चार मन्त्रि साथ लिइ निकि म याहिं आयौं।
श्रीरामका शरणमा परि बिन्ति लायौं॥
ठूलो दया गरि लिया प्रभुले मलाई।
आज्काल् खुसी छु रघुनाथ् सित बस्न पाई॥१७४॥

बिन्ती विभीषणजिको जब सूनि लीयो।
भाई चिन्ही कन खुसी भइ काख लीयो॥
भाई चिरञ्जिवि रह्या तिमि दैव जानी।
राम्चन्द्रको गर भजन् अति हर्ष मानी॥१७५॥

खुप् भक्त छन् बुझि लिया तिमि भाइलाई।
भन्थ्या चिन्हेर अघि नारदले मलाई॥
साँचै भयो ति ऋषिले जति हो भन्याको।
प्रत्यक्ष देख्छु तिमि भक्त बडा बन्याको॥१७६॥

भाई विभीषण परै रहु जल्दि जाऊ।
सङ्ग्रामका बखतमा नजिकै न आऊ।।
यस्ता वचन् सुनि बिदा भइ फर्कि आया।
थामी न सक्नु भइ आँसु पनी खसाया।।१७७।।

बीदा भै जब ता विभीषण फिर्या यो फौज् गिरायो भनी।
लाग्यो घुम्न र कुम्भकर्ण विरले धेर फौज् गिराऊँ भनी।।
वानर्को सब फौजलाइ बलले थिचतै र मिचतै गयो।
कुन् सक्थ्यो अघि टिकन तेस् बखतमा खुप् ध्वस्त गर्दो भयो।।१७८।।

मुद्गर हात लियेर येहि रितले त्यो घुम्न लाग्यो जसै।
फौज्को नाश बहुतै गर्यो र रघुनाथ साहै रिसाया तसै।।
वायव्यास्त्र उठाइ मुद्गर समेत हातै खसाल्छु भनी।
हान्या श्रीरघुनाथले र सहजै काटी खसाल्या पनी।।१७९।।

गीर्यो हात् जब कुम्भकर्ण विरको मुद्गर सहित्को तहाँ।
ठूलो शब्द गरेर फेरि रिसले धायो प्रभू छन् जहाँ।।
साल्को वृक्ष उखेलि हान्न भनि त्यो आयो नजिकमा जसै।
तेही हात् पनि काटि बक्सनु भयो वानर् भया खुस् तसै।।१८०।।

हातै गिर्या जब दुवै तब खुप् करायो।
साहै रिसाइ रघुनाथ् तिर दौडि आयो॥
फेर् अर्धचन्द्र सरिका दुइ बाण लीया।
गोडै पनी सहज काटि खसालि दीया॥१८१॥

हात् पाउ केहि न हुँदा अति दुःख पायो।
मुख् बाइ राम् कन निलूँ भनि घस्रि आयो॥
राम्चन्द्रले पनि मुखै भरि बाण हान्या।
त्यो देखि फौजहरुले अति हर्ष मान्या॥१८२॥

यै रित् गरेर अघि बाट थला बसाया।
फेर् हानि ऐन्द्रशरले त सिरै खसाया।
ढोका थुन्यो सहरको सिरले त ताहाँ।
गिंङ्ग उफ्रि गै कन पर्यो र समुद्र माहाँ॥१८३॥

ग्राहादि जन्तु मिचि नाश् बहुतै गरायो।
इन्द्रादि देवगणका पनि ताप् हरायो॥
खुप् पुष्पवृष्टि रघुनाथ उपर् खसाया।
राम्लाइ भेट्न भनि नारद ताहिँ आया॥१८४॥

नारदले स्तुति खुप् गर्या प्रभुजिको नारायणे हुन् भनी।
भोली देखि हुन्या कुरा जति थिया सो सब बताया पनी।।
हे नाथ् विर् यहि कुम्भकर्ण विर हो यो विर् सहज्मा गयो।
खूपै विर् अब इन्द्रजित् छ उसको लौ भोली वेला भयो।।१८५।।

भोली मर्दछ इन्द्रजित् पनि यहाँ लक्ष्मण् जिका हात् परी।
आफैं मारु हुन्या छ रावण भन्या पर्सी लडाई गरी।।
देख्यै छन् मुनिदेवसिद्धगणले त्यो सब तमासा भनी।
नारद् ताहिँ बिदा भई गइ तया त्यो ब्रह्मलोकमा पनी।।१८६।।

रावणले पनि कुम्भकर्ण त मर्यो भन्न्या सुनेथ्यो जसै।
साहै दुःख परी विलाप पनि गरी मूर्छा पर्यो खुप् तसै।।
रावणलाइ बुझाउन कन अघी त्यो इन्द्रजित् विर् सर्यो।
जल्दी बिन्ति गर्यो खडै छु म छँदै कुन् ताप हजुर्मा पर्यो।।१८७।।

शत्रूको भय आज कत्ति न रहोस् ई शत्रु मै मारुँला।
सब शत्रूहरु मारि ताप हजुरको चाँडै सहज् टारुँला।।
होम् गर्छु म निकुम्भिला स्थल महाँ ऐल्हे तुरुन्तै गई।
होम् सम्पूर्ण गर्या मलाइ अहिले अग्नी प्रसन्नै भई।।१८८।।

दीन्याछन् हतियार् तिनै लिइ गई सङ्ग्राम गर्छु जसै।
कुन् साम्ने भइ टिक्छ तेस् बखतमा सब् ध्वस्त हुन्छन् तसै।।
येती बिन्ति गर्यो र होम् गरुँ भनी ऊठेर जल्दी गयो।
भक्ती राखि निकुम्भिला स्थल महाँ होम् गर्न लाग्दो भयो।।१८९।।

सून्या त्यो समचार विभीषणजिले होम् गर्न लाग्यो भनी।
सो विस्तार् रघुनाथका हजुरमा गै बिन्ति पार्या पनी।।
ऐल्हे हे रघुनाथ इन्द्रजितले होम् गर्न लाग्यो भनी।
सून्याँ यो सुनि बिन्ति गर्न अहिले आयाँ हजुर्मा पनी।।१९०।।

होम्को विघ्न त गर्नु पर्छ अधिराज् होम् सिद्ध पार्यो भन्या।
राक्षसगण् जिति सकनु छैन कहिले ई सब् अजेयै बन्या।।
लक्ष्मणलाइ मलाइ बक्सनु हवस् हूकुम् म जान्छु तहाँ।
माछन् लक्ष्मणले अवश्य अहिले त्यो बाँचन सक्का कहाँ।।१९१।।

येती बिन्ति सुनी हुकुम् हुन गयो मै जान्छु माछुँ भनी।
फेरी बिन्ति विभीषणै सरि गर्या यस्तो छ यो विर् भनी।।
खाँदै कत्ति न खाइ कत्ति न सुती रात् दिन् नियम् खुप् गरी।
जस्को बर्त छ बाह्र वर्ष उ पुरुष् तेरा अगाडी सरी।।१९२।।

तेरो प्राण लिन्याछ यो छ वरदान् यस्तो हुनाले गरी।
मारी सक्नु कदापि छैन अहिले कोही अगाडी सरी।।
रात् दिन् कत्ति नखाइ कत्ति न सुती तेस्तो रह्याका यहाँ।
लक्ष्मण् छन् अब लौ हुकुम् दिनु हवस् तेस्लाइ मारुन् तहाँ।।१९३।।

ईश्वर् तिमी हौ रघुनाथ् इ भाई।
लक्ष्मण् त शेष् हुन् करुणा जनाई।।
भूभार हर्ना कन जन्म लीयौ।
यो रूप् भजन् गर्न बनाइ दीयौ।।१९४।।

साँचो बिनित् गर्यो म जान्दछु सबै यो विर् छ यस्तो भनी।
हिंङ्दै देखि न खाइ कत्ति न सुती लक्ष्मण् रह्याका पनी।।
जानीजानि म चुप् रह्याँ किन भन्या लाग्न्यै छ यो काम् पनी।
उत्तर् येति तहाँ विभीषणजिका साम्ने हुकुम् भो पनी।।१९५।।

लक्ष्मण्लाइ पनी हुकुम् तहिं भयो भाई तयारी भया।
केही फौज् पनि साथमा लिइ तहाँ ऐल्हे तुरुन्तै गया।।
चाँडै प्राण् लिइ हाल इन्द्रजितको जान्छन् विभीषण् पनी।
सब्को छिद्र बताउनन् बखतमा यस्तो छ याहाँ भनी।।१९६।।

हूकुम् यो रघुनाथको सुनि धनू लीई तयारी भया।
राम्का पाउ समाइ लक्ष्मण तहाँ क्ये बोल्न लागी गया।।
मेरा बाण् अब इन्द्रजित विरका प्राणलाइ जल्दी हरी।
पाताल् भोगवती महॉ पुगि तहाँ निर्मल् हुनन् स्नान् गरी।।१९७।।
येती बिन्ति गरी घुमी वरिपरी लक्ष्मण् चरण्मा पर्या।
बीदा भै रघुनाथका हुकुमले साइत् तुरुन्तै गर्या।।
केही फौज् लिइ जाम्बवान् र हनुमान् अङ्गद् इ साथ्मा गया।
पौंच्या जल्दि र इन्द्रजीत विरका फौज्लाइ देख्ता भया।।१९८।।

हूकुम् सिरोपर धरी कन जल्दि पौंची।
लक्ष्मण् अघी जब सर्या धनुलाइ खँची।।
लस्कर्हरू पनि अगाडि सरेर धाया।
ताहाँ विभीषण अघी सरि बिन्ति लाया।।१९९।।

कालो मण्डल देखिइन्छ अघि जो त्यो फौज हो वीरको।
टुक् टुक् पारि गिराइ बक्सनु हवस् सब् वीरका सिरको।।
ऐल्हे जल्दि न हानि बक्सनु भया होम् सिद्ध गत्र्या छ यो।।
होम्को सिद्ध गर्यो भन्या हुँदि कसै जीती न सकनू छ यो।।२००।।

तेस् फौज् लाइ गिराइ बक्सनु भया त्यो इन्द्रजित् विर् पनी।
होम् छोडी कन लड्ण आउँछ यहाँ त्यो फौज् गिरायो भनी।।
येही युक्ति तहाँ विभीषणजिले बिन्ती गर्याथ्या जसै।
लक्ष्मणले पनि सैन्य माथि शरको वृष्टी गराया तसै।।२०१।।

वानर्ले पनि वृक्ष पर्वत शिला फौज् माथि फेंक्या जसै।
राक्षस्को पनि फौज् अघी सरि सरी खुप् लड्ण लाग्यो तसै।।
लक्ष्मणले शरले अनेक् तरहले मार्या र नास्यो भनी।
साहै क्रोध गरेर इन्द्रजित् विर् होम् छोडि आयो पनी।।२०२।।

पक्का बेस् रथमा चढी धनु लिइ साम्ने अगाडी सरी।
लाग्यो लक्ष्मणलाइ भन्न अब हेर् मेरा अगाडी परी।।
आँटिस् मर्न भन्यो र ताहिं नजिकै थीया विभीषण् पनी।
तिन्लाई पनि खुप् भन्यो तँ कुलको शत्रू अधम् होस् भनी।।२०३।।

येती भन्यो र रिसले रथमा बस्याको।
सब्लाइ जित्न भनि कम्मर खुप् कस्याको।।
केही न टेरि अरु वानरलाइ हेला।
साहै गराइ कन भन्छ परे इ फेला।।२०४।।

प्राण् बाण हानि सबको म हरेर लिन्छू।
तिम्रो शरिर् पृथिविमा म गिराइ दिन्छू।।
यस्ता वचन् सुनि ति लक्ष्मणजी रिसाया।
हान्या र बाण् तहिं तुरुन्त थला बसाया।।२०५।।

मूर्छा पर्यो दुइ घरी र जुरुक्क ऊठ्यो।
लाल् लाल् नजर् गरि रिसाइ अगाडि छूट्यो।।
मेरो पराक्रम रती न बुझेर पैल्हे।
हानिस् पराक्रम तँ लौ बुझिले न ऐल्हे।।२०६।।

येती भन्यो र मनले अति वीर मानी।
लक्ष्मणजिलाइ तहिं सात् शर जल्दि हानी।।
दस् बाणले त हनुमान् विरलाइ हान्यो।
झन् मुख्य शत्रु त विभीषणलाइ मान्यो।।२०७।।

हान्यो फेर् सय शर् विभीषण उपर् येती गरेथ्यो जसै।
हान्या लक्ष्मणले कवच् शरिरको काटी दिया पो तसै।।
हज्जार शर् कन हानि लक्ष्मणजिका गाथका कवच्को पनी।
टुक् पारेर गिराउँदो तहिं भयो मेरो गिरायो भनी।।२०८।।

लक्ष्मणले पनि फेरि पाँच शरले घोडा र रथ सुत् धनू।
काटी बक्सनु भो उसै बखतमा आर्को उठायो धनू।।
फेर् तेसै धनुलाइ काटि दिनु भो तिन बाणले फेर् धनू।
लीयो लक्ष्मणलाइ धेर शरले हान्यो छिटो क्या भनू।।२०९।।

बाणैले गरि सब् भर्यो दस दिशा वानर् सकस्मा पर्या।
लक्ष्मणले पनि इन्द्रजीत विरको प्राण् लीन मन्सुब् धर्या।।
जुन् इन्द्रास्त्र थियो उही धनु महॉ लाई अगाडी सर्या।
चिन्तन् श्रीरघुनाथको गरि तहाँ जल्दी प्रतिज्ञा गर्या।।२१०।।

धर्मात्मा यदि सत्य दाशरथि छन् हुन् नाथ् जगत्का धनी।
साँचै ता अब इन्द्रजित् यहिं मरोस् येसै शरैले भनी।।
छोड्या बाण र इन्द्रजीत विरको सीरै खसाया जसै।
इन्द्रादीहरु पुष्पवृष्टि खुसि भै खुप् गर्न लाग्या तसै।।२११।।

हर्षैले नगरा बज्या पृथिविको जुन् भारि हो त्यो गयो।
हर्षैले जयशब्दको ध्वनि पनी ताहाँ बहूतै भयो।।
लक्ष्मणले पनि शङ्कको ध्वनि र खुप् टङ्कार् धनूको गर्या।
वानर्ले बहुतै गर्या स्तुति तहाँ आनन्दमा सब् पर्या।।२१२।।

लक्ष्मणजी सब फौज लियेर रघुनाथज्यूका हजुर्मा गया।
पाऊमा परि दण्डवत् गरि तहाँ सब् बिनती गर्दा भया।।
खूसी खुप् हुनु भो सुनेर रघुनाथ् हूकुम् भयो बेस् गर्यो।
मार्यो इन्द्रजितै त आज तिमिले सब् शत्रुको मुल् हर्यो।।२१३।।

मेरो शत्रु अवश्य छैन अब विर् जुन् वीर हो सो गयो।
यस् रावण् कन मारनलाइ सजिलो यै वीर जाँदा भयो।।
ऐल्हे युद्ध हुँदा म माछुँ सहजै भन्न्या हुकुम् यो भयो।
रावण् विर् पनि सब् सुन्यो र समचार् मूर्छा परी गैगयो।।२१४।।

मूर्छा देखि उठी विलाप अति गरी फौज लड्न पेल्यो पनी।
हात्मा एक तरवार लियेर रिसले सीता म काट्छु भनी।।
दौड्यो त्यो र सुपाश्र्व मन्त्रि नजिकै थीयो अगाडी सर्यो।
स्त्रीघात् गर्नु अवश्य छैन महाराज् यो जल्दि बिनती गर्यो।।२१५।।

सूपाश्र्वको बिनति सुन्यो र ताहाँ।
फक्यो फरकै दरबार माहाँ।।
शोक्रे बहुत् मूर्ख समान भै गो।
फेरी सभा गछुँ भनेर गै गो।।२१६।।

सब् मन्त्रिले सँग बसेर विचार गर्दा।
हीतै हुन्था ठहरियो र अगाडि सर्दा।
जो बाँकि राक्षस थिया सब साथ लीयो।
खुप् लडनलाइ रघुनाथ् तिर चित्त दीयो।।२१७।।

त्यो अग्निमा सहल झैं जब पर्न आयो।
सक्थ्यो कहाँ अधिक ठक्कर फेरि पायो।।
धेर् विर् मर्या हृदयमा पनि बाण लाग्यो।
टिक्नै तहाँ न सकि जल्दि फिरेर भाग्यो।।२१८।।

सम्झ्यो गुरु कन विपत्ति पर्यो र ताहाँ।
चाँडै गुरु सित गई सिर पाउ माहाँ।।
राखी गर्यो विनति दुःख बहूत पायाँ।
यै दुःखको विनति गर्न त आज आयाँ।।२१९।।

हे नाथ् हजुर् गुरु भई पनि दुःख पत्र्या।
क्या भो मलाइ कसरी अब चित्त धत्र्या।।
यस् रामले सकल बन्धु र पुत्र मार्यो।
सूरा अनेक् विरहरू पनि छुट्टि पार्यो।।२२०।।

रावणको विनती सुन्या र गुरुले पायेछ आपत् भनी।
गर्ना सम्म गरोस् भनेर उपदेश् दीया गुरुले पनी।।
हे रावण् सुन मन्त्र दिन्छु अब गै होम् गर्नु खुप् ध्यान् धरी।
होम् सम्पूर्ण गर्यो भन्या त हतियार् मिल्लन् तिनैले गरी।।२२१।।

जिल्या छौ सब वीरलाइ भनि यो आज्ञा गुरुको जसै।
पायेथ्यो खुसि भै उठी घर गई होम् गर्न आँट्यो तसै।।
पाताल् तुल्य गुफा खनी तहीं बस्यो होम् गर्नलाई पनी।
ढोका बन्द गर्यो सबै सहरको कोही न आउन् भनी।।२२२।।

लूक्यो रावण येहि रित्र सित र खुप् होम् गर्न लाग्यो तहाँ।
लूक्यो रावण ता पनी तर धुवाँ लूकी रहन्थ्यो कहाँ।।
देख्या तेहि धुवाँ विभीषणजिले होम् गर्न लाग्यो भनी।
पायाँ भेद् भनि रामका हजुरमा गै बिनित्ति पार्या पनी।।२२३।।

लाग्यो रावण होम गर्न महाराज् होम् सिद्ध पार्यो भन्या।
साँचो बिनित्ति म गर्दछु हजुरमा ई सब् अजेयै बन्या।।
हूकुम् वानरलाइ बक्सनु हवस् विर् विर् अगाडी सरी।
जल्दी गै कन यज्ञ नाश् गरि दिउन् हूकुम् सिरोपर् धरी।।२२४।।

बिन्ती येति गर्या विभीषणजिले हूकुम् प्रभूको भयो।
अङ्गद विर् हनुमान् दुवै इ खटिया दस् कोटिको फौज् गयो।।
पर्खाल् नाघि गया र तेस् सहरमा दर्बार् पुग्याथ्या जसै।
चौकी रावणका थिया जति तहाँ तिन्लाइ मार्या तसै।।२२५।।

रानी हुन् सरमा विभीषणजिकी लङ्कै सहर्मा थिइन्।
रावण् लूकि रहेछ ताहिं छ भनी तिन्ले इसारा दिइन्।।
गूफाका मुखमा त पत्थर तुलो लायेर पक्का गरी।
होम् गथ्यो तहिं भित्र रावण उही पौंच्या तुलो वेग् गरी।।२२६।।

त्यो पत्थर् कन लात्ति अङ्गदजिले दीया धुलै भै खस्यो।
होम्को विघ्न गराउना कन तहाँ क्यै फौज भीत्रै पस्यो।।
रावण् येति हुँदा पनी दृढ भई ध्यान् गर्न लाग्यो जसै।
विर् विर् वानरले अनेक् तरहले त्यो यज्ञ नास्या तसै।।२२७।।

रावण्ले तहिं होम गर्न भनि एक् सूरो लियाको पनी।
खोस्या श्रीहनुमानले र रिसले हान्या उठोस् यो भनी।
ध्यानैमा दृढ मन् गरी अचल भै रावण् बसेथ्यो जसै।
ल्याया अङ्गदले त खँचि नजिकै मन्दोदरी पो तसै।।२२८।।

ती मन्दोदरिलाइ रावण नजिक् पौंचाइ हुर्मत् लिया।
चोलो खोलि अफालि फेरि कटिको सारी खसाली दिया।।
लायाका गहना समेत् शरिरका वस्त्रै अफाल्या जसै।
रुँदै रावणका नजीक रहँदी बिन्ती गरिन् यो तसै।।२२९।।

हे नाथ् आज कता गयो हजुरको लज्जा अनाथ् क्या गरुँ।
पत्नीका इ विलाप् सुनी जिउनु धिक् मर्नु निको हो बरु।।
येती बिन्ति गरिन् र पुत्र कन खुप् संझेर लागिन् रुनै।
आर्को कोहि थियेन ताहिं तिनका साहाय हून्या कुनै।।२३०।।

भर्ताले पनि बाँचुला भनि यहाँ लज्जै समेत् त्याग् गर्या।
तेरो ज्यान् अघि गै गयो गरुँ कसो ऐल्हे विपत्ती पर्या।।
ती मन्दोदरि रानिको अति विलाप् साम्ने सुनेथ्यो जसै।
ऊठ्यो खड्ग लियेर अङ्गदजिका हान्यो कटीमा तसै।।२३१।।

होम्को नाश गराइ अङ्गदहरू दौडेर राम् थ्यै गया।
ती मन्दोदरि रानि रावण इनैका बात् तहाँ खुप् भया।।
लाग्यो रावण भन्न रानि अहिले बाँच्नु असल् हो भनी।
बाँच्चै खातिर ता म चुप् भइ रहाँ येती हुँदामा पनी।।२३२।।

बाँचे देखि त देखिइन्छ सब थोक् यस्तो बुझी ज्ञानले।
यो शोक् दुर् गरि हाल हुन्छ अब क्या यस्ता असत् ध्यानले॥
अज्ञानै छ भुलाउन्या शरिरमा यो देह मै हूँ भनी।
त्यै अज्ञान् बलवान् भयो भनि भन्या फैलिन्छ संसार पनी॥२३३॥

आत्मज्ञान स्वरूप बुझेर मनले अज्ञानको नाश गरी।
स्वस्थै भै रहु शोक् न मान तिमिले क्या हुन्छ यो शोक् गरी॥
हे मन्दोदरि माछु राम् कन सहज् सङ्ग्राम ठूलो गरी।
रामैले यदि मार्दछन् त पनि बेस् जान्या छु संसार तरी॥२३४॥

सङ्ग्राम्मा मरि गै गयाँ पनि भन्या मार्नु र सीता यहाँ।
अग्नीमा तिमिले प्रवेश् तब गरी आया म जान्छु जहाँ॥
रावणका इ वचन् सुनेर अति ताप् मान्दी ति मन्दोदरी।
साँचो बिन्ति म गर्छु आज महाराज् भन्दै अगाडी सरी॥२३५॥

बिन्ती रावण थ्यै गरिन् पनि तहाँ राम् हुन् जगन्नाथ् हरी।
जीती सक्नु कदापि छैन अरुले कस्तै लडाई गरी॥
वैवस्वत् मनुलाइ मत्स्यरूपले जस्ले त रक्षा गर्यो।
फेरी कूर्म भयेर मन्दर पनी जस्ले पिठैमा धर्यो॥२३६॥

प्राण् खँचेर लिया वराहरूपले जस्ले हिरण्याक्षको।
बाँची कोहि फिरेन लड्दछु भनी साम्ने गयाको छ जो।।
ठूलो दैत्य थियो हिरण्यकशिपू मार्या नृसिंहै भई।
राज्यै खँचि लिया छलेर बलिको वामन् स्वरूपले गई।।२३७।।

थीया क्षत्रिय पृथ्विमा परशुराम् भै नाश् सबैको गर्या।
तिम्रो प्राण् लिनलाइ आज पनि नाथ् राम भै अगाडी सर्या।।
सीता हर्नु थियेन हेलन गरी सीताजि हर्नु भयो।
यै काम्ले इ विपत् पर्या हजुरमा ज्यान् इन्द्रजित्को गयो।।२३८।।

सीता सुम्पनु पछ आज अधिराज् राम्चन्द्रजी थ्यै गई।
लङ्कामा पनि राज् विभीषण गरुन् राम्कै पियारा भई।।
सब् छोडी कन आज जाउँ वनमा येती भनीथिन् जसै।
रावण्ले पनि ई वचन् सुनी जवाफ् खुप् दीन लाग्यो तसै।।२३९।।

हे मन्दोदरि इन्द्रजित् पनि मर्यो ठूला ठुला विर् मर्या।
कुम्भैकर्ण मर्यो अनेक् अरु पनी सङ्ग्राममा विर् पर्या।।
येती सम्म भया पछी कसरि फेर् लत्रेर पाऊ परू।
शत्रू थ्यै गइ लत्रि बाँचुन निको प्राण आज जावस् बरू।।२४०।।

विष्णू हुन् रघुनाथ् सिता पनि इनै लक्ष्मी भनी जान्दछु।
जानी जानि सिता हयौं त म उसै क्या आज डर् मान्दछु।।
राम्का हात परी मरुँ भनि त हेर् सीताजिलाई हयौं।
राम्का हात परी मयौं पनी भन्या संसार सहज्मा तयौं।।२४१।।

फेरी तुरुन्त रघुनाथ् सित लड्न जान्छु।
मार्नन् मलाइ रघुनाथ् तब खूसि मान्छु।।
संसारका सकल ताप्हरुलाइ तोडी।
जान्याछु पारि तिमिलाइ त वारि छोडी।।२४२।।

राग्द्वेषका भेल चलछन् भँवरि सरि इ युग् घुम्दछन् बीच माहाँ।
पुत्रादी मत्स्य झैं छन् रिस पनि वडवानल् सरीको छ ताहाँ।।
कामैको जाल् छ ठूलो छ त पनि चलियो तेहि जाल्नाइ फारी।
संसारसार्गर् सहज्मा तरि कन हरि थ्यै बस्न जान्याछु पारी।।२४३।।

मन्दोदरी सित यती भनी लड्नलाई।
कम्मर् कसेर बलियो रथ यक् मगाई।।
रथ्मा चढेर रघुनाथ् सित जान आयो।
राम्चन्द्रको सकल वानरफौज् डरायो।।२४४।।

त्यो रावण् रणभूमिमा जब पुग्यो साम्ने हनूमान् गया।
मूर्छा पारि गिराउँ यस् कन भनी एक् मुड्कि हान्दा भया।।
छातीमा जब मुड्कि बज्रन गयो खुप् वज्र तुल्यै गरी।
घूँडा टेकि गिर्यो पनी दुइ घडी मूर्छा तुरुन्तै परी।।२४५।।

मूर्छा देखि उठ्यो र रावण तहाँ स्याबास् तँ होस् विर् भनी।
तूला विर् हनुमानलाइ बुझि खुप् साह्रै सहायो पनी।।
रावण्ले हनुमानको सहनि खुप् ताहाँ गरेथ्यो जसै।
रावण्का सब सेखि तोड्न हनुमान् विर् बोल्न लाग्या तसै।।२४६।।

हे रावण् किन गर्दछस् सहनि यो धिक्कार म मान्छू बरू।
मेरो मुड्कि पर्या पछी पनि बचिस् बोल्छस् यहाँ क्या गरू।।
एक् चोट हान् तँ पनी मलाइ म पनि फेर हान्छु छाती महौं।
एक् मुड्की अब हानुला तँ न मरी उम्केर जालास् कहाँ।।२४७।।

ई बात् श्रीहनुमानले जब गर्या बेसै भन्यो हो भनी।
एक् चोट श्रीहनुमानका हृदयमा ताकेर हान्यो पनी।।
फेरी श्रीहनुमान् सर्या अघि तहाँ मुड्की उठाई जसै।
रावण् टिक्न सकेन एक् क्षण पनी अन्यत्र भाग्यो तसै।।२४८।।

रावणका सँग चार् जना विर थिया मन्त्री लडाकी पनी।
ई चार् विर् कन चार् जना अघि सरी ऐल्हे निभाऊँ भनी॥
अङ्गद् श्रीहनुमान नील नल ई चार् वीर कूदी गया।
रावणका सँगका ति चार् विर सहजू मारेर फिर्दा भया॥२४९॥

ती चार् जना जब मर्या तब झन् रिसायो।
राम्का उपर् अघि सरी कन बाण् खसायो॥
बाक्का बुँदै सरि ति शर् जब खस्न आया।
खुप् वानरादि विरले पनि दुःख पाया॥२५०॥

यो चाल् वानरको बुझी रघुपती साम्ने अगाडी सरी।
लाग्या लड्न तहाँ अनेक् तरहले त्रैलोक्यका नाथ् हरी॥
त्यो रावण् रथमा थियो रघुपती खाली जमिन्मा थिया।
राम्का खातिर इन्द्रले अति असल् एक् रथ् पठाई दिया॥२५१॥

जल्दी मातलि सारथी रथ लिई राम्का हजुर्मा गया।
हात् जोरी कन रामका हजुरमा क्यै बिन्ति गर्दा भया॥
हे नाथ् रथ् लिइ इन्द्रका हुकुमले आयाँ खडा छू पनी।
यै रथमा चढि बक्सियोस् हजुरले बेस् बिन्ति पायो भनी॥२५२॥

यो बिनती गरि मातली अधि सर्या ख्वामित् सितानाथ् पनी।
तेस् रथ्लाइ परिक्रमा गरि चढ्या चढनै उचित् हो भनी॥
ताहाँ देखि त मच्चियो अधिक झन् सङ्ग्राम् निरन्तर गरी।
जुन् बाण् रावणले त छोड्छ उहि बाण् काट्छन् रमानाथ् हरी॥२५३॥

यस्ता रित् सित शस्त्र अस्त्र सब थोक् काट्या प्रभूले जसै।
रावणले पनि राक्षसास्त्र लिइ खुप् फेरु हान्न लाग्यो तसै॥
रावण् हान्दछ बाण् जती जति तहाँ सब् सर्प रुप् भै खस्या।
हान्या बाण् रघुनाथले पनि र ती बाण् ता गरुड् भै खस्या॥२५४॥

काट्या सर्प पनी सबै गरुडले पक्रेर टुक् टुक् गरी।
तेस् बिच्मा शरवृष्टि खुप् सित गर्यो राम्का अगाडी सरी॥
धक्का केही दियो प्रभू कन तहाँ फेरी गिराऊँ भनी।
हान्यो मातलिलाइ बाण् र पछि फेरु केतू खसाल्यो पनी॥२५५॥

घोडैलाइ पनी अनेक शरले खुप् हान्न लाग्यो जसै।
आश्रयै भइ देवपीतृऋषिगण् खेद् मान्न लाग्या तसै॥
लीलाले रघुनाथ् पनी जब तहाँ दुःखी सरीका भया।
वानको सब फौज् विभीषण समेत् साहै डराई गया॥२५६॥

बिस् बाहू दस सिर् भयङ्कर स्वरुप् मैनाक् सरीको भई।
लड्थ्यो रावण रामका हजुरमा साम्ने नजीकै गई।।
ऊठ्यो रिस् प्रभूको र तेहि बिचमा कालाग्नि जस्ता बनी।
रावणका दस सिर् गिराउन लिया जल्दी धनुर्बाण् पनी।।२५७।।

कालाग्नी सरिका भयङ्कर स्वरुप् राम्को बनेथ्यो जसै।
कामिन् पृथ्वि पनी भयङ्कर स्वरुप् देखिन् र राम्को तसै।।
रावणका पनि चित्तमा भय पर्यो उल्का बहूतै भया।
क्या गछन् प्रभुले यहाँ भनि तहाँ सब् लोक् डराई गया।।२५८।।

आकाश्मा बसि हेर्दथ्या जति थिया सब् देवतागण् पनी।
कस्ता रित् सित मर्छ रावण यहाँ हेरौं तमासा भनी।।
राम्को रावणको परस्पर तहाँ खुप् युद्ध ठूलो भयो।
रात्रीको दिनको प्रकाश न भइ काल् धेर् युद्ध हुँदा गया।।२५९।।

रावणको सिर काट्नलाइ जब बाण् फेंक्या प्रभूले तहाँ।
तालैका फल झैं गिर्या त पनि सिर् गीरेन पृथ्वी महौं।।
एकोत्तर सय सिर् गिर्या जति गिरुन् सब् बन्न लाग्या जसै।
क्या भो आज भनी प्रभू कन पनी आश्चर्य लाग्यो तसै।।२६०।।

ठूला दैत्य बडा बडा विर पनी जुन् बाणले मारिया।
सोही बाण् पनि आज रावण उपर् ताकेर खुप् मारिया।।
काट्छन् सिर् पनि बाणले र दस सिर् भैमा खसाल्छन् पनी।
फेर् ज्यूँका तिउँ सिर् हुन्या गरु कसो क्या भो यहाँको जनी।।२६१।।

यो चिन्ता रघुनाथका जब पर्यो साम्ने विभीषण् गया।
यो हेतू छ भनेर हेतु जति हो सब् बिन्ति गर्दा भया।।
ब्रह्माको वरदान् छ सिर् खसि गया फेर् उम्रनन् सिर् भनी।।
फेर् अम्रित् पनि नाभिमा छ तब यो मर्देन काट्या पनी।।२६२।।

त्यो अम्रित् सब सोसि बक्सनु हवस् सब् सुक्छ अम्रित् जसै।
चाँडै त्यो मरि जान्छ तेस् बखतमा उट्तेन फेरी कसै।।
हात् जोरेर जसै विभीषणजिले यो गुह्य खोली दिया।
ठाकुर्ले पनि अग्निबाण झट्पट् हानेर सोसी लिया।।२६३।।

त्यो अम्रित् जब सोसि बक्सनु भयो यो दिन्छ अर्ती भनी।
रिस्ले शक्ति लिई विभीषण उपर् ताकेर हान्यो पनी।।
राम्ले शक्ति र सिर् दसै छिनि दिया फेर् एक सिर्को भई।
नाना शस्त्र लियेर खुप् सित लड्यो राम्का अगाडी गई।।२६४।।

तेस् बिच्मा पनि मातली अघि सरी हात् जोरि बिन्ती गर्या।
हे नाथ् रावण लड्छ यो अझ भन्या फेर शस्त्र हान्नै पर्या।।
ब्रह्मास्त्रै अब छोडि बक्सनु हवस् खुप् मर्म तोड्नुया गरी।
मात्र्या युक्ति त एक यही छ नहिं ता मर्देन काट्या पनी।।२६५।।

बिन्ती मातलिको सुनी प्रभुजिले एक बाण् तुरुन्तै लिया।
जस्मा अग्नि र वायु सूर्य्य इ समेत् लोकपाल् बस्याका थिया।।
मन्त्री वेदविधानले र धनुमा त्यो बाण् लगाया जसै।
प्राणीलाइ पनी बहुत् भय भयो खुप् भूमि कामिन् पनी।।२६६।।

रावण्को तहिं छाति ताकि कन बाण् छोड्या मरोस् यो भनी।
तेस् बाण्ले त जहाँ सहज् मरि गयो घूमेर लोट्यो पनी।।
बाँकी राक्षस जो थिया ति पनि सब् दौडेर भागी गया।
जित् भो श्री रघुनाथको भनि तहाँ सम्पूर्ण खूसी भया।।२६७।।

तेस् बिच्मा नगरा बज्या प्रभु उपर् खुप् पुष्पवृष्टी भयो।
नाच्या अप्सरगण् ऋषी खुसि भया सम्पूर्णको ताप् गयो।।
रावण्को पनि देह देखि तहिं तेज् निस्क्यो र सूर्य्ये सरी।
श्रीराम्चन्द्रजिमा मिली पनि गयो संसारसागर् तरी।।२६८।।

विष्णूद्वेषि परस्त्रिमा रत हुन्या यो ब्रह्मघाती पनी।
श्रीराम्चन्द्रजिमा मिल्यो कसरि यो आश्चर्य लाग्यो भनी॥
गर्थ्या बात् सब देवतागणहरू नारद्विजि ताहीं गया।
जेले रावण राममा मिलि गयो त्यो ताँहि भन्दा भया॥२६९॥

साँचो भन्छु म आज देवगण हो यस्ले बहुत् ध्यान् गर्यो।
सीतानाथ् प्रभुको र यो तब सहज् संसारसागर् तर्यो॥
भक्तीले भयले अवर तरहले कौनै प्रकार्ले गरी।
ध्यान् सीतापतिको गर्यो पनि भन्या जाइन्छ संसार तरी॥२७०॥

रावण् मारि धनू उतारि करको एक् शर् लिलाले गरी।
चारौं तर्फ घुमाउँदा शरिरमा धेर बाणको खत् धरी॥
कोटी सूर्य सरी त तेज् छ जसका यस्ता जगन्नाथ् हरी।
हाम्रा दुःख पनी सबै हरि दिउन् सम्पूर्ण पाप् नाश् गरी॥२७१॥

रावण् मारि उतारि भारि भुमिको सुग्रिव् विभीषणहरू।
लक्ष्मण् अङ्गद जाम्बवान् र हनुमान् जो जो थिया विर् अरु॥
ती सब्लाइ हुकुम् भयो प्रभुजिको तिम्रै कृपाले गरी।
मार्या रावणलाइ कीर्ति रहला तिम्रो तिनै लोक् भरी॥२७२॥

रावणका सब रानि आयर विलाप् खुप् गर्न लाग्या तहाँ।
पृथ्वीमा लडि खुप् विभीषण पनी रोया रहन्थ्या कहाँ।।
बीत्या दाज्यु भनी विभीषण पनी खुप् रून लाग्या जसै।
लक्ष्मणलाइ हुकुम् भयो प्रभुजिको संझाउ भन्त्या तसै।।२७३।।

दाज्युको किरिया गरुन् सब हरुन् ती रानिको शोक् पनी।
हूकुम् येति मिल्यो र लक्ष्मण गया जल्दी बुझाऊँ भनी।।
लाग्या भन्न अहो विभीषण तिमी क्या यो न जान्त्या सरी।
लाग्यौ गर्न विलाप् अनेक् तरहले खाली जमिन्मा परी।।२७४।।

तिम्रो यो अघि जन्ममा कउन हो ऐल्हे त दाज्यु भयो।
फेरी क्या हुनलाइ रावण यहाँ छोडेर काहाँ गयो।।
जम्मा भै कन बालुवा जसरि फेरु फिर्छन् र गङ्गा महौं।
यस्तै रित् सित फिर्दछन् इ दुनियाँ क्वै छैन आफ्नू यहाँ।।२७५।।

अज्ञानको मति यो न लेउ तिमिले झूटो जगत् हो भनी।
जानी श्रीरघुनाथका चरणमा खुप् ध्यान् लगाऊ पनी।।
प्रारब्धै बलवान् बुझेर सब यो राज्यादि गर्दै रहू।
जो पछन् परि आउन्त्या सब कुरा नीका न नीका सहू।।२७६।।

दाज्यूको गरि हाल आज तिमिले क्रीया विधान्ले गरी।
रुन्छन् रानिहरू बुझाउ अहिले चाँडै अगाडी सरी।।
यस्तै ठाकुरको हुकुम् छ भनि बेस् रित्ले बुझाया जसै।
विस्तार् लक्ष्मणको सुन्या र झट्पट ऊठ्या विभीषण् तसै।।२७७।।

बिन्ती गर्न भनी जहाँ प्रभु थिया ताहाँ तुरुन्तै गया।
हात् जोरी कन रामका हजुरमा क्यै बिन्ति गर्दा भया।।
हे नाथ् मर्जि भयो कबुल् गरि लियाँ आज्ञा सिरोपर् धरी।
बिन्ती गर्छु तथापि सत्य भगवन् एक् भारि शङ्का परी।।२७८।।

यो क्रूर हो प्रभु परस्त्रि पनी त हन्र्या।
यस्को क्रिया कसरि योग्य भनेर गन्र्या।।
बिन्ती गर्या यति विभीषणले र ताहाँ।
खूसी भई हुकुम भो उहि बीच माहाँ।।२७९।।

बाचुन्ज्याल् रिस हुन्छ शत्रु सितको ऐल्हे मरी यो गया।
यस्को रिस् अब गर्नु छैन अब ता मेरो त रिस् दुर् भयो।।
रुन्छन् रानिहरू बुझाउ गर लौ क्रीया विधान्ले गरी।
पैल्हे यै न गरी हुँदै न तिमिले यै हो क्रियाको घरी।।२८०।।

हूकुम् येति सुन्या जसै प्रभुजिको योग्यै हुकुम् भो भनी।
रानीलाइ बुझाउना कन गया चाँडै विभीषण् पनी।।
रानीलाइ बुझाइ सब् गरि सक्या क्रीया विधान्ले गरी।
रानी सब् घरमा पठायर गया जाहाँ थिया राम् हरी।।२८१।।

खूसी खुप् रघुनाथ् पनी हुनु भयो सम्पूर्ण खूसी भया।
बीदा भै कन मातली पनि तहाँ फेरु इन्द्र थ्यै गै गया।।
लक्ष्मण्लाइ हुकुम् दिया प्रभुजिले पैल्हे दियाँ ता पनी।
गादीमा लागि फेरु विभीषण उपरु ऐल्हे तिमिले पनी।।२८२।।

देऊ लौ अभिषेक् भनी प्रभुजिको हूकुम् भयेथ्यो जसै।
लक्ष्मणले पनि गादि माथि लागि फेरु दीया अभीषेक् तसै।।
गादि माथि बसाइ साथ लिइ फेरु राम्चन्द्रजी थ्यै गया।
लक्ष्मणले रघुनाथका हजुरमा सब् बिन्ति गर्दा भया।।२८३।।

तेस् बिच्मा रघुनाथ् प्रसन्न हुनु भो पूग्यो प्रतिज्ञा भनी।
सुग्रिव्लाइ पनी सहाउनु भयो तिम्रो कृपा हो भनी।।
ऐल्हे हे हनुमन् विभीषणजिका मत्ले सिता थ्यै गई।
सब् सम्चार बताउ जाउ अहिले सूनुन् बहुत् खुस् भई।।२८४।।

जो भन्छिन् ति कुरा बताउन यहाँ फेर जल्दि आऊ भनी।
हूकुम् हून गयो विभीषणजिका मत्ले हनुमान् पनी।।
सीता थ्यै हनुमान् पुग्या रुख मनी सीता बस्याकी थिइन्।
पाऊमा हनुमान् पर्या जननिले चुप् भै नजर् खुप् दिइन्।।२८५।।

चीह्नि ई हनुमान हुन् भनि र खुप् खूसी भईथिन् जसै।
विस्तार् बिन्ति गर्या सबै जननि थ्यै श्रीरामजीको तसै।।
झन् खूसी जननी भइन् खुसि हुँदै क्यै बोल्न लागिन् तहाँ।
क्या दीन्या तिमिलाइ चीज हनुमन् खूसी गरायौ यहाँ।।२८६।।

तिम्रो यै प्रिय वाक्य तुल्य त अनेक् रत्नादिका हार् पनी।
लाग्दैनन् अरु चीज देखि ती तुलो यो चिज् दिन्या हो भनी।।
झट् बिन्ती हनुमानले पनि गर्या श्रीराम् जगत्का पती।
खूसी खुप् हुनुहुन्छ ता खुसि म छू चाहिन्न दौलत् रती।।२८७।।

यो बिन्ती सुनि खूस भै कन तहाँ येती अहाइन् पनी।
राम्को दर्शन गर्छु बिन्ति गर गै भेट् गर्न खोज्छिन् भनी।।
सीताका इ वचन् सुनेर हनुमान् राम्का हजुर्मा गया।
दर्शन्को मतलब् थियो जननिको सो बिन्ति गर्दा भया।।२८८।।

यो बिनती हनुमानले हजुरमा ताहाँ गर्याथ्या जसै।
मर्जी भो प्रभुको विभीषणजिको साथ लागि आया तसै॥
जाऊ ल्याउ सिताजिलाइ तिमिले सब देह निर्मल गरी।
आउन् भेट्न सिता अनेक् तरहका भूषण शरिर्मा धरी॥२८९॥

हूकुम्ले हनुमानलाइ सँगमा लीई विभीषण गया।
जल्दी स्नान गराउना कन तहाँ खुप् यत्न गर्दा भया॥
पैल्हे स्नान गराइ शुद्ध कपडा पैहाइ भूषण पनी।
दीया सुन्दर जुन् थिया खुसि हुँदै पैहुन् सिताजी भनी॥२९०॥

डोली माथि सिता चढाइ खुसि भै हींङ्या विभीषण जसै।
दर्शन गर्न भनेर वानरहरू आयेर घेर्या तसै॥
चौकी गर्न भनेर डोली नजिकै जो ता रह्याका थिया।
सब वानरहरूलाइ तेस् बखतमा तिन्ले हटाई दिया॥२९१॥

कोलाहल अधिकै भयो प्रभुजिले सून्या नजर् भो पनी।
हूकुम् भो रघुनाथको किन तहाँ वानर् हटाया भनी॥
आमा जानि ति हेर्दछन् सब जना हेरुन् ति वानरहरू।
डोलीमा किन चढ्दछिन् अब सिता पैदल ति आउन् बरु॥२९२॥

सूनिन् ख्वामितको हुकुम् र जननी जल्दी जमिन्मा झरिन्।
पाऊ पछु भनेर खुप् खुसि हुँदै साम्ने अगाडी सरिन्॥
काम्को सिद्ध गराउना कन सिता माया लियाकी थिइन्।
काम् हो रावण मारनको कुल समेत् त्यो सिद्ध पारी दिइन्॥२९३॥

अग्रीमा अघि राखियाकि कन फेर् लीन्या तहाँ सुर् गरी।
दोष् दीया रघुनाथले किन यहाँ आयौ नजीकै भनी॥
आर्काका घरमा बस्याकि भनी यो दोषै दिनु भो जसै।
लक्ष्मणलाइ हुकुम् दिइन् जननिले विश्वास खातिर् तसै॥२९४॥

हे लक्ष्मण् तिमि अग्रि बाल अहिले तहाँ प्रवेश् गर्दछू।
साँचै छू त म बाँचुला झुठि भया ऐल्हे तहीं मर्दछू॥
हूकुम् लक्ष्मणले तहाँ जननिको सून्या र राम्को पनी।
मत् पाई कन अग्रि खुप् गरि तुलो बाली दिया बेस् भनी॥२९५॥

सीताजी पनि खुप् प्रदक्षिण गरिन् राम्को र भक्ती गरी।
अग्रीका नजिकै खडा पनि भइन् केही अगाडी सरी॥
द्यौता ब्राह्मण संझि राम्चरणको ध्यान् भीत्र मन्मा धरिन्।
सब्का साक्षि भनेर अग्रि सित हात् जोरी पुकारा गरिन्॥२९६॥

जस्ता रित् सित रामका चरणमा ध्यान्मा रह्याकी म छू।
तस्तै रित् सित अग्नि शीतल हउन् तापै न लागोस् कछू।।
बोलिन् येति र अग्निमा पसि गइन् ताहाँ सिताजी जसै।
सब्का ताप् मनमा भयो विरहका बात् गर्न लाग्या तसै।।२९७।।

सीता अग्नि विषे जहाँ त पसिथिन् इन्द्रादि लोकपालहरू।
ब्रह्मा रुद्र समेत सबै तहिं गया जो देवता छन् अरू।।
जम्मा भै रघुनाथको स्तुति गर्या सब् देवगणले पनी।
ब्रह्माले पनि खुप् गर्या स्तुति तहाँ मालिक् इनै हुन् भनी।।२९८।।

अग्नीले पनि बिन्ति खुप् सित गर्या राम्का चरणमा परी।
भूषण् वस्त्र अनेक् धर्याकि जननी सीता अगाडी धरी।।
सीताजी कन आज सम्म त यहीं राखी दियाको थियाँ।
काम्को सिद्ध भयो लिन् अब हवस् सीता हजुर्मा दियाँ।।२९९।।

अग्नीले पनि बिन्ति बात् गरि तहाँ सीता जसै ता दिया।
खूसी मन् रघुनाथको हुन गयो सीताजिलाई लिया।।
सीताजी कन काखमा लिइ तहाँ ठाकुर बस्याथ्या जसै।
भक्तीले स्तुति इन्द्रले पनि गर्या खूसी भया सब् तसै।।३००।।

फेर् बिन्ती शिवले खुसी भइ गर्या राम्का हजुर्मा तहाँ।
सीतानाथ् म त आउन्याछु पछि फेर् वाहीं अयोध्या महॉ।।
ऐल्हे ई दशरथ् पिता हजुरका मिला कि दर्शन् भनी।
आया दर्शन आज बक्सनु हवस् ख्वामित् प्रभूले पनी।।३०१।।

यो बिन्ती शिवको सुनेर दशरथ्जीका हजुर्मा गई।
पाऊमा सिर राखि बक्सनु भयो अत्यन्त खूसी भई।।
आलिङ्गन् दशरथ्जिले पनि गर्या तार्यो मलाई भनी।
बीदा भै दशरथ् खुसी भइ गया फेर् स्वर्गलोकमा पनी।।३०२।।

वानको जति फौज् मर्यो रण हुँदा ती सब् बचाऊँ भनी।
अम्रित् वृष्टि गराउना कन हुकुम् भो इन्द्रलाई पनी।।
हूकुम् पाइ ति इन्द्रले पनि तहाँ अम्रित् गिराया जसै।
वानको सब फौज् खडा पनि भयो राम्का कृपाले तसै।।३०३।।

बिन्ती ताहिं गर्या विभीषणजिले राम्का चरणमा परी।
मङ्गल्स्नान् गरि बक्सियोस् हजुरले यो स्नानको हो घरी।।
मङ्गल्स्नान् गरि वस्त्र भूषण धरी राज् आज याहीं हवस्।
सेवक् हूँ करुणानिधान् हजुरको प्रीति म माथी रहोस्।।३०४।।

बिन्ती सूनि हुकुम् भयो हुन त हो जान्या त हो स्नान् गरी।
क्यारु आज घरै छ भाइ त भरत् मै झैं जटाजुट् धरी।।
त्यो भाई पर राखि आज म यहाँ कुन् रीतले स्नान् गरु।
सुग्रीव् वीर्हरू छन् इ देउ तिमिले इन्लाइ खिल्लत् बरु।।३०५।।

हूकुम् येति हुँदा विभीषणजिले रत्नादि वृष्टी गर्या।
जस्ले जुन् चिज खोज्छ सो चिज दिई सब् फौजको ताप् हर्या।।
सब् फौजलाइ बिदा पनी दिनु भयो राम्ले कृपा खुप् गरी।
फौज् वानर्हरूको पनी तरि गयो आनन्दमा खुप् परी।।३०६।।

काम् सब् सिद्ध भयो यहाँ किन बसूँ जान्छु अयोध्या भनी।
सीता लक्ष्मण साथमा लिइ चढ्या श्रीराम् विमान्मा पनी।।
सुग्रीव् अङ्गदजी विभीषण समेत् राम्का हजुर्मा थिया।
तिन्लाई पनि जाउ राज् गर भनी बीदा प्रभूले दिया।।३०७।।

ती सब्ले तहिं बिन्ति खुप् सित गर्या जान्छौं अयोध्यै भनी।
सब्को आग्रह देखि खूसि हुनु भो ताहाँ रमानाथ् पनी।।
पुष्पक्मा चढ आज आउ तब लौ भन्त्या हुकुम् भो जसै।
सुग्रीव् श्रीहनुमान अङ्गद चढ्या पुष्पक् विमान्मा तसै।।३०८।।

आफ्ना मन्त्रि लिई विभीषण पनी तेसै विमान्मा बस्या।
सेना सुग्रीवका पनी हुकुमले सम्पूर्ण ताहीं बस्या।।
सीतानाथहरू सबै बसि रही शोभा अधिक गर्दथ्या।
सो शोभाकन वानरादि विरले झन् भारि मज्जा गर्या।।३०९।।

सेना समेत् सब विमान उपर् चढाई।
हुकुम् दिया प्रभुजिले जब जानलाई।।
आकाशमार्ग गरि जान विमान धायो।
शोभा अपूर्व रघुनाथ चढ्या र पायो।।३१०।।

दौड्यो पुष्प विमान् जसै हुकुमले आकाश बिच्मा पसी।
पृथ्वीको पनि याद् सबै हुन गयो तेसै विमान्मा बसी।।
जुन् जुन् काम जहाँ जहाँ अघि भया याहाँ गयाँ यो भनी।
सीतालाइ नजर् गराउनु भयो खुस् भै प्रभूले पनी।।३११।।

यो लङ्कापुरि हो अगम् छ बलले को जान सक्छन् अरू।
त्यो भूमि रणभूमि हो तहिं मर्या ठूला ठुला विह्ररू।।
ताहीं रावण कुम्भकर्ण त मर्या भारी लडाई गरी।
लक्ष्मणले तहिं इन्द्रजित् कन जित्या साम्ने अगाडी सरी।।३१२।।

सागर्मा पनि हेर सेतु बलियो बाँध्याँ र सागर् तयाँ।
रामेश्वर् भनि नाम राखि शिवको स्थापन् किनार्मा गयाँ।।
चार मन्त्री सँग ली विभीषण तहीं आई शरणमा पर्या।
किष्किन्धा यहि हो यसै नगरिमा सुग्रीव राजा भया।।३१३।।

वार्ता येति गया सिता सित र फेर् तारा झिकाऊ भनी।
सुग्रीव्लाइ हुकुम् भयो प्रभुजिको तारा झिकाया पनी।।
तारा रानिहरू समेत् चढि सक्या ताहाँ विमान्मा जसै।
सीतालाइ नजर् गराउनु भयो बाली गिर्याको तसै।।३१४।।

सीते हेर अगाडि पञ्चवटि बेस् राक्षस् तहाँ धेर् मर्या।
त्यो आश्रम् पनि हो अगस्ति ऋषिको जस्ले कृपा खुप् गया।।
तेसै पल्लितरको सुतीक्षण ऋषिको धेरै ऋषी छन् जहाँ।
त्यो हो पर्वत चित्रकूट भरतले भेट् नै गयाथ्या जहाँ।।३१५।।

जो आश्रम् जमुनाजिका छ तिरमा ताहाँ भरद्वाज छन्।
गङ्गा हुन् इ अगाडिकी नजरले देख्तै खुसी हुन्छ मन्।।
जो देख्छ्यौ अझ छन् परै सरयु हुन् ती हुन् अयोध्यापुरी।
पूरीलाइ गर प्रणाम तिमिले भक्ती गरी नीहुरी।।३१६।।

सीताजी कन येही रित् सित सबै खोलेर विस्तार् गरी।
भारद्वाज् कन गै प्रणाम् पनि गर्या जल्दी जमिन्मा झरी।।
हात् जोरी कन सोध्नु भो जब यहाँ सब् जन् कुशल छन् भनी।
वृद्धै हुन् महतारिको छ गति क्या ज्युँदै ति छन् की भनी।।३१७।।

क्याबात् भाइ भनी भरत् पनि भया सब्का उपर् काम् गरी।
चौधै वर्ष रह्या व्रती भइ ति ता चिन्तन् ममाथी गरी।।
भारद्वाज् ऋषिले पनी सब कुशल थीया बताई दिया।
हे नाथ् छन् कुशलै सबै भरतका मात्रै विपत्ती थिया।।३१८।।

हजुर पर हुनाले रोज् फलै मात्र खान्छन्।
हजुर सरि खराऊ गादिमा राखि मान्छन्।।
सिर भरि छ जटाजुट् वल्कलै छन् धर्याका।
फगत हजुरमा छन् प्राण अर्पण् गर्याका।।३१९।।

सब् जान्दछ्छ हजुरले पनि ता गर्याको।
राक्षस् विनाश गरि भार् भुमिको हर्याको।।
त्यो सब् प्रसाद् हजुरको सब तत्त्व जान्याँ।
जो ब्रह्म हो उ त हजुर् कन आज मान्याँ।।३२०।।

लीला गरी हजुरले अवतार् गर्याको।
ब्रह्मादि देवगणका पनि ताप् हर्याको।।
जो ई चरित्र कन खुस् भइ गान गछन्।
संसारसमुद्र सहजै पनि आज तछन्।।३२१।।

ब्रह्माजिका वचनले यहि रूप धारी।
भार् हर्नु भो सकल रावणलाइ मारी।।
सब् लोकको हित हुन्या अरु काम् गरीनन्।
चौधै भुवन् हजुरका यशले भरीनन्।।३२२।।

मेरो आज पवित्र घर पनि हवस् एक् रात् यहाँ राज् गरी।
भोली जानु असल् हुन्या छ पुरिमा बिन्ती छ पाऊ परी।।
भारद्वाज् ऋषिले यती हजुरमा बिन्ती गर्या राज् भयो।
सम्मान् सैन्य समेत् गर्या र ऋषिले सम्पूर्णको ताप् गयो।।३२३।।

हूकुम् भो हनुमानलाइ हनुमान् लौ श्रृङ्गवेर्मा गई।
मेरा खुप् प्रिय छन् सखा गुह तहाँ तिन् थ्यै समाचार कही।।
नन्दीग्राम् गइ भाइलाइ गरि भेट् श्रीराम आया भनी।
मेरो लक्ष्मणको सिताजि हरुको सम्चार बताऊ पनी।।३२४।।

मैले काम जती गयाँ भरत थ्यै सम्पूर्ण विस्तार् गरी।
वाहाँको समचार लिई कन फिर्या सन्ताप् सबैको हरी।।
हूकुम् यो हनुमानले जब सुन्या मानिस् सरीका बनी।
जल्दी गै गुहलाइ सब कहि दिया आया सिताराम् भनी।।३२५।।

फेर् जल्दी सरयू तरी कन गया देख्या अयोध्या पनी।
नन्दीग्राम् जब देखियो तहिं गया जान्या उहीं हो भनी।।
वैलाई रहँदा जउन् तरहले फुल् सुक्छ फुस्रो भई।
तस्तै रैयतिको दशा नजर भो साह्रै करुणा गई।।३२६।।

देख्या तहाँ भरतलाइ जटा धर्याका।
श्रीरामका चरण चिन्तन खुप् गर्याका।।
राम्का खराउ कन मालिक जानि मानी।
हूकुम् दिंदा पनि त सेवक आफु जानी।।३२७।।

सब् गेरुवा पहिरि मन्त्रि पनी बस्याका।
राम्को भजन् तिर त कम्मर खुप् कस्याका।।
देख्या भरत् कन र खुस् भइ हात जोडी।
बिन्ती गर्या भरतका सब ताप तोडी।।३२८।।

जस्को चिन्तन गर्नु हुन्छ महाराज सो नाथ् सिताराम् पनी।
आई पुत्रु भयो मलाइ अघि जा भेट् भाइलाई भनी॥
हूकुम् भो रघुनाथको र म यहाँ आयाँ हुकुम्ले गरी।
सीता लक्ष्मणले सहित् कुशल छन् त्रैलोक्यका नाथ् हरी॥३२९॥

येती विह्रु साथ छन् भनि कुशल विस्तार् सुनाया जसै।
खूसी भै कन अङ्गमाल् पनि गर्या ताहीं भरत्ले तसै॥
राम्को सुग्रिवको कहाँ हुन गयो भेट् सब् बताऊ भनी।
सोध्या ताहिं भरत्जिले र हनुमान्ले सब् बताया पनी॥३३०॥

सुग्रिव् सीत मित्यारी गर्नु पनि भो साहाय सुग्रिव् भया।
लङ्कामा रहिछिन् सिता र रघुनाथ्ज्यूका सँगै ती गया॥
सीता रावणले हरेछ र बहुत् दुःखी सरीका भई।
सीताजी कन खोजि खोजि रघुनाथ् फेरु ऋष्यमुक्ता गई॥३३१॥

लङ्कामा गइ भारि युद्ध गरियो सब् रावणादी गिर्या।
लङ्काका अधिराज् विभीषण गरी श्रीराम् अयोध्या फिर्या॥
सब् विस्तार् हनुमान देखि रघुनाथ्ज्यूको सुन्याथ्या जसै।
भाईलाई हूकुम् दिया नगरिको संस्कार खातिर् तसै॥३३२॥

हे शत्रुघ्न गराउ सब् नगरिको संस्कार् अगाडी सरी।
सब् देवालयमा पूजा अब गरुन् नाना विधान्ले गरी।।
सुत् वैतालिक बन्दिजन्हरु समेत् निस्कुन् ति कस्बीहरु।
सब् जाउन् रघुनाथका हजुरमा जो जो यहाँ छन् अरु।।३३३।।

भारी फौज लियेर मन्त्रिहरुले सब् राजपत्नी लिया।
ब्राह्मण्लाइ अगाडि लायर हिंडुन् सब्लाइ उर्दी दिया।।
हूकुम् येती दिया तहाँ भरतले हूकुम् बमोजिम् गरी।
हात्मा भेटि लियेर लस्कर चल्यो खुप् हर्ष भो तेस् घरी।।३३४।।

श्रीराम्चन्द्रजिका खराउ सिरमा राखी तयारी भया।
भाई साथ लिई भरत् प्रभुजि थ्यै हींडेर पैदल् गया।।
आयो श्रीरघुनाथको पनि विमान् चन्द्रै सरीको बनी।
देखाया हनुमानले प्रभुजिको तेही विमान् हो भनी।।३३५।।

देख्या श्रीरघुनाथको जब विमान् कीर्तन् सबैले गर्या।
घोडामा रथमा जती विर थिया ती सब् जमिन्मा झर्या।।
पृथ्वीमा न झरी उनै प्रभुजिको दर्शन् मिलेथ्यो जसै।
टाढै बाट गर्या प्रणाम् भरतले खुप् हर्ष मान्या तसै।।३३६।।

भाईलाइ विमानमा लिनु भयो ताहीं जमिन्मा झरी।
फेरी जल्दि पर्या भरत् चरणमा साष्टाङ्ग सेवा गरी।।
काखैमा पनि राखि बक्सनु भयो राम्ले भरत् खुस् भया।
सीताजी कन दण्डवत् गरुँ भनी साम्ने अगाडी गया।।३३७।।

ख्वामित् हूँ म भरत् पर्याँ चरणमा यस्तो पुकारा गरी।
सीताका पनि पाउमा परि गया आनन्दसागर् परी।।
लक्ष्मणलाइ पनी प्रणाम् तहिं गर्या काम्ले बडा छन् भनी।
आलिङ्गन् गरि सुग्रीवादि विरको दिल् खुस् गराया पनी।।३३८।।

सुग्रीवादि जती त वानर थिया ती मानिसै झैं भई।
सोध्या प्रश्न कुशल सबै भरतको आफ्नू कुशल सब् कही।।
मर्जी सुग्रीवलाइ तेस् बखतमा यस्तो भरत्को भयो।
याहीं बाट दया भयो प्रभुजिका सब् शत्रुको ज्यान् गयो।।३३९।।

चारै भाइ थियोँ अगाडि अहिले पाचौँ हुनू भो यहाँ।
भाईका झइँ यो सहाय न भया राक्षस् जितिन्थ्या कहाँ।।
यस्ता प्रेम् सित बात् गर्या भरतले सुग्रीवजी थ्यैँ गई।
श्रीराम्चन्द्रजिका पर्या चरणमा शत्रुघ्न खूसी भई।।३४०।।

लक्ष्मणजी कन दण्डवत् गरि सिताज्यूका चरणमा पर्या।
सेवक् हूँ करुणानिधान् हजुरको यो ताहिं बिन्ती गर्या।।
श्रीराम्चन्द्रजिका खराउ राखी गयाका थिया।
वेला भो भनि पाउमा भरतले ताहीं लगाई दिया।।३४१।।

हात् जोरी विनती गर्या पनि तहाँ नासो लियाको थियाँ।
यो गादी लिइ बक्सियोस् हजुरले मैले हजुर्मा दियाँ।।
सब् कोष्मा पनि अन्नको र धनको दस् खण्ड बढ्ता गरी।
राख्याको छु दयानिधान् हजुरका सेवा विषे मन् धरी।।३४२।।

यो बिन्ती खुसिले तहाँ भरतले साम्ने गर्याथ्या जसै।
देख्या भक्ति भरत्जिको खुसि भई सम्पूर्ण रोया तसै।।
नन्दीग्राम् पुगि उत्रि बक्सनु भयो ठाकुर् जमिन्मा पनी।
पुष्पक्काइ बिदा पनी दिनु भयो कूवेर थ्यै जा भनी।।३४३।।

ताहाँ श्रीरघुनाथ् वशिष्ठ गुरुका पाऊ नमस्कार् गरी।
याहाँ राज् गरि बक्सियोस् भनि असल् आसन् अगाडी धरी।।
आसन्मा गुरुलाइ राखि नजिकै आसन् विषे राज् भयो।
पाया दर्शन रामको र सबका सम्पूर्ण सन्ताप् गयो।।३४४।।

कैकेयी र भरत् मिलेर रघुनाथज्यूका चरणमा परी।
हात् जोरी कन राज्य अर्पण गर्या बिनती बहूतै गरी।।
जस्ले एक कटाक्षले सहज यो ब्रह्माण्ड सब् हर्दछन्।
जो ऐश्वर्य छ इन्द्रको उ पनि एक क्षणमा तयार् गर्दछन्।।३४५।।

यस्ता शुद्ध अनन्त पूर्ण सुख रूप् ब्रह्मस्वरूप्ले पनी।
क्या राज् गर्नु थियो तथापि लिनु भो खूसी हउन् ई भनी।।
पैल्हे स्नान् भरतादिले जब गर्या क्षौर्ले जटा साफ् गरी।
स्नान् सीतापतिको पछी तहिं भयो तेस्तै प्रकाले गरी।।३४६।।

माला चन्दन वस्त्र येहि पहिरी आसन् विषे राज् भयो।
राम्को स्नान् र सिताजिको तहिं सँगै हूँदा सबै ताप् गयो।।
सीताराम् रथमा सवार् हुनु भयो सुग्रीव् विभीषणहरू।
हात्तीमा रथमा सवार् हुन गया घोडै महौं क्वै अरू।।३४७।।

राम्का सारथि ता भरत् हुन गया सेवा म गर्छु भनी।
सेतो छत्र लिया बहुत् खुसि हुँदै शत्रुघ्नजीले पनी।।
पङ्खा लक्ष्मणले लिया प्रभुजिको सुग्रीवले ता चवँर्।
आर्को चामर एक विभीषणजिले खूसी भया सब् अवर।।३४८।।

मानिस्ले त बखान् कहाँ तक गरौं सब् देवताले पनी।
राम्को कीर्तन खुप् गर्या र सुनियो मीठो मधूरध्वनी।।
भेरी शङ्ख मृदङ्ग आदि नगडा खुप् बज्ज लाग्या पनी।
श्रीराम्को पनि कुच् भयो रथ चढी जाऊँ अयोध्या भनी।।३४९।।

श्रीराम्को पुरिमा प्रवेश् जब भयो सब् पौरवासी पनी।
निस्क्या बालक वृद्ध दर्शन गरौं हेरौं तमासा भनी।।
देख्या श्रीरघुनाथलाइ रथमा थीया पिताम्बर् धरी।
श्याम्सुन्दर् छ शरिर् किरीट सिरमा भूषण् शरिर्मा धरी।।३५०।।

लाल् छन् नेत्र विशाल खुप् हृदय बेस् बेस् मोतिका हार छन्।
शोभा चन्दन पुष्पको छ पनि बेस् देख्तै भयो खूसि मन्।।
सून्या स्त्रीहरूले पनी सहरमा आया सिताराम् भनी।
सब्को चञ्चल चित्त भो र बहुतै हेरौं सिताराम् भनी।।३५१।।

छोड्या काम् घरको चढ्या गृह उपर् सब् स्त्री अटाली गई।
लावा पुष्प गिराउँदै प्रभुजिको दर्शन् गर्या खूसि भै।।
राम्को मोहनमूर्तिमा जब नजर् सब् स्त्रीहरूका पर्या।
खूसी भै कन अङ्गमाल मनले सब् स्त्रीहरूले गर्या।।३५२।।

ईषत् हास्य गरी प्रजा कन नजर् दीदै रमानाथ् पनी।
दर्बार् पौंचनु भो जहाँ त दशरथ् बस्थ्या उहीं जाँ भनी॥
कौशल्याहरुलाइ योग्य रितले ताहाँ नमस्कार् गरी।
सुग्रिक्को पनि वास् खटाउनु भयो साहै पियारो गरी॥३५३॥

सुग्रिक्की कन राख भाइ तिमिले पैल्हे म बस्थ्याँ जहाँ।
सब्लाई तिमिले खटाउ बढिया घर बस्नलाई यहाँ।
हूकुम् येति हुँदा तहाँ भरतले सोही बमोजिम् गर्या।
सबको वास खटन् भयो सब तहाँ आनन्दसागर् पर्या॥३५४॥

आफैं श्रीरघुनाथ् हुकुम् अब गरुन् यो मन् भरतले गरी।
सुग्रिव्लाइ अहाउनु पनि भयो खुस् भै अगाडी सरी॥
हे सुग्रीव खटाउनु अब पर्यो विर् विर् विचार् खुप् गरी।
चारों तर्फ गई समुद्र पुगि जल् ल्याउन् कलशमा भरी॥३५५॥

श्रीराम्चन्द्रजिलाइ राज्य अभिषेक् गत्र्या बखत् भो भनी।
मर्जी भो र भरत्जिको उहि बखत् ल्याई दिया जल् पनी॥
जल् लीना कन जाम्बवान् र हनुमान् अङ्गद् सुषेण् चार् गया।
पौंच्या जल्दि समुद्रमा सहज जल् लीयेर दाखिल् भया॥३५६॥

त्यो जल् साथ लिई वशिष्ठ गुरुका साम्ने भरत्जी गया।
यो हो चार समुद्रको जल भनी यो बिनति गर्दा भया।।
फेर् बिनती कर जोरि खुप् सित गर्या यै जल् हजुले छरी।
श्रीराम्चन्द्रजिलाइ राज्यअभिषेक् दीनू हवस् यस् घरी।।३५७।।

यस्तो बिनति सुनी वशिष्ठ गुरुले बेस् बिनति गछौं भनी।
श्रीराम्चन्द्रजिलाइ राखनु भयो सिंहासनैमा पनी।।
गौतम् वाल्मिकि वामदेव इ समेत् जावालि ताहीं थिया।
ती सब्ले सँग भै वशिष्ठ गुरुले जल्दी अभीषेक् दिया।।३५८।।

कन्या ब्राह्मणले पनी तुलसिदल् हालेर कुश्ले असल्।
मन्त्रैपूर्वक खूसि भै कन छर्या राम्का उपर् शुद्ध जल्।।
सेतो छत्र लिया तहाँ प्रभुजिको शत्रुघ्नजीले गई।
सुग्रिव्ले र तहाँ विभीषणजिले हाँक्या चमर् खुस् भई।।३५९।।

माला काञ्चन वायुले पनि दिया हार् इन्द्रजीले पनी।
नाना रत्न खचित् गरायर दिया पैहुन् सिताराम् भनी।।
गाऊँछन् तहिं देवका गणहरू सब् अप्सरा नाचतछन्।
बर्ष्यो खुप् सित पुष्पवृष्टि नगरा बज्दा भयो खूसि मन्।।३६०।।

गम्भीर् श्याम शरिर् किरीट् छ सिरमा माला पिताम्बर् धरी।
कोटी काम समान सुन्दर स्वरुप् वाम् तर्फ सीता धरी।।
सिंहासन् बसि सब् प्रजा तिर नजर् दीनू भयेथ्यो जसै।
दर्शन् गर्न भनेर पार्वति समेत् आया सदाशिव् तसै।।३६१।।

डिम् डिम् शब्द भयो तहाँ डमरुको नन्दी र भृङ्गी पनी।
ताल् वेतालहरु नाचन लागि त गया आया सदाशिव् भनी।।
शम्भूका पछि देवगण् सब तहाँ आयेर हाजिर् भया।
श्रीराम्को स्तुति खुप् गरेर खुसि भै सब् जल्दि फर्की गया।।३६२।।

बाजा खुप् शब्द गर्छन् स्तुति गरि ऋषिगण् देवगण् पाउ पर्छन्।
बर्षन्छन् पुष्पवृष्टी प्रभु उपर अनेक् प्राणिले सौख्य गर्छन्।।
सिंहासन्मा विराज्मान् सकल गुणनिधान् राम् हुनू भो जसै ता।
सीता लक्ष्मण् सँगै छन् प्रभुकन हुन गो पूर्ण शोभा तसै ता।।३६३।।

राजा श्रीरघुनाथ् हुँदा पृथिविमा शस्यादि खूपै बढ्यो।
थीयानन् अति गन्ध जौन फुलमा तिन्मा सुगन्धी बढ्यो।।
धेनूदान् वृषदान् गर्या प्रभुजिले तिस्कोटि सुन्दान् गरी।
वस्त्राभूषण रत्नदान् पनि गर्या दारिद्र्य सब्को हरी।।३६४।।

दान्ले ब्राह्मण खुस् गराइ रघुनाथ सुग्रीवलाई पनी।
माला सूर्य समानको दिनु भयो दीनू उचित् हो भनी॥
मर्याद् खुप् गरि बाजुबन्ध दिनु भो अङ्गद्विजलाई पनी।
ताहीं एक अमूल्य हार् दिनु भयो सीताजिलाई पनी॥३६५॥

सीताले हनुमानलाई दिन सुर् बाँधेर हात्मा लिइन्।
कस्तो हुन्छ हुकुम् भनी कन नजर् ख्वामित् तरफ् खुप् दिइन्॥
जस्लाई दिन मन् छ देउ भनि यो हुकुम् भयेथ्यो जसै।
प्यारा श्रीहनुमान् थिया तहिं दिइन् त्यो हार् सिताले तसै॥३६६॥

झन् दर्जा हनुमानको तहिं चढ्यो फेरी प्रभूले पनी।
क्या माग्छौ वरदान माग तिमिले दिन्छु म त्यो वर् भनी॥
हुकुम् बक्सनु भो तहाँ र हनुमान् खुस् भै अगाडी सर्या।
जो माग्रू मनमा थियो हजुरमा हात् जोरि बिन्ती गर्या॥३६७॥

ख्वामित् नाम हजुरको जब तलक् लीनन् जगत्मा बडा।
ताहीं सम्म शरीर् रहोस् हजुरका नाम् सुन्नलाई खडा॥
ख्वामित् नाम हजुरका स्मरणमा आनन्द जो पाउँछु।
त्यो आनन्द कतै मिलेन महाराज् तेही न छूटोस् कछु॥३६८॥

यो बिनती सुनि लौ भनी हुकुम भै फेरी कृपा भो पनी।
बित्ता कल्प र यो बित्या पछि भन्या मुक्तै हुन्याछौ भनी।।
हूकुम् यो रघुनाथको हुन गयो फेर् जानकीले पनी।
जो जो हुन् सुख भोग् सबै वश रहुन् तिम्रा हनूमान् भनी।।३६९।।

आशीर्वाद यति बक्सनू जब भयो बीदा हनूमान् भया।
आनन्दाश्रु गिराइ तप् गरुँ भनी हीमालयैमा गया।।
फेर् ठाकुर गुहका अगाडि गइ यो हूकुम् कृपाले गर्या।
जाऊ लौ घर मै बसी रहु फगत् मन् मात्र मैमा धर्या।।३७०।।

यो प्रारब्ध तुलो छ भोग न गरी टर्देन कस्तै गरी।
हून्यैछो तिमि मुक्तदेह पछि ता संसार सहज्मा तरी।।
हूकुम् यो गरि मुख्य भक्त गुहका साम्ने अगाडी सरी।
आलिङ्गन् दिइ भूषणादि दिनु भो राज्यै समेत् थप् गरी।।३७१।।

तत्त्व ज्ञान् पनि बक्सनू तहिं भयो आनन्दसागर् परी।
बीदा भै गुहजी गया घर महाँ मन् राम्चरणमा धरी।।
यस्तै रित् सित सब् बिदा तहिं हुँदै सुग्रिव् विभीषण् गया।
लक्ष्मण् सेवक छन् सदा हजुरमा राम् राज्य गर्दा भया।।३७२।।

आत्मारूप् सब कर्मका अधिपती निर्मल् अकर्ता पनी।
कर्ता भै कन लोकलाइ उपदेश् गत्र्या उचित् हो भनी।।
गर्ना लायक अश्वमेधहरु जो ठूला ठुला यज्ञ हुन्।
ती सब् यज्ञ पनी गर्या प्रभुजिले बाँकी रहन्थ्यो कउन्।।३७३।।

राजा राम् भइ बक्सनू जब भयो प्राणी प्रजा खुस् भया।
जो पथर्या अधि ताप् अनेक् तरहका ती सब् प्रजाका गया।।
गर्देनन् विधवा विलाप् मुलुकमा लाग्दैन रोग् व्याध् पनी।
सब् डाकू दबिया परेन कहिं ताप् यो चिज् हरायो भनी।।३७४।।

बूढो बाँचि मरेन बालक कहीं यस्तो मुलुकमा भयो।
छोरो झैं गरि पालि बक्सनु हुँदा सब् ताप् प्रजाको गयो।।
गर्छन् राघवको भजन् जनहरु बर्षन्छ मेघ् कालमा।
वर्णाश्रम् सब धर्म छन् दिन बित्या सब्का सुखै चालमा।।३७५।।

अयुत वर्ष त राज् प्रभुको भयो।
सकल ताप् दुनियाँहरुको गयो।।
शिवजिले यति पार्वति थ्यैं कह्या।
सकल पाप् छुटि जान्छ सुनी रह्या।।३७६।।

श्रीरामका यति कथा कन जो कहन्छन्।
सब् थोकले ति परिपूर्ण भई रहन्छन्॥
धन् पुत्र राज्यहरु कम्ति हुँदैने केही।
पाप् हर्नलाइ पनि मुख्य छ धर्म येही॥३७७॥

जन्मन्छन् तर मर्दछन् पनि सबै जस्का त छोराहरु।
तेस्ता स्त्रीहरुले भने यति सुन्या बाँच्छन् पछीका अरू॥
वन्ध्या स्त्री पनि पाउँछे सुत असल् गर्छन् कृपा राम् धनी।
आधिव्याधि अनेक दुःख भय ताप् पर्देने कैल्हे पनी॥३७८॥

श्रीरामको यति कथा जतिले त सुन्छन्।
सब् देवता ति सँग खुप् सित खूसि हुन्छन्।
जो विघ्न हुन् ति पनि नष्ट भयेर जान्छन्।
सम्पूर्ण जन् पनि तिनै कन आइ मान्छन्॥३७९॥

आधिव्याध् दुख छुट्दछन् अरु उपर् धन् धान्य सन्तान् पनी।
बढ्छन् इष्ट कुटुम्ब मित्रहरुका मान्ण्या ति हुन्छन् भनी॥
यस्ताको त बखान् कहाँ तक गरौं यो मन् प्रभूमा धरी।
गर्छन् रामभजन् त मुक्ति पनि भै जान्छन् ति संसार तरी॥३८०॥

शम्भूले सब वेदमन्थन गर्या श्रीरामका नाम् सरी।
अर्को तत्त्व मिलेन केहि र लिया साहै पियारो गरी।।
सोही तत्त्व त पार्वती कन दिया अध्यात्म रूप्ले गरी।
जस्ले प्रेम् गरि सुन्छ यो सहज त्यो उत्रन्छ संसार् तरी।।३८१।।

इति श्रीयुद्धकाण्ड।

श्रीउत्तरकाण्ड

शम्भूका मुख देखि राज्य अभिषेक् राम्को सुनीथिन् जसै।
सोधिन् पार्वतिले सदाशिवजि थ्यै लीला पछीका तसै।।
पृथ्वीमा कति वर्ष राज् हुन् गयो लीला तहाँ कुन् भया।
कस्ता रिक् सित राज्य छोडि रघुनाथ् वैकुण्ठधाम्मा गया।।१।।

शम्भो श्रीरघुनाथका जति त छन् लीला कृपाले गरी।
आज्ञा आज हवस् म सुन्छु भगवन् बिन्ती छ पाऊ परी।।
यो बिन्ती जब शम्भुका चरणमा श्रीपार्वतीले गरिन्।
सब् लीला प्रभुका कह्या शिवजिले खुप् हर्षमा ती परिन्।।२।।

रावण् मारि उतारि भारि भुमिको राम् राज्य गछन् भनी।
जानी एक् दिन ता गया ऋषि अनेक् भेटौं सीताराम् भनी।।
दुर्वासा भृगु अङ्गिरा इ पनि छन् कश्यप् र वाम्देव भया।
विश्वामित्र असित् र कण्व सहितै सप्तर्षि अत्री गया।।३।।

सब् शिष्यै सहितै अगस्तिजि गया द्वारमा पुग्याथ्या जसै।
हाजिर् जल्दि पठाइ मर्जि भइ सब् पाँच्या हजुर्मा तसै।।
पूजा सब् ऋषिको गर्या प्रभुजिले सब् लाइ आसन् दिया।
खूसी सब् ऋषिगण् भया हजुरमा जो जो गयाका थिया।।४।।

पैल्हे प्रश्न गर्या तहाँ कुशलको राम्ले र आदर् गरी।
सोध्या सब् ऋषिले पनी कुशलको विस्तार् बडो प्रेम् गरी॥
बिन्ती सब् ऋषिले गर्या हजुरमा ख्वामित् ठूलो काम् भयो।
पृथ्वीको अति भार इन्द्रजित हो भार् तेहि जाँदा गयो॥५॥

विर् हुन् रावण कुम्भकर्ण त पनी यो इन्द्रजित् झन् जबर्।
विर् हो त्यो पनि मारि बक्सनु भयो को जित्न सक्थ्यो अबर्॥
लङ्कामा इनि दुष्टको मरण भो साँचा विभीषण् थिया।
पाया राज्य कनक् झई र खुसिले चाकर् सदाका भया॥६॥

जो दक्षिणा अभयको अघि हो दियाको।
सो पूर्ण गर्न कन दुष्ट हरी लियाको॥
देख्यौं कृतार्थ हुनु भो रघुनाथ ऐल्हे।
मथ्या इ राक्षसहरू अरु देखि कैल्हे॥७॥

यो बिन्ती ऋषिको सुन्या प्रभुजिले आश्चर्य मान्या पनी।
क्याले रावण देखि झन् अति ठुलो भो इन्द्रजित् विर् भनी॥
सोध्या सब् ऋषिका अगाडि र तहाँ साम्ने अगस्ती थिया।
यस्तो हो तब विर् सुन्यो भनि सबै विस्तार् बताई दिया॥८॥

ब्रह्माका सुत हुन् पुलस्त्य तपका खातिर् सुमेरु गया।
राजर्षी तृणबिन्दुका नचिगमा आश्रम् ति गर्दा भया।।
तप् गथ्या तहिं देवपुत्रिहरु सब् आयेर खुप् गान् गरी।
नाच्छ्या हास्यकला अनेक् तरहका गर्दे नजर्मा परी।।९।।

तप्को विध्न हुन्या पुलस्त्य ऋषिले बूझ्या बडा धिर् थिया।
जुन् स्त्री देख्छु म गर्भिणी उहि हवस् भन्न्या सराप् पो दिया।।
भाग्या सब् तृणबिन्दुपुत्रि त सुनी साम्ने नजीक्मा गइन्।
देख्ता ताहिं पुलस्त्यले र ति उसै झट् गर्भिणी पो भइन्।।१०।।

कामिन् खुप् डरले पिता सित गइन् जान्या पिताले पनी।
छोरी गर्भिणि भै छ आज ऋषिका साँचा वचन्ले भनी।।
जानी छोरि पुलस्त्यजी कन दिया जल्दी नजिकमा गई।
ती कन्या ति पुलस्त्यले पनि लिया अत्यन्त खूसी भई।।११।।

तिन्का पुत्र त विश्रवा हुन गया खुप् ब्रह्म जान्न्या मुनी।
भारद्वाज् ऋषिले तिनै कन दिया छोरी बडा गुण् सुनी।।
तिन्का पुत्र कुबेर् भया गुण निधान् तिन्ले तपस्या गरी।
ब्रह्मालाइ रिझाउँदा ति धनका मालिक् भया तेस् घरी।।१२।।

मालिक् दौलतको गरायर गरुन् यस्मा सयल् खुप् भनी।
ब्रह्माले तहिं फेरि पुष्पक विमान् तिन्लाइ दीया पनी।।
तेसै माथि चढी पिता सित गई तप्को सबै फल् कह्या।
सब् पायाँ तर वास् त पाइन कता जाऊँ म भन्दा भया।।१३।।

सून्या बिन्ति कुबेरको र खुसि भै ती विश्रवाले पनी।
लङ्का खालि थियो र तेहि दिनु भो लौ राज्य गर् जा भनी।।
लङ्कामा अघि राज्य राक्षसहरू गथ्या बडा विर् थिया।
तिन्कै खातिर विश्वकर्म खुसि भै लङ्का बनाई दिया।।१४।।

आज्काल् राक्षस विष्णुले जिति लिंदा भागेर पातालमा।
लुकना खातिर गै गया र सहरै खाली छ यस् कालमा।।
आज्ञा येति दिया कुबेर् कन तहाँ ती विश्रवाले जसै।
लङ्कामा ति कुबेर् गई कन बस्या राज् गर्न लाग्या तसै।।१५।।

एक् दिन् कैकसि छोरि ली कन तुलो राक्षस् सुमाली पनी।
डुल्थ्यो यस् पृथिवी विषे सब घुमी हेरुँ तमासा भनी।।
पाताल् बाट सयल् गरुँ भनि यहाँ आयेर डुल्दा तहाँ।
पुष्पक् माथि चढेर खुप् सित सयल् गथ्या कुबेर्जी जहाँ।।१६।।

लाग्यो दृष्टि सुमालिको र मनले मान्यो बडा हुन् भनी।
यस्ता विर् कुलमा कसो गरि हुनन् यस्तो चितायो पनी।।
लाग्यो कैकसिलाइ भन्न अहिले पुत्री यती काल् गयो।
कोही वर् पनि आउँदैन गरुँ क्या यौवन् त तिम्रो भयो।।१७।।

तस्मात् आज त विश्रवा ऋषिजि थ्येँ जाऊ र साम्ने गई।
हात् जोरी ऋतुदान माग तिमिले दासी चरणकी भई।।
यस्ता पुत्र हुनन् अवश्य इ उनैका पुत्र हुन् विर् भनी।
छोरीलाइ त विश्रवा सित तहाँ तेस्ले पठायो पनी।।१८।।

जल्दी कैकसि विश्रवा सित गई साम्ने खडा भै रहिन्।
पृथ्वी तर्फ नजर् दिई चरणले लेख्ती जमिन्मा भइन्।।
चेष्टा कैकसिको नजर् गरि तहाँ ती विश्रवाले पनी।
कन्या कस्कि तँ होस् बता किन यहाँ आइस् अगाडी भनी।।१९।।

सोध्या कैकसिलाइ लाज् हुन गयो लाज्का सकस्मा परिन्।
ध्यानैले सब जानि बक्सनु हवस् यस्तो त बिन्ती गरिन्।।
सून्या बिन्ति र झट् विचार् पनि गर्या मालुम् भयो सब् जसै।
छोरा पाउन आइछस् भनि तहाँ बोल्या ऋषीले तसै।।२०।।

वेला दारुण पारि आज ऋतुदान् मागिस् म दिन्छू पनी।
दोटा पुत्र हुनन् भयङ्कर स्वरुप् वेला सरीका भनी।।
भारी बात् गरि दान् दिया र ऋतुको ती बात् जसै ता सुनिन्।
कुन् रित्ले अब पाउँ पुत्र बढिया यस्तो बहूतै गुनिन्।।२१।।

बिन्ती कैकसिले गरिन् उहि बखत् ख्वामित् पती भै पनी।
तेस्ता पुत्र बुझाउँला म कसरी यो मन् कठिन् भो भनी।।
सून्या बिन्ति तहाँ दया पनि उठ्यो ती विश्रवाको पनी।
तेस्रो पुत्र हुन्या छ राम्चरणको दास् बुद्धिमान् खुप् भनी।।२२।।

पत्नी कैकसिलाइ येति ऋषिले दीया कृपा खुप् गरी।
खूसी कैकसि भै गइन् ऋषि रह्या ध्यान्मा बहुत् मन् धरी।।
जन्म्यो रावण पूर्ण गर्भ जब भो सिर् दस् भुजा बीस् धरी।
उल्का आदि भया अनेक् तरहका कामिन् भुमी खुप् गरी।।२३।।

रावणका पछि कुम्भकर्ण अति विर् जन्म्यो उसैका मनी।
जन्मी शूर्पणखा पछी गुणनिधान् जन्म्या विभीषण् पनी।।
शान्तात्मा बढिया विभीषण भया बस्थ्या ति शास्त्रै सुनी।
दुष्टात्मा अति कुम्भकर्ण हुन गो डूलेर खान्थ्यो मुनी।।२४।।

बैन्ही शूर्पणखा भई जगतमा दुष्टात्म भै दुल्दथी।
नक्कट्टी भइ गै पछी हजुरका तेज्जे कहाँ बाँचतथी।।
रावणको त बखान् कहाँ तक गरौं सब लोकको रोग् सरी।
लाग्यो रावण बढन् रोज् भय दिंदै तिन् लोक वशैमा गरी।।२५।।

सर्वान्तर्यामि साक्षी हृदय हृदयमा आत्मरूप्ले रह्ययाका।
निर्मल् सर्वज्ञ पूर्णै प्रभु पनि नरको रूप ऐल्हे भयाका।।
सोध्नु भो आज लीला गरि कन त सबै रावणादीहरूको।
विस्तार् बिन्ती म गर्छु अरु पनि भगवन् तेज् हर्या जो अरुको।।२६।।

ब्रह्म स्वरूप् प्रभु भनेर हजूरलाई।
जानेर दुल्छु म अनुग्रह केहि पाई।।
यस्तो अगस्ति ऋषिले जब बिन्ति लाया।
साँचो कुरो प्रभुजिले ऋषि थ्यै बताया।।२७।।

माया छ यो सब जगत् भनि नित्य जानी।
आनन्द यस् विषयमा रति भर् न मानी।।
मेरो भजन् गरि रहोस् सब पाप हन्त्र्या।
येही उपाय छ सहज् सित पार तन्त्र्या।।२८।।

एक् दिन् पुष्पकमा चढी कन कुबेर् आया पिता थ्यै जसै।
देखिन् कैकसिले र पुत्र सित गै क्यै भन्न लागिन् तसै।।
देख्यौ पुत्र कुबेरलाइ तिमिले सब् द्रव्यका छन् धनी।
गर्छन् पुष्पकमा सयल् खुसि हुँदै तेजस्वि देख्तै पनी।।२९।।

जस्तो यत्न गरेर हुन्छ तिमिले सो यत्न ऐल्हे गरी।
सब्को मालिक भै सयल् गर अनेक् यस्तै इनैले सरी।।
रावण्ले इ वचन् सुनी जननिकै साम्ने प्रतिज्ञा गर्यो।
हे मातर म बडै भयेर रहूला क्या आज चिन्ता पर्यो।।३०।।

यस्तो बात् तहिं कैकसी सित गरी तप् गर्न रावण् गयो।
गोकर्णेश्वरमा गई दृढ भई तप् गर्न लाग्दो भयो।।
रावण्का सँग कुम्भकर्ण विभीषण् भाई दुवै ती गया।
ईश्वर्लाइ गरौ प्रसन्न भनि खुप् तिन्ले पनी मन् दिया।।३१।।

तप् गर्दा हुँदि कुम्भकर्ण विरको ताहाँ अयुत् वर्ष गो।
टेकी एक चरण् विभीषणजिको पाँचै हजार मात्र भो।।
रावण्को त बखान् कहाँ तक गरौं ठूलो तपस्या गर्यो।
खुप् एकाग्र भयेर रोज् प्रभुजिका ध्यान्मा बहुत् मन् धर्यो।।३२।।

दस् हज्जार जब दिव्य वर्ष बिति गो एक् सिर् तसै होम् गरी।
यस्तै रीत् सित नौ त सिर् पनि हुम्यो भक्ती प्रभूमा धरी।।
नौ सिर् होम् गरि सिर् दसै पनि तहाँ दीनै तयार् भो जसै।
ब्रह्मा आइ हटाइ वर् दिन तयार् हूनू भयो पो तसै।।३३।।

हे रावण् वर माग दिन्छु अहिले इच्छा बमोजिम् भनी।
ब्रह्मा बाट दया भयो र खुशि भै माग्यो तहाँ वर् पनी।।
हे नाथ् वर् त अमर् म पाउँ न मरूँ क्वै वीर देखी कसै।
मानिस्को त डरै म मान्दिन रती मेरा सदा छन् वशै।।३४।।

ब्रह्माले पनि लौ भनेर वरदान् माग्यै बमोजिम् दिया।
काट्याका पनि सिर् तयार् गरि दिया जस्तै अगाडी थिया।।
ब्रह्माजी तहिं फेरु विभीषणजिका साम्ने नजिकमा गया।
इच्छा क्या मनमा छ माँग उहि वर् दिन्छु म भन्दा भया।।३५।।

माग्या वर् खुसि भै विभीषणजिले हे नाथ् निरन्तर् मती।
धर्मै तर्फ रहोस् अधर्म तिर ता कैल्हे न लागोस् रती।।
ब्रह्माले अधिकै दया गरि दिया होला तँलाई भनी।
मागेनन् त पनी तहाँ गरि दिया कल्पान्त आयू पनी।।३६।।

फेर् कुम्भकर्ण विरका अघि जल्दि आई।
आज्ञा भयो अब त दिन्छु म वर् तँलाई।।
क्या माग्दछस् भनि दया हुन गो जसै ता।
जिह्वा विषे गयर वाणि बसिन् तसै ता।।३७।।

वाणीले जब मोह खुप् सित भयो घत्को विघत्को पनी।
थाहा केहि भयेन तेस् कन तहाँ यस्तो म मागूँ भनी।।
माग्यो मूढ भयेर येहि वरदान् निद्रा छ मैन्हा परोस्।
एक् दिन् मात्र मलाइ खानपिनका खातीर निद्रा टरोस्।।३८।।

यस्तो वाक्य सुनेर तेहि वरदान् दीया प्रभूले जसै।
सून्या त्यो वरदान देवगणले खूसी भया सब् तसै।।
जिह्वा देखि सरस्वती जब गइन् खेद् तेस् बखत्मा पर्यो।
इच्छा ईश्वरकै रहेछ बलवान् भन्न्या विचार यो गर्यो।।३९।।

बाबू कैकसिको सुमालि खूसि भो पायो र यो सब् खबर्।
आयो जल्दि तहाँ प्रहस्तहरु धेर् सङ्गा थिया विर् जबर्।।
रावणका अघि गै भन्यो खुशि हुँदै हे पुत्र खुप् काम् गर्यो।
विष्णूको अघि डर् थियो अब गयो सन्ताप् तिमिले हर्यो।।४०।।

लङ्कामा अघि राज्य राक्षसहरू गथ्या बडा खुस् थिया।
विष्णूले गइ छिन्नभिन्न गरि सब् राक्षस् धपाई दिया।।
क्यारौं जोर् न पुगेर भागि कन सब् पाताल् गयाका थियौं।
तिम्रो आज सहाय पाइ कन पो आई बताई दियौं।।४१।।

आज्काल् राज्य कुबेरको छ तिमिले मागी बलात्कार् गरी।
जुन् पाट्ले गरि हुन्छ लेउ अहिले स्थान् छैन लङ्का सरी।।
राजाको त हुँदैन बन्धु सितको बन्धुत्व धर्मै पनी।
यो सन्देह न मान कत्ति कसरी लङ्का म लीऊँ भनी।।४२।।

यस्तो बिनति सुमालिको सुनि भन्यो लङ्का कसोरी हँरुं।
दाज्यू हुन् पितृ तुल्य छन् तहिं बसुन् अन्तै बसूँला बरु।।
यस्तो रावणको वचन् सुनि तहाँ साम्ने प्रहस्तै सर्यो।
रावणको मन फेर् फिराउन बहुत् सिप् लाइ बिनती गर्यो।।४३।।

हे नाथ् कश्यपपुत्र हुन् इ जति छन् द्यौता र राक्षसहरू।
लङ्क्या ती पनि ता भन्या त अरुको बिनती कहाँ तक् गरु।।
तस्मात् आज कुबेर छन् त पनि सो लङ्का लिन्या हो भनी।
हात् जोरी विनती गर्यो र सुनि त्यो बिनती त मान्यो पनी।।४४।।

बेसै बिनति गरिस् भनी उहि बखत् दौडी त्रिकुट्मा गयो।
छोड्यो दूत प्रहस्तलाइ र कुबेर् लाई निकास्तो भयो।।
बाबूको मतलब् बुझी कन कुबेर् छोडेर कैलाश् गया।
तप् गर्दा शिव खुस् गराइ शिव थ्यै बिनती ति गर्दा भया।।४५।।

इच्छा माफिकको बनाउन कुशल जो विश्वकर्मा थिया।
तिन्ले बेस् अलकापुरी पनि कुबेर्लाई बनाई दिया।।
दिक्पाल भै ति कुबेर् रह्या शिवजिले तिन्मा दया खुप् गर्या।
शम्भूको करुणा हुँदा त अरु झन् आनन्दसागर् पर्या।।४६।।

रावण् राक्षस सब लियेर खुसि भै लङ्का सहर्मा बस्यो।
तप्को जोर् बलवान् जित्यो सब जगत् सन्ताप् सबैमा पस्यो।।
विद्युजिह्व तुलो निशाचर थियो तेस्लाइ बैन्ही दियो।
ती मन्दोदरिलाइ आइ मयले दीयो र तेस्ले लियो।।४७।।

ती मन्दोदरिलाइ दी कन दियो शक्ती अमोघ् खुस् भई।
बीहा भो पछि कुम्भकर्ण विरको प्रल्हादकुल्मा गई।।
शैलुष् नाम हुन्या बहूत बलवान् गन्धर्वराज् क्वै थिया।
तिन्की छोरि थिइन् विभीषण बडा जानेर छोरी दिया।।४८।।

जन्म्यो रावणलाइ पुत्र बलवान् जो जन्मदैका घरी।
लाग्यो रून त शब्द भो अति ठुलो खुप् गर्जन्या मेघ् सरी।।
मेघ् झैं शब्द गर्यो भनेर तहिं नाम् तेस्को रह्यो मेघनाद्।
यस्को बल् यति सम्मको छ भनि यो लागेन त्यस्को त साँध्।।४९।।

निद्राले पनि कुम्भकर्ण कन खुप् पकड्यो सकस्मा पर्यो।
हे नाथ् सुत्छु म ठाउँ पाउँ भनि यो हात् जोरि बिन्ती गर्यो।।
तेस् बिच्मा तहिं सुत्नलाइ बढिया गूफा तयारी गर्यो।
ताहीं गै कन कुम्भकर्ण विरको खुप् मस्त निद्रा पर्यो।।५०।।

ब्रह्माको सब देव दैत्यहरुको जो श्री थियो सब् हरी।
लाग्यो रावण नाश् गराउन अनेक् रङ्गा उपद्रव् गरी।।
पाया थाह कुबेरले र किन यो गछ्स् उपद्रव् न गर्।
भन्ना खातिर दुत् पठाउनु भयो बोलाक् चतूरो जबर।।५१।।

दुत् गै बिन्ति गर्यो त झन् बिखुसि भै ऊठ्यो ठुलो रिस् गरी।
जल्दी गै ति कुबेरको जिति लग्यो पुष्पक् विमानै हरी।।
कूबेर्लाइ जिती यमै पनि जित्यो जीत्यो वरुणै पनी।
पाँच्यो स्वर्ग विषे पनी खुसि हुँदै फेर् इन्द्र जित्छु भनी।।५२।।

एक् ठक्कर लडि इन्द्रले त सहजै पक्डेर पाता कस्या।
हुर्मत् रावणको गयो खुसि भई सम्पूर्ण देवता बस्या।।
यो थाहा भइ मेघनाद रिसले आयो अगाडी सरी।
जीत्यो इन्द्रजिलाइ तेस् बखतमा भारी लडाई गरी।।५३।।

रावणलाइ फुकाइ इन्द्र कन ली फर्केर लङ्का गयो।
जीत्यो इन्द्र र इन्द्रजित् भनि तुलो नाम् ताहिं देखी भयो।।
ब्रह्मालाइ खबर् भयो र फुनका खातीर दौडी गया।
धेरै वर् दिइ मेघनाद् कन खुसी गर्दै फुकाउँदा भया।।५४।।

ब्रह्मा इन्द्रजिलाइ फोइ कन फेर जानू भयो धाममा।
लाग्यो रावण फेर जगत् जितुँ भनी सङ्ग्रामका काममा।।
कैलाश् पर्वत यो तुलो छ गहुँको होला कहाँ तक् भनी।
कैलाश् हात महाँ लियेर सहजै एक् दिन् त तौल्यो पनी।।५५।।

नन्दीश्वर् कन रिस् उठ्यो र रिसले दीया सरापै पनी।
मानिस् वानर शत्रु भै कन सहज् मारुन् तँलाई भनी।।
ताहाँ देखि त कार्तवीर्य सित गो सङ्ग्राम खातिर् जसै।
पुगथ्यो तिन् सित जोर् कहाँ सहजमा पाता कस्या पो तसै।।५६।।

मेरो नाति भनी पुलस्त्य ऋषिले आयेर बिन्ती गरी।
बन्धन् देखि फुकाइ बक्सनु हुँदा लाज् भै फियो तेस् घरी।।
फेरी रावण बालि जित्छु भनी गो साथ्मा अनेक् विर् गया।
बालीले पनि पक्रि तेस् कन तहाँ खुप् काखि चेत्ता भया।।५७।।

काखीमा मिचि चार् समुद्र घुमि फेर छोडी दियाथ्या जसै।
मैत्री गर्छु भनी मित्यारि गरि खुप् लाज् मानि फक्यो तसै।।
ई बाहेक् अरु विर् सबै वश गर्यो तिन् लोक विषे छन् जती।
यस्ता विर्हरु मारि बक्सनु भयो बिन्ती गरू यो कती।।५८।।

नारायण् हुनुहुन्छ विष्णु भगवान् सब् यो चराचर् पनी।
जो देखिन्छ कहिन्छ शास्त्रहरुले नारायणै हो भनी।।
ख्वामित्का अघि नाभिमा कमल भो ब्रह्माजि ताहीं भया।
वाणीले सँग अग्रि ता हजुरको मुख् देखि निकी गया।।५९।।

बाहू देखि त लोकपाल् हुन गया ई चन्द्र सूर्ये पनी।
आँखा देखि भया दिशाहरु भन्या कान् देखि शब्दै भनी।।
सबको प्राण तयार् भयो हजुरका प्राण् देखि मुख्यै भई।
नासा देखि त वैद्य अश्विनिकुमार् वेदाङ्गमा पार् गई।।६०।।

जङ्घा जानु उरु जघन् यति शरिर् देखी भुवर्लोकहरू।
कोखा देखि त चार् समुद्र हुन गो वर्णन् कहाँ तक् गरु।।
निस्क्या स्तन् दुइ देखि इन्द्र र वरुण् दूवै दिशाका पती।
रेतै देखि त बालखिल्यहरु सब् निस्क्या तपस्वी अती।।६१।।

धर्माधर्म विवेकका इ यमराज् ती लिङ्ग देखी भया।
मृत्यू ता गुद देखि रुद्र त हजुर्का रीस देखी भया।।
हाइ देखी जति पर्वतादिहरु छन् केश् देखि सब् मेघ् पनी।
जो छन् औषधि रोम देखि ति भया नख् देखि सब् स्वर् पनी।।६२।।

विश्वात्मा हुनुहुन्छ नाथ् पुरुष रूप् माया त शक्ती लिन्या।
खूसी भै कन देवता कन सदा अम्रित् पियाई दिन्या।।
ख्वामित्कै त छ सृष्टि सब् जति छ यो संसार् चराचर् धरी।
बाँच्याको पनि देखिइन्छ भगवन् आधार् हजुर्कै गरी।।६३।।

जस्तै दूद विषे रहन्छ भरिपुर् घीऊ उही रित् गरी।
सब् चिज्मा हजुरै पसी रहनु भो सर्वान्तरात्मा हरी।।
हुन्छन् सूर्यहरु प्रकाश् हजुरकै तेज्जे हजुर् सब् धनी।
ख्वामित्लाइ त नाथ् प्रकाश गरि दिन्या छैनन् अरु क्वै पनी।।६४।।

ज्ञानी जन्हरु देखतछन् सकल रूप अज्ञानि अन्धा सरी।
देखतैनन् प्रभुलाइ मूढ हुन गै घुम्छन् विपत्मा परी।।
योगी भै कन वेदशीर्षहरुले खोज्छन् त देखछन् पनी।
यस्ता रित् सित यो चराचर विषे श्रीराम् रह्याछन् भनी।।६५।।

बक्बात् गर्यौ प्रभु हजुर सित रिस् न मानी।
रक्षा हवस् प्रभु अनुग्रहपात्र जानी।।
चिन्मात्र अद्वितिय नित्य हजुरलाई।
भज्छु निरन्तर टहल् गरि हर्ष पाई।।६६।।

बाली सुग्रिव इन्द्रसूर्यसुत हुन् भन्न्या सुन्याको त छु।
कस्ता रित् सित जन्म भो इ दुइको विस्तार् समेत् खोज्दछु।।
विस्तार् सुन्न म पाउँ सब् भनि हुकुम् राम्को भयेथ्यो जसै।
विस्तार् खूसि भई अगस्ति ऋषिले बिन्ती गर्या सब् तसै।।६७।।

ब्रह्मा चार् सय कोसको गरि सभा सूमेरु माथी थिया।
ईश्वरलाई रिझाउना कन तहाँ खुप् योगमा मन् दिया।।
योग्मा चित्त बढ्यो र भक्ति रसले आँसू खसाया जसै।
आँसूको तहिं वीर वानर बन्यो आश्चर्य मान्या तसै।।६८।।

ब्रह्माका मनमा दया पनि उठ्यो बोल्यो वचन्ले पनी।
मेरा नित्य नजीकमा रह यहाँ कल्याण होला भनी॥
ब्रह्माका इ वचन् सुनेर खुसि भै वाहीं नजिकमा रह्यो।
फल फुल् खायर तेहि पर्वत विषे त्यो नित्य डुल्दो भयो॥६९॥

लाग्यो पानि पियास् र कूप नजिकै देख्यो र पौँच्यो तहाँ।
आफ्ना छाइ विषे नजर् परि गयो त्यो कूप हेर्दा महाँ॥
आर्के विर् सरि मानि तेहि कुपमा कूदी पसेथ्यो जसै।
अर्को कोइ न देखि फेरि झटपट् उफ्रेर निस्क्यो तसै॥७०॥

निस्क्यो बाहिर कूप देखि त असल् स्त्रीको स्वरुप् पो बनी।
लाग्यो खेद् मनमा कसो गरि भयाँ स्त्रीको स्वरुप्को भनी॥
देख्या इन्द्रजिले र तेहि बिचमा तिन्मा बहुत् मन् भयो।
पक्रया इन्द्रजिले र वीर्य त गिरी सब् बाल देशमा गयो॥७१॥

तेही वीर्य त एक कुमार् हुन गयो बाल्मा गिर्याको पनी।
बालै देखि भयो भनी कन रह्यो नाम् बालि विर् भो भनी॥
माला काञ्चनिपुत्र जानि बढिया एक इन्द्रजीले दिया।
बाबूको करुणा बुझेर खुसि भै त्यो बालि विले लिया॥७२॥

तेस् बिच्मा तहिं सूर्य आयर नजर् लाया तसै स्त्री महॉ।
सूर्येका पनि वीर्यपात् हुन गयो ग्रीवा विषे पो तहाँ।।
तेही बिज् पनि बेस् कुमार् जब बन्यो ग्रीवा विषे एक् जसै।
ग्रीवा देखि भयो भनेर तिनको सुग्रीव नाम् भो तसै।।७३।।

सूर्येले पनि पुत्रलाइ बलवान् साहाय दिन्छु भनी।
विर् मध्ये बलवान् थिया र हनुमान्ज्यूलाइ दीया पनी।।
सुग्रीव्का संगमा रह्या ति हनुमान् श्रीसूर्य धाम्मा गया।
बाली सुग्रीव दूइ पुत्र सहजै ती वानरीका भया।।७४।।

बाली सुग्रीव दूइ पुत्र संगमा ली सुत्न खातिर् गइन्।
प्रातःकाल विषे त फेरि अघि झैं ती स्त्री पुरुषै भइन्।।
स्त्रीरूप भै कन बाली सुग्रीव दुवै जन्म्या इ पुरुष भया।
ब्रह्मालाइ गरुं प्रणाम् भनि दुवै छोरा संगै ली गया।।७५।।

ब्रह्मालाइ खबर् भयो र खुसि मन् तिन्को गराया पनी।
किष्किन्धापुरि दीन मन्सुब भयो आश्रित् अनाथ् हो भनी।।
थीयो एक् तहिं देवदूत बलवान् हाजिर् र मर्जी पनी।
ब्रह्माको हुन गो लगेर गरि दे यस्लाइ राजा भनी।।७६।।

किष्किन्धापुरिमा लगी तिलक दे खुप् राज्य सोख्मा परोस्।
सात् द्विप्मा जति वानरादिहरु छन् तिन्मा हुकुम् यो गरोस्।।
इश् नारायण भारि हर्न भुमिको राम्चन्द्र हूनन् जसै।
तीनैलाइ सहाय दीन कन ता तत्पर् हवस् यो तसै।।७७।।

किष्किन्धापुरिमा लगी तिलक दे भन्न्या हुकुम् भो भनी।
तेस् ऋक्षाधिपलाइ लैगि कन झट् राजा बनायो पनी।।
त्यो ऋक्षाधिपका ति पुत्र दुइ हुन् बाली र सुग्रिव् भनी।
सब् विस्तार गरी सक्यौं हजुरमा मालुम् थियो ता पनी।।७८।।

किष्किन्धा तहिं देखि वानरकि भै सुग्रिव्हरु छन् तहाँ।
सर्वेश्वर् हुनुहुन्छ ता हजुरमा क्या धेर बताऊं यहाँ।।
नित्यानन्द चिदात्मनाथ् हजुरले लीलास्वरुप् यो धरी।
ब्रह्माजी कन खुस् गराउनु भयो सम्पूर्ण भूभार् हरी।।७९।।

बाली र सुग्रिव दुवै कन धर्म जानी।
कीर्तन् गरोस् त गुण जन्म सबै बखानी।।
सम्बन्ध केहि रघुनाथ् सित पर्न जाई।
पाप् छुट्छ धर्म पनि बढ्दछ तेसलाई।।८०।।

वर्णन् ता यति कर्मले हजुरको हूँदैनथ्यो ता पनी।

वर्णन् गछ जगत् यहाँ कि रघुनाथ् सब् ताप् हरौंला भनी॥

आर्को आज कथा कहन्छु रघुनाथ् सीताजिलाई पनी।

रावणले हरि लै गयो त यहि हो तेस्को इरादा भनी॥८१॥

रावणको र सनत्कुमार ऋषिको एक दिन् भयो भेट् कहीं।

सोध्यो रावणले परी चरणमा क्यै बात् ऋषी थ्यै तहीं॥

ब्रह्मन् को बलवान् छ देवहरुमा आधार कस्को गरी।

जित्छन् सब् रिपुलाइ देवगणले साम्ने अगाडी सरी॥८२॥

कस्को पूजन गर्दछन् द्विजहरु जो योगि हुन् सो पनी।

कस्को ध्यान कन गर्दछन् सहजमा संसार तरौंला भनी॥

यस्को निश्चय कत्ति पाइन अनेक् कस्तै विचारदा पनी।

ठूलो कुन् छ बताइ बक्सनु हवस् येही छ ठूलो भनी॥८३॥

सून्या प्रश्न सनत्कुमार ऋषिले यस्ता डबल्को जसै।

जान्या रावणको र आशय उसै माफिक् बताया तसै॥

सून्यौ रावण एक हरी सरि ठूलो मिल्दैन आर्को कबै।

द्यौताका सब दानवादिहरुका आधार् इनै हुन् सबै॥८४॥

जस्ले नाभि कमल् विषे त भगवान् ब्रह्माजि पैदा गरी।
ती द्वारा जगतै बनाउनु भयो ठूला तिनै हुन् हरी॥
इन्द्रादीहरु जित्छन् रिपु सबै आधार हरीकै गरी।
ध्यानले योगिहरु तिनै कन भजी जान्छन् सहज् पार् तरी॥८५॥

रावणले इ वचन् सुन्यो र ऋषिका बिन्ती गर्यो फेर तहाँ।
विष्णूले जति मार्दछन् रण महाँ ती बस्न जान्छन् कहाँ॥
दोस्रो प्रश्न सुन्या तहाँ ति ऋषिले यस्ता प्रकाको जसै।
उत्तर फेरि दिया कृपा गरि तहाँ तेस्लाइ तिनले तसै॥८६॥

द्यौताले जति मार्दछन् ति त अनेक् स्वर्गादिको भोग् गरी।
कालान्तर पछि जन्म हुन्छ तिनको पृथ्वीतलैमा झरी॥
जस्लाई हरि मार्दछन् उ त तसै जान्छन् तुरुन्तै अनी।
मुक्तै भै कन बस्छ जन्म तसको हुँदैन कैले पनी॥८७॥

यस्ता सत्य वचन् सुनी मन बुझ्यो रावण् भयो खुस् पनी।
सङ्ग्राम् श्रीहरि थ्यै गरी तहिं मरी मुक्तै म हुन्छू भनी॥
यस्तो सुर मनमा जसै दृढ गर्यो जान्या ऋषीले पनी।
खूसी भै ति सनत्कुमार ऋषिले आशीष दीया पनी॥८८॥

हे रावण् सुन वत्स जो छ मनमा स्वाभीष्टसिद्धी सबै।
तिम्रो लौ परिपूर्ण हुन्छ मनमा शङ्का नमान्या कबै।।
रूप जस्तो हरिको छ भन्छु अहिले यस्ता हरी छन् भनी।
स्थावर् जङ्गम सूर्य चन्द्र पृथिवी शेष दैत्य दानव् पनी।।८९।।

ई रूप हुन् हरिका अनेक तरहका यो रूप विराट् रूप हो।
पीताम्बर् घनश्याम् त सूक्ष्म रूप हो देख्नु कृपैले छ यो।।
यो रूप देखन मन्सुवा छ त हुनन् इक्ष्वाकु कुल्मा हरी।
छोरा हुन् दशरथजिका भनि जगत् भन्नन् ति राम् नाम् गरी।।९०।।

सीता लक्ष्मण साथमा लिइ पिताजीका हुकुम्ले गरी।
जानन् दण्डक वन् महाँ भजि लिया चीन्ह्या तिनै हुन् हरी।।
यो विस्तार सनत्कुमार ऋषिका मुख् देखि जस्सै सुन्यो।
चीन्ह्यो ख्वामितलाइ तेस् बखतमा तेस्ले र यस्तो गुन्यो।।९१।।

श्रीराम्चन्द्र सितै विरोध् गरि तिनैका हात देखी मरी।
संसारगार पार् तरेर सहजै जान्छु जहाँ छन् हरी।।
यस्ता आशयले सिता कन हर्यो रावण् त हो बुद्धिमान्।
लक्ष्मी हुन् इ सिता भनी कन चिन्ह्यो मान्थ्यो कहाँ हो अजान्।।९२।।

जो यो कथा कन खुसी भइ पाठ गछन्।
सुन्छन् कहीं कहिं सुनायर पाप हछन्॥
खुप् आयु बढ्छ तिनको अति सौख्य हुन्छन्।
धन्लाभ हुन्छ बहुतै तब नित्य सुन्छन्॥१३॥

एक् दिन् नारदजी डुली सकल लोक आयु नजिकमा जसै।
देख्यो रावणले र पाउ परि एक् बिन्ती गर्यो पो तसै॥
हे सर्वज्ञ मुने लडाकि बलिया विर् छन् कहाँ सो कही।
पाऊ लाग्यु हवस् गर्यो विनति यो खुप् लड्न इच्छा भई॥१४॥

रावणका इ वचन् सुनेर मुनिले मन्ले विचार खुप् गरी।
भन्छन् को भनु छैन वीर अरु ता ताहाँ तिमिले सरी॥
तिम्रो मन्सुब पूर्ण गर्न सकन्या विर् श्वेतद्विष्मा गया।
मिल्छन् जाउ तहीं नजाउ कहिं लौ खुप् लड्न मन्सुब् भया॥१५॥

जो विष्णुका पूजन नित्य गछन्।
जो विष्णुका बाहुलि देखि मछन्॥
तेस्ता महात्मा तहिं बस्न जान्छन्।
त्रैलोक्यका विर् त ति तुच्छ मान्छन्॥१६॥

नारदका इ वचन् सुनी कन त झट् पुष्पक् विमान्मा चढी।
श्वेतद्विप् पनि पुग्दछू भनि चल्यो रावण् त तेसै घडी॥
श्वेतद्वीप नजिक् पुग्या पछि विमान् पुष्पक् न चल्ल्या भयो।
ओल्यो पुष्पक देखि हिक्मति थियो पैदल् दुगुदैँ गयो॥९७॥

श्वेतद्वीप पुगी प्रवेश् गरुँ भनी मन्सुब् गरेथ्यो जसै।
धाया सुन्दरि नारि घेरि चहुँ ओर् आश्चर्य मान्यो तसै॥
आर्कीले पनि देखि पक्रि कन सब् वृत्तान्त सोद्धी भई।
आर्कीले अझ आर्कीले धरि लिंदा चेत्यो वहाँ पो गई॥९८॥

उम्वयो स्त्रीहरु देखि बल्ल र बहुत् आश्चर्य मान्यो पनी।
मछूँ मै पनि विष्णु देखि र यहीं आयेर बस्छू भनी॥
जल्दी मर्न निमित्त खुप् छल गरी सीताजिलाई हर्यो।
लङ्कामा लागि मातृवत् जननिको सेवा पनी खुप् गर्यो॥९९॥

राम् नाम्ले परमेश्वरै हुनुभयो मालुम् छ सब्को गती।
क्या बिन्ती गरुँ धेरु हजुर् त सबका साक्षी जगत्का पती॥
मेरो येहि चरित्र गायर रहोस् यो लोक संसार भनी।
गर्नु हुन्छ यहाँ अनेक् तरहका संसारि लीला पनी॥१००॥

येही रित् सित रामको स्तुति गरी खुस् भै अगस्ती गया।
संसारी सरि भै अनेक् विषय भोग् श्रीराम गर्दा भया।।
फक्यो पुष्प विमान् कुबेर् सित गई राम्कै हजुर्मा गयो।
फक्या नाथ् म कुबेरका हुकुमले यो बिन्ति गर्दो भयो।।१०१।।

पैल्हे रावणले जिती कन लियो सेवा उसैको गरिस्।
ऐल्हे श्रीरघुनाथले जिति लिंदा उन्का अधिन्मा परिस्।।
खुप् यो योग्य भयो अझै पनि तँ जा सेवा प्रभूकै गरी।
आऊनू तइँले यहाँ जब त राम् वैकुण्ठ जान्छन् हरी।।१०२।।

हूकुम् येती कुबेरले पनि गर्या ख्वामित् पुग्याथ्याँ जसै।
मञ्जुर् सोहि हुकुम् गरी कन फियाँ खुस् भै हजुर्मा तसै।।
पुष्पक्को विनती सुनेर रघुनाथजीको हुकुम् भो पनी।
ऐल्हे जा तँ म सम्झुँला त उ बखत् चाँडो तँ आयास् भनी।।१०३।।

पुष्पक्काइ बिदा दिया र रघुनाथले राज्यको भोग् गर्या।
जस्का राज्य महॉ बुढा पछि रही बाला न कैल्हे मर्या।।
यस्तो राज् प्रभुले गर्या सकलका आनन्दमै काल् गयो।
श्रीराम्का तहिं राज्यमा पनि तुलो आश्चर्य एक् दिन् भयो।।१०४।।

ब्राह्मणको लडिका मरेछ र पिता रूँदा रह्याछन् कहीं।
देख्या श्रीरघुनाथले तब विचार राख्या प्रभूले तहीं।।
क्याले यो विधि भो भनी कन विचार गर्दा भयो याद् जसै।
तप् गथ्यो तहिं शूद्र जङ्गल विषे उस्लाइ मार्या तसै।।१०५।।

तप् गर्दा जब शूद्र मारि दिनु भो ऊठ्यो लडीको पनी।
ब्राह्मण् खूसि भया गयो परमधाम् त्यो शूद्र चाहीं पनी।।
यस्तै रित् सित पालना गरि लिंगा दुःखी भयेनन् कहीं।
कोटी लिङ्ग पनी स्थल स्थल विषे थाप्या प्रभूले तहीं।।१०६।।

संसारको सुख भोग् गराउनु भयो सीताजिलाई पनी।
येहि गायर लोक तरुन् भनि भन्या स्थापन् कथाको पनी।।
सीता मात्र थिइन् प्रिया प्रभुजिकी राजर्षिको चाल् धरी।
शिक्षा खातिर गादिमा बसि अनेक् राजका अनेक् काम् गरी।।१०७।।

दस् हज्रार् जब वर्ष राज् गरि बित्या काल् ता यसै बिच् महाँ।
सीताले रघुनाथका चरणमा बिन्ती गरिन् एक् तहाँ।।
ख्वामित् नित्य हजूरका चरणकी दासी म हूँ ता पनी।
पछन् आयर पाउमा म सित खुप् ब्रह्मादि द्यौता पनी।।१०८।।

गर्हन् बिन्ति हजुर् अघी गइ दिया आफैं प्रभू राम् पनी।
पाऊ लाग्यु हुन्याछ युक्ति यहि हो वैकुण्ठ जान्या भनी॥
भन्छन् बिन्ति गर्याँ हजुर् सित सबै ब्रह्मादिको मत् पनी।
जस्तो गर्न उचीत हो उहि हवस् ख्वामित् जनायाँ भनी॥१०९॥

सीताले विनती गरिन् र रघुनाथज्यूको हुकुम् भो तहाँ।
बेस् भन्छन् अब गर्नु पर्दछ यसो वैकुण्ठ जाँदा महाँ॥
लोक्को एक अपवाद् लगायर तिमीलाई बडा वन् महाँ।
लैगी त्याग् पनि गर्छु जानु तिमिले वाल्मीकि आश्रम् जहाँ॥११०॥

ऐल्हे गर्भ छ जन्मनन् दुइ कुमार विर् विर् तिमिले पनी।
लोक्को यो अपवाद मेट्छु अब ता पस्छु म नीया भनी॥
याहीं आयर लोकका बिच महाँ न्यायै पसौली जसै।
फाट्निन् धर्ति र ताहिं बाट तिमिले वैकुण्ठ जानू तसै॥१११॥

यस् रित्ले तिमि जाउली जब अघी क्यै काल् बसी मै पनी।
आऊँला किन बस्तछु कहि सक्याँ यै सूर् छ मेरो भनी॥
जानाको यहि सूर् निश्चय गरी श्रीराम् सभामा गया।
हाम्रा यश् अपयश् कसो छ दुनियामा येहि सोद्धा भया॥११२॥

सब्ले बिनत्ति पनी गर्या हजुरमा बोल्लछन् यशै यश् भनी।
एकाले पछि क्या भन्यो कि महाराज् एक सुन्छु अप्यश् भनी।।
रावणले वनमा हरी घर लगी क्यै दिन् त राख्यो पनी।
यस्ती हुन् इ सिता उनै कन घरै ल्याया छ चोखी भनी।।११३।।

यस्ती स्त्री पनि चोखि हो भनि यहाँ राजै त राख्छन् भन्या।
चोखी कुन् रहली यहाँ अब उपर् सम्पूर्ण वेश्यै बन्या।।
भन्छन् अप्यश येहि मात्र भनि यो बिनत्ती गरेथ्यो जसै।
लक्ष्मणजी कन डाकि ल्याउन हुकुम् दीया प्रभूले तसै।।११४।।

हूकुम्ले रघुनाथका हजुरमा लक्ष्मण् पुग्याथ्या जसै।
सुन्नैलाइ कठिन् हुन्या अति कठोर् हूकुम् भयो पो तसै।।
हे भाई इ सिताजिलाइ अहिले त्याग् गर्नु मैले पर्यो।
चोखी जानि लिंदा त दुर्यश बहुत् लोक्के मलाई गर्यो।।११५।।

सीतालाइ चढाइ जल्दि रथमा वाल्मीकिआश्रम् जहाँ।
जो तारीं नजिकै गयेर वनमा छाडेर आऊ यहाँ।।
उत्तर केहि गर्यो भन्या त तिमिले मार्यो म ऐल्हे मर्यो।
भाई भोलि बिहान लानु वनमा हूकुम् त यै हो गर्यो।।११६।।

लक्ष्मणले जब यो हुकुम् कन सुन्या ठूला सकस्मा परी।
प्रातःकाल महा उठ्या र बढिया एक् रथ् तयारी गरी।।
सीतालाइ चढाइ लैगि वनमा छोडेर आया पनी।
लागिन् गर्न विलाप् सिताजि वनमा छोड्या मलाई भनी।।११७।।

रुन्धिन् वाल्मिकिशिष्यले सुनि कह्या वाल्मीकिजी थ्यें गई।
सून्या वाल्मिकिले र पूजन गर्या सीताजिको याद् भई।।
ल्याया आश्रममा र लोकजननी सीता इनै हुन् भनी।
स्त्रीजन्लाइ लगाइ खुपु सित गर्या सेवा सिताको पनी।।११८।।

ती विप्रपत्निहरुले पनि लक्ष्मि जानी।
पूजा सिता कन गर्या अति भाग्य मानी।।
सीतापती पनि विरक्त भयेर सुख् भोग्।
छोडी मुनी सरि भया मनले लिया योग्।।११९।।

लीला मेरि भनी सुनी कन तरुन् ई लोक संसार भनी।
लोकैका हितका निमित्त भगवान् मानिस् स्वरुप्का बनी।।
लीला गर्नु भयो र वृद्धहरुले जो गर्दथ्या सो गरी।
सत्कामै गरि दिन् बिताउनु भयो बाधा सबैका हरी।।१२०।।

साथ्मा लक्ष्मणजी थिया प्रभुजि थ्यै कुन् हो तुलो विष् भनी।
सोध्या लक्ष्मणले र सब् कहनु भो विस्तार् प्रभूले पनी।।
ब्रह्मस्वै विष हो भनी नृगजिको विस्तार् सुन्याथ्या जसै।
बूझ्यो चित्त र फेरि लक्ष्मणजिले क्यै सोध्न लाग्या तसै।।१२१।।

हे नाथ् ज्ञान स्वरूप देहहरुका आत्मा अधिन् भै पनी।
भूभार् हर्नु भयो अनेक् तरहका यस् आकृतीका बनी।।
लीला हो इ त आत्मरूपि भगवान् भक्तै फगत् जान्दछन्।
यो लीला त दयानिमित्त हुन गो यस्तो पनि मान्दछन्।।१२२।।

यस्ता मालिक जानि पाउ तलमा ख्वामित् पर्याको म छू।
संसार रूपि गभिर् समुद्र सहजै कुन् पाठले तर्दछू।।
सोही युक्ति बताइ बक्सनु हवस् जुन् पाठले यो तरी।
पुग्न्याछू पछि धाममा सहजमा आनन्दको भोग् गरी।।१२३।।

लक्ष्मणका इ वचन् सुनेर रघुनाथ् मूखै हँसीलो गरी।
आफ्ना भक्त ति भाइ लक्ष्मणजिका सम्पूर्ण सन्ताप् हरी।।
तत्त्व ज्ञान पनी तहीं दिनु भयो जुन्लाइ वेद्ले पनी।
भन्छन् लोकहरुलाइ तर्न सजिलो साँघू छ येही भनी।।१२४।।

ई वर्णाश्रमका क्रिया जति त छन् तिन्लाइ पैल्हे गरी।
दस् इन्द्रिय र मन् जितेर गुरुका साम्ने अगाडी परी।।
आत्मज्ञान मिलोस् भनेर गुरुको सेवा निरन्तर गर्या।
आत्मज्ञान् पनि मिल्छ येहि रितले संसार कतीले तर्या।।१२५।।

फल इच्छा गरि कर्म गर्छ यदि ता फेर देह यस्तै लिई।
त्यो फल भोग् पनि गर्छ गर्छ अरु फेर कर्म बहुत् मन् दिई।।
तेस्को फेर पनि बन्छ देह करले येसै जगत्मा परी।
यस्तै रित् सित घुम्छ त्यो भुवनमा अत्यन्त चक्रै सरी।।१२६।।

अज्ञाने छ घुमाउन्त्या सकलको शत्रू सरीको यहाँ।
ज्ञानैले गरि नष्ट हुन्छ पनि सो लीनू यही मन् महँ।।
अज्ञानको र इ कर्मको छ कति फेर तस्मात् क्रियाले गरी।
अज्ञान् नष्ट हुँदैँन छैन अरु थोक् ऊपाय यै ज्ञान् सरी।।१२७।।

अज्ञान् नष्ट हवस् न राग् न त छुटोस् अज्ञानका कर्मले।
कर्मै गर्छ त घुम्छ यै जगतमा त्यै कर्मका धर्मले।।
तस्मात् ज्ञान विचार गर्नु जनले ज्ञान्ले कती पार् भया।
ज्ञान् छाडी कन कर्मले जनहरु संसार पार् को गया।।१२८।।

विद्यालाइ सहाय कर्म छ तुलो भन्छन् इ वेदले पनी।
तस्मात् कर्म अवश्य गर्नु जनले साहाय होला भनी॥
कवै येसो पनि भन्दछन् त ति भनुन् साहाय कोही रती।
विद्यालाइ त चाहिंदैन बुझ यो विस्तार् बताऊँ कती॥१२९॥

हुन्छन् कर्म त देह देहहरुमा पूरा अभीमान् भई।
विद्या हुन्छ त जो छ तेहि अभीमान् देहादिमाको गई॥
विद्याको र इ कर्मको त छ विरोध् साहाय हुन्थ्यो कहाँ।
विद्यै एक छ समर्थ मुक्ति दिनमा यै जान्नु सब्ले यहाँ॥१३०॥

बाजीका श्रुति तैत्तिरीय कहिन्या श्रुतीहरुले पनी।
भन्छन् येहि कुरा सहाय अरुको खोज्दैन विद्या भनी॥
तस्मात् कर्म विरोधी जानि जनले सब् कर्म छाडी दिनु।
विद्यै मात्र तुलो बुझेर यसमा यो मन् लगाई लिनु॥१३१॥

जो यो तत्त्वमसी छ वाक्य यसको वाक्यार्थ जानी लिनु।
यस्मा तिन् पद छन् ति तीन पदका तात्पर्यमा मन् दिनु॥
तत्का अर्थ परात्म हुन् ति पदमा त्वं भन्नु जीवात्म हो।
इन्को ऐक्य बुझाउन्या असि छ पद् रात् दिन् विचार गर्नु यो॥१३२॥

मायाले त बन्यो शरीर सब यो आखिर् छ मन्त्र्या पनी।
देख्नु पन्न महाभुतै छ सबमा यस्ता प्रकार्को बनी।।
संसारको सुख दुःख साधन स्वरुप् देखिन्छ जो देह यो।
स्थूलोपाधि भनी कहिन्छ सबले यो नाम् यसैको त हो।।१३३।।

दस् इन्द्रिय र मन् अपञ्चिकृत भुत् यो सोह जम्मा छ जो।
स्थूलोपाधि भनी कहिन्छ सबको मुल् भोग साधन् छ यो।।
येसै स्थूल उपाधि भित्र छ सदा इन्को वियोग् भो जसै।
स्थूलोपाधि गलेर जान्छ सबको टिकैन एक् क्षण् कसै।।१३४।।

जीव् ता मुक्त छ शुद्ध निर्मल फटिक् जस्तो उपाधी गरी।
सो निर्मल् पनि हुन्छ सङ्गुणले उस्तै उपाधी सरी।।
ईनै दूइ उपाधि देखि बुझि खुप् होला फरक् जिव् जसै।
तस्सै मुक्त हुन्या छ छैन नहिं ता आर्को उपायै कसै।।१३५।।

राताका सँगमा रह्या स्फटिक ठिक् देखिन्छ रातै सरी।
तस्तै आत्म पनी उपाधि सँग भै हुन्छन् उपाधी सरी।।
आत्मामा छ उपाधि केहि न फटिक्मा क्यै छ रातो कतै।
झुट्टै मात्र छ यो झलक् यहि विचार् खुप् राख्नु जत्ता ततै।।१३६।।

जाग्रत् स्वप्न सुषुप्ति वृत्ति तिन छन् यस् बुद्धिका ई पनी।
झूट्टै देखि लिइन्छ नित्य सुखरूप् यस् ब्रह्मरुप्मा भनी॥
जानी वृत्तिनिरोध् गरेर जनले यो आत्म जानी लिनू।
आत्मा भीत्र उपाधिलाइ त झुटा जानेर छाडी दिनू॥१३७॥

आत्मा हो सुख रूप दुःख रूपको संसार् छ उस्मा कहाँ।
अज्ञानले गरि मात्र सत्य रूपले झल्कन्छ आत्मा महाँ।
ज्ञानले लिन् पनि हुन्छ डोरि कन साँप् बुझनू छ जस्तो फगत्।
तस्तै ईश्वरमा अनेक् तरहको देखिन्छ यस्तो जगत्॥१३८॥

अध्यास् हुन्छ चिदात्ममा इ सबको जो छन् अहङ्कारका।
इच्छादी पनि बुद्धि धर्म बुझनू छैनन् कुनै सारका॥
आत्मा साक्षि छ यो पृथक् इ सबमा सब्मा घुस्याको पनी।
जस्तै घुस्तछ अग्नि लोहहरुमा तस्तै प्रकार्को बनी॥१३९॥

यै आत्मा कन चिह्न पर्छ गुरुका वेद्का वचन्ले गरी।
आत्मालाइ चिहन्यो भन्या बुझि लिनू त्यो मुक्त भो तेस् घरी॥
तस्मात् आत्मविचार गर्नु जनले यस् रूपका हुन् भनी।
अज्ञान् नष्ट गराउना कन अवरु छैनन् उपाई पनी॥१४०॥

आत्मा यस् रितले चिह्निच्छ पहिले एकान्तमा गै बसोस्।
दस् इन्द्रिय जितेर मन् पनि जिती आत्मैविचारमा परोस्।।
जानोस् जो छ जगत् प्रकाश सकल यो हो आत्मसत्ता भनी।
येही तत्त्व बुझी त पूर्ण रूपको होइन्छ आफू पनी।।१४१।।

ओङ्कार वाचक हो सबै जगतको अज्ञान् अवस्था महॉ।
ज्ञानोत्तर हुन सकछ वाचक कहॉ लिन् हुन्छ आत्मै महॉ।।
आत्मामा जब लिन् भया अ उ म तिन् विश्वादि साक्षीसहित्।
आत्मै मात्र रहन्छ तेस् बखतमा निर्मल् उपाधीरहित्।।१४२।।

सोही आत्म म हूँ भनी दृढ भयो ज्ञान्का विचार्ले जसै।
जीवन्मुक्त भनी कहिन्छ जन त्यो पर्देन ताप्मा कसै।।
सब् इन्द्रियशमन् गरेर बलवान् कामादिको नाश गरी।
अभ्यास् गर्नु समाधिमा त सहजै देखिन्छ साम्ने हरी।।१४३।।

येही पूर्ण अनन्त आत्मरूपको ध्यान् नित्य गर्दै रहोस्।
जो प्रारब्ध छ सो बुझेर बलियो ई दुःख सुख सब सहोस्।।
येही रित् सित दिन् बिताउँछ भन्या यो देह छुट्ला जसै।
संसारका सब दुःख छाडि कन त्यो लिन् हुन्छ मैमा तसै।।१४४।।

आदीमा न त अन्त्यमा न बिचमा यो देहधारी बनी।
पूर्णानन्द हुँदै न जान्नु सबले यो सत्य बात् हो भनी।।
तस्मात् यो विधि छोडि गर्नु जनले आत्मैविचार खुप् गरी।
त्यो मैमा मिलि जान्छ जल् जलधिमा पाँचेर मील्या सरी।।१४५।।

आत्मै मात्र छ सत्य यो सब जगत् झूटै छ झूटो पनी।
डोरी सर्प बुझ्या सरी बिबुझमा देखिन्छ साँचो भनी।।
जान्नु जानिइयेन यो भनि भन्या मेरा चरणमा परी।
सेवा गर्नु र जान्दछन् नतर ता टर्दै न कस्तै गरी।।१४६।।

वेद्को सार रहस्य यो सब कहाँ जो यो विचार गर्दछन्।
कोटी जन्म सहस्रका सकल पाप् तिन्का सहज् टर्दछन्।।
तस्मात् भाइ विचार यो सब जगत् झूटो चटक् झैं भनी।
मैमा भक्ति सदा लगायर रहू आनन्द रूपी बनी।।१४७।।

मेरो येहि सगुण् स्वरूप् कन खुसी मानी भजन् वा गरुन्।
वा निर्गुण् परिपूर्ण आत्म रुपमा लैगेर यो मन् धरुन्।।
ती दूवै मइ तुल्य हुन् ति मइ हुन् ती मै सरीका बनी।
गर्छन् सब् भुवनै पवित्र तिनले कुल्ची दिंदामा पनी।।१४८।।

श्रद्धा भक्ति रहोस् गुरुचरणमा मेरा वचन्मा पनी।
यस्लाई श्रुतिसार् बुझी कन पढोस् मुल् तत्त्व यै हो भनी।।
यस्ता रित् सित यो पढ्यो पनि भन्या अज्ञानको नाश् गरी।
मेरै रूप बनि जान्छ जान्छ सहजै संसारसागर् तरी।।१४९।।

एक् दिन् श्रीयमुनाजिका तिर महॉ बस्न्या मुनीश्वर्हरू।
भार्गव्मा च्यवनै थिया इ सँगमा बस्न्या थिया जो अरू।।
आया श्रीरघुनाथका हजुरमा आपत्ति छुटनन् भनी।
आदर् खुप् रघुनाथ बाट रहँदा खुस् भो ऋषीगण् पनी।।१५०।।

सेवक् ब्राह्मणको म हूँ अति कृपा गर्नु भयो धन्य हो।
सेवक्काइ अहाइ बक्सनु हवस् कुन् काम् छ इच्छा छ जो।।
सेवक् हूँ सब सिद्ध गर्छु भनि यो राम्को हुकुम् भो जसै।
आपत् बिन्ति गर्या तहाँ च्यवनले राम्का हजुर्मा तसै।।१५१।।

हे नाथ् क्वै मधु नाम दैत्य शिवका प्यारा महात्मा थिया।
तिन्लाई शिवले त्रिशुल् पनि अमोघ् खूसी हुँदामा दिया।।
रावणकी बहिनी थि कुम्भिनसि एक् बीहा गर्याको थियो।
जन्म्यो पुत्र त लोककण्टक सबै चाल् राक्षसैको लियो।।१५२।।

तेस्को नाम लवण् छ राक्षसि छ चाल् तेस्ले त्रिशुल् त्यै लिई।
आपद् सब् ऋषिलाइ गछ रघुनाथ् बाधा अनेकन् दिई॥
यो आपत्ति छुटोस् भनी हजुरमा आयौं भन्याथ्या जसै।
तेस्को ताप न मान्नु माछुं अहिले यस्तो हुकुम् भो तसै॥१५३॥

यै बिच्मा सब भाइलाइ रघुनाथ्ले सोध्नु भो को गई।
माछौं कण्टक तेस् लवण् कन ऋषीका प्राणदाता भई॥
हात् जोरी विनती गर्या भरतले ख्वामित् म जान्छू भनी।
ताहीं फेरू विनती गर्या अति उचित् शत्रुघ्नजीले पनी॥१५४॥

लक्ष्मणले पनि काम् गर्या अगि बडा साथै हजुर्मा गई।
दुःखै भोग भरत्जिले पनि गर्या योगी सरीका भई।
ख्वामित् आज हुकुम् भया त खूसि भै जान्छू म ऐल्हे तहाँ।
राम् ठाकुर बहुतै खुसी हुनु भयो यो बिन्ति सुन्दा महौं॥१५५॥

यस्तो हूकुम भो बहुत् खुसि भई शत्रुघ्नलाई तहाँ।
गादी आज म दिन्छू राज् पछि गर्या पूरी बनाई तहाँ॥
पैल्हे जल्दि त मारि हाल लवणै लै जाउ यो बाण् भनी।
बाण्मा मुख्य जउन् थियो उहि झिकी दीनू भयो बाण् पनी॥१५६॥

अर्ती क्या दिनु भो कि भाइ शिवको त्रिशुल् छ तेस्का घरै।
पूजा नित्य गरेर जान्छ वनमा आहार खातिर् परै॥
तेस्ले त्यो शिवको त्रिशुल् लिन भनी जानै न पावस् घरै।
फिर्दामा तहिं लड्नु हान्नु यहि शर् मर्ला र गिर्ला परै॥१५७॥

पायो त्यो शिवको त्रिशुल् लिन भन्या तेसै त्रिशुल्ले गरी।
सबको नष्ट गराउन्या छ यहि सुर् राख्नु विचार खुप् गरी॥
यो मार्या पछि तेस् मधूवन महॉ एक बेस् बनाऊ सहर्।
जस्मा बस्न मिलोस् भनी सकलले खुप् बस्न मानुन् रहर्॥१५८॥

तेस्को नाम् मथुरा हुन्या छ नगरी त्यै राजधानी गरी।
राज् गर्नु तिमिले अनेक् तरहका सब्का विपत्ती हरी॥
एकै गै अघि मार राक्षस पछी आऊँछ सेना पनी।
तिस् चालीस हजार राज् गर तहॉ राम्ले दिया राज् भनी॥१५९॥

आशीर्वाद् दिइ साथ जाउ ऋषिका भन्न्या हुकुम् भो जसै।
हूकुम् माफिक काम् गर्या सँग गई शत्रुघ्नजीले तसै॥
राक्षस् मारु भयो तुरुन्त र तहीं पूरी मथूरा बनी।
हूकुम् माफिक राज् गर्या तहिं बसी शत्रुघ्नजीले पनी॥१६०॥

सीताका पनि दूइ पुत्र सुकुमार जम्ल्याह पैदा भया।
वाल्मीकी ऋषिले ति पुत्र दुइको नाम्कर्म गर्दा भया।।
जेठाको कुश नाम् धर्या लव भनी जुन् चाहिं कान्छा थिया।
तिन्को नाम धर्या क्रमै सित अनेक् शास्त्रै पढाई दिया।।१६१।।

वेलैमा व्रतबन्ध कर्म पनि भो वेदार्थ जानुन् भनी।
लाग्या वेद् पनि पढ्न शास्त्रहरुको तात्पर्य जान्या पनी।।
उत्तम् निर्मल वंश सूर्य्य बिचमा पैदा भयाका थिया।
यो अभ्यास थियेन भन्नु त उसै फुस्रा कुरा पो थिया।।१६२।।

वाल्मीकिले सकल रामचरित्रलाई।
गान् कर्न काव्यरितले कविता बनाई।।
गान् गर्दथ्या खुसि भयेर पढाइ दीया।
त्यो गाउँदा त्रिभुवनै वश पारि लीया।।१६३।।

जम्ल्याहा दुइ भाइ सुन्दर कुमार हात्मा सितारा लिई।
पूरा सुर सित गाउँथ्या दुइ जना ताल् सुर मिलाई दिई।।
खुस् हुन्थ्या ऋषिगण् सबै ति वनका सूनेर तेस् गानले।
प्यारो खुप् सित गर्दथ्या ति दुइको ठूला भनी मानले।।१६४।।

यै रीतले रामचरित्र गाई।

सम्पूर्णको मन् पनि खुस् गराई॥

वाल्मीकि कै आश्रममा रहन्थ्या।

गथ्या सधैं वाल्मिकि जो त भन्थ्या॥१६५॥

यै बिच्मा सब अश्वमेधहरू गरी राम्ले अनेक् दान् दिया।

सीताजी वनमा थिइन् र सुनकी सीता बनाई लिया॥

ब्रह्मर्षी र बडा बडा पृथिविका राजाहरू सो पनी।

ब्राह्मण् क्षत्रिय वैश्य सब् तहिं पुग्या हेरौं तमासा भनी॥१६६॥

वाल्मीकी ऋषिका सँगै ति कुशलव् हिंड्थ्या ति जान्थ्या जहाँ।

पाया फुर्सत सोधनको र कुशले सोध्या कुरा क्यै तहाँ॥

हे सर्वज्ञ गुरो कउन् तरहले बन्धन् विषे पर्दछन्।

कुन् पाट्ले सब बन्धनै पनि सहज् तोडेर पार् तर्दछन्॥१६७॥

बाँधिन्छन् यहि रीतले यति गर्या संसार तर्छन् भनी।

यस्तो तत्त्व बताइ बक्सनुहवस् जानू म मूढो पनी॥

यस्तो प्रश्न सुन्या जसै ति कुशको ती वाल्मिकीले पनी।

यस्को तत्त्व बुझाइ बक्सनु भयो बाँधिन्छ यस्ले भनी॥१६८॥

यस् जिव्ले बिहकै विचार न गरी मन्त्री अहङ्कार लिंगा।
मन्त्रीले जति आफुमा गुण थिया जिम्मा मिलाई दिंदा।।
मन्त्रीका वशमा परेर यहि जिव् मै हूँ अहङ्कार भनी।
लाग्यो भन्न भन्या गर्यो विषयमा बाँधिन्छ यो जिव् पनी।।१६९।।

जो छन् सत्व र रज् तम त्रिगुण ई रूप हुन् अहङ्कारका।
ई तीनै मनले विचार गरि लिंगा छैनन् कुनै सारका।।
इच्छा सत्व विषे धर्यो पनि भन्या ऐश्वर्य भोग्छन् पनी।
संसार कै व्यवहार बढ्छ रजले स्त्री पुत्र मेरा भनी।।१७०।।

जो ता छन् तम गूणमा खुसि हुन्या तेस्ता त कीरा भई।
फिछन् नित्य विपत्तिमा सुख सयेल् मिल्दैन काहीं गई।।
जो ता तिन गुणलाइ तुच्छ बुझि खुप् आत्मैविचार गर्दछन्।
सब् बन्धन्हरूलाइ तोडि सहजै संसार तिनै तर्दछन्।।१७१।।

तस्मात् अहङ्कार कन तुच्छ मानी।
आत्मा म हूँ पूर्ण भनेर जानी।।
आत्मैविचारमा तिमि चित्त देऊ।
साँचो भन्याँ यो तिमि जानि लेऊ।।१७२।।

वाल्मीकि देखी यति तत्त्व पाई।
ज्ञान् भै गयो ती कुश वीरलाई।।
मुक्तै थिया नित्य तथापि याहाँ।
गर्दे रह्या कार्य त लोक माहाँ।।१७३।।

एक् दिन् वाल्मिकिले त अर्ति दिनु भो हे पुत्र हो गाउँछौ।
तिम्रो गान् सुनि खूसि हुन्छ दुनियाँ अत्यन्त यश् पाउँछौ।
श्रीराम्का पनि गान सुन्न कन मन् आयेर गाऊ भनी।
लाया गाउन यो भन्या दुइ जना मीलेर गाया पनी।।१७४।।

गान्ले खुस् भइ केहि बक्सिस भया बक्सिस् भयाका जती।
चिज् छन् सब् तृण झैं गरेर तिमिले केही न लीया रती।।
अर्ती वाल्मिकि देखि पाइ कुशलव् अत्यन्त खूसी भई।
लाग्या गाउन दूइ भाइ ऋषिका साम्ने अगाडी गई।।१७५।।

सून्या तेहि अपूर्व गान् र रघुनाथज्यूका पनी मन् गयो।
मेरो मन् पनि गानले हरि लिया को हुन् इ भन्न्या भयो।।
साम्ने डाकि म सुन्छु फेरि यहि गान् भन्न्या इरादा धरी।
राजन् पण्डित वृद्ध जन्हरु बहुत् राखी सभा खुप् गरी।।१७६।।

गान् सुन्छु अब डाक याहिं ति कुमार् आउन् सभामा भनी।
हूकुम् भो र हुकूमले दुइ कुमार् आया सभामा पनी।।
देख्या मूर्ति कुमारका र सबले आश्चर्य मान्या पनी।
कस्का हुन् इ कुमार् कसो गरि भया रामै सरीका भनी।।१७७।।

रामैका सरि वस्त्र भूषण भया राम्चन्द्र कुन् हुन् भनी।
चिह्नैलाइ कठिन् हुन्या छ यहि बात् सब् बोल्न लाग्या पनी।।
लाग्या गाउन भाइ दूइ जब ता गान्धर्व सुर्ले गरी।
गान् सुन्दा बहुतै खुसी हुनु भयो त्रैलोक्यका नाथ् हरी।।१७८।।

हूकुम् ताहिं भरत्जिलाइ दिनु भो लौ देउ खिल्लत् भनी।
दस् हज्जार रुपिया लगी कन दिया जल्दी भरत्ले पनी।।
दस् हज्जार रुपिया दिया त पनि त्यो सब् तृण् सरीको गरी।
जाहाँ वाल्मिकिजी थिया उहिं गया धन् छोडि तेसै घरी।।१७९।।

जान्या श्रीरघुनाथले इ त सिताजीका कुमार् हुन् भनी।
त्यै बिच्मा प्रभुले हुकुम् दिनु भयो शत्रुघ्नलाई पनी।।
हे भाई तिमि जाउ जल्दि अहिले वाल्मीकिजी छन् जहाँ।
सीताजी र ति वाल्मिकी कन लिई दौडेर आऊ यहाँ।।१८०।।

सीतालाइ नियाँ म दिन्छु अहिले सीताजि नीयाँ पसुन्।
आफ्नू दोष अफालि निर्मल भई खुस् भै सिताजी बसुन्।।
हूकुम् श्रीरघुनाथको यति हुँदा शत्रुघ्न जल्दी गया।
वाल्मीकि ऋषिका परी चरणमा सब् बिनित्ति गर्दा भया।।१८१।।

सून्या बिनित्ति र जुन् त आशय थियो राम्को उ जानी लिया।
पस्लिन् भोलि निया सिता भनि तहाँ उत्तर् तुरुन्तै दिया।।
उत्तर् वाल्मिकि देखि पाइ कन ती शत्रुघ्न फर्की गया।
श्रीराम्चन्द्रजिका पुगी हजुरमा त्यो बिनित्ति गर्दा भया।।१८२।।

सुन्नू भो जब उत्तरा ति ऋषिको ताहाँ प्रभूले पनी।
पस्छिन् भोलि सिता निया भनि हुकुम् भो लोक जानुन् भनी।।
हूकुम् येति सुन्या र लोक पनि सब् हेरौं तमासा भनी।
ब्राह्मण् क्षत्रिय वैश्य शूद्र जति छन् आया महर्षी पनी।।१८३।।

आया वाल्मिकि ताहिं तेहि बिचमा सीताजिलाई लिई।
सीताजी पनि यज्ञमा पुगि गइन् श्रीराममा मन् दिई।।
सीताजी कन देखि लोकहरु सब् बेस् भो बहुत् बेस् भनी।
लाग्या बोल्न तहाँ तसै बखतमा ती वाल्मिकीजी पनी।।१८४।।

श्रीराम्जी सित बिन्ति गर्दछु भनी राम्का अगाडी सर्या।
सीताजी अति शुद्ध छन् भनि बहुत् बिन्ती हजुर्मा गर्या।।
छोरे हुन् कुशलव् पनी हजुरका बिन्ती कहाँ तक् गरु।
कयै शङ्का मनमा रह्या हजुरमा गर्छु शपथ् मै बरु।।१८५।।

बोल्याँ केहि झुटो भन्या हजुरमा बोल्यो झुटो बात् भनी।
निष्फल् आज गरुन् प्रभू जति थियो मेरो तपस्या पनी।।
सून्या वाल्मिकिको शपथ् र रघुनाथ्ज्यूका हुकुम् यो भयो।
मेरा संशय छैन कति मनमा साँचो शपथ् हुन्छ यो।।१८६।।

लङ्कामा पनि एक् निया अघि दिंदा जीतिन् र सीता लियो।
ऐल्हे पो अपवाद् गर्या र जनले सो मेट्न् छाडी दियो।।
अर्काले अपवाद् गर्यो भनि उसै साँचै सिता त्याग् गर्यो।
तस्तै भो त पनी रिसानि न हवस् यस्मा क्षमापन् गर्या।।१८७।।

मेरै पुत्र त हुन् दुवै इ कुशलव् जम्ल्याह पैदा भया।
सीताजी पनि शुद्ध छन् सब बुझ्याँ सन्देह मेरा गया।।
हूकुम् यो रघुनाथको हुन गयो हूकुम् भयो ता पनी।
सीताजी ते तयार् भइन् तब बखत् पस्छु म नीया भनी।।१८८।।

ब्रह्मादीहरु लोकपालहरु सबै आया सिता छन् जहाँ।
ब्रह्मादीहरुका अगाडि ति सिता कथै बोल्न लागिन् तहाँ।।
जस्तो भक्ति छ रामका चरणमा मेरा उ जानी लिउन्।
साँची छू त मलाइ जान अहिले बाटो भुमीले दिउन्।।१८९।।

यस्ता वाणि सिताजिको पृथिविले सूनी अकीथिन् जसै।
बेस् सिंहासन एक् तयार् गरि सिताजीलाइ राखिन् तसै।।
त्यै सिंहासनमा बसी जननिले औदास्य मन्मा लिइन्।
सीताजी कन जानलाइ बढिया बाटो भुमीले दिइन्।।१९०।।

यस् रित्ले जननी सिता जब गइन् खुप् मोह लोकमा पर्या।
इन्द्रादीहरुले त खुप् खुसि हुँदै बेस् पुष्पवृष्टी गर्या।।
सीताको तहिं शोक् गर्या प्रभुजिले संसारी जस्ता भई।
ब्रह्मादीहरुले बुझाउनु भयो साम्ने अगाडी गई।।१९१।।

बूझी बक्सनु भो र शोक् पर गरी बाँकी रह्याका थिया।
सब् सम्पूर्ण गरेर दान् दिनु भयो ब्राह्मण् तहीं सब् थिया।।
जो ता यज्ञ महाँ थिया जनहरु धन्ले ति पूर्ण भया।
बीदा बक्सनु भो र देसि जति हुन् बीदा हुँदै सब् गया।।१९२।।

सीताजी सितको वियोग् जब भयो श्रीराम् विरक्तै भया।
यज्ञस्थान् कन छोडि पुत्र सँग ली जल्दी अयोध्या गया।।
कौशल्या जननी पनी खुसि भइन् श्रीराम आया भनी।
लक्षण् अन्त्य निहारि ज्ञानकि कथा चर्चा गरिन् बेस् भनी।।१९३।।

कौशल्या रामलाई त्रिभुवनपतिका नाथ् रमानाथ जानी।
कुन् पाठले बन्ध छुट्ला भनि कन मनमा खुप् तुलो दुःख मानी।।
आइन् पाऊ परिन् फेर विनति पनि गरिन् रामजीका चरणमा।
कुन् पाठले बन्ध छुट्छन् यति म कन कहू आज आया शरणमा।।१९४।।

यस्तो बिन्ती सुनी खुप् खुसि पनि हुनु भो बन्ध छुट्नुया उपाई।
सब् भन्दा येहि ठूलो भनि कहनु भयो भक्तियोग् माइलाई।।
भक्तियोग्मा पनी जो त्रिगुणरहितकी भक्ति छन् सोहि गर्नु।
गङ्गाजीका प्रवाहा सरि गरि यस मन्लाइ मै माथि धर्नु।।१९५।।

मै माथी चित्त धत्र्या जनहरु सहजै भक्तिमान् होइ जान्छन्।
चार् छन् मुक्ती ति चारै कन पनि तलका तृण् सरीका ति मान्छन्।।
मैमाथी चित्त धत्र्या भनि कन बुझि ल्यौ साधना गर्न माहाँ।
तेस्को वर्णन् म गर्छु अब सब बुझिल्यौ सब् खुलस्ता छ याहाँ।।१९६।।

इच्छा काहिं न राखनू विषयमा सब् धर्म थाम्नू पनी।
सत्काम् गर्नु विचार राख्नु मनमा हिंसा घटीया भनी।।
मेरो दर्शन गर्नु खुप् स्तुति पुजा गर्नु स्मरण् खुप् गरी।
पाऊमा परि दण्डवत् गरि लिनु जाइन्छ यस्ले तरी।।१९७।।

सब् प्राणीहरुमा म छू यति विचार राख्नु असङ्गी भई।
साँचो बोल्नु बडा मिल्या चरणमा पर्नु तुरुन्तै गई।।
गर्नु दुःखि उपर् दया सम भया तिन्मा त मैत्री पनी।
सेवा गर्नु यमादिको पनि असल् बाटा इनै हुन् भनी।।१९८।।

वेदान्तै कन सुन्नु गर्नु खुसि भै कीर्तन् सदा नामको।
सज्जन्ले सतसङ्ग गर्नु दिन दिन् सोझो भई कामको।।
मेरो देह भनाउन्या अति तुलो छोड्नु अहङ्कार पनी।
यो मन् शुद्ध गराइ बुइनु जति छन् सब् धर्म मेरा पनी।।१९९।।

जस्तै गन्ध रहन्छ फूलहरुमा फुल्मा रह्याको पनी।
वायूका वशमा परी कन उडी आऊँछ नाकमा पनी।।
त्यस्तै योग विषे दियो मन भन्या त्यै योगवायू पनी।
गन्धै झैं गरि मन् उडायर सहज् ल्याऊँछ मैमा पनी।।२००।।

सर्वात्मा म छु जो त येति नबुझी पूजा सनक् गर्दछन्।
ती देखी खुस हुन्न कत्ति ति गरुन् व्यर्थे शरिर् हर्दछन्॥
पूजा गर्नु त तेहि हो उ न गर्या तिन्ले पुजा कुन् गर्या।
मृत्यूको भय हुन्छ तिन् कन सदा संसारमा ती पर्या॥२०१॥

सर्वात्मा म छु येति जानि सब जिव्लाई नमस्कार् गरुन्।
जीवात्मा परमात्म एक् बुझि सदा अन्तःकरणमा धरुन्॥
मातर् मार्ग त तर्नलाइ सजिलो यै हो छ यस्तै गरी।
संसारका कति पार् गया सहजमा संसारसागर् तरी॥२०२॥

याहाँलाइ त झन् सहज् छ म त हूँ पुत्रै र पुत्रै भनी।
संझी मात्र दिनु हवस् यति गर्या छुट्नन् इ बन्धन् पनी॥
कौशल्या रघुनाथको यति हुकुम् सूनिन् र मुक्तै भइन्।
कैकेयी पनि देह छोडि दशरथ्जीका हजुर्मा गइन्॥२०३॥

तस्तै सुमित्रा दशरथ्के रानी।
संसारको सोख् पनि सर्व जानी॥
प्रारब्धका बन्धनलाइ तोडी।
पौचिन् पती थ्यै यहिं देह छोडी॥२०४॥

पापात्मा अति दुष्ट शत्रु सबका तिन् कोटि गन्धर्व छन्।
ई सबलाई मराउनु अब पर्यो बढनन् न मार्या त झन्।।
यस् सुर्ले रघुनाथका हजुरमा एक् दिन् युधाजित् गया।
पार्या बिन्ति भरत् गई हुकुमले गन्धर्व मार्दा भया।।२०५।।

पूरी एक् तहिं पुष्करावति बनी पुष्कर् त राजा भया।।
आर्की तक्षशिला पुरी बनि तहाँ राज् तक्ष गर्दा भया।।
छोरा पुष्कर तक्षलाइ तिमिले राज् गर्नु याहीं भनी।
फर्की श्रीरघुनाथका हजुरमा पौंच्या भरत्जी पनी।।२०६।।

लक्ष्मणलाइ पनी हुकुम् तहिं भयो भाई तिमिले पनी।
छोरालाइ लगेर पश्चिम मुलुकमा राज्य देऊ भनी।।
पश्चिम्मा अति दुष्ट भिल्लहरु छन् तिन्लाइ संहार् गरी।
दूई पूरि बनाउनु पनि तहाँ रत्नादि दौलत् भरी।।२०७।।

राजा अङ्गद चित्रकेतु इ दुवैलाई बनाया तहाँ।
छोरालाइ रजाइँ दी कन तिमि आया तुरुन्तै यहाँ।।
हूकुम् श्रीरघुनाथको यति हुँदा लक्ष्मण् तुरुन्तै गया।
जो जो हुन् अति दुष्ट भिल्लहरु सब् तिन्लाइ मार्दा भया।।२०८।।

पूरी दूइ बनाइ लक्ष्मणजिले ताहीं रजाई दिया।
छोरालाइ र जल्दि लक्ष्मण गया जाहाँ रघूनाथ् थिया।।
एक् दिन् काल् ऋषि झैं भयेर रघुनाथ्ज्यूलाइ भेट्नु भनी।
आया श्रीरघुनाथ्जिका पुरि महॉ चिन्दैन कोही पनी।।२०९।।

पौंच्या द्वार तलक् जसै प्रभुजिका चौकी त लक्ष्मण् थिया।
द्वार्मा एक् ऋषि छन् खडा भनि गई हाजिर् पुर्याई दिया।।
हाजिर् सूनि हुकुम् भयो प्रभुजिको ल्याऊ तुरुन्तै भनी।
लक्ष्मणले पनि जल्दि गै हजुरमा ल्याया इनै हुन् भनी।।२१०।।

पौंच्या श्रीरघुनाथका हजुरमा काल् विप्ररुप्ले जसै।
त्वं वर्धस्व भनेर आशिष दिया श्रीरामलाई तसै।।
सत्कार् श्रीरघुनाथले पनि गर्या पैले कुशलक्षेम् गरी।
तिन्को आशय बुझनलाइ हरिले सोध्या अगाडी सरी।।२११।।

कुन् काम गर्नु छ र जल्दि आई।
भेट् गर्नु भो आज यहाँ मलाई।।
हूकुम् प्रभूको जब येति पाया।
ती काल्पुरुषले पनि बिन्ति लाया।।२१२।।

हे नाथ् चरणमा अहिले म पर्छु।
एकान्त बक्स्या हुँदि बिनति गर्छु।।
मेरा कुरा कोहि न सुन्न पाउन्।
सुन्नन् त मारी दिनु दूर जाउन्।।२१३।।

ती काल्पुरुष्को यति बिनति सूनी।
बेसै इ भन्छन् भनि भीत्र गूनी।
हुकुम् भयो लक्ष्मणलाइ ताहाँ।
कोही न आउन् अब भीत्र याहाँ।।२१४।।

क्वै आउनन् भीत्र त मर्न जानन्।
अत्यन्त गोता बिहकै ति खानन्।।
एकान्त तक् कोहि यहाँ न आउन्।
यो उर्दि सब्ले तिमि देखि पाउन्।।२१५।।

सून्या हुकुम् येति र काल बोल्या।
आफ्नू सबै आशय ताहिं खोल्या।।
हे नाथ् म हूँ काल् सबलाइ हन्न्या।
मालुम् छ यो सब् किन बिनति गन्न्या।।२१६।।

ब्रह्माजिको बिन्ति लियेर आयॉ।
खुप् भाग्यले दर्शन आज पायॉ।।
ब्रह्माजिको बिन्ति म आज गछूँ।
होला हुकुम् जो उहि सीर धछूँ।।२१७।।

सृष्टी देखि अगाडि पूर्ण रूपले आत्मा स्वरूप् एक् थियौ।
नारायण् जलशायि रूप त पछी यै सृष्टि खातिर् लियौ।।
ख्वामित्का तहिं नाभिका कमलमा एकै म पैदा भयॉ।
सृष्टी गर्न हुकुम् हुँदा हुकुमले लोकसृष्टि गर्दै गयॉ।।२१८।।

जस्ले दुःख दिया प्रजा कन तिनैलाई म मारूँ भनी।
युग् युग्मा अवतार् समेत् लिनु भयो यस्तै अगाडी पनी।।
एले यो अवतार् पनी पृथिवि कै भार् हर्न खातिर् धरी।
भूको भार् पनि टारि बक्सनु भयो सब् दुष्ट संहार् गरी।।२१९।।

एघारै म हजार वर्ष रहुँला जाँदा हुकुम् जो भयो।
सोही वर्ष गणीतले गनि लिंदा एघार हज्रार् गयो।।
बस्नैको अरु मन् छ पो त भगवन् इच्छा हजुर्को हवस्।
याहाँ आउन मन् भया बखत भो लौ जल्दि पाल्नु हवस्।।२२०।।

ब्रह्माको विनति सुनेर रघुनाथ् हाँसी तिनै कालका।
साम्ने बात्चित गर्नु भो पनि बहुत् सब् जान कै चालका॥
दुर्वासा यहि बीचमा तहिं गया राम्लाइ भेट्छु भनी।
लक्ष्मण् द्वार महाँ थिया र ऋषिले तिन्लाइ भेट्या पनी॥२२१॥

लक्ष्मण्लाइ तहाँ भन्या त ऋषिले हाजिर् गराऊ भनी।
लक्ष्मण्लाइ कठिन् भयो कठिनले बिन्ती लगाया पनी॥
भीत्रै जान हुँदै न जाउँ कसरी विस्तार् कहाँ तक् गरू।
जुन् काम् खातिर आज आउनु भयो सो पूर्ण गर्छु बरू॥२२२॥

लक्ष्मणले यति ती मुनी कन तसै बिन्ती गर्याथा जसै।
दुर्वासा ऋषि हुन् बडा त पनि खुप् रीसाइ बोल्या तसै॥
लै जाऊ अझ रामका चरणमा वाहीं शरण् पर्दछु।
लै जान्नौ त मलाइ भित्र त कुलैको भस्म झन् गर्दछु॥२२३॥

सून्या येति वचन् र लक्ष्मणजिले मन्मा विचार्यो गर्या।
कुल्को नाश् न हवस् कुशल सब रहुन् क्या हुन्छ मै एक् मर्या॥
ऐल्हे भीत्र त जान निश्चय पर्यो यस्तो विचार खुप् गरी।
लक्ष्मण् भित्र गया जहाँ प्रभु थिया त्रैलोक्यका नाथ् हरी॥२२४॥

द्वार्मा हाजिर छन् ऋषी भनि तहाँ बिनती गर्याथ्या जसै।
ती काल्लाइ बिदा गरेर रघुनाथ् बाहीर आया तसै॥
दुर्वासा सित भेट् भयो जब तहाँ राम्ले नमस्कार् गरी।
सोध्नु भो ऋषिलाइ आउनु भयो कस्तो इरादा धरी॥२२५॥

इच्छा भोजनमा थियो ति ऋषिको सो बिनति गर्दा भया।
भोजन् बक्सनु भो र भोजन गरी ऋषी खुसी भै गया॥
यै बीच्मा तहिं संझि बक्सनु भयो राम्ले प्रतिज्ञा पनी।
लक्ष्मणलाइ कसोरि मारुँ अहिले यै हो विपत्ती भनी॥२२६॥

सन्ताप् श्रीरघुनाथका जब पर्यो लक्ष्मण् चरणमा पर्या।
मारी दीनु हवस् मलाइ भगवन् यो ताहिं बिनती गर्या॥
ठूलो भन्नु छ धर्म हो उहि रहोस् बिनती गर्या यो जसै।
यस्को निश्चय गर्नलाइ हुन गो ठूलो सभा एक् तसै॥२२७॥

सब्ले बिनति गर्या बुझी हजुरमा त्याग् मात्र गर्नु हवस्।
मारी हाल्नु त योग्य छैन अधिराज् ज्यान् आज इन्को रहोस्॥
ज्यान् हर्नु र वियोग गर्नु इ बराबर् हुन् भन्याथ्या जसै।
लक्ष्मणलाइ पनी बिदा दिनु भयो श्रीरामजीले तसै॥२२८॥

लक्ष्मण्जी सरयू गया तस बखत् राम्का चरण्मा परी।
प्राणायाम् तिरमा गरी कन गया जाहाँ रहन्थ्या हरी॥
यस् रित्ले नरलोक छोडि कन ती लक्ष्मण् जसै ता गया।
भेट्ना खातिर शेषका हजुरमा ब्रह्मादि जम्मा भया॥२२९॥

लक्ष्मण्जी सितको वियोग् जब भयो दुःखी सरीका बनी।
साहै दिक्क भयेर मन्त्रिहरु थ्यै यस्तो हुकुम् भो पनी॥
जान्छू लक्ष्मण छन् जता म त उता यो राज् भरत्ले गरुन्।
राजा भै कन जो प्रजाहरु इ छन् इन्का सबै ताप् हरुन्॥२३०॥

जस्सै येति हुकुम् सुन्या भरतले मूर्छित् सरीका भई।
यस्तो बिन्ति गर्या तहाँ भरतले राम्का हजुर्मा गई॥
बस्थ्याँ ख्वमितलाइ छोडि म कहाँ तिन् लोक बक्स्या पनी।
छोरै छन् अधिराज् प्रभो हजुरका राज्का इनै हुन् धनी॥२३१॥

जेठा पुत्र हजुरका इ कुश विर् राज् कोशलामा गरुन्।
उत्तर्मा बसि राज् गरी इ लवले सम्पूर्णका ताप् हरुन्॥
दूई भाइ चलाउँछन् इ जति छन् सब् राज्यको काम् यहाँ।
दुत् जाउन् मथुरा विषे किन उसै शत्रुघ्न बस्छन् तहाँ॥२३२॥

सूनुन् लक्ष्मणको पनी ति सम्चार् पौंच्या परम्धाम् भनी।
साथै जान हजूरका चरणमा दौडेर आउन् पनी।।
यस्तो बिनति हजूरमा भरतले गर्दा प्रजाले पनी।
पाया थाह र ताप् भयो मन महौँ जानन् कि छोडी भनी।।२३३।।

बिन्ती एक वशिष्ठले तहिं गर्या लान्छन् कि छोड्छन् भनी।
रुन्छन् सब् दुनियाँ यहाँ हजुरको पाउन् प्रसाद् ई पनी।।
सुन्नू भो तहिं यो वशिष्ठ ऋषिले बिन्ती गर्याको जसै।
ठाकुर्का पनि खुप् दया हुन गयो ती सब् प्रजामा तसै।।२३४।।

इच्छा क्या छ बताउ पूर्ण गरुँला भन्न्या हुकुम् भो पनी।
सब्ले बिनति गर्या प्रभू सित तहाँ सब् साथ जान्छौँ भनी।।
इच्छा पूर्ण हवस् भनी हुकुम भो सब् ती प्रजा खुस् भया।
उत्तर् कोशलमा दुवै ति कुश लव् राज् गर्न खातिर् गया।।२३५।।

केही दुत् मथुरा तरफ् प्रभुजिले जल्दी पठाई दिया।
दुत् पौंच्या रघुनाथका हुकुमले शत्रुघ्न जाहाँ थिया।।
दुत् देखी समचार् सुन्या प्रभुजिको शत्रुघ्नजीले जसै।
छोरालाइ रजाई दी प्रभुजि थ्यै ती जान आँट्या तसै।।२३६।।

जेठा पुत्र सुबाहुलाइ मथुराजी राजधानी दिया।
युप्लाई विदिशा दिया र ति गया जाहाँ रघुनाथ् थिया।।
जल्दी गै कन पाउमा परि तहाँ यो बिन्ति लाया पनी।
साथै जान भनेर आज रघुनाथ् आयाँ हजुर्मा भनी।।२३७।।

लौ मध्याह्न हुँदा तयार् भइ रह्या यस्तो हुकुम् भो तहाँ।
आया राक्षस ऋक्ष वानरहरु सब् येति सुन्दा महॉ।।
जान्छौं आज सँगै प्रभो हजुरमा यै बिन्ति सब्ले गर्या।
सुग्रीव्जी पनि बिन्ति गर्न रघुनाथ्जीका अगाडी सर्या।।२३८।।

अङ्गुलाइ रजाइँ दीकन यहाँ जाँला म साथै भनी।
आयाको छु दयानिधान् हजुरमा यो बिन्ति लाया पनी।।
सुग्रीव्को अरुको ति ऋक्षहरुको बिन्ती सुनेथे जसै।
प्यारा भक्त जहाँ विभीषण थिया ताहाँ गया राम् तसै।।२३९।।

ताहीं गै कन यो हुकुम् पनि भयो बस्नु तिमिले यहीं।
प्रारब्धै बलवान् छ जान सबका छुट्तेन सो ता कहीं।।
जाहाँ सम्म रहन्छ भूमि तहिं तक् राज् गर्नु याहीं बसी।
शिक्षा गर्नु सबै प्रजा कन बहुत् अन्यायिलाइ कसी।।२४०।।

यस्को उत्तर छैन चुप् रहु भनी हूकुम् भयेथ्यो जसै।
तेसै ठाउँ महाँ तुरुन्त हनुमान्जीलाइ देख्या तसै।।
हूकुम् भो हनुमानलाइ हनुमन् चीरञ्जिवी भै रह्या।
मेरो जुन् छ हुकुम् उ गर्न सब दिन् अत्यन्त तत्पर् भया।।२४१।।

बुद्धीमान् तहिं जाम्बवान् पनि थिया जाँला म साथै भनी।
तिन्लाई पनि यो हुकुम् हुन गयो बस्नु तिमिले पनी।।
द्वाप्रमा कछु युद्ध गर्नु तिमि थ्येँ पत्र्या छ सोही गरी।
स्वर्गेमा तिमि जाउला पछि भन्या ऐल्हे त यस्तै परी।।२४२।।

यस्ता रित् सित जो अहाउनु थियो सो सब् अहाई वरी।
सब् प्राणीहरु साथमा हिंड भनी हूकुम् भयो तेस् घरी।।२४३।।

आफ्ना पुरोहित् ति वशिष्ठलाई।
हूकुम् भयो मङ्गल गर्नलाई।।
मङ्गल् अनेकै ऋषिले गराया।
राम् स्वर्ग जाना कन निस्कि आया।।२४४।।

सीताजिले रुप् अधिको छपाइन्।
लक्ष्मी भई वाम् तिर बस्न आइन्।।
दक्षिण् तरफ् भूमि बसिन् हरीका।
सब् ताँहि आया भुवनै भरीका।।२४५।।

शस्त्रास्त्र सब् ती पनि रूप धर्दै।
हिंङ्गदा तहाँ मङ्गल शब्द गर्दै।।
गायत्रि चार् वेद् सब ताहिं आया।
रूप् धारि मङ्गल् यश शब्द गाया।।२४६।।

जो ता अयोध्यापुरवासि थीया।
तिन्ले सँगै सब् परिवार् लीया।।
बालो बुढो कोहि रहेन ताहाँ।
सब्को गयो मन् उहि राम माहाँ।।२४७।।

सुग्रिव्हरू वानर मुख्य आया।
सब् पाप छूट्या भनि हर्ष पाया।।
जो लोक् थियो राम् सित जान गै गो।
गुल्जार् अयोध्या पनि शून्य भै गो।।२४८।।

छोड्या शहर् क्यै गइ भूमि माहाँ।
देख्या प्रभूले सरयू र ताहाँ।।
आफ्ना विराट् रूप् कन संझि लीया।
आफै त सब्का पनि नाथ थीया।।२४९।।

ब्रह्मा ऋषी देव र सिद्ध आया।
आकाश विमान्ते भरि छुट्टि छाया।।
श्रीराम् उपर् खुप् सित पुष्पवृष्टि।
सब् गर्न लाग्या उहिं लाइ दृष्टि।।२५०।।

गाऊँछन् कहिं नाचतछन् प्रभुजि कै यश् मात्र कीर्तन् गरी।
यै बिच्मा रघुनाथ् पस्या सरयुमा सब्का अगाडी सरी।।
ब्रह्माको पनि ताहिं औसर पर्यो हात् जोरि बिन्ती गर्या।
सब्को ताप् अब गै गयो सकल लोक आनन्दसागर् पर्या।।२५१।।

ख्वामित्ते अब विष्णुको रुप लिने वेला भयेथ्यो भनी।
पार्या बिन्ति र होइ बक्सनु भयो श्रीराम् चतुर्भुज् पनी।।
जो शत्रुघ्न भरत् थिया दुइ जना ती शङ्ख चक्रै बनी।
ख्वामित्का तहिं बाहुमा बसि गया बस्न्या यहीं हो भनी।।२५२।।

ब्रह्माण्डै सब देवगण् खुसि भया यो रूप देख्या जसै।
ब्रह्मालाइ हुकुम् गर्या प्रभुजिले सब प्राणि खातिर् तसै।।
हे ब्रह्मन् जति जन् थिया सहरमा सब् साथ जान्छौं भनी।
आया सब् परिवार् लियेर सँगमा लाग्या पछाडी पनी।।२५३।।

इन्लाई शुभलोक देउ तिमिले सत्लोकमा वास् गरुन्।
आफ्ना सब परिवारले सँग रही आनन्दमा ई परुन्।।
ब्रह्माले प्रभुको हुकुम् यति सुनी हूकुम् सिरोपर् लिया।
सब्लार्ई सुख भोग गर्न कन एक लोकै खटाई दिया।।२५४।।

ती लोक्के पनि खुस् भयेर सरयूमा स्नान् सबैले गर्या।
जुन् सान्तानिक लोक हो उहिं पुगी आनन्दका भै गया।।
सुग्रिव् सूर्य्य विषे गई मिलि गया अंशै हुनाले गरी।
भूभार् ये रितले हरेर रघुनाथ् वैकुण्ठ पौंच्या हरी।।२५५।।

येती मात्र कह्या सदाशिवजिले ती पार्वती थ्यै पनी।
जस्ले यस् कन पाठ गर्छ मनले अत्यन्त ठूलो भनी।।
तिन्का जन्म सहस्रका जति त छन् पाप् भस्म हुन्छन् भनी।
सब् षड् शास्त्र बताउँछन् पढि लिया तर्छन् दुनीयाँ पनी।।२५६।।

शम्भूले पार्वती थ्यै खुसि भइ बहुतै प्रेमपूर्वक् कह्याको।
संसार पार् तर्नलाइ सब कन सजिलो साँघु झैं भै रह्याको।।
जानी यस्लाइ जो ता जनहरु बहुतै प्रेमले पाठ गर्छन्।
संसारका सौख्य सब भोग् गरि कन दुनियाँ सब सहज् पार तर्छन्।।२५७।।